
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00004228 3

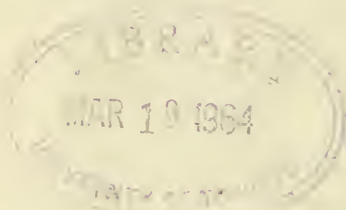
T. LIVII PATAVINI
HISTORIARUM
LIBRI
QUI SUPERSUNT OMNES
CUM INTEGRIS
JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTIS

PHARNACES

VOLUMEN UNDECIMUM

BIPONTI
Ex Typographia Societatis
CIↃIↃCCLXXXVI

MAR 19 1964

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXVIII.

IN LOCUM LIB. CXIII LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI DECIMI TERTII.

Confirmatis in Africa Pompejanis partibus, imperium earum P. Scipioni delatum est; Catone, cui, ex æquo deferebatur imperium, cedente. Et cum de diruenda urbe Utica propter favorem civitatis ejus in Cæsarem deliberaretur, idque ne fieret, M. Cato tenuisset, Juba suadente, ut dirueretur; tutela ejus & custodia mandata est Catoni. Cn. Pompejus Magni filius in Hispania, contractis viribus, quarum ducatum nec Afranius, nec Petrejus excipere volebant, bellum adversus Cæsarem renovavit. Pharnaces, Mithridatis filius, rex Ponti, sine ulla belli mora victus est. Cum seditiones Romæ a P. Dolabella tribuno plebis, legem ferente de novis tabulis, excitatæ essent, & ex ea causa plebs tumultuaretur, inductis a M. Antonio magistro equitum in urbem militibus, octingenti e plebe cæsi sunt. Cæsar veteranis cum seditione missionem postulantibus dedit: &, cum in Africam trajecisset, contra copias Jubæ regis cum discrimine magno pugnavit.

I. CÆSAR, Ægyptiis ad deditionem coactis, cum provinciam facere posset; novarum scilicet rerum metu, si forte nacta violentioris ingenii præsidem fuisset, noluit: revera præmium libidinum Cleopatræ dedit, juncto in matrimonium regnumque superstite Ptolemæo, qui puer admodum mariti regisque sustineret nomen, opere potentiaque Cæsari & Cleopatræ relicta: adeo non dissimulatus adulter, ut & continuo secum haberet reginam, & convivia sæpe in primam lucem cum ea protraheret: denique per speciem cognoscendæ antiquitatis, eadem thalamego, sequentibus navibus quadringentis, Nilo flumine subiit, vel ad Æthiopiam penetraturus, ni sequi exercitus recusasset.

II. Thalamegos princeps invenit Ptolemæus Philopator, ea structura, quam accurata descriptione Callixenus exsecutus est. Neque dubitatur, aut diutius hæsurum in Ægypto Cæsarem, aut secum deducturum illam fuisse, nisi intervenisset coercendi Pharnacis necessitas. Idcirco abducta ex regno Arsinoe, ne molesta sorori esset, legiones duas reliquit præsidio novis regibus, simulque custodiæ, ne qua occasione mutare animum possent. ipse cum sexta veterana pedestri itinere contendit in Syriam. Ibi civitatibus, quarum auxiliis adjutus fuerat, magna beneficia tribuit, Judæis præcipue, quorum principatum firmavit Hyrcano; civitatem Romanam cum immunitate dedit Antipatro; utrumque absolvit incusatos ab Aristobuli filio Antigono, procuratoremque Judææ declaravit Antipatrum.

III. Hyrcano petenti potestatem concessit instaurandi muros urbis suæ, quos Pompejus dejecerat. unde mox fœdus cum legatis eorum renovatum est senatusconsulto, cum ex literis Cæsaris ea de re in æde Concordiæ L. Valerius L. F. prætor retulisset, a. d. Idus Decembres. His ita constitutis, tyrannisque & dynastis, ut merita cujusque erant,

§ I. Sueton. in Cæs. c. 35. Plut. in Cæs. c. 72. Hirt. Dio. Appian. civil. l. 2. § II. Athen. 5, 9. Diodor. l. 42. Joseph. antiq. 14, 15, & de bell. Jud. 1, 8.

itemque civitatibus, donatis mulctatisve, & controversiis cognitis; gentili suo Sex. Cæsare legionibus præposito, cum classe, quam sequi jusserat, in Ciliciam contendit, ad Pharnacis bellum iturus, quo maturius rebus in urbe, & per provincias undique motis posset occurrere.

IV. Nam & ex urbe seditiones nuntiabantur, & in Africa atque Hispania non contemnendæ Pompejanorum vires coalescebant. Jam ad ceteros duces, qui in Africam erant transvecti, Cato pervenerat, ejusque sapientia & auctoritate res ibi ex incertis variaque æmulatione fluxis constitutæ firmatæque erant. Quippe P. Varus, quod *se jamdiu præfuisse Africæ, sociumque victoriæ Jubæ* ferebat, nolebat nobilitati dignitatique L. Scipionis concedere. & Jubæ uterque adulabatur, in hoc maxima spei parte reposita: superbusque rex suo ingenio, eo pervenerat arrogantiæ, ut primo congressu Catonis, inter hunc & Scipionem medius consideret.

V. Sed Cato, non ferens publicam ignominiam, in alterum latus transtulit sellam suam, Scipionemque in medium accepit, quamquam infidum hominem & iniquum, & qui tanto melioris viri famam etiam scripto edito attrectare non fuerat veritus. Sed & postea deferentibus imperium omnibus, noluit accipere, *turpe futurum* dictitans, *si pro legibus dimicans, contra leges imperaret. præsentibus enim consularibus, imperare prætorem non oportere.* Insistentibus, *ut igitur, æquata cum Scipione potestate, præesset rebus*, id quoque recusavit, addens, *unius auspiciis administrari omnia consultius esse.*

VI. Sic ad Scipionem summa rerum rediit, nominis quoque favore adjutum; bellumque terra marique haud segniter apparari cœptum. Nam & Siciliam Sardiniamque infestabant classibus, captasque naves abstrahebant, arma præcipue & ferrum quærentes, quibus rebus egebant: & in Africa,

§ III. Tacit. hist. 1, 9. Joseph. antiq. Hirt. § IV. Appian. civil. l. 2. Liv. Epit. Dio. Plut. in Cat. c. 83. § V. Dio. Vellej. 2, 54. Plut. Liv. Epit.

quidquid adversum partibus videbatur, validis præsidiis occupabant; aut vires nocendi detrahebant suspectis. Maxime consultatum est de Utica, prævalida urbe, & in partes Cæsaris proniore. Infensissimus Uticensibus Juba erat, eosque *concidi omnes*, *urbem solo æquari* jubebat: ceterique metu aut assentatione concedebant in sententiam.

VII. Ibi Cato, summis viribus obnisus, salvum oppidum retinuit: sponsoremque obtulit pro Uticensibus, eaque gratia custodiam Uticæ, finitimique & maris & agri, mandante Scipione, lubens recepit: utilemque partibus, & rerum omnium velut horreum effecit, arma, commeatus, machinas hinc exercitibus ministrando, quam inconsulta ceterorum ira deletam cupiverat. ita crudelitas & amentia sæpe in sua præsidia sæviunt. Ejusdem Catonis hortatu paulo post etiam in Hispania magnum bellum Cn. Pompejus adolescens excitavit. Nam hominis gravissimi verbis stimulatus, *pro claritudine paterna*, *relictisque ab eo clientelis*, *magno animo* jubentis *rempublicam capessere*, profectus ab Utica in regnum Bogudis, repulsusque a Mauris, trajecit in Baleares insulas. inde, cognitis Hispaniæ turbis, quarum ex Cassiano tumultu magnæ & acres reliquiæ erant, brevi tempore insignes in ulteriore provincia progressus fecit; & quia nec Afranius, nec Petrejus excipere delatum ab ipso imperium voluerant, ulteriora subinde moliri, & per se administrare bellum cœpit.

VIII. At diversis longe orbis partibus Cæsar, conventu Cilicum Tarsi acto, per Cappadociam magnis itineribus Comana venit: ibique sacerdotio Lycomedi tradito, qui e regio Cappadocum genere ducebat stirpem, hujus in gratiam quatuor schœnos agri ad priores sacerdotii possessiones adjecit: & Ariarathi fratri regis Ariobarzanis (is obtinuisse prius id sacerdotium videtur) quædam attribuit, ne otiosus & egens fratri suspicionem, sibi pericu-

§ VI. Liv. Epit. Dio. Plut. § VII. Liv. Epit. Plut. Dio. Hirt. de B. Afric. c. 22. Cic. ad Attic. 12, 2. Auctor. de B. Hisp. c. 1.

lum crearet; præsertim cum & antea fuisset sollicitatus a quibusdam gentis principibus, ut regnare vellet. Ariobarzani autem, pro his, quæ imperio ejus decedebant, partem Armeniæ minoris, ademtam Dejotaro, dedit.

IX. Cum enim ad Gallogræciæ fines accessisset, depositis regiis insignibus, & supplicis habitu sumto Dejotarus occurrit, excusans, *quod in ea parte terrarum positus, ubi nulla præsidia Cæsaris essent, præsentibus imperiis paruisset.* Adversus ea Cæsar, commemoratis *beneficiis suis, tamen ætati ejus dignitatique & amicis deprecantibus dare* dixit *ejus delicti veniam: de controversiis tetrarcharum postea cogniturum. interea legionem, Romana disciplina constitutam a Dejotaro, equitatumque omnem adduci ad bellum Ponticum* jussit. Pharnaces, intellecto Cæsaris adventu, omittere Asandrum coactus in Pontum recurrit; de pace legatos præmittens, quod imperatoris acerrimi timebat impetum, licet exiguis sane copiis instructi.

X. Nam sexta legio, quam ex Ægypto deduxerat, adeo multis erat prœliis diminuta, ut minus mille militum haberet; Dejotari legio, nec genere hominum, nec usu rei militaris censebatur: duas habebat præterea, quæ nuper sub Domitio cladem passæ erant. Cæsar, legatos mitibus responsis ludificatus, nihil de velocitate itineris remittebat. Cum uni, cum alteri oratores sic ad regem redissent, ut verba Cæsaris ad pacem, festinatio ad bellum, spectare viderentur, tertia legatio venit, auream coronam afferens, petensque, *ut socii atque amici regis donum acciperetur.*

XI. *Neque enim ullum adversus Cæsarem Pharnacis delictum exstare, nisi quod contra vim Calvini jus suum coactus defendere, cum abstinere bello in totum maluisset, injuriam propulsarit. Quanti enim fecerit amicitiam tuam,* (inquiebant) *quo alio clariore documento cognosci potuit, quam quod auxilia petenti Pompejo nulla misit: atque ei Pompejo, cujus & in se liberalitatem, & in patre vim atque potentiam largiter erat exper-*

§ VIII. Appian. civil. l. 2. Hirt. de B. Alex. c. 56. Strab. Cic. familiar. 15, 3. Diodor. l. 41. § IX. Hirt. Dio. § X. Dio. Hirt.

tus. Qui igitur, adverſario tuo victore, ne vivere quidem, nedum regnare potuiſſet, eum a te conſervari æquum eſt: præſertim cum pro mirabili tua clementia iis etiam ignoveris, a quibus duriſſimo tuo tempore es oppugnatus. Quis acerbior tibi hoſtis, quam Dejotarus exſtitit? qui non contentus mittere quantas omnino potuit copias, ipſe ad bellum profectus eſt, hac ætate, cujus excuſatione, ſi non rex & amicus & hoſpes Pompeji, ſed libertus, aut unus de grege militum fuiſſet, uti potuiſſet.

XII. *Sed tamen hunc, abſolutum hoc delicto, in numerum amicorum recepiſti. Nec aut reprehendit iſta Pharnaces, aut Dejotaro felicitatem ſuam invidet. Tui te exempli, tui moris admonet, oratque, ut eo inſtituto uti pergas, quo haud pauciores adverſarios, quam, quibus invictus es, armis, ſuperaſti. Quod ſi propter commiſſum cum Domitio certamen iraſcendum putas, at ſaltem regis ſatisfactionem accipe. aut docebit, hæc a te vindicari non oportere; aut, quidquid imperaveris, faciet. hoc unum deprecatur, ne hoſtili adventu ad ſummam ſe deſperationem adigas.*

XIII. *Dejotarus ceterique finitimorum, amicitia Pompeji freti, laceſſere non deſierunt, donec regem ad ea arma cogerent, quibus & ipſorum comprimeret audaciam, & bello victor, paternæ hereditatis partem recuperaret. Et quamquam difficile eſt in bello, præſertim felicibus armis, tenere modum, neque calore victoriæ ſupra fines juris efferri; ea tamen modeſtia Pharnacis fuit, eſtque, ut neque plura, quam appetere debuit, attrectaſſe putet, & hujus ipſius cauſæ judicium tibi deferat. Nec ſane aliam ob cauſam cum Domitio dimicatum eſt, quam quod ille rem integram ad tuam cognitionem relinquere noluit; Pharnaces præter te quemquam arbitrum pati non potuit. Hac potius, quam armorum fiducia, licet egregium, & duobus atque viginti prœliis expertum, omnibuſque victorem exercitum trahat, quietus in caſtris ad Zielam exſpectat reſponſum: quod a te moderatum amicumque referri, tum perpetuæ manſuetudinis tuæ, tum etiam rei Romanæ, præſenti quidem ſtatu rerum, intereſt.*

XIV. Cæſar ad hæc, *reportari ad regem* jubens *coronam*, *tum ſe dona tanquam ab amico* reſpondit *accepturum*, *cum pro-*

§ XI. Hirt. Cic. pro Dejot. c. 3. Dio. § XII. Hirt.

miſſa præſtitiſſet. fruſtra eum ſe venditare eo, quod amicum deſeruiſſet in diſcrimine, auxiliumque non miſiſſet Pompejo: neque Cæſari rem illam, ſed ipſi profuiſſe, ne eodem victoriæ impetu cum ceteris, qui in præſidiis Pompeji fuiſſent, profligaretur: & ut maxime feciſſet in ſuam gratiam, non ideo ſe privatis meritis publicas injurias condonare. Tamen quia neque mortuis vita, neque virilitas exſectis reſtitui poſſit; quod poſſit, imperare, uti Ponto confeſtim decedat, familias publicanorum remittat, cetera, quæ penes eum eſſent, ſociis civibuſque Romanis reſtituat.

XV. Sed Pharnaces, non ignarus neceſſitatum, per quas Cæſari ad urbem erat properandum, callide agere, *diemque decedendi longiorem* poſtulans, & ſubinde mutans conditiones, tempus trahere occepit. Difficile erat, hominem eo ingenio, eaque rerum peritia fallere. Igitur fraude fraudem eludens Cæſar, dum alias admittit conditiones, alias rejicit, decepit Pharnacem, priuſque conſeruit manus, quam quiſquam putaviſſet. Nam, poſitis ab hoſte circiter millia paſſuum quinque caſtris, ſituque locorum explorato, quam proxime ad eum ſtatuit accedere.

XVI. Sed quia ferme eundem habebat exercitum, qui victus cum Domitio fuerat, oratione militum animos confirmandos ratus, concionem advocavit: *cauſiſque belli breviter* enarratis, *Has igitur*, inquit, *Romani nominis injurias quiſquam, cui modo manus & arma ſint, patiatur? nedum nos, quibus multo, quam nunc ſumus, paucioribus, ad hæc imparatis atque oppreſſis ſubito tumultu, Alexandria fortiſſimum & nobiliſſimum oppidum, & rex multo potentior hoc Pharnace ſuccubuit. quid enim ad Ægyptum eſt Boſporus? quamquam hic etiam Boſporo excidit, contemtus pulſuſque a famulis ſuis, nec fiducia virium in Ponto reſiſtens, ſed quia neque procedere noſtri metu, neque redire in regnum, Aſandro prohibente, poteſt.*

XVII. *Atque is quidem bono omine res geſturum putat, quod eo loco caſtra poſuit, unde progreſſus pater ejus, Triarium, cum paucis & incompoſitis temere ſe objicientem, ſuperavit. Sed ſi qua manium Mithridatis ullo loco poteſtas eſt, quis dubitet, quin*

§ XIV. Diodor. l. 41 & 42. Hirt. § XV. Dio. Hirt.

omnis a nobis ſtatura ſit contra ſceleſtiſſimum parricidam? Quare mihi quidem ſtulte delegiſſe locum videtur, qui patris memoriam ullam retineat. hæc, hæc nefandi facinoris conſcientia ſaucium exagitabit animum, conſilia emovebit, audaciam deprimet; hoc ei loco Mithridatis occurrent umbræ, hom nique damnato & deprehenſo, vindictamque præſentem præſentienti, errorem, conſternationem, amentiam furiæ patris impingent.

XVIII. *Et hæc quidem, quia viribus humanis ſuperiora ſunt, quamlibet egregium dejicere imperatorem poſſent. & Pharnaces, neque ulla re magna geſta, neque patri, qui tamen toties a Romano milite victus eſt, comparandus, furto, quam bello, melior, & ſociis potius timendus, quam hoſti, quod cum Domitio tirones ducente, & meis temporibus feſtinare contra belli rationem coacto, prœlium proſperum fecit, aut viribus ſuis aut felicitate confidat? Quantula enim illa, ſi omnia reputes, victoria, aut cujus adeo laudis fuit? Ut enim de ea paucis diſſeram, una cauſa moveor, ne forte quidam eorum, qui interfuerunt, viribus hoſtium, aut prudentia regis ſe victos arbitrentur. nam plerique, ſatis novi, memoria pugnæ iſtius, non ad timorem, ſed iram, ſed cupiditatem ultionis, ſed impatientiam moræ, commoventur. hi quidem veterani mei* (ſextæ legionis milites innuebat) *ab hoc, ſicut ceteris hoſtibus, invicti, neque iſta commemoratione, neque omnino cohortatione mea indigent.*

XIX. *Sed & ſexta & triceſima legio ſola ſuſtinuit totum exercitum regis, &, amiſſis paucis, fruſtra impedire conatis hoſtibus, ſe, quo voluit, recepit. Quod autem acceptum eſt detrimenti, neque militibus imputandum eſt, neque ducis imperitiæ, neque Pharnacis aut prudentiæ, aut viribus. Quæ igitur cauſa iſtius ignominiæ fuit? Tempora mea, ut prædixi, & locus, qui erat pro hoſtibus, & quod reverti Domitius non tentata pugna indecorum, commorari diutius iiſdem locis nullo pacto faciundum judicarat. Igitur numero militum equitumque, ad hæc locorum ſitu munitionibuſque ſuperiori, non tam glorioſum eſt, quod foſſas tranſcendere auſos in ipſo conatu oppreſſit, quam turpe futurum erat, ſi eſſet a paucioribus intra ſua munimenta ſuperatus.*

§ XVII. Appian. Mithrid. & civil. l. 2.

XX. *Ceterum, quæ tunc maxime adjuverunt hostem, hoc tempore nulla sunt. non ab aliquo ducum meorum administratur bellum, qui meas rationes respicere, atque eo dirigere consulta omnia debeat: quæ res plerumque, locis atque temporibus difficilibus intervenientibus, perquam est incommoda: imperator vobis adest, & imperator Cæsar, cujus promissa nunquam fefellerunt exercitum, cujus spem nunquam fefellit miles: locum autem a Pharnace delectum, non magis hostilia castra, quam nostra muniturum esse, propediem ostendam. Vos interea aggerem, celeriter usui futurum, intra vallum comportate.*

XXI. Castra Pharnacis eo situ erant, ut editissimo colli imposita præruptis vallibus munirentur. easdem valles ei munimento pariter futuras, qui diversa a parte castra opposuisset, Cæsar videns, dubia adhuc luce in eum locum deferri comportatum aggerem jubet, ibique castra munire incipit. Ea re conspecta, Pharnaces, (nam mille admodum passuum vallis intererat) productis copiis, aciem instruit: neque commovetur Cæsar, quia vallis iniquissima transitum impediebat, more magis militiæ, quam pugnandi consilio facere regem putans, ut opus prohiberet, aut ostenderet fiduciam. Sed ille, sive loci felicitate confisus, sive auspiciis, ut postea auditum est, sive contemtu copiarum, quas vicerat prius, & veterani sui exercitus virtute, in præruptam vallem, qua nemo sanus demissurus copias credebatur, descendit; eamque permensus, eodem gradu ascendere per angustam & arduam semitam cœpit.

XXII. Cæsar, incredibili hostis audacia oppressus, omnia simul agere necessum habebat; revocare ab opere milites, arma jubere capere, instruere armatos, &, quid ubique fieri vellet, ostendere. Interim falcati currus regis adfuerunt; & propter iniquitatem loci, quamquam a trepidantibus, multitudine telorum haud difficulter oppressi sunt. Secuta est acies hostium; neque turbata suorum casu, conflixit acriter. Sed quia in subeuntes pila ex edito conjiciebantur, cito mutata prœlii est ratio: præsertim dextro

§ XXI. Hirt. de B. Alex. c. 53.

cornu, ubi sexta legio constiterat. Sinistro, mediaque acie, tardius, sed tamen profligati sunt regii, & per præcipitem vallem acti, multi hostili ferro, alii suorum incidentium pondere procubuerunt. qui autem celeritate pestem utramque vitaverant, ut expeditius fugerent, armis projectis, ad sua castra contenderunt.

XXIII. At Romani, non contenti persequendis ad ima vallium hostibus, ad alteram partem ascendere, vimque facere cœperunt; neque hostes, quamquam e superiore loco, magnam moram injicere inermes poterant. Sic enim milites eadem alacritate castra oppugnarunt, &, nequidquam defendentibus, quæ præsidio fuerant relictæ, cohortibus, ceperunt. Ea tamen mora spatium Pharnaci dedit, paucis cum equitibus se proripiendi, ne vivus veniret in hostium potestatem. exercitus sane totus periit, omni aut occisa regiorum, aut capta multitudine. Rebus his præclarissime gestis, magna lætitia Cæsaris fuit, quod & facilis victoria ex difficillimo initio exstiterat, & hostis non contemnendæ opinionis sine ulla belli mora victus erat. ajuntque *Pompeji prædicasse felicitatem, cui ex eo genere hostium cum ingenti gloria cognomentum Magni partum esset.*

XXIV. *Romam certe scripsisse* creditur *celebratum illud, velocitatem victoriæ cursu & brevitate verborum exprimens, Veni, vidi, vici: eundemque postea titulum inter fercula triumphi prætulisse.* At Domitius, ad insequendum Pharnacem missus, Sinopen delatum cum mille admodum equitibus, qui ad eum ex fuga convenerant, accepto in deditionem oppido, salvum abire permisit. Ille, magna suorum indignatione equis interfectis, in naves se contulit, vagatusque circum Ponticas gentes, e Scythis Sarmatisque contraxit mediocrem multitudinem, Theodosiamque & Panticapæum recepit. Inde vi adjungere proxima quæque Bospori conantem, Asandri arma excepere: prœlioque commisso, cum, quod roboris habebat,

§ XXIII. Plut. in Cæs. c. 73. Liv. Epit. Appian. civil. l. 2.

equites pedeſtri pugnæ minus aſſueti vincerentur, Pharnaces fortiſſime pugnans interfectus eſt, ætate quinquagenarius; cum Boſpori regnum annos admodum quindecim tenuiſſet.

XXV. Interea Cæſar, præda regia militibus conceſſa, juxta tropæum Mithridatis, quod victo Triario erectum, ut rem Diis belli præſidibus ſacram, evertere nefas habebatur, aliud de Pharnace oppoſuit. ipſe cum expeditis equitibus profectus, *legionem ſextam decedere ad accipienda præmia in Italiam* juſſit; auxilia Dejotari remiſit domum; Cælium Vinicianum cum duabus legionibus reliquit in Ponto. Amiſenis in calamitatis ſolatium conceſſit libertatem: cetera, quæ cuique Pharnaces eripuerat, antiquis dominis reſtituit, excepta parte minoris Armeniæ, quam Ariobarzanis eſſe juſſerat. Per Gallogræciam atque Bithyniam iter faciens, controverſias earum provinciarum compoſuit: &, quæ quemque tenere vellet, conſtituit.

XXVI. Dejotaro, non ſolum propter lata adverſum ſe arma, ſed etiam quia ſociis victoriæ donanda non aliunde cumulatius ſumi poterant, fuit iniquior. Idcirco licet ille deprecatores haberet plurimos, & Nicææ defenſus a Bruto eſſet eniſiſſime; (quæ poſtea oratio eſt edita) Mithridati Pergameno, cujus Ægyptio bello præclara opera fuerat, tetrarchiam Gallogræcorum, pæne totam Dejotaro poſſeſſam, quaſi jure gentis & cognationis adjudicavit Cæſar, eundemque *regem* appellavit *Boſpori, qua Pharnaces tenuiſſet, etiam mandato adverſus Aſandrum, ſi cedere nollet, bello.* Inde tranſgreſſus Aſiam Græciamque, in Italiam trajecit; nuſquam diutius moratus, quam dum pecunias quocunque titulo exprimeret, quæ per publicanos ei maxima cum invidia cogebantur, quemadmodum erat & ſuperiore anno factum.

XXVII. Namque cupidus & ſciens imperandi, neque

§ XXIV. Plut. Flor. 4, 2. Sueton. in Cæſ. c. 7. Appian. Mithrid. Diodor. l. 42. § XXV. Hirt. Dio. § XXVI. Hirt. Plut. in Brut. c. 9. Cic. in Brut. c. 5, & ad Attic. 14, 1. Dio.

regimen rerum ſine exercitibus retineri poſſe noverat, dicebatque; neque exercitus ſine ſtipendiis ac præmiis. Idcirco & quam a quaque civitate ſummam promiſſam Pompejo cognoverat, exegit: & ab aliis, quæſito undique colore, poſtulavit. Tyri certe ſuſtulit e ſanctiſſimo Herculis fano donaria, per eam cauſam, *quod fugientem cum privigno Corneliam Tyrii hoſpitaliter excepiſſent.* Miſit & in urbem epiſtolas, collationem pecunioſis imperans. quo tempore T. Pomponio Attico, propter egregiam integritatem vitæ, non modo moleſtus non fuit, ſed etiam remiſit condonavitque Q. Ciceronem Q. F. Attici ſorore genitum; C. Trebonio, A. Hirtio pro eo deprecantibus.

XXVIII. Dum iſta per diverſas provincias geruntur, magnas Romæ turbas tribunatus P. Cornelii Dolabellæ excitavit, de novis tabulis ferenda lege. Accedebat malis adverſarius pari audacia L. Trebellius, & deterior utroque M. Antonius equitum magiſter. Inter hos infelix civitas, quotidianis terroribus vexabatur: aliunde ſatis inquieta novæ dominationis timore & jam ſenſu, ac majores ſubinde præteritis calamitates exſpectans. Nam & prodigiis, & reſponſis haruſpicum exanimabantur, quæ & illo & ſuperiore anno acceperant. Quippe C. Cæſare, P. Servilio conſulibus, ſub exitum anni, cum forte ſacra Iſidi fierent, examen apum in Capitolio, juxta coloſſum Herculis ſedit.

XXIX. Ob eam rem de ſententia vatum, omnia tum Iſidis, tum Serapidis ſacella ſublata ſunt. Ea dum diruuntur, forte & Bellonæ ædicula, per errorem exciſa, nefandorum ſacrorum crudelitatem patefecit, repertis ibi fictilibus humana carne plenis. Hoc autem anno, quo Alexandrinos & Pharnacem vicit Cæſar, magnus terræ motus exſtitit, bubo conſpectus eſt, fulmina Capitolium & fanum Fortunæ publicæ, Cæſariſque hortos, & in iis equum ex inſignioribus percuſſerunt, & Fortunæ templum ſponte patuit. Præterea ſanguis e piſtrino effuſus, ædem Fortunæ

§ XXVII. Dio. Corn. Nep. in Attic. Cic. ad Attic. 11, 23.
§ XXVIII. Liv. Epit. Cic. Phil. 10, 10. Dio.

Primigeniæ attigit, & infantes aliquot finiftras in capitibus habentes nati funt. *Id maxime certum effe verfæ fortunæ præfagium, & deterioribus in meliores imperium dari* harufpices afleverarunt, & populus credidit.

XXX. His rebus anxias mentes, magis etiam, quæ videbant, terruerunt. Nam Kalendis ftatim Januariis M. Antonius magifter equitum, fenatu convocato, prætextatus & fex ftipatus lictoribus, fpeciem quandam prifcæ reipublicæ exhibebat: fed quando nec conful ufquam, nec prætor ullus erat, ad hæc gladio cinctus ipfe multitudinem fecum trahebat militum, & omnia pro poteftate agebat; nemini dubium effe poterat, a priori forma civitatem ad extremæ fervitutis vilitatem defcivifle. Urebat etiam animos fupra acerbitatem præfentium, inftantis indignitatis exfpectatio.

XXXI. *Mox enim affuturum Cæfarem victorem omnium, re dominum, nomine dictatorem. quam igitur illi fore fuperbiam, fi cliens ejus & magifter equitum tam infolenter obtereret leges? Sane clementiam hactenus infignem prætuliffe, plerifque ignofcendo, a quibus effet oppugnatus. Sed quem præftare poffe, manfuetudinem eandem manfuram victori & fecuro, quam validis adhuc diverfarum partium rebus, & de exitu dubitans adhibuiffet? Tyrannos ingenium ad tempus tegere: donec perfectis, quæ optaverant, tam incipiant vacare metu, quam femper vacent verecundia.*

XXXII. Ne minima quidem in malis confolatio miferis aderat, querendi invicem, mutuifque fermonibus fublevandi animos; cum fufpecta fides etiam intimorum, & proditis certum periculum effet. quin ultro cogebantur abdere fenfus fuos, &, cum alii effent, alios oftendere. Nec enim ferri tantum, quæ fierent, auctores eorum volebant; fed laudari quoque: ac fubinde fupplicationes, velut ob rem bene geftam, edicebantur, & frequentibus ludis fpectatorum poftulabatur hilaritas; cum ille ipfe confpectus

§ XXIX. Rycquius de Capitol. c. 25. Dio. § XXX. Cic. Phil. 2, 25. Dio.

esset acerbus & ignominiosus, quod, paucis exceptis, quos tribuni faciebant, ludis magister equitum præsidebat accinctus, & ne publicæ quidem lætitiæ condonans exprobrationem servitutis. Sic affecta civitate, P. Cornelius Dolabella exortus est novarum tabularum auctor, adolescens audax, nobilis, obæratus, qualibus scilicet ad evertendum omnia nihil est paratius.

XXXIII. Erat is nuper, exemplo P. Clodii, e patriciis transgressus ad plebem, occasione forte testamenti, quo Livia heredem institutum mutare nomen jusserat; sed tribunatus petendi consilium fuerat, in quo leges se laturum confidebat, quibus & ipse maximo ære alieno liberaretur. Idcirco factus tribunus plebis, non diu distulit de tabulis novis promulgare rogationem, plebi gratissimam. Sed L. Trebellius collega Dolabellæ, C. Asinii potentia adjutus, creditorum suscepta causa, optimatibus, & locupletiori parti civitatis erat jucundissimus. Ab horum concertatione magni tumultus initium in urbe fuit, cum utraque factio captis armis vim faceret, crebræque hinc inde cædes patrarentur.

XXXIV. Igitur & senatus intercessit, rem integram in adventum Cæsaris servari jubens: & Antonius gestatione armorum in urbe interdixit paganis. Sed ille tamen in occulto Dolabellæ favebat, popularis favoris semper appetens, & in eadem causa constitutus, qua ceteri, qui novas tabulas cupiebant. Postquam autem uxorem, patrui sui C. Antonii filiam, cum Dolabella stupri consuetudinem habere comperit, aut comperisse ratus est; & illam exegit domo, & hunc oppugnare ab eodem odio statuit: plebi quoque jam iratus, a qua pluris fieri Dolabellam, quam se, videbat; cum apud senatum communis culpæ majorem partem ipse sustineret.

XXXV. Jam erat ei concessum ab senatu, (juris enim, quod amiserant, imaginem saltem tuebantur, jubentes, quod prohibere non poterant) *ut, introducto in urbem milite, cum*

§ XXXIII. Cic. ad Attic. 7, 8, & Phil. 6, 4. Liv. Epit. Dio. Plut. in Ant. c. 12. § XXXIV. Cic. Phil. 2, 24. Dio.

reliquis tribunis, qui neutri partium se conjunxerant, rempublicam defenderet. neque multum eo consilio profectum ad quietem erat: cum nihilo sequius duo tribuni, suas quisque vires augendo, & inter sese, & cum Antonio Patribusque decertarent: maxime, postquam Antonius, seditiose agere milites audiens, qui, præmissi a Cæsare post Pharsalicam pugnam, duces suos Sullam atque Messallam exegerant, ad illos excucurrit, novo exemplo L. Cæsarem avunculum urbis præfectum declarans, qualem potestatem nullus unquam magister equitum habuerat.

XXXVI. Tum vero, contemta senectute L. Cæsaris, atrocius inter se collisæ factiones, majore, quam unquam, tumultu atque sanguine concurrerunt. Sed audita C. Cæsaris victoria, qui, *compositis Ægypti rebus, venire in Italiam* nuntiabatur, paulisper continuit hominum audaciam: donec decedente metu, cum adversus Pharnacem profectus Cæsar esset, pristinus furor rediit. Inter hæc Antonius, neutrarum partium studium præferens, Trebellium clam fovebat, potestatemque faciebat conciliandi assumendique militis. Sic tanquam e duobus castris debitores creditoresque ad pugnam prodibant e locis urbis munitissimis, quæ præsidiis ceperant: cædesque & incendia patrabantur, eo terrore & tumultu, ut aliquando sacra Vestæ ex illius ædibus a virginibus efferrentur.

XXXVII. Igitur alio senatusconsulto mandata est Antonio diligentior urbis cura, majorque militum manus introducta. Sed Dolabella, desperans veniam a Cæsare, hoc agebat, ut, claro aliquo facinore edito, periret. Idcirco die dicta, qua *de tabulis novis, & mercede habitationum abolenda* (nam & hoc caput comprehenderat) *perlaturus legem esset, paratos esse ad rogationem accipiendam suos* jussit. Cum venisset tempus, &, occupato utrinque fori aditu, ligneisque turribus per opportuna loca erectis ad propugnandum, magna multitudo confluxisset; Antonius prima luce validam e Capitolio deduxit manum, interfectisque e plebe

§ XXXV. Liv. Epit. Dio. Cic. ad Attic. 11, 25.

circiter octingentis, concidit tabulas legum, reliquos proposito locoque depulit, stationemque militum in foro collocavit.

XXXVIII. Ne sic quidem solida quies ante Cæsaris adventum est urbi reddita, quod Antonius auctoritatem dictatoris, suamque potentiam magnitudine vitiorum debilitabat: cujus nocturnæ comissationes, diurnus somnus, totius vitæ turpitudo, sermonibus omnium notabatur: qui non erubesceret, quo tempore Cæsari sub dio esset sæpe contra ferocissimos hostes dimicandum, potare, scortari, alea, somno, luxu non ferendo tempus consumere. Erat enim, si quis alius, ingenio nequam & nepos, & paulo ante tribunus plebis in essedo, lictoribus præeuntibus, per Italiam vectus erat, mimam Cytheridem in aperta lectica secum portans, cum turpissimorum hominum comitatu: *quacum aliquando & curru* dicitur *incessisse leonibus juncto*. Sed & occasione præsentium turbarum ad rapinas abusus, magnam vim auri, argentique, sed & vini diripiebat.

XXXIX. Hæc altera fuisse putatur causa, cur promtius ignoverit Dolabellæ adveniens Cæsar, præter priora hominis merita, qui partibus ejus totum se dediderat ab initio, & in Thessalia quoque pro eo strenue pugnaverat. Et erat alioquin ad tribuendam veniam facilis: nec ignorabat, difficulter ferri posse delicta aliena severe exsequentem, qui tam multa ipse peccasset. Interea, cum & pecunia indigeret infinita, & honores appeteret eminentissimos, nolebat multos offendere; quo devincti beneficio suo patientius jubenti quidlibet obsequerentur.

XL. Igitur cum magnus in urbe plurimorum metus adventu ejus fuisset, vindictam admissorum exspectantium, eaque res sermonibus agitata toto eo tempore esset; repente receperunt animum, nihil de præteritis inquirente Cæsare. Sed is ad cogendos nummos mentem adjecerat, & præter magnam vim auri, quæ in coronas & statuas,

§ XXXVII. Plut. Dio. Liv. Epit. Appian. civil. l. 2. § XXXVIII. Plut. Cic. Phil. 2, 24. § XXXIX. Plut. Cic. Dio.

& alia hoc genus, tanquam a volentibus offerebatur, ingentes summas mutui nomine congessit, cum neque negare quisquam auderet, nec ipse de restituenda cogitare putaretur. Sed ego, Cæsaris natura diligentius expensa, non dubitem, redditurum omnino cum fide fuisse, si diutius frui vita potuisset.

XLI. Nec enim in tantis imperii opibus deesse, unde quantacunque debita quandoque expungerentur, poterat; & ipse solitus omnia famæ studiisque hominum postponere, ubi præsentium temporum angustias esset eluctatus, ob pecuniam profecto amittere ista noluisset. Habebat autem ejus rei hunc obtentum, ut *ad hanc necessitatem reipublicæ temporibus adactum* diceret, *cujus utilitati facultates suas omnes impendisset.* Ne tamen ad desperationem adigeret creditores, novas tabulas petente plebe, constanter abnuit, *se quoque obæratum esse* dictitans: jussitque *contentum esse his, quæ prius in ea causa statuisset.*

XLII. Inde proscripsit bona judicatorum hostium, hasta pro æde Jovis posita: & cum ea cupide emta essent a quibusdam, qui nunquam fore putabant, ut a se exigeretur, ideoque minus fuerant solliciti, quanti licitarentur; nihil cuiquam remisit. Inter quos & M. Antonius, *Cn. Pompeji Magni sector*, cum tanti viri copiosas facultates brevi dilapidasset, appellatus est. *Hanc offensam* caussari deinceps solitus est Antonius, *cum Cæsarem ad bellum Africanum non sequeretur: quia sibi pro meritis prioribus non fuisset gratia reddita.*

XLIII. Ceterum Cæsari non defuerunt artes, & plebem, & socios victoriæ aliis rationibus conciliandi. Plebem, præter ludorum voluptates, remissis a tempore cœpti belli usuris, & habitationum commodo: qui enim duobus millibus nummûm conductas habitationes haberent, iis Romæ unius anni mercedem, in Italia quadrantem ejus condonavit, quo tenuiores sublevarentur. præter-

§ XL. Dio. § XLI, Sueton. in Cæs. c. 42. Dio. § XLII. Cic, Phil. 2. 28. Dio. Plut.

ea publicatis multorum facultatibus, emendarum rerum copiam atque vilitatem effecerat. Ducibus amicisque suis honores distribuit, multa præter veterem morem, quo pluribus referendæ gratiæ locus esset, instituendo. Nam & prætoriis comitiis decem creavit primus: & pontificum augurumque & quindecimvirorum collegiis singulos addidit: & equites Romanos aliquot, quorum opera erat usurus, itemque ordinum ductores, in senatum adlegit.

XLIV. M. Brutum Cisalpinæ provinciæ præfecit; Decimum ei, quæ trans Alpes est, Galliæ. Sed & in reliquam partem anni consules fecit, quos diximus, Q. Fusium, P. Vatinium, cum pauci admodum dies superessent. Atque ea res facetis hominibus ridendi causam præbuit; querentique Vatinio, *quod se ægrotantem non invisisset*, Cicero respondit, *Venturus in consulatu tuo fui*, *sed nox me comprehendit.* circumferebaturque notabilis ejusdem urbanitas, *in consulatu Vatinii magnum ostentum factum; quod eo consule, nec bruma, nec ver, nec æstas, nec autumnus fuisset.*

XLV. Hæc gratiora vulgo erant propter Vatinium, a quo consulatum pollui judicabant, obscurum & pravum hominem stomachante etiam in versibus suis Catullo. Sed quantum iis consulibus potestatis auctoritatisve esse vellent, ipsi, qui fecerant, facto ipso demonstrarunt satis. Quamquam enim Cæsar dictatura se abdicaret, nullius jam appellationis egens, tamen M. Antonius magisterium equitum in totum eum annum retinuit. Cum ista satis belle composita viderentur, præmissi in Campaniam milites, quibus ad bellum Africanum usurus erat, seditione inita curam Cæsaris adverterunt. *Promissa Pharsalico bello præmia* omnes, veterani prætereа *missionem* flagitabant. Cæsar ad hos Q. Sallustium Crispum misit, qui, senatorii recuperandi ordinis gratia prætura petita, designatus erat; ut doceret, *hostium magno numero in Africa superstite, nondum absolutam esse victoriam: eo confecto bello,*

§ XLIII. Cic. familiar. 12, 18. Sueton. in Cæs. c. 38. Diodor. l. 42 & 48. § XLIV. Appian. Dio. Macrob. Saturnal. 2, 3.

Cæsarem & promiſſa ante donativa, & millenos inſuper denarios viritim repræſentaturum.

XLVI. Ad hæc adeo exarſit militum furor, ut Salluſtium, vitandi exitii cauſa Romam refugientem, confeſtim ſecuti, ſine diſcrimine quibuslibet obviis afferrent manus. Duo quoque prætorii tum interfecti ſunt, Coſconius & Galba. Dubitavit tum Cæſar, num opponere prætorias cohortes tumultuantibus rectius foret: ſed contagium timens, has quidem ſecum retinuit, & milites, quos Antonius nuper introduxerat, circum ædes ſuas & portas urbis diſpoſuit. ſeditioſis jam appropinquantibus miſit obviam ſciſcitaturos, *quid igitur ſibi vellent?* atque ii, *cum ipſo Cæſare collocuturos eſſe*, reſponderunt. Tum denuntiari Cæſar juſſit, uti, *poſitis armis, præter gladios, ad urbem accederent.*

XLVII. Neque cunctatus eſt, licet dehortantibus vehementer amicis; adire tendentes in campo Martio, & tribunal erectum minaci vultu conſcendere. Hæc tam audax atque inopinata viri ſpecies ultro terruit militem, ut, *deſideria ſua exponere* juſſus, *donativi* mentionem facere non auderet, *miſſionem* tantum poſtularet. & ſuberat ſpes, quod opera militum Cæſar indigeret, ſponte daturum, quæ eſſet pollicitus. Sed ille, ſicut profuſus in obſequentes, ita minantibus inexpugnabilis erat. idcirco uno verbo, *dimittere ſe*, dixit: & cum velut fulminati hac voce ſilerent, adjecit, *nihilo ſecius daturum ſtipendia & præmia, quamprimum eſſet cum aliis triumphaturus.*

XLVIII. Mordebat eos hoc quoque dictum, & pudor ſimul metuſque intrabat animos, ſi ad alios perveniret ſuæ operæ debitus honor; ipſi adverſis partibus exoſi, ſuis faſtiditi, vile vulgus ſpectarent triumphum, quem ducere debuiſſent. ſimul exiſtimabant lenius acturum Cæſarem, ſive ſuum ingenium ille, ſive præſentem neceſſitatem ſequeretur. Sed ille, tacente milite, amicis orantibus, *ne cum*

§ XLV. Dio. Appian. civil. l. 2. Diodor. l. 46. Liv. Epit. § XLVI. Dio. Plut. in Cæſ. c. 74. Appian. § XLVII. Sueton. in Cæſ. c. 70. Front. Strat. 1, 9. Appian. Dio.

tam tristibus dictis discederet, iterum exorsus, *Quirites* appellavit. Hoc illi non ferentes, responderunt, *se milites esse;* pœnitentiaque priorum correpti, rogare cœperunt, ut *sibi porro militare liceret: se solos, sine aliis copiis, bellum Africanum eo imperatore profligare paratos esse.*

XLIX. At Cæsar, licet ei gratius accidere nihil potuisset, vultum servans, avertere se, & descendere de tribunali: unde major exortus clamor *maneret* orantium, *pœnasque, si vellet, sumeret.* simul tribunus quidam militum propius accedens pro exercitu deprecabatur, jussu militum, an ut Cæsarem demereretur. Tum ille: *se quidem pœnas quaslibet meritis remittere. moleste tamen ferre, quod & decumani seditiose egissent, semper prælati aliis, & magno in pretio habiti. dare tamen missionem petentibus, & carere posse invitorum opera.*

L. Recepit & *præmia exsoluturum, licet nullam ob necessariam causam se reliquo adhuc bello deserentibus.* Sed & *agros divisurum pace restituta, non exemplo Sullæ*, inquit, *ademtos aliis, vosque prioribus dominis immiscendo ad perpetuas inimicitias; sed qua publicus, quave meus ager est, assignabo, &, quod deerit, a volentibus emam.* Et affuit dictis fides. pecuniæ partem repræsentavit, *reliquum daturum* dixit *paulo post cum fœnore.* Plausu omnium hæc excepta cum fuissent, decumani mœrebant, *sibi nominatim iratum imperatorem esse.* neque destiterunt obtrudere operam, licet recusantem, in Africam secuti. Sed ille, priusquam proficisceretur, ex omni numero excepit seditionibus miscendis aptissimos, quos in Italia relinqueret, agris statim datis, unde se tolerarent.

LI. Ceterum & his, & deinceps omnibus, non continuos assignavit agros, ne quis possessorum expelleretur, & ut distractis nihil in turbas virium foret. Notavit & ex iis, quos secum ducebat, fœdissimum quemque, quos postea deductos in Africam periculis objecit, utrinque compendium captans, occiderent illi, an occiderentur. Qui vero eorum superfuerunt casibus, eos sic quoque prædæ & agri desti-

§ XLVIII. Tacit. Sueton. Appian. Dio. § XLIX. Appian. Dio. § L. Appian. Dio. Sueton.

nati tertia parte mulctavit. Nam in aliis delictis connivere solitus, & multa militi condonare, desertores atque seditiosos implacabiliter oderat: quod cetera, quæ peccare essent soliti, ad aliorum injuriam; hoc ad imperatoris periculum pertinebat, nequidquam dominationem affectantis, si exercitus, per quem ceteros in obsequio contineret, exuere obsequium ipse cœpisset.

LII. Insimulabatur tamen a plerisque, quod tantam exercitus licentiam non esset severius exsecutus. quin & amicorum vitia crimini dabantur, Dolabellæ furor, ebriositas Antonii, intemperies, luxus, rapinæ plurimorum. Sed ista quamquam nec ignoraret Cæsar, nec probaret, quia meliores non habebat administros, his utebatur.

LIII. Jam bruma erat, &, qui Africam tenebant, hostes, cum occupationibus Cæsaris, tum anni tempore clausum ei mare putabant. Sed ille solita celeritate, qua sæpe nuntios de se prævenerat, processit Rhegium, ne religione quidem retentus, cum immolare volenti taurus aufugisset. Omen etiam a nomine Scipionis, quod fatale ad victoriam in Africa terra suos quoque milites timere senserat, aut vitando, aut eludendo, duxit secum e Scipionum genere contemtissimum quendam, cui *Salutioni* cognomen erat ob opprobrium vitæ, quod ejus nominis mimo specie corporis & infamia morum habebatur simillimus. Rhegio transjecit Messanam, inde Lilybæum pervenit a. d. XIV Kal. Januarias, &, ut paratos intentosque suos haberet, tabernaculum in litore maris statuit, *observandum* admonens, *qui esset primo oblato vento conscensurus*. Ibi factus de rebus Africanis certior, oppido & agro Uticensi, ubi Cato curabat, vitato, Adrumetum direxit cursum, quam partem obtinere Scipionem intellexerat.

LIV. Egressus e navi, magno cum terrore militum impegit, prociditque humi: sed ille, verbo sævitatem ominis

§ LI. Sueton. Dio. Polyæn. Strat. l. 8. § LII. Plut. in Cat. c. 74. Sueton. in Cæs. 57. Appian. § LIII. Sueton. in Cæs. c. 59 & 65. Dio. Plut. Plin. 7, 12. Auctor de B. Afric. c. 9.

corrigens, complexus osculatusque terram, exclamavit, *Teneo te, Africa.* Sic exercitu ad Adrumetum exposito, qui in præsens haud amplius peditum millibus tribus constabat, cum equitibus centum quinquaginta, diem atque noctem consumsit, dum L. Planci consilium experitur, qui ad C. Considium oppido præfectum scripserat. Sed postquam responsum non reddebatur, Cæsar, tentare Adrumetum non ausus, proficisci inde statuit. sed abeuntem, erumpens ex oppido multitudo, insequitur. Nam duæ legiones erant Adrumeti, & tria millia Maurorum equitum ducebat Cn. Piso, qui partes Pompejanas acerrimo ministerio juvabat.

LV. Et eodem tempore Jubæ equites, qui forte ad stipendium accipiendum veniebant, castra, unde Cæsar erat egressus, moratoribus ejectis cæsisve, occupant, extremumque agmen consecuti lacessunt. Sed egregia Gallorum equitum virtute repulsi sunt, quorum tum *minus triginta*, *circiter duo Maurorum millia sæpius repulisse* dicuntur. Nam illi, intra munimenta compulsi, rursum abeuntibus instabant: donec, non intermisso itinere longius avulsos infestare non ulterius ausi, destiterunt. Sic animo consilioque summi ducis, maximum discrimen minimo detrimento depulsum est.

LVI. Interim e propinquis oppidis legati venerunt ad Cæsarem, frumentum, & quidquid imperatum esset, pollicentes. Ita Ruspinam processum est: quod oppidum aperuit portas. ibique castra Cæsar posuit Kalendis Januariis, quibus ipse dictaturam simul atque consulatum, utrumque honorem tertium iniit, M. Æmilio Lepido magistro equitum, & consulatus collega. Hoc ei præmium deberi putabat, a quo primum dictator erat dictus: quamquam & triumphum ei decreverat, nulla re gesta, præterquam Longini & Marcelli compositis discordiis. neque translatum est in eo triumpho quidquam, nisi raptæ ex sociis pecuniæ. Hæc eo anno gesta sunt: & cum novi magistratus inissent, lupus in urbe visus, & scrofa fœtum, præterquam pedibus elephanto simillimum, edidit.

§ LIV. Sueton. in Cæs. c. 59. Dio. Front. Strat. 1, 12. Plut. Auctor. de B. Afric. § LVI. Diodor. l. 11. Oros. 6, 16. Dio.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXIX.

IN LOCUM LIB. CXIV LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI DECIMI QUARTI.

Bellum in Syria Cæcilius Baſſus, eques Romanus Pompejanarum partium, excitavit, relicto a legione Sex. Cæſare, quæ ad Baſſum tranſierat, occiſoque eo. Cæſar Scipionem prætorem, Afranium, Jubamque vicit ad Thapſum, caſtris eorum expugnatis. Cato, audita re, cum ſe percuſſiſſet Uticæ, &, interveniente filio, curaretur, inter ipſam curationem reſciſſo vulnere exſpiravit, anno ætatis quadrageſimo nono. Petrejus Jubam ſeque interfecit. P. Scipio, in nave circumventus, honeſtæ morti vocem quoque adjecit: quærentibus enim imperatorem hoſtibus dixit, Imperator bene ſe habet. *Fauſtus & Afranius occiſi. Catonis filio venia data. Brutus, legatus Cæſaris, in Gallia Bellovocos rebellantes prœlio vicit.*

I. CUM præter Africanos & Hiſpanienſes motus nihil uſquam timendum Cæſari videretur, repens e Syria tumultus Romæ adhuc agenti nuntiatus eſt. Ejus auctor Cæcilius quidam Baſſus exſtitit, eques Romanus Pompejanarum

partium. Is ex infelici prœlio Tyrum se receperat, & in emporio latens bene secum putabat agi, quod vita fruebatur. Sed ubi milites Sex. Cæsari propter adolescentiam & voluptates parum amicos atque fidos esse cognovit, simulque Tyrios spoliatum a dictatore Cæsare fanum Herculis ægrius ferre, paulatim ad se contrahere Pompejanos cœpit, militesque, uti præsidii causa nunc hi, nunc illi Tyrum mittebantur, sollicitare.

II. Sed hæc initia cum spernenda viderentur, absterrere Cæsarem ab Africana expeditione nequiverunt: stimulum addiderunt tamen, ut eo celerius proficisceretur, quo, maturata ibi victoria, anteveniret orientes turbas, aut nondum confirmatis occurreret. Sed ubi *Cæsarem in Africa periclitari* fama tulit, simul recepto more hominum fingendi, quæ facta quisque cupiat, *T. Murcus perisse naufragio*, *Asinius vivus delatus in hostium manus*, *naves quinquaginta vi ventorum Uticam actæ* prædicabantur; jam erectior apertiorque Bassus, sive Pompejanarum partium studio, sive privatim potentiam quærens, copias colligere instituit, Sex. Cæsari, qui rationem actorum reposcebat, *Mithridatem Pergamenum* excusans, *cui ad mandatum a Cæsare bellum milites conquirerentur.*

III. Sed ubi vires placuerunt, vulgatis epistolis quibusdam, quas ajebat *ex Africa misisse Scipionem* (*interitus* autem *Cæsaris & commissum ipsi a Scipione Syriæ imperium* continebatur) ducem partium professus, Tyrum occupat. inde ad castra Sex. Cæsaris proficisci ausus, prœlio vincitur, & vulnus accipit. nec ulrra vim experiri volens, ad corrumpendos Sexti milites se convertit, hoc eventu, ut & Sextus interficeretur, & milites ad Bassum transirent, exceptis, qui Apameæ hiemaverant. Hos in Ciliciam transgressos frustra Bassus insecutus, postquam in Syriam rediit, *prætoris* assumto vocabulo, Apameam, quod erat situ atque

§ I. Cic. familiar. 12, 17. Liv. Epit. Diodor. l. 47. Appian. civil. l. 2. § II. Cic. pro Dejot. c. 9, & ad Attic. 12, 2. Joseph. de B. Jud. 1, 8, & antiq. 14, 17. Dio.

opere munitiſſima, ſedem bello cepit; & juventute non ingenua modo, ſed & ſervorum, centuriata, pecunias cogere, parare arma, denique rebus omnibus munire ſe inſtituit.

IV. Interea Cæſar in Africa perdifficile bellum gerebat contra maximas hoſtium copias, rebus omnibus impar, & tantum fortunæ ſuæ animoque & conſilio innixus. Sed & frumenti inopia urgebatur, cujus tenuis erat Ruſpinæ annona, panis ſimul obſoniique vicem ſiccata implente ficu: & expediundi difficilis erat ratio, quia Cæſaris equitatus, nondum ſatis e maritima jactatione & nauſea confirmatis equis, prœlio non audebat contendere: contra Numidæ Maurique, velox & expeditus eques, indeſinenter locis omnibus vagabantur, &, quia numero etiam multo erant ſuperiores, haud mediocriter Cæſarem angebant. Forte accidit, ut Cæſaris equites, cum, Afri cujuſdam cantu atque ſaltatione deliniti, lixis cuſtodiendos equos dediſſent, ſubita Numidarum irruptione turbarentur, & vix inſilire in equos atque in caſtra refugere poſſent.

V. Quod niſi Cæſar ipſe, cum Aſinio Pollione & inſtructis cohortibus, progreſſi extra vallum eos recepiſſent, magna clades, &, ut nonnulli putant, ad ſummam victoriam efficax, accepta foret. Itaque Cæſar in Sardiniam nuntios, in Siciliam Rabirium Poſtumum mittit ad arceſſendos commeatus. Huic decem longæ naves attributæ, mandatumque, ut, priuſquam in Siciliam transjiceret, ad conquirendas reliquas naves, quæ deerraverant, & tuendum ab hoſtibus mare, circumiret Africam. C. Salluſtius prætor cum parte navium Cercinnam ire juſſus, quæ ab hoſtibus tenebatur, ubi *magna* dicebatur *eſſe frumenti copia*. Hæc ita imperabantur, ut ſuſcipienda ſine conditione, atque exſequenda ſine mora eſſent; neque ulla excuſatio, fieri poſſet, necne, recipiebatur.

VI. Inter hæc occupata præſidioque ſex cohortium firmata Lepti, Ruſpinam regreſſus, *frumentum in agris reper-*

§ III. Liv. Epit. Joſeph. antiq. Strab. l. 16. § IV. Plin. 15, 19. Diodor. l. 11. Plut. in Cæſ. c. 71. § V. Auctor de B. Afric.

tum, magnamque lignorum vim comportari in oppidum jubet. ipſe de ſuis, qui nondum appulerant, ſollicitus, cum ſeptem admodum cohortibus circa veſperam conſcendit naves, magno cum metu eorum, qui cum paucis tironibus contra incredibilem multitudinem hoſtium expoſiti, ab imperatore relinquebantur. Sed fortuna Cæſaris hic quoque providit celeriter. Cum, una nocte conſumta in navibus, jam luce prima conſtituiſſet vela facere, repente apparuit claſſis, quam quærebat. Itaque militum equitumque non contemnendo numero auctior, Ruſpinam protinus rediit.

VII. Inde cum cohortibus triginta expeditis, & equitibus quadringentis, ſagittariorumque non magna manu, frumentatum eſt profectus pridie Nonas Januarias. Ibi ſe Labienus & duo Pacidii, cum Maurorum Numidarumque equitum octo millibus, Gallis Germaniſque mille ſexcentis, & ſagittariis ac funditoribus, hippotoxotiſque compluribus objiciunt. ſtruit aciem Cæſar, præmiſſis ſagittariis: equitatum in cornibus collocat. Sed ille, ab adverſariorum multitudine repulſus, continuo cedit: legionarii circumventi in orbem pugnare coguntur. Ibi Labienus, galea detracta, ſuos hortari, appellare Cæſarianos; donec, petitus a milite decumano, equo graviter ſaucio averteretur.

VIII. Interim Cæſar, omnibus viribus equitum peditumque connixus, diviſam hoſtium coronam ab utroque latere disjicit, neque longe inſecutus, ad ſua ſe præſidia inſtituit recipere. Sed Petrejus & Cn. Piſo, cum equitibus Numidis mille centum electis, peditumque & levis armaturæ quatuor millibus ſupervenientes, mutare conſilium, & medio campo redintegrare pugnam adegerunt. Cum ita prœliarentur hoſtes, ut cum equitatu levis armatura Numidarum procurreret, coortis deinde Cæſarianis, equites refugerent, pedes exciperet certamen, donec illi, reſumto curſu, iterum inveherentur; eaque pugnandi forma nova & terribilis Cæſarianis objiceretur: Cæſar negotium ſuis

§ VI. Plut. Auctor de B. Afric.

dedit, ut omni conatu submoverent hostes, atque ultra postremos, qui apparebant, colles proturbarent.

IX. Tum demum pugnandi finis est factus, postquam ab hora diei quinta usque ad occasum solis dimicatum esset. Multi ex Cæsaris militibus interfecti sunt, non sine crebris adversariorum vulneribus. Petrejus etiam graviter ictus deseruit pugnam; sed, necessitatem dissimulans, cum receptui cani jussisset, *non esse fraudandum gloria victoriæ Scipionem imperatorem suum*, dictitabat. Saucii, quorum maximus fuit numerus, plaustris Adrumetum deportati sunt. Eo prœlio quidam auctores sunt fugientem aquiliferum a Cæsare correptum conversumque fuisse, cum dicto, *hic hostes sunt!* atque unius illius virtutem saluti fuisse ceteris, si absque illo essent, indubitanter perituris.

X. Inde Cæsar cum suis in castra se recepit ad Ruspinam, eaque modis omnibus communire instituit, vallo ab oppido ad mare, itemque altero a castris eodem perducto. Nam a paucoribus male acceptus, Scipionem haud injuria metuebat, qui post prœlium factum die tertio, *cum legionibus octo & equitum millibus quatuor adventare* nuntiabatur. Is postquam affuit, collàudatos, qui proximo prœlio rem strenue gesserant, milites pro concione donavit, ut alacritatem suorum honoribus & præmiis incitaret. Ibi res accidit non indigna relatu. Labienus equitem commendabat imperatori, *aureas armillas meruisse*, confirmans. At Scipio nolebat dare, quia nuper ille servus fuerat, ne vilesceret castrensium donorum honor. Ibi Labienus armillas equiti dedit ex Gallica præda. Tum Scipiò, *habetis*, inquit, *donum viri divitis.* Ad quam vocem submisso vultu eques projecit aurum ad pedes Labieni. Mox dicènte Scipione, *imperator argenteis armillis te donat*, exsultans gaudio abiit. Tanta inerat animo, etiam in humili fortuna, gloriæ cupiditas.

XI. At perculsi cum adventu Scipionis Cæsaris milites erant, tum etiam, quia naves suæ onerariæ passim nun-

§ VIII. Diodor. l. 43. Auctor de B. Afric. § IX. Dio. Auctor de B. Afriç. Appian. civil. l. 2. Plut. Val. Max. 8, 14.

tiabantur expugnatæ; quia, non prædicto loco, ubi appellerent, errabant, & a compluribus adverſariorum ſcaphis ſingulæ excipiebantur. Inter has deprehenſa navis eſt, quæ fratres duos tribunos militum legionis quintæ vehebat, Titii Hiſpani dicebantur: atque hi, cum ſe C. Virgilio prætorio dedidiſſent, ad Scipionem deducti, tertioque poſt die interfecti ſunt; cum major eorum, ut ante fratrem occideretur, a centurionibus impetraſſet.

XII. Ad hæc, cognita Cæſaris neceſſitate, Juba rex ſpatium convaleſcendi non daturus, cum ingenti exercitu veniebat. Adverſus hæc omnia Cæſar timorem militum nova ratione compeſcuit, augendo periculi famam. Quippe vocatis ad concionem militibus, *Scitote*, inquit, *pauciſſimis his diebus regem adventurum cum legionibus decem, equitum triginta, levis armaturæ centum millibus, elephantis trecentis. Proinde deſinant quidam quærere ultra, aut opinari, mihique, qui compertum habeo, credant: aut quidem vetuſtiſſima nave, quocunque vento, in quaſcunque terras jubebo avehi.*

XIII. Præceps videri hæc exaggeratio hoſtilium virium queat: ſed in audaci cœpto plenoque periculorum plus oberat, extenuare velle verbis, quod ſenſibus res ipſa ingerebat quotidie: & præſtabat hanc in partem decipi milites, plus habituros ſpei, ſi, obfirmatis ad graviora animis, minora opinione diſcrimina tractando comperiſſent. Ceterum Jubam, vix regno egreſſum, necopinatæ domi turbæ confeſtim revocarunt.

XIV. Publius enim Sitius Nucerinus, junctis cum Bogude rege copiis, invaſit Numidiam: Cirtaque maximo oppido paucis diebus expugnato, & uno atque altero capto oppido Gætulorum, neceſſitatem ei ſua defendendi impoſuerunt. Igitur abductis a Scipione ſuis auxiliis, reliquit tantum elephantos triginta, rudes adhuc, & multorum annorum uſu vix edocendos. plus ergo ſpecie, quam viribus, nocebant, quia perterriti hoſtium equi ad conſpe-

§ XI. Auctor de B. Afric. § XII. Sueton. in Cæſ. Polyæn. Strat. l. 8. § XIII. Dio.

ctum eorum pavore auferebantur. Sed ubi juſſu Cæſaris tranſportati ſunt ex Italia nonnulli, frequenti horum & innoxio viſu equi timere deſierunt. Interim adventu ſuo per oppida nuntiari juſſo, multos excivit Cæſar, ut, ad eum adeuntes, *de acerbitate Pompejanorum* quererentur. hactenus enim non ipſum, ſed aliquem legatorum ejus veniſſe crediderant.

XV. Ille, motus hominum querelis, & vaſtationem Africæ, quæ miſerandum in modum vexabatur, non ferens, literas in Siciliam miſit, *uti ſine excuſatione hiemis ventorumque confeſtim trajiceretur exercitus.* eratque is ardor viri, ut poſtridie, quam nuntium miſerat, oculos mentemque ad mare directam tenens, *moræ cunctationiſque* ſuos inſimularet. Mordebat acerrimum imperatorem, quod neque ſuppetias ire fidem ſuam implorantibus poterat, & Scipionis inſultationes aſpicere quotidie atque ferre cogebatur.

XVI. Nam ille, ſuperioribus prœliis ſuorum elatus, cum per aliquot continuos dies non longe a ſuis caſtris inſtructa acie ſtetiſſet, neque Cæſar contra exiret, contemto tandem hoſte ad caſtra illius cum explicata acie & elephantis proceſſit. At Cæſar caſtris tenebat ſuos, quæ contra quamlibet vim hoſtium, operum tormentorumque multitudine & firmitate, & quia præſens ipſe erat, ſatis muniverat. Neque de victoria male ſperans intra vallum manebat. Sed quia cum paucis & tironibus vincere ſine multo ſuorum ſanguine nequibat, turpe rebatur, poſt tot devictos hoſtium exercitus, cum reliquis pugnantem cruentam exiſtimari retuliſſe victoriam.

XVII. In eo ſtatu rerum licet ſuperior Scipio videretur, multi tamen ex caſtris ejus profugiebant Numidæ Gætulique: quorum alii repetebant domos, alii ſe tranſferebant ad Cæſarem, quem C. Marii affinem eſſe didicerant; cujus magnis beneficiis ipſi majoreſve eorum fuerant uſi. Horum illuſtriores quoſdam mittit cum literis,

§ XIV. Auctor de B. Afric. Appian. Dio. § XVI. Plut. in Cæſ. Auctor de B. Afric.

ut populares suos ab obsequio hostium ad amicos sociosque transducerent. Interim & Leptis a Saserna contra Labienum defensa est; Acillani, (libera civitas erat, Melitensium colonia) recepto Cæsaris præsidio, quod C. Messius ædilitius introduxit, Considio Longo cum cohortibus octo venienti clauserunt portas, Adrumetumque redire nulla re gesta coegerunt: & ab eodem paulo post, cum Labieni equitibus regresso, obsessi oppugnatique sunt. At C. Sallustius desertam fuga C. Decimii quæstorii Cercinnam adeptus, magnum frumenti numerum in castra Cæsaris misit: & sub idem ferme tempus legio XIII & XIV, quas A. Allienus proconsule cum equitibus Gallis octingentis, & mille sagittariorum atque funditorum Lilybæi imposuerat in naves, prospero cursu ad Cæsarem pervenerunt.

XVIII. Dum hæc variis locis administrantur, M. Cato supplementum, arma, commeatum cogebat Uticæ, atque horum aliquid subinde in castra Scipionis mittebat. consilium quoque addidit *non lacessendi Cæsaris, cujus impetus nulla re opportunius frangi, quam mora, posset.* Superbe rejectum hoc a Scipione, semelque rescriptum, *sufficere debere Catoni tutum in oppido munito otium: ne aliorum quoque alacritatem, opportunitate temporum usuram, inhibeat.* Pupugit ea Catonem exprobratio, rescripsitque, *paratum cum iis, quas adduxisset in Africam, copiis trajicere in Italiam, atque Cæsarem ad eam tuendam retrahere.* Ubi hæc etiam irrisa est ab Scipione ratio, non obscure tulit Cato, *pœnitere, quod eo tempore, ubi summa respublica ageretur, honoratiori cessisset prudentior.*

XIX. Sed Cæsar, veteranas legiones nactus, omnibus consilii ignaris præter Ruspinam cum toto exercitu versus Uzitam oppidum pergit, ante quod in edito colle Numidarum præsidium erat. Id postquam a Cæsare capi Labienus animadvertit, cum multis equitibus accurrens subsi-

§ XVII. Dio. Auctor de B. Afric. Strab. l. 16. Mela. § XVIII. Cic. familiar. 13, 78. Auctor de B. Afric. Plut. in Cat. c. 174.

dio, per Cæſaris equites ab exercitu ſuo eſt interclufus: &, ipſo cum Numidis effugiente, Galli Germanique, quos adduxerat, poſt acrem pugnam interfecti ſunt. Hinc propius oppidum progreſſo Cæſare, Scipio, ne locum opportunum amitteret, cum inſtructo exercitu, elephantiſque in utroque cornu locatis, haud procul Uzita conſtitit.

XX. Cæſar, quod hoſtis inde non digrediebatur, minime committendum ratus, ut cum feſſis militibus eodem tempore & exercitum hoſtium, & oppidum cum valido præſidio Numidarum oppugnaret, ſuos in caſtra reduxit. At Conſidius, qui Acillam magnis operibus oppugnabat, equeſtris prœlii cognito eventu, diſceſſit protinus, & per regnum Jubæ reductum exercitum cum Scipione partitus, Adrumetum rediit. Inter hæc tam proſpera Cæſar tamen parvis detrimentis ignominiaque carpebatur, quod ex ſecundo ſuo Sicilienſi commeatu navis a Virgilio ad Thapſum capta, itemque alia ad Ægimurum a claſſe P. Vari & M. Octavii excepta eſt.

XXI. In his deprehenſi milites cum adducti ad Scipionem eſſent, atque is vitam concederet ſub conditione, *ſi militare adverſus Cæſarem vellent*, centurio legionis XIV, gratiis actis, recuſavit beneficium; ferociterque adjecit, *ut intelligere Scipio poſſet, contra quos viros ſuſcepiſſet bellum, ſe cum decem veteranis ſuis, cum cohorte, quam Scipio delegiſſet ex toto exercitu, pugnaturum.* Ibi Scipio iratus annuit centurionibus, ut confeſtim hominem trucidarent. veteranos captos, *nefario ſcelere contaminatos, & ſaginatos cæde civium* increpans, extra vallum cum cruciatu necari juſſit. tirones in ſuas legiones diſpertitus eſt. Similis animus eventuſque per eoſdem dies Petronio Granio quæſtori deſignato fuit, qui & ipſe, capta navi, oblatam a Scipione ſalutem reſpuit, incumbenſque gladio, *hanc*, ait, *dare Cæſaris milites, non accipere conſueviſſe.*

XXII. Cæſar, his auditis, eos, quos ad Thapſum cum

§ XIX. Auctor de B. Afric. Dio. § XXI. Sueton. in Cæſ. c. 6. Auctor de B. Afric.

longis navibus præſidio eſſe onerariis juſſerat, graviſſimo propoſito edicto, cum ignominia dimittendos cenſuit. Erat enim militum ſuorum amantiſſimus, adeo ut, *audita P. Titurii clade*, *ſubmiſiſſe barbam capillumque* dicatur, *nec niſi poſt vindictam poſuiſſe.* Per eos dies, ſub occaſum Vergiliarum res mira accidit in caſtris. Pauci habebant ex pellibus tentoria: nec enim portari ex Sicilia quidquam, præter ipſos milites & arma, Cæſar erat paſſus; neque parare in Africa potuerant, quod tota ferme regio ab hoſtibus aut tenebatur, aut exinanita direptaque fuerat.

XXIII. Plerique veſtimenta tetenderant, atque arundinibus ſcopiſque contextis utcunque ſe tegebant. Sed circiter ſecundam vigiliam, exortus cum grandine imber tentoria nimio pondere rupit, ut, exſtinctis ignibus, itempeſta nocte milites per caſtra vagarentur, nihil habentes præter ſcuta, quibus capita contegerent. Eadem nocte pilorum quintæ legionis cuſpides ardere viſæ.

XXIV. Scipio inter hæc multis nuntiis Jubam evocabat, cunctantemque *omni* promiſſa *Africa, qua Romani juris eſſet*, permovit tandem, ut cum tribus legionibus, & equitibus frenatis octoginta, magnoque Numidarum equitum & levis armaturæ numero, ac triginta elephantis regno egrederetur; Sabura cum parte exercitus contra Sitium relicto, qui nuper caſtellum omni rerum copia locuples de rege ceperat. Ejus adventu Cæſar conſilii ſui plenum fructum tulit: cum enim haud procul Scipionis caſtris ſeorſim conſediſſet, ſimul ex propinquo vires ejus cognoſci potuere, metus Julianorum verſus in contemtum eſt. Scipioni tamen crevit animus, ut inſtruere exercitum, & paulo longius a ſuis munitionibus progredi auderet. At Cæſar, non facta poteſtate pugnandi, opera ſua promovebat, donec ab adverſariis, occupato proximo colle, pergere prohiberetur.

XXV. Sed collis vi receptus eſt, decuſſo Labieni præ-

§ XXII. Plut. in Cæſ. c. 23. Auctor de B. Afric. Sueton. in Cæſ. c. 67. § XXIV. Dio. Auctor de B. Afric. Plut. Cæſ.

ſidio, & irritis, quas poſuerat, inſidiis, quia, priuſquam Cæſar accederet, ex locis occultis Labieni milites metu profugerant. ipſe vix cum parte equitum evaſit. Cum deinde opera continuaret Cæſar, ad impediendum omnis adverſariorum equitatus & leviter armati præcurrerunt ſub veſperam, deductaſque ab opere copias Cæſaris impetierunt. Et equitatum quidem multitudine ſua ſubmoverunt celeriter; ſed ubi converſo itinere Cæſar cum cohortibus affuit, equites confirmati repulerunt inter ſequendum ſparſos Numidas, multiſque interfectis, eos rejecerunt in caſtra regis; ne omnes internecione delerentur, & ipſe rex cum Labieno deveniret in poteſtatem Cæſaris, nocte ingruente, & commoto venti vehementia pulvere, proſpectum hoſti adimentibus, erepti ſunt.

XXVI. Interea cum Cæſar per colloquia militum, ſpargendiſque literis, *libertatem, atque res ſuas Afris, præmia inſuper Romanis ad ſe acceſſuris* eſſet pollicitus, ex legionibus Scipionis quarta & ſexta, in quibus Gætuli erant, cives Romani plerique omnes, permulti partim in caſtra Cæſaris, partim, qua quiſque potuit, perfugere. Equites etiam, qui ex clade Curionis apud Varum remanſerant, complures eodem conſilio ſunt uſi. Sed & Gætuli, quos cum literis Cæſaris domum iſſe diximus, cives ſuos ad deficiendum a rege Juba perpulerunt. Sub idem tempus nona & decima Cæſaris legiones ex Sicilia venerunt, ob inopiam navium tardius. quam nactus anſam Cæſar, C. Avienum tribunum militum legionis decimæ, cum ignominia dimiſit, quod navem cum familia ſua jumentiſque & commeatu occupaverat, immemor ſub eo ſe imperatore ſtipendia facere, qui maxima claſſe Britanniam petens, tres tantum ſervos ſuos impoſuerat.

XXVII. Eadem & aliis quibuſdam ignominia addita, quos ob ſeditionem rapinaſque factas in Italia clam oderat. Intereſſe arbitror, ipſa referri verba præſtantiſſimi im-

§ XXV. Dio. § XXVI. Auctor de B. Afric. Athen. 6, 20.

peratoris. Tribunis centurionibusque convocatis omnibus; *Maxime vellem*, inquit, *homines suæ petulantiæ nimiæque libertatis aliquando finem fecissent, meæque lenitatis, modestiæ, patientiæ rationem habuissent. Sed quoniam ipsi sibi neque modum, neque terminum constituunt; quo ceteri dissimiliter se gerant, egomet ipse documentum more militari constituam. C. Aviene, quod in Italia milites populi Romani contra rempublicam instigasti, rapinasque per municipia fecisti; quodque mihi reique publicæ inutilis fuisti; & pro militibus tuam familiam jumentaque in naves imposuisti; tuaque opera, militibus tempore necessario respublica caret: ob eas res ignominiæ causa ab exercitu meo te removeo, hodieque ex Africa abesse, & quantum potest proficisci jubeo. Itemque te, A. Fontei, quod tribunus militum seditiosus, malusque civis fuisti, ab exercitu dimitto. T. Saliene, M. Tiro, C. Clusinas, cum ordines in meo exercitu beneficio, non virtute, consecuti, ita vos gesseritis, ut neque bello fortes, neque pace boni aut utiles fueritis, & magis in seditione concitandi milites adversus vestrum imperatorem, quam pudoris modestiæque fueritis studiosiores: indignos vos esse arbitror, qui in meo exercitu ordines ducatis; missosque facio, & quantum potest abesse ex Africa jubeo.*

XXVIII. Interea Cæsar, perfectis, quæ instituerat, operibus suis, & a vallo castrorum ad Uzitam usque duobus perductis brachiis, præter alia commoda hoc erat assecutus, ut ex propinquo sollicitare hostium animos posset, & transfugere volentibus paratus receptus esset. evenitque, ut simul Gætuli quidam nobiliores cum equis & calonibus circiter mille in castra Cæsaris perfugerent. Scipio ceterique, commoti hoc incommodo, ad M. Aquinium senatorem miserunt, quem forte sub idem tempus colloqui cum C. Saserna viderant.

XXIX. Sed ille, nihil motus nuntio Scipionis, colloqui perseverebat, donec missus a Juba viator, audiente Saserna, *Vetat*, inquit, *te rex colloqui.* & homo Romanus, populi beneficio usus, cum imperatori suo parere noluisset, regi barbaro audiens dicto fuit. Sed hunc excusat Scipio, quem

ajunt ante regis adventum purpureo ſagulo uſum, tum ad album veſtitum ſe contuliſſe, quod Juba negaſſet, *eodem illum cultu eſſe oportere, quo ipſe uteretur.* At hic cum Cæſare dimicabat, cui ſi obtemperare vellet, primas poſt illum in urbe tenere, multiſque Juba potentioribus imperare poſſet. Poſtridie duo exercitus armati inſtructique a mane uſque ad horam decimam, intervallo circiter paſſuum trecentorum ſtetere: nec tamen commiſſa eſt pugna. tantummodo leve prœlium equeſtre factum, minime dignum memoria.

XXX. Ceterum pet eos dies mari geſta res eſt, cum P. Varus de navibus Q. Aquilæ ad Leptim quaſdam onerarias incendiſſet, vacuaſque defenſoribus quinqueremes abſtraxiſſet duas. Hoc ubi Cæſari circumeunti opera ſua nuntiatum eſt, protinus eques contendit Leptim, & inſtructis, quæ aderant, navibus, Varum celeritate tanta perterritum egit in fugam, quinqueremem unam recepit, triremem repugnantem cepit. poſtridie profectus Adrumetum, quo ſe Varus contulerat, naves, quotquot extra Cothonem erant, aut incendit, aut ſubduxit: & cum claſſe dimicare non auderent hoſtes, in caſtra ſua rediit. E captivis interfici unum juſſit P. Ligarium Afranianum, qui, dimiſſus in Hiſpania, contra datam fidem iterum ad adverſarios Cæſaris ſe receperat.

XXXI. Paucis poſt diebus cum Cæſar circum villas, ubi ruſtici fruges in ſubterraneis ſpecubus condiderant, frumentatum mitteret, Labienus inſidias ſtruxit. Sed re comperta, Cæſar inſidiatores, occiſis ferme quingentis, dejecit loco, Labienumque, ſuis cum equitatu venientem auxilio, legionum objectu deterruit. Numidæ, qui loco amiſſo in caſtra refugerant, imperio Jubæ crucibus affixi pependerunt. Fatigabat tamen Cæſarem inopia frumenti, & quod eam ob neceſſitatem quacunque profectum equitatus & levis armatura Numidarum infeſtabat, velox hominum genus, & ad procurrendum, &, telis conjectis, ad refugiendum habile. neque his reſiſtere Cæſaris equitatus ſine le-

§ XXX. Dio. Auctor de B. Afric.

gionibus poterat. Idcirco, licet veteranos haberet milites, tamen quemadmodum contra levem & concursatorem hostem se tuerentur, tanquam lanista tirones solet, accurate docere coactus est.

XXXII. Ad hoc *ex singulis legionibus trecentos* jubebat *expeditos incedere*, quorum onera & sarcinæ a commilitonibus portabantur, *ut ingruente hoste præsto essent*, *qui objicerentur.* Hæc diligentia tantum emolumenti rebus ejus attulit, ut sæpe tentatus, a Labieno præsertim, multo plus damni daret hostibus, quam acciperet; neque eo minus plerasque expeditiones, quo volebat eventu, faceret. Nam præter hostium castra ductis legionibus, oppidum Zetam cepit; neque diu post Sarsuram.

XXXIII. Vaccenses tamen, cum præsidium a Cæsare petiissent, priusquam illud perveniret, a rege Juba omnes ad unum interfecti sunt, oppidum direptum deletumque. Nec ideo minus Thabenenses, ad mare sita non magna civitas, a rege defecerunt, occiso, quod ibi fuerat, præsidio; quibus petentibus auxilium Cæsar M. Crispum tribunum cum cohorte & sagittariis tormentisque compluribus misit. sub idem tempus novæ copiæ venerunt ad Cæsarem, ex iis, qui morbi causa, aut commeatu impetrato, prius trajicere nequiverant, militum quatuor millia, quadringenti equites, funditorum sagittariorumque mille.

XXXIV. Tanto magis dabat operam, ut de summa rerum dimicaret, sibi militique veterano fidens: & quia hostes a munitioribus locis deduci non poterant, prid. Non. April. castra movit, & sedecim millia passuum celeriter emensus, obsidere Thapsum instituit. Thapsus in peninsulæ speciem hinc mari, inde stagno salinarum ambitur: inter quod & mare via non amplius mille quingentorum passuum relinquebatur, quam triplici præsidio occupavit Cæsar, ut Scipionem eo itinere excluderet. Et affuit ille, ne fidissimum partibus oppidum per summum dedecus indefensum

§ XXXI. Dio. Auctor de B. Afric. § XXXIII. Strab. l. 17. Auctor de B. Afric.

relinqueret: ac declinata, quam videbat obſeſſam, via, ſupra ſtagnum ad mare verſus caſtra munire cœpit.

XXXV. Ea re cognita, Cæſar cum pleraque parte exercitus eo contendit: *partem etiam claſſis ad litus accedere jubet, & hoſtibus a tergo terrorem incutere.* At Scipio, parte militum ad opus relicta, ceteras copias pro vallo inſtruxit, elephantoſque diſpoſuit in cornibus. Cum valde cuperet confligere Cæſar, impetu militum victum eſt ejus deſiderium, qui retenti revocatique (tantus ardor inceſſerat) coegerunt tamen tubicinem claſſicum canere, &, fruſtra obſiſtentibus centurionibus, in hoſtem irruerunt. Et Cæſar, ſecutus impetum, ſigno Felicitatis dato, equum admiſit, ut more ſuo princeps cieret pugnam.

XXXVI. Interim elephanti rudes & nuper a ſilva, fundarum lapidumque ſtridore avertuntur, proterunt ſuos, & in ſemifactas valli portas incidendo infirmum adhuc opus proruunt. In eo prœlio admirabilis exſtitit virtus cujuſdam ex legione quinta veterani, qui, viſo elephanto in oppreſſum lixam ſæviente, ultro petiit belluam, & in altum ab ea ſublatus, ferire proboſcidem, qua erat circumdatus, non deſtitit, donec dolorem non ferens elephantus, abjecto eo, ſe daret in curſum, fugienteſque reliquos conſequeretur. Inde poſtea quintæ legionis elephanti fuerunt inſignia. Hinc magna cædes & in campo Scipionis militum fuit, & ad vallum hoſtium, quo poſt acre prœlium potitæ ſunt Cæſaris legiones. Inter hæc qui præſidio Thapſenſibus erant, ſive confirmandorum ſuorum cauſa, ſive fugiendi conſilio, fine inguinum ingreſſi mare, terram petebant: ſed a calonibus Cæſaris clamore jactuque pilorum atque lapidum deterriti, in oppidum ſe receperunt.

XXXVII. Reliquiæ victi exercitus ad priora caſtra, unde nuper egreſſi fuerant, refugerunt; ſed ibi neque præſidium ultra, neque dux erat, cujus auctoritate regerentur: & cum

§ XXXIV. Front. Strat. 1, 3. Dio. Auctor de B. Afric. § XXXV. Flor. 4, 2. Auctor de B. Afric. § XXXVI. Flor. Dio. Auctor de B. Afric. Appian. civil. l. 2.

in regia castra profugerent, illa quoque jam a Julianis occupata repererunt. quippe fortuna & impetu victoriæ Cæsar usus, & hæc castra, fugiente Juba, & Afranio, qui seorsim tetenderat, exterrito, tertia quoque quasi momento ceperat.

XXXVIII. Tum ergo Scipionis milites, desperata salute, Julianos consalutant, Cæsarisque implorant fidem. nec eo minus a veteranis ira & dolore efferatis conciduntur. Quin & in Cæsaris exercitu quidam illustres a militibus interfecti sunt, ob tantam rem gestam cujuslibet delicti sibi pollicentibus impunitatem. inter quos & Tullius Rufus quæstorius pilo transjectus est: & Pompejus Rufus, vulnere in brachium accepto, nisi celeriter confugisset ad Cæsarem, esset occisus. Hæc tanta licentia, & quod ante Cæsaris imperium signa cecinerunt, fidem faciunt narrantibus, inter instruendam aciem comitiali morbo, quo frequenter solebat laborare, correptum, dum pugnatur, in turri quadam propinqua quievisse.

XXXIX. Idcirco victæ quoque partes *victoriam Cæsaris non militum suorum ignaviæ, (nam eos quidem pugnavisse fortiter) sed partim ducum imperitiæ, partim fortunæ Cæsaris* transcripserunt; *quod tam facile victus erat exercitus octoginta millium armatorum, jam a multo tempore assuetus operibus bellicis, & ex prima pugna magnam adeptus spem victoriæ.* Ingentem profecto fuisse Cæsaris felicitatem, utro modo gesta res sit, eventus docuit, cum hostium cæsis millibus quinquaginta, captis sexaginta elephantis, vix quinquaginta milites amiserit.

XL. Pugna feliciter confecta, Cæsar, relicto ad Thapsum C. Rebilo proconsule, ad Tisdrum Cn. Domitio, illo cum tribus, hoc cum duabus legionibus, Uticam præire M. Messallam jubet; ipse cum equitatu subsequitur. Interea Scipionis equites, qui ex prœlio fugerant, Paradam oppidum,

§ XXXVII. Plut. Cæs. Eutrop. Auctor de B. Afric. § XXXVIII. Plut. Cæs. Sueton. Appian. § XXXIX. Plut. Oros. 6, 16. Auctor de B. Afric.

ubi non recipiebantur, expugnant, incolas omnes, cum rebus eorum atque facultatibus, in medio foro comburunt vivos: deinde Uticam proficiſcuntur. Uticæ, ſicut prædiximus, Cato curabat. is tertio poſt pugnam die nuntio cladis accepto, convocavit in templum Jovis trecentos ex negotiatoribus cives Romanos, qui Scipioni pecuniam ad bellum dederant, unaque ſenatores Romanos, qui aderant, & ſenatorum filios.

XLI. Ubi comparuerunt, exorſus Cato, *Fortuna*, inquit, *novum aperuit nobis oſtendendæ virtutis atque conſtantiæ theatrum. Victi ſunt exercitus duceſque noſtri, atque omnis reſiduæ ſpes ſalutis ac libertatis in nos recumbit. Sane cum magnitudinem cladis conſidero, tanta eſt, ut quorumlibet non firmiſſimorum animi terreri ea atque domari queant: cum in vos reſpicio, cives, cum alacritatem fidemque veſtram expendo, quæ neque pecuniis, neque corporibus vos parcere ſivit, dum reipublicæ conſuleretis; eos eſſe exiſtimo, qui cenſeri debeant cuilibet fortunæ pares. Sed neque præcipere vobis quidquam eſt animus; neque reformidantibus pericula neceſſitatem ſuſcipiendorum imponere.*

XLII. *Unum monere res & benevolentia mea imperat, ut eodem conſilio, qualecunque tandem illud probatum fuerit, utamini. Diſtracti ſententiis & fuga, ſingulis etiam opportuni ad quamlibet injuriam eritis; junctos & unanimes neque ſpernet hoſtes Cæſar, neque ſupplices averſabitur. Ite igitur, & utra videatur eſſe ratio potior, liberrima conſultatione diſquirite. neque meos ſenſus revereatur quiſquam. Fortunam ſequentes, neceſſitati hoc dare arbitrabor: obfirmantes animum, ut dignum tali exemplo erit, & admirabor, & laudabo, & hujuſcemodi me viris ducem atque commilitonem adjungam in omnes caſus. Neque vero conatibus conſiliiſque Thapſum aut Adrumetum aut hanc Uticam ſtatuimus terminos. Roma cogitanda nobis eſt, communis omnium patria, caput rerum, & imperii ſedes.*

XLIII. *Neque vero credibile eſt, huic omnium late populo-*

§ XL. Zonar. Auctor de B. Afric. Strab. l. 17. Plut. in Cat. c. 76.

rum concessisse imperium Deos, ut ipsam alieno subjicerent arbitrio. nobilius urbi fatum est, ideoque multis sæpe fluctibus agitata rursum emersit, tyrannosque suos aut virtute sua excussit, aut felicitate evasit. Cinna quidem a suis ille militibus interfectus est. Marius atque Sulla acerbiore fato perierunt, quam qui a crudelissimis hostibus cum exquisito cruciatu necantur. Neque frustra celebratum est M. Drusi dictum, qui pater tribuni fuit, Sacram esse rempublicam, eique pœnas esse persolutas ab omnibus, qui violare illam sustinuissent.

XLIV. *Igitur bonitate causæ Deorumque justitia fretis, ad hæc Romanæ reipublicæ fortuna, nihil præterea requirendum videatur. Sed tamen & alia supersunt, ob quæ lætum rei exitum desperare nemo debeat. Quanti enim esse creditis, quod nos uni huic negotio intenti erimus, hosti plus etiam respiciendum est? Hispaniam Cn. Pompejus commovit: Roma ipsa jugi impatiens nondum didicit perferre servitutem. Sed nec extenuare pericula moris mei est, quæ non ignoranda, sed contemnenda viris fortibus arbitror. Exemplum vel ab hoste petite. quantos ille labores exhausit, quanta adiit discrimina, ut vinceret eos, quibuscum ei fuit contentio!*

XLV. *Qua tandem ille spe, aut quo pretio? non alio certe, quam tyrannidis, quæ neque tutior est omnibus illis periculis, per quæ paratur; & si contingat vel quietissima, nulla non calamitate est miserior. At nobis, queis omne consilium in eo est, non ut injuriam faciamus cuiquam, sed ut rempublicam defendamus, neutra sors cadere infeliciter potest. Nam aut victoribus in libertate & legitimis honoribus fortunata vita per virtutem transigetur: aut vi superatis calamitatum finem mors afferet, non exstinguet fructum virtutis gloriam. Sed de istis quidem inter vos deliberabitis, orantes supremum numen, uti vobis pro veteri virtute atque fide vestra animos consiliumque duit.*

XLVI. Accensi hac oratione plerique, velut obliti præsentium, bellica consilia agitabant: & erant, quibus *servitia liberanda in usum militiæ* viderentur. Id recusavit Cato, negavitque *suscepturum, nisi præbitos a volentibus.* cum multi

§ XLIII. Cic. de Orat. c. 53. § XLIV. Plut.

pollicerentur, *nomina dare*, *quibus videretur*, juſſit; utque hoc liberius facerent, conſilio exceſſit. Non diu poſtea literæ ei Scipionis atque Jubæ traduntur, diverſis ex locis, argumento eodem. Rex in monte quodam cum paucis abditus, Scipio ſub promontorio haud procul Utica ſtans ad ancoras, *quid conſilii Catoni eſſet*, ſciſcitabantur, *ad ſe venturum recepturi, aut, ſi ferre obſidionem decreviſſet, ſuppetias laturi, quibuſcum poſſent copiis.*

XLVII. Cato, retentis paulisper tabellariis, cum ſe digreſſo refrixiſſe trecentorum ardorem cognoſceret, hoc ipſum nuntiavit, *Utica* jubens *abſtinere, ſibique conſulere: ſe, quidquid per præſentes difficultates poſſet, fide ſua facturum.* Interim & ab equitibus præfecti tres affuerunt, totidem afferentes conſilia. *Jubam* alii *ducem*, alii *Catonem* optabant: quidam Uticenſibus diffiſi, quod ob beneficium legis Juliæ favere Cæſari credebantur, oppido ſe includere renuebant. Cato cum præfectis agere cœpit, *perſuaderent equitibus, uti, valere juſſo Juba, Catoni ſe committerent Romano duci, atque Uticam ingrederentur, munitionibus tutam, & proviſis in multos annos commeatibus.* Idem etiam ſenatores cum fletu & precibus poſtulabant.

XLVIII. Interea M. Rubrius, quem ad trecentos miſerat Cato, rediit iratus, & multa de *perfidia hominum & inconſtantia* querens. Redierunt & præfecti equitum cum ferocibus mandatis, *nullam ſibi ſocietatem cum levibus & Punica perfidia infectis fore. Proinde qui ſua opera uti cupiat, ejectis aut interfectis Uticenſibus, in vacuum oppidum ſe accipiat.* Longiſſime hæc abibant a mente & moribus Catonis. itaque leni reſponſo dimiſit præfectos, *cum trecentis deliberaturum.* At illi palam & audacius negabant *contra Cæſarem bellaturos*: & a quibuſdam fiebat ſenatorum mentio, *comprehendi eos & Cæſari dedi oportere, quo in reliquos fieret mitior.*

XLIX. Idcirco dimittendos ex tanto periculo videns, abeuntes jam equites conſecutus, oravit, *ut vel unam adhuc diem manerent, tutamque præſtarent tot Romanis ſenatoribus*

§ XLVII. Auctor de B. Afric. c. 60. Plut.

fugam. Perſuaſi ſunt a Catone equites, &, partim in portis oppidi, partim in arce cuſtodiæ cauſa collocati, metum fecerunt trecentis, ne inconſtantiæ ſuæ pœnæ repoſcerentur. Idcirco miſerunt ad Catonem, oratum, *ad ſe veniret.* Ille, delinitis ſermone ſenatoribus, qui circumfuſi negabant *ſervatorem ſuum miſſuros in proditorum poteſtatem*, ſolus ad eos profectus eſt. Illi *veniam* petierunt, *quod æmulari Catonianam conſtantiam nequirent: agnoſcere ſe, quod proavum ipſius fama eſſet dicere ſolitum, non poſſe omnes eſſe Catones. ſibi in animo eſſe, legatos mittendi ad Cæſarem, & ante omnia Catonis incolumitatem ſtipulandi; nec, niſi hac impetrata, arma poſituros.*

L. Ad ea ſubridens ille negavit *ſibi eſſe deprecatoribus opus, idque Cæſarem ipſum ſcire planiſſime. ſibi vero ſi conſulant, ſe minime invito facturos.* Inter hæc audito, *venire cum omnibus copiis Cæſarem, Vah! inquit, tanquam adverſum viros!* juſſiſque *maturare* ſenatoribus, *donec haberent equitum præſidium*, portas oppidi clauſit, una excepta maritima, per quam emittebat diſcedentes, naves tribuebat, tumultus ſedabat, viaticum dabat egentibus. Hæc agentem convenerunt a M. Octavio miſſi, *cum duabus legionibus haud procul Utica conſediſſe* nuntiantes, *atque petere a Catone, ut ſecum ſtatueret, quatenus imperium utriuſvis eſſe deberet.*

LI. Nihil his reſpondit. Sed converſus ad amicos, *Et miramur*, inquit, *quomodo victi ſimus; quos ne in extremis quidem deſerit ambitio?* ſimul properavit ad equites, qui *caſtra*, quæ fecerat ante oppidum Cato, eoque commigrare plebem Uticenſium coegerat, *oppugnaſſe* dicebantur, *& inde repulſi irrupiſſe in oppidum, multiſque interfectis, diripere domos.* Ut igitur hos averteret a rapinis & cædibus, ſingulis ſeſtertios centum dedit. Idem fecit & Fauſtus Sullæ filius, dataque pecunia, cum his profectus eſt. Prædam tamen Uticenſium repetiit a diſcedentibus Cato, incitato curſu aſſecutus: & cum auctoritate viri permoti primi ordines ablata reſtituiſ-

§ XLIX. Diodor. l. 43. Plut. in Cat. Appian. civil. l. 2. § L. Auctor de B. Afric. Dio.

ſent, ceteri quoque projecerunt rapta, muti præ pudore, & dejectis in humum oculis.

LII. Tum Cato reverſus in urbem oravit Uticenſes, *ne trecentis irati eſſent, ſed communiter deprecarentur Cæſarem.* Hæc fatus, adminiſtrationis rationes & reliqua reddidit, obſignavitque pecuniam. Mox profectus ad mare, poſtremum ſalutavit abeuntes. duobus perſuadere non potuit, ut a ſe diſcederent, filio ſuo, & Statilio cuidam. Statilius ad imitationem Catonis pectus obfirmaverat. filius, *proficiſci ad Cæſarem* juſſus, interrogavit patrem, *Quin igitur idem & ipſe faceret, ſi faciundum eſſe judicaret?* At ille, *Diſpar eſt utriuſque noſtrûm ratio, fili. me natum atque educatum in libertate, conceſſum a Diis immortalibus donum prodere nefas: tu, deteriore republica genitus, non debes recuſare conditionem temporum, in quæ incidiſti.* monuit tamen, *ne capeſſere rempublicam vellet. neque enim nunc eam adminiſtrari, ut dignum eſſet Catoniano nomine, poſſe: ſecus autem fieri turpe eſſe.*

LIII. Commendavit deinde eum L. Cæſari, quo uſus proquæſtore fuerat. petentemque Lucium adjuvit in oratione componenda, qua Cæſarem exoraret; cum *pro ſe quemquam rogare quidquam* ſtrictiſſime vetaret. Tantum ſollicitudinis laboriſque & tædii vir ille ſumendum putavit, ut aliis prodeſſet; dudum projecta vivendi cupiditate, & certa deſtinatione conſciſcendæ necis. Ut tamen conſilium tegeret, corporis curam adhibuit, lotuſque cœnavit cum amicis & magiſtratibus Uticæ ſedens: nam accubare poſt Pharſalicam pugnam deſierat. Productæ quin etiam poculis & ſermonibus ſunt epulæ, multiſque de rebus erudita & jucunda confabulatio fuit; donec prolapſus ad decretum illud Stoicorum Cato, *ſolum bonum virum eſſe liberum*, cum opponente ſe Demetrio, Peripateticæ ſectæ philoſopho, tanta contentione vocis vultuſque diſputavit, ut facile propoſitum ejus adverteretur.

LIV. Unde, cum mœſtos ſedere convivas videret, revo-

§ LI. Auctor de B. Afric. Plut. § LII. Dio. Appian. Plut. Auctor de B. Afric.

lutus ad alios ſermones eximere ſuſpicionem conatus eſt: deambulavit etiam a cœna, præfectiſque vigiliarum imperavit, quæ videbantur agenda: ſed cubitum iturus, arctius diutiuſque in complexu filii & ceterorum hæſit. Inde novus illis timor: enſemque ſupra cubile pendere ſolitum amoverunt. Cato cum libro Platonis, qui Phædon inſcribitur, cubiculum ingreſſus, interrogat ſervum, *quis gladium abſtuliſſet?*

LV. Illo tacente, lectionem continuat: paulo poſt iterum requirit enſem; nec allato, librum perlegit. Tum ſingulos advocans ſervos, enſemque flagitans acriter, unum etiam percuſſit pugno, manumque cruentavit. Poſtremo filium & amicos accurrentes increpavit aſperius, *ſibi nec deeſſe rationem moriendi, ſi vellet, amoto gladio*, dictitans: *neque vero putare, ita excidiſſe mente, ut reciderit in filii tutelam.* Illi, luctu atque mœrore propemodum exanimati, jubent afferri gladium. quem ubi eduxit atque conſideravit Cato, repoſuit iterum, denuoque librum a capite ad calcem relegit ad lucernam: deinde ſecurus obdormiit, ut ſtertentem perciperent, qui excubabant pro foribus.

LVI. Sub mediam noctem Butam quendam accitum ad mare miſit viſum, *anne jam ſolviſſent omnes*: & medico præbuit obligandam manum, quæ ex ictu intumuerat. Id ſpem fecit reliquis, vivere eum conſtituiſſe. Sed falſi ſunt. cum enim reverſus Buta *ſolviſſe omnes* renuntiaſſet, *excepto Craſſo, & vehementem ventum incubuiſſe mari*; ſorte fugientium indoluit, remiſitque eundem, *ut, ſi quis forte alicujus opis indigus remanſiſſet, id ad ſe referretur.* Ubi ille *altum in portu ſilentium eſſe* nuntiavit, janua claudi juſſa, tanquam dormiturus in lectulum ſuum ſe repoſuit.

LVII. Sed ſtatim arreptum mucronem infixit corpori: neque exanimatus, quia manus inflammata fuerat ad feriendum infirmior, decidit cubili, ſtrepituque edito excivit ſollicitudinem ſuorum. Irrumpunt in cubiculum filius &

§ LV. Appian. Plut. Flor. 4, 2. § LVI. Dio. Plut.

cum Demetrio Stoicus Apollonides. medicus, inteſtina videns illæſa, reponere in ventrem atque conſuere vulnus cœpit. ille paſſus, donec diſcederent, manum injecit vulneri, dilaniatoque, & ſparſis inteſtinis, qua cœperat via, ſervitute exivit. Deceſſit Cato anno ætatis undequinquageſimo. Magni utique vir invictique animi, & indomitæ nec licentioſæ libertatis, ſed legum & æqui obſervantiſſimus: cujus etiam laudandus exitus foret, ſi cuidam ullo caſu vitæ neciſque ſuæ poteſtatem conceſſiſſet Deus. nunc in re vetita ſaltem hanc abſtulerit præ aliis ſimilibus commendationem, ut ex toto deſperatorum agmine nemo videatur inſaniſſe ſpecioſius.

LVIII. Sed neque in vita ejus quidquam rectius carpitur, quam quod uxorem Marciam velut uſurariam conceſſit Q. Hortenſio, cum tres ei liberos peperiſſet, atque eo quoque tempore geſtaret uterum. Id ejus factum, quamquam Philippo Marciæ patri probatum, & exemplo Socratis atque veteri Romanorum conſuetudine defenſum, non immerito reprehendit Cæſar, falſam tamen cauſam hoſtiliter affingens, *uxorem juvenculam ideo dediſſe utendam Hortenſio, ut pro paupere divitem reciperet.* Nam heres inſtituta ab Hortenſio, poſt illius fata domum Catonis redierat. Palam facta morte Catonis, Uticenſes, licet ob partium ſtudium oderant, tamen propter ſingularem integritatem, ſervatamque haud ſemel Uticam, & magnis operibus permunitam, publice ſepeliverunt, cum multis magnis laudibus omnium; ne metu quidem impediente officium, quod jam haud procul copiæ Cæſaris aberant.

LIX. Tumulus ei mediocris poſitus eſt juxta mare, cum ſtatua ejus, gladium tenente. Ipſe ab hoc eventu cognomine *Uticenſis* a paris conſtantiæ gloriæque proavo diſtinguitur. Poſt mortem Catonis L. Cæſar in concione populi Uticenſis ſuadet, *ut portæ aperiantur: ſe profecturum ad Cæſarem imperatorem, cujus in clementia ſpem magnam habeat.* In-

§ LVII. Liv. Epit. Plut. Flor. Appian. Dio. § LVIII. Appian. Strab. l. 11. Dio.

terim Cæſar, cognito, Catonem, dimiſſis ceteris, Uticæ cum filio ſubſtitiſſe, non expediebat conſilium viri. dein audita ejus morte, dixiſſe dicitur, *Invideo tibi mortem hanc, Cato, quando tu mihi ſervati tui famam invidiſti.*

LX. Tulit tamen civiliter poſtea, celebrari a Cicerone Catonem, libro, qui *laus M. Catonis* inſcribitur. neque aliud, niſi tanquam apud judices reſpondit, duobus editis Anticatonibus. Receptis interim obiter Uſceta & Adrumeto urbibus, vitaque C. Ligario & C. Conſidio filio conceſſa, Uticam pergit, quæ jam a Meſſalla cuſtodiis ad portas oppoſitis tenebatur. Obvius ibi L. Cæſar ſe demiſit ad victoris genua, vitamque dumtaxat deprecatus, in præſentia quidem obtinuit: eademque venia Cæcinæ, C. Atejo, P. Atrio, L. Cellæ patri & filio, M. Eppio, M. Aquinio, Catoniſque & Damaſippi liberis data: itemque Statilio, qui Catonis exitum imitaturus a philoſophis prohibitus fuerat.

LXI. Uticenſibus pro ſtudio erga ſe gratias egit: trecentes gravi & longa oratione incuſatos, *bis millies ſeſtertio* mulctavit, *quam ſummam ſex penſionibus populo Romano per triennium penderent.* Conditionem omnes læti acceperunt, (nam de ſalute ſua putarunt actum eſſe) *ſeque illo demum die natos eſſe* prædicantes. Interim Juba cum Petrejo Zamam fuga pervenit, quam duplici muro circumdato muniverat, regiamque ſibi habuerat. Sed quia & ipſe victus, & Sabura cum ſuis copiis deletus a P. Sitio fuerat, contemtus eſt a ſuis excluſuſque.

LXII. Nec caret defenſione Zamenſium perfidia, quod in medio foro pyram Juba conſtruxerat, hoc propoſito, ut, in ultima deſperatione civibus interfectis omnibus, rebuſque pretioſis in rogum conjectis, ibi cum uxoribus liberiſque cremaretur. Igitur neque minis quidquam proficientibus, neque precibus, (nam & preces adhibere docuerat neceſſitas) ne liberis quidem conjugibuſque impetra-

§ LIX. Plut. Auctor de B. Afric. Appian. Dio. Agell. 13, 18.
§ LX. Cic. ad Attic. 13, 48. Auctor de B. Afric. Plut. Dio.
§ LXI. Vitruv. 8, 4. Dio. Auctor de B. Afric.

tis, in villam fuam difcedit: deinde fimiles expertus omnium civitatum animos, poft magnificas epulas ferro cum Petrejo concurrit, ut per virtutem interfecti viderentur. Petrejus valentior facile confecit Jubam, ipfe fervi fui manu invenit necem. Dum hæc aguntur, Cæfaris fortuna trahente omnia, Confidius e Tifdritano oppido, cui præerat, cum Gætulis paucis in regnum profectus, a comitibus fuis, qui fuccinctum pecunia fenferat, interficitur: C. Virgilius Caninio Rebilo proconfule, a quo Thapfi obfidebatur, fe dedidit.

LXIII. P. Sitius, qui plurimum eo bello Cæfari contulerat, vix leviter notus antea, dum per Mauritaniam ad imperatorem proficifcitur, in Fauftum & Afranium incidit, qui cum equitibus Scipionis Utica difcefferant. is reliquos partim cædit, partim accipit in deditionem, Afranium & Fauftum cum conjuge & liberis capit vivos. Uxori Faufti, quæ eadem Pompeji erat filia, duobufque liberis ejus Cæfar incolumitatem fuaque omnia conceffit, & ad fratrem proficifci paffus eft. Afranius & Fauftus, tanquam temere orta in exercitu feditione, unaque Petrejus filius, interficiuntur. Sed Cæfaris juffu factum non dubitatur, cujus etiam inter artes referunt, quod invifos fibi, per milites clam curaverit occidendos, ne clementiæ fimulationem omitteret.

LXIV. *Sic & Tullium Rufum aliofque inter prœlium cum Scipione periffe: fic L. Cæfarem, quamquam receptum in gratiam, per infidias interfectum. Quippe judicii fpecie, quod libertos fervofque Cæfaris ferro & igni crudeliter enecuiffe, beftias quoque ad fpectaculum venationis comparatas trucidaffe dicebatur, militum objeciffe ferociæ, a quibus quafi per iram interficeretur.* Afranium certe & Fauftum imperio Cæfaris occifos neque dubium eft apud auctores plerofque; neque adeo mirum, quia femel impetrata venia dimiffi, denuo

§ LXII. Flor. Auctor de B. Afric. Liv. Epit. Dio. § LXIII. Appian. Liv. Epit. Orof. 6, 16. Auctor de B. Afric. Dio. Sueton. in Cæf.

ad oppugnandum eum se converterant; cui generi hominum, haud sine causa, erat infensissimus. Servavit tamen hic quoque institutum suum, ut amicorum atque familiarium deprecationi condonaret singulos. & Octavius quidem adolescens, qui postea Augustus appellatus est, pro Agrippæ sui fratre, qui eodem bello apud M. Catonem fuerat, avunculum exoravit.

LXV. Sed Scipio & T. Torquatus, unaque Damasippus & Plætorius Rustianus, cum duodecim navibus apertis multum diuque jactati, cum Hispaniam peterent, adversis ventis in Africam relati, apud Hipponem Regium a classe P. Sitii excipiuntur. Ibi Scipio, cum animadverteret, navim, qua vehebatur, ab hostibus capi, gladio se transverberat, & quærentibus, qui interea irruperant, *ubi imperator esset? Imperator*, inquit, *bene se habet.* Eodem tempore ceteri quoque a Sitianis militibus interimuntur. quibus ob navatam eo bello operam, cum alia præmia dedit Cæsar, tum Cirtam olim regum domum, quam ceperant, habitandam concessit: unde *colonia Sitianorum* appellata. Ipse interim Zamæ pecunias cogit, cives Romanos, qui contra se pugnaverant, mulctat: provinciaque ex regno facta, Q. Sallustium Crispum proconsule præficit, *qui tam avide* dicitur *expilasse provinciam*, *ut hoc ei fuisse injunctum a Cæsare quidam crediderint:* alii *pactum cum eo magna pecunia* scripserunt, *ne causam diceret.* Deinde regressus Uticam, bona eorum, qui sub Scipione duxerant ordines, vendidit. Thapsitanos Adrumetanosque pecunia, Leptitanos tricies centenis millibus pondo olei in annos singulos, Tisdritanos certo frumenti modo mulctat.

LXVI. Inter hæc rem summæ mansuetudinis, sed & prudentiæ facit, cremandis, quæ repertæ in scrinio Scipionis erant, variorum epistolis: sicut & apud Pharsaliam antea, & olim Pompejus, debellato Sertorio, summa cum admi-

§ LXIV. Flor. 4, 2. Eutrop. Zonar. Sueton. Nic. Damascen. Oros. Auctor de B. Afric. Appian. Val. Max. § LXV. Flor. 4, 2. Liv. Epit. Auctor de B. Afric. Mela 1, 6. Plin. 3, 3. Appian. Dio.

ratione hominum atque laude fecerat. Ita multorum, qui contra ipſum ſenſerant, opprimere crimina, quam exſequi malebat; ne, quos mutata fortuna animum mutaturos eſſe ſciebat, permanere in odio & inimicitiis vel nolentes cogeret. Tantis rebus tam celeriter confectis, Idibus Juniis Uticæ claſſem conſcendit, & in Sardiniam trajectus, Sulcitanis, qui Naſidium claſſemque ejus receperant, imperat pecuniam: mox ſolvens a Caralis ante diem III Kal. Quinctil. quia propter tempeſtates ſubinde hærendum in portubus fuerat, duodetrigeſimo die Romam venit. Ibi cognoſcit, in Gallia quoque, per abſentiam ſuam, a D. Junio Bruto legato rem fortiter feliciterque geſtam, victoſque prœlio Bellovacos, qui cum vicinis aliquot populis rebellaverant.

§ LXVI. Auctor de B. Afric. Dio. Plin. 7, 25. Liv. Epit.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXX.

IN LOCUM LIB. CXV LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI DECIMI QUINTI.

Cæſar quatuor triumphos duxit: ex Gallia, ex Ægypto, ex Ponto, ex Africa. Epulum & omnis generis ſpectacula dedit. M. Marcello conſulari, ſenatu rogante, reditum conceſſit. qui Marcellus beneficio ejus frui non potuit, a Cn. Magio Cilone cliente ſuo Athenis occiſus. Recenſum egit, quo cenſa ſunt civium capita centum quinquaginta millia. Profectuſque in Hiſpaniam adverſus Cn. Pompejum, multis utrinque expeditionibus factis, & aliquot urbibus expugnatis, ſummam victoriam cum magno diſcrimine ad Mundam urbem conſecutus eſt. Pompejus Sextus effugit.

I. Reversus in urbem Cæſar, ut omnia ſuis armis ceſſiſſe oſtenderet, ſimul admiratione virtutis & metu potentiæ cives ſuos recipere ſervitutem & pati doceret, quatuor ſimul triumphos apparavit. Neque vero ſenatus cunctanter ſubibat jugum, jamque ultro plura prope, quam

poſtulare Cæſar voluiſſet, decreverat: *ſupplicationes dierum quadraginta, equos albos in triumphis, & lictores, quos tum haberet, quoſque in prima & ſecunda dictatura habuiſſet. Præfectum quoque morum*, novo nomine reperto, quaſi vetus illud *cenſoris* uſu viluiſſet, *eſſe* juſſerunt *in decennium: utque ſuggeſtus ei fieret in curia: uti conſulibus, qui quoque tempore eſſent, in ſella curuli aſſideret, primuſque ſententiam diceret: ludis Circenſibus omnibus mappam mitteret: magiſtratus a populo declaratos renuntiaret: utque currus ſtatueretur in Capitolio, adverſum Jovem ſpectans: utque ſimulacrum ejus eodem loco poneretur, orbem terrarum calcans; in baſi inſcriberetur*, CÆSARI HEMITHEO: *utque, deleto Catuli nomine, inſtaurator Capitolii Cæſar ſcriberetur.*

II. Neque hic ſtetit adulantium humilitas: multaque decreta ſunt tam ſerviliter, ut ipſi quoque nimia viderentur. Sed, quæ memoravimus, recepit. Catuli tamen nomen, dum pudore delere cunctatur, in Capitolii dedicatione manſit. Sed honores tam prodige decretos ſibi plurium metu, quam benevolentia, ſentiens Cæſar, ad conciliandos firmius animos, in ſenatu verba hunc in modum fecit: *Utinam mortalibus hunc animum Dii dediſſent, ut a mutuis injuriis temperantes, amicitiam pacemque colerent: neque bella geri, etiam, quod triſtiſſimum eſt, civilia neceſſum foret, neque ex bellis deinceps aut cruenta odia, aut occultæ ſuſpiciones timerentur.*

III. *Sed quando contra potentiam & improbitatem paucorum defendi rempublicam oportuit, armiſque vindicari, quod amicitiæ jurique denegatum fuerat, in eam neceſſitatem incidi, ut aut mihi cadendum cum libertate fuerit, aut ii proſternendi, qui nos perditos deletoſque cupiebant. Et Fortuna quidem juſtiori affuit cauſæ, multorumque prœliorum eventu declaravit, nondum abjeciſſe curam Romanæ rei Deos. atque hoc etiam ſubinde apparebit clarius, cum facta conſultaque mea dies aperiet, magniſque documentis palam fiet, qualem ei dederint animum, cui daturi victoriam belli arbitriumque pacis fuerant.*

§ I. Dio. Appian. Sueton. in Cæſ. c. 70. Flor. 4, 2. § II. Tacit. hiſt. 3, 76. Dio.

IV. *Nolim enim vestrûm quemquam ita maligne de me judicare, Patres conscripti, ut aliorum potius exempla, quam meos mores secuturum putet: neque si mihi victoria contulit, ut possem, quæ cupiam, facere, aliud facturum credatis, quam oporteat. Si Marium, & Cinnam, & Sullam, quorum naturam periculum texerat, nudaverunt victoriæ; non ideo me his similem fore existimaveritis, cujus moderationem, ne recensendo singula me laudare videar, non mutarunt tot prospera, sed probaverunt. Enimvero neque erga Fortunam irreverenter me geram, aut indignationem excitabo Deorum, quos ferme non ulterius beneficia sua sarta tecta præstare cognovi, quam donec homines his modeste atque sapienter utuntur.*

V. *Neque vero ab initio belli aliud mihi propositum armorum præmium fuit, quam ut, victa invidia atque insolentia, virtutem explicarem meam tuto, & ex augenda utilitate publica gloriam acquirerem. Quos igitur in aliis reprehendi atque persecutus sum mores, iis absit ut me cupiam dedere, similemque his ostendere, quos superavi! Ego vero potius ipsa fortuna mea incitor, ut, nisi olim summa mihi voluntas fuisset omnia rite atque ordine administrandi, vel inde majorem sumturus impetum fuerim. Quem enim potius benefacere multis verum est, quam penes quem earum rerum maxima est facultas? cui vero minus aut concessum est peccare, aut necessarium?*

VI. *Deorum autem beneficia a quo æstimari rectius possunt, quam ab eo, cui illi summa omnia contulerunt? Quis majorem concordiæ pacisque publicæ aget curam, quam cujus eam servari maxime interest? Is igitur & animo imperabit plurimum, & potentia temperanter utetur; queis sine contineri magnam felicitatem diu non posse nemo dubitat. Quid si ad hæc accedat studium gloriæ, qua una in re me fateor esse intemperantiorem? An non qui & diligi a præsentibus, & laudari a posteris volet, operam dabit, ut iis factis moribusque studeat, per quæ ista tam pulchra atque desiderabilia quam certissime & comparantur, & retinentur?*

VII. *Neque hæc a me fingi, fidem vobis præterita non minus, quam præsentia, facient. Nihil locutus sum, quod non præ me*

tulerim perpetuo : & , si potentia mutasset animum , nunc maxime tempus erat declarandæ voluntatis , postquam , deletis non partibus modo , sed etiam reliquiis partium , sospes incolumisque & victoriæ compos redii. Sed prius omnia in me gravia atque acerba expetant , quam hunc induam animum , ut tyrannus patriæ & civium , quam rector atque princeps audire malim. Consulatus & dictaturæ , quas dedistis , ad salutem hominum , non ad perniciem valere volo. Hujus destinationis spondere fidem perpetua mea consuetudo debet.

VIII. *Qui enim credere poteritis , periculum a me cuiquam innocenti fore , quem scitis veniam dedisse semper , a quibus infestissime fueram oppugnatus : nonnullis & iterato ? aut quomodo indulgebit suspicionibus , qui repertas apud Pompejum , apud Scipionem literas introspicere noluit : & in ignem conjecit , ut , quos a pœna jam absolverat , etiam a metu omni liberaret ? Igitur posita semel cura , & præteritorum obliterata memoria , tanquam recens in ejusdem reipublicæ societatem venissemus , benevolos amicosque afferamus animos , ut & vos meorum laborum fructum percipiatis , paternam rebus vestris adhibituri curam , & ego vestra prosperitate , tanquam boni parentes liberorum secundis rebus , gaudeam.*

IX. *Sane nihil tam in votis habeo , quam uti omnes , a delictis temperando , lenitatem meam sibi propriam atque perpetuam esse patiantur : si tamen aliquid forte peccatum erit , homines nos esse meminero. Et virtuti quidem recteque factis semper erunt apud me parata præmia : errantes , quam mansuetissime poterit , ad officium revocabuntur. Neque milites meos timueritis. communes mihi atque vobis imperii custodes sunt. alendique multas ob causas necessario ; sed neque contra vos alentur , & contenti his , quæ dederitis , amare discent eos , a quibus accipient. Sane pecuniæ plus solito exegisse fateor : sed hoc , quam seditiosos habere milites , præstabat , & levi profecto impensa redemtum est , quidquid peccare conscii victoriæ exercitus , inopia & necessitate irritati potuissent.*

X. *Mihi nihil ea diligentia quæsitum est : quin omne patrimonium effusum pro republica , & grande insuper æs alienum*

contractum. Sed quemadmodum ipſi liquido cernitis, pars in ſumtus bellorum erogata, reliquum ad vos reportatum eſt; ut ad vos omnis hujus opulentiæ fructus, ad me ſolum exigendi acerbitas & invidia perveniret. Sic enim locuples facta reſpublica dignitatem veſtram opeſque præſtare tutas poteſt, quando nec imperium ſine militibus, neque milites ſine ſtipendio retinentur. Abſit tamen, ut cuiquam moleſtus ſim pecuniæ cauſa. neque vectigalia nova conſtituam: veteribus contentus ero. ſemperque potius eo cogitationes curaſque meas conferam, quemadmodum vos opibus honoribuſque augeam, quam quemadmodum aliquid abrodam de præſentibus.

XI. Apud populum deinde ſimilia cum diſſeruiſſet, multum quidem exſtinxit de priore hominum cura: fiduciam excitare non potuit, priuſquam rebus ipſis comprobata promiſſa vidiſſent. Inter hæc apparatu facto, qualem magnitudo rerum geſtarum excuſare, opes imperii, unius in manum redactæ, pati potuerunt, quatuor triumphis urbem ingreſſus eſt, eodem menſe, ſed interjectis diebus. Primum & excellentiſſimum egit de Gallis, quorum multas magnaſque nationes ſubegerat, cujus *apparatus fuiſſe* traditur *ex citro.* Rhenus ibi traductus eſt, Rhodanuſque, & ex auro captivus Oceanus. Ingens multitudo nobilium captivorum currum anteceſſit, & imperator quondam omnium Vercingetorix.

XII. Et hic quidem, acto triumpho, cum aliis quibuſdam necatus eſt. Sed ejus diei lætitiam interpolavit caſus in omen tractus a pleriſque. Prætervehens enim Fortunæ fanum, quod in Velabro Lucullus ædificaverat, axe diffracto, pæne curru excuſſus eſt: & dum alius apparatur atque adducitur, obortæ ſunt tenebræ. aſcenditque in Capitolium ad lumina, quadraginta elephantis dextra lævaque lychnuchos geſtantibus. Cæſar genibus per gradus Capitolii repſit; quamquam & ipſe jam ſtaret inter Capitolina numina, curr umque Jovi oppoſitum, & titulum haberet homine majo-

§ XI. Oroſ. 6, 16. Sueton. in Cæſ. c. 37. Appian. civil. l. 2. Vellej. 2, 56. Flor. 4, 2.

ris. Sed & inscriptionem illam sustulisse paulo post dicitur, solo nomine relicto.

XIII. Inter hunc honorem Cæsaris, cum omnium hominum magnitudinem egressus potentia ac felicitate videretur, annotata sunt carmina plena probri, quæ currum insequens exercitus militari licentia jecerat. *adlectos in senatum novos homines ignotosque* traducebant: *Cleopatræ*, *mulierumque aliarum*, *etiam provincialium* objiciebant *amores*, *mœchum calvum* canentes adducere, *qui Romæ mutuum sumsisset aurum*, *in Gallia prodegisset turpiter.* Potentiam quoque male partam sugillabant, *si juste vellet agere*, *pœnam daturum*; *quod sceleftus esse pergat*, *dominari. præmiorum* quoque *parsimoniam* cavillantes, alternis versibus exprobravere, *lapsana se vixisse apud Dyrrhachium.*

XIV. Sed hæc quidem omnia æquo animo Cæsar patiebatur: *gaudere* quin immo dicebat, *nosse milites suos*, *quam bono imperatore uterentur.* Unius dicti acerbitatem, quod objectum sæpe ab inimicis probrum continebat, ægrius tulit: *Gallias a Cæsare subactas esse*, *Cæsarem ipsum a Nicomede*; *& triumphare Cæsarem*, *non triumphare Nicomedem. Id vero falso sibi objici* testatus, etiam jurejurando interposito, non ideo potuit expugnare contumaciam famæ, quin ultro tam impudens defensio irrideretur. Triumpho peracto, epulum populo datum per multos dies: duoque & viginti tricliniorum impleta sunt millia. frumentum accipere solitæ plebi deni modii extra ordinem, ac totidem olei libræ distributæ. quippe *postremo bello vectigal annuorum frumenti ducentorum millium medimnorum Atticorum*, *olei tricies centena millia librarum adjecisse reipublicæ* commemorabat. nummos quoque, promissos olim iisdem, divisit viritim trecenos. & pro mora & velut usura, centeni insuper additi.

XV. Veteranis itidem super bina sestertia, quæ belli civilis initio pronuntiaverat, vicena millia nummûm dedit,

§ XII. Diodor. l. 43. Sueton. Dio. § XIII. Sueton. Dio. Plin. 19, 8. § XIV. Liv. Epit. Vellej. Plut. in Cæs. c. 78. Sueton. Dio. Appian. civil. l. 2.

centurionibus duplum, tribunis alarumque præfectis quadruplum. Quod autem numerum eorum, qui frumentum e publico acciperent, per licentiam temporum, præter modum excrevisse compererat, recensum eorum egit vicatim, numerumque de trecentis viginti millibus, ad centum quinquaginta millia retraxit. Altera deinde laurus Ægyptia fuit, ductaque ante currum Arsinoe, Nilusque translatus, & ad simulacrum ignium ardens Pharus. Achillæ quoque & Pothini spectati exitus.

XVI. *Hujus triumphi apparatum fieri* jusserat *e testudine.* singulorum enim triumphorum fercula & instrumenta, diversa e materia parari, ad ostentationem magnificentiæ & voluptatem oculorum, visum illustrius fuerat. Sed Arsinoe post triumphum, in gratiam fratris sororisque dimissa est. Tertius de Pharnace currus Ponticum triumphum invexit. inter ejus pompæ fercula trium verborum titulum prælatum ajunt, VENI, VIDI, VICI. Hujus triumphi fuit apparatus ex Ægyptia spina, quæ circa Thebas maxime nascitur.

XVII. Quartum ex Africa triumphum duxit de rege Juba, cujus & filius puer ductus est, fortunata captivitate. Quippe liberaliter educatus Romæ, & regnum utriusque Mauritaniæ tenuit postea, & Græcis literis eruditus, memorabilior etiam claritate studiorum, quam regno, habitus est. Hujus triumphi fercula constabant ex ebore, cujus & copiam eadem victoria subministraverat. Diversus animorum sub eos dies habitus fuit. dolorem multa afferebant; præsertim quod de civibus Romanis, etiamsi titulo abstineretur, re & facto triumphabatur. Omnium enim prœliorum tabulæ præferebantur, & illustrissimi cujusque noscebantur imagines, una Pompeji effigie demta, quam invidiæ declinandæ Cæsar omiserat.

XVIII. Sed Catonis, Scipionis, & Petreji extrema eli-

§ XV. Liv. Epit. Plut. Sueton. Dio. Flor. 4, 28. Appian. § XVI. Vellej. 2, 56. Dio. Sueton. Plin. 13, 9. § XVII. Appian. Plut. Plin. 5, 1. Vellej.

ciebant lacrimas: neque Gallico triumpho lata Maſſilia, neque Ægyptio ducta Arſinoe, parum indignationis ac miſericordiæ commoverat. Quin & lictorum numerus, nullius unquam ſpectatus imperio, admonebat homines fortis ſuæ, & alienam vicem oblitos, ſuæ fortunæ cogebat ingemiſcere. Viciſſim captivorum reputantes multitudinem, & quam infeſtarum populo Romano gentium robur hi fuiſſent, rerumque geſtarum inauditam antea magnitudinem, ab odio Cæſaris ad laudes & admirationem transferebantur. Delectabant & Achillæ Pothinique pœnæ, & Pontici regis tam celeriter dejecta arrogantia.

XIX. Opes etiam translatæ (*ad decies ſexies millia ſeſtertium fuiſſe* reperio, *coronas aureas dona regum ac civitatum, duo millia octingentas viginti duas, auri pendentes pondo viginti millia quadraginta quatuordecim*) mulcebant animos, magnam exinde partem ſuis mox uſibus aut voluptati ceſſuram, ſcientium. Nam & viſcerationem populo dedit Cæſar; & omnis generis ſpectacula diverſis cauſis. Forum enim ſuum, eo, quod Romanum vocabatur, pulchrius, ſed minori latitudine, ubi jus redderetur, templumque Veneris Genitricis, & juxta numinis effigiem Cleopatræ ſimulacrum dedicavit; cum multis & aliis nobilium artificum tabulis, inter quas *Timomachi Ajacem & Medeam octoginta talentis emiſſe* traditur.

XX. Locavit ibidem equi ſui effigiem, qui humanis ſimiles priores pedes habuit, neque ſeſſorem recipere voluit, niſi Cæſarem; ſtatuamque ſibi loricatam dicari paſſus eſt, cum effigie, quam Arceſilaus fecit. Struxit & amphitheatrum, ubi funebribus filiæ ludis pronuntiatum olim populo munus atque venationes exhibuit. Fecit & ludos regionatim, per omnium linguarum hiſtriones, item circenſes, athletas, naumachiam. Munere gladiatorio depugnaverunt quidam Romani equites, ſed & Furius Leptinus, cujus pater præturam geſſerat, & Q. Calpenus, ſenator quondam, actorque

§ XVIII. Cic. Phil. 8, 6. Vellej. 2, 56. Appian. § XIX. Liv. Epit. Dio. Appian. Plin. 35, 41.

caufarum. Dimicare & Fulvius Setinus fenator voluerat: fed Cæfar negavit *paffurum in fenatoribus*, equites admifit. Pyrrhicham faltaverunt Afiæ Bithyniæque principum liberi.

XXI. Ludis D. Laberius eques Romanus mimum fuum egit, quamquam fexagenarius: quod ipfe diligenter excufavit in prologo, *coactum fe* teftatus *blanda vi illius, cui ne Dii quidem ipfi negare quidquam potuiffent.* Sed neque ferviliter fe geffit in actione, ultufque eft injuriam dictis liberis fub aliena perfona, *Quirites libertatem perdere* exclamans; &, quo verfu totum in fe populum convertiffe dicitur, quafi vocem mififfet publici affectus, *Neceffum effe multos timeat, quem multi timent.* Alienavitque ea libertate Cæfarem, ut Publium ei mimographum anteponeret; ftatimque Publio palmam, Laberio annulum aureum cum quingentis feftertiis daret.

XXII. Neque tamen Laberio vel excufatio fua, vel potentia Cæfaris præfidio fuit, quo minus equeftri loco indignus poft mimum actum haberetur. Cum e veftigio in quatuordecim feffum iret, per orcheftram, qui fenatorum in theatro locus erat, tranfeunti, Cicero ait, *Reciperem te, nifi anguſte federem;* fimul & illum refpuens, & cavillatus in numerum fenatorum, quem Cæfar fupra modum auxerat. nec tacitum a Laberio tulit, *mirum, anguſte federe, qui duabus foleret federe fellis.* Sed nec ab equitibus receptus eft, qui *gemino dedecore commaculatum ordinem* interpretabantur, *& quod eques Romanus in fcenam attractus effet, & quod mimus in quatuordecim remiffus.* Idcirco ita fe coarctaverunt, ut venienti non effet locus. Sed neque ejufdem ordinis plerique temperabant a majoribus probris.

XXIII. Circenfibus, fpatio Circi ab utraque parte producto, quadrigas bigafque & equos defultorios agitavit patricia juventus. ejufdemque nobilitatis turma duplex, majorum & minorum puerorum, Trojam lufit. Venationes per quin-

§ XX. Plin. 35, 12. Plut. Sueton. Dio. § XXI. Cic. familiar. 12, 18. Macrob. Saturnal. 2, 7. Agell. 17, 14. § XXII. Macrob. Senec. controv. 7, 3.

que dies ſunt editæ: & noviſſimo quingeni pedites, viceni elephanti, equites treceni commiſſi, ſublatis metis, quo ſpatium dimicantibus eſſet, biniſque caſtris eorum in locum repoſitis, euripoque in gyrum addito, contra eruptionem belluarum. Athletæ, ſtadio ad tempus exſtructo, in regione Martii campi certaverunt per triduum.

XXIV. Græcis ludis C. Octavium præfecit, ſororis ſuæ nepotem, quem ſucceſſorem fortunæ ſuæ deſtinatum, variis jam tum honoribus evehebat. Nam & nuper quatuordecim annis nato virilem ſimul togam & ſacerdotium in locum L. Domitii dederat; & Latinis præfectum urbis conſtituerat; & triumphans, ornatum donis militaribus, quamquam intereſſe non potuerat bello, currum ſuum proſequi juſſerat. Navale prœlium non in mari aut lacu aliquo, ſed in minore Codeta exhibuit, parte Martii campi effoſſa, & immiſſo flumine. Concurrerunt biremes ac triremes quadriremeſque Tyriæ & Ægyptiæ claſſis, quadringenis remigibus inſtructæ, & millenis navalibus ſociis.

XXV. Et hæc omnia ſpectacula cum tanto hominum concurſu celebrata eſſent, ut plerique advenæ inter vicos aut vias ſub pellibus manere cogerentur, multique mortales, & in his duo ſenatores eliderentur in turba; ab iis ipſis, quorum ſumma in talibus cura atque voluptas erat, *Cæſaris* reprehendebatur *cum ſævitia prodigalitas, qui, non contentus immenſo ſanguine, quem prœlia hauſiſſent, nunc per ludum & jocum tantam vim ejus, una cum extortis iniquiſſime pecuniis effunderet.* Opera quoque data fuerat, ut omni temeritate ſumtuum cujuslibet priorum exempla vincerentur. Munere gladiatorio carbaſinis velis totum forum Romanum intexit, ut ſpectatores a ſole defenderet, viamque Sacram ab domo ſua ad clivum uſque Capitolinum: *quod munere ipſo viſum eſſe mirabilius* tradunt. Studuit etiam inuſitata quædam naturæ opera oſtendere; tumque primum Romæ viſa eſt camelopardalis.

§ XXIII. Sueton. Dio. Appian. Plin. 8, 7. Nic. Damaſcen. § XXIV. Dio. Sueton. Appian. § XXV. Dio. Plin. 19, 1.

XXVI. Sed aliorum inermes erant querelæ, nec ultra ſonitum proceſſuræ inanium vocum: milites perniciofe moveri cœperant, non cura honeſti, aut inutilium ſumtuum tædio, ſed quia non potius inter ipſos pecunia dividebatur. neque quieverunt, priuſquam ſua manu correptum aliquem ſuperveniens Cæſar ad ſupplicium centurionibus tradidit.

XXVII. Sed hic quidem non injuſte perierat: duos alios innocentes ſtolidiſſimæ ſuperſtitionis crudelitas abſumſit, ne publici quidem erroris ullo prætextu defenſa. Cum enim neque Sibyllinis libris hoc juſſum eſſet, neque ullo alio recepto oraculo, duo viri in campo Martio a pontificibus & Martiali flamine immolati ſunt. Inde converſus ad ordinandum reipublicæ ſtatum, judicia ſenatoribus & equiti tradidit, remotis, qui tertii ordinis fuerant, ærariis tribunis. Et quia ſe ipſum propterea, quod multis continenter annis Galliam obtinuiſſet, imperii conſuetudine captum norat, tulit, ne prætoriæ provinciæ pluſquam annum, ne pluſquam biennium conſulares obtinerentur. Ad replendam porro urbem, quæ ſuperioribus bellis vehementer exinanita fuerat, & coloniis tranſmarinis deducendis, quo circiter octoginta millia civium detinebantur, ſanxit, ne quis civis major annis vinginti, minorve quadraginta, qui ſacramento non teneretur, plus triennio continuo Italia abeſſet: neu quis ſenatoris filius, niſi contubernalis, aut comes magiſtratus, peregre proficiſceretur: neve hi, qui pecuariam facerent, minus tertia parte puberum ingenuorum inter paſtores haberent.

XXVIII. Propoſuit & iis, qui multos ſuſciperent liberos, præmia: & omnes medicinam Romæ profeſſos, & liberalium artium doctores, quo libentius & ipſi urbem incolerent, & alii appeterent, civitate donavit. Sumtus quoque recidit, non lata modo diligenter, ſed etiam exercita, lege. uſum conchyliatæ veſtis & margaritarum, niſi certis perſonis & ætatibus, perque certos dies, ademit. lecticis etiam uti

§ XXVI. Plin. 8, 18. Dio. § XXVII. Dio. Sueton. in Cæſ. c. 30. Cic. Phil. 8, 1.

matronas prohibuit, quæ nec viros nec liberos haberent, & minores eſſent annis quinquaginta quinque. circa macellum cuſtodes diſpoſuit, qui obſonia contra vetitum emta retinerent, deportarentque ad ſe; ſubmiſſis nonnunquam lictoribus atque militibus, qui, ſi qua cuſtodes fefelliſſent, jam appoſita e menſis ipſis afferrent.

XXIX. Correxit & faſtos, jampridem ſuperiorum temporum ignorantia, & per licentiam intercalandi, dum pontifices in gratiam publicanorum extendunt, aut contrahunt tempora, ita turbatos, ut neque meſſium feriæ æſtati, neque vindemiarum autumno reſponderent, & jam, quod ex emendatione Cæſaris intelligitur, qui V Non. Octobr. eſſe debuerat dies, principium anni haberetur. Igitur repudiata veterum ratione, qui ſecuti lunæ revolutiones fuerant, ad ſolis curſum ordinavit, Ægyptiis adhibitis, & principe omnium Soſigene, quos Alexandriæ conſuluerat, & M. Flavio ſcriba annitente.

XXX. Sed Alexandrini tricenos dies in menſes partiti, ſub finem anni quinque reliquos addebant. id diſplicuit Cæſari, potiuſque viſum, & illos quinque dies, & alios inſuper duos Februario detractos, certis menſibus adjicere, & quadrantes diei (eo enim ferme ſpatio ſolis converſio dies trecentos ſexaginta quinque ſuperat) colligere; donec ex his confecta dies quarto quoque anno intercalaretur, eo menſe ac loco, quo etiam apud veteres intercalari conſueverat, id eſt, ante quinque ultimos Februarii menſis dies: idque *biſſextum* cenſuit appellandum; quod nimirum id biduum pro uno die haberi, & diem ſextum Kal. Mart. vocari volebat.

XXXI. Ut igitur tam fœde luxatus annus ad ſiderum cœlique leges revocaretur, cum illos ſupervacuos dies, ad ſexaginta ſeptem in Novembrem ac Decembrem interjecit; tum menſem Mercedonium, ſive intercalarem, qui ex

§ XXVIII. Dio. Sueton. Euſeb. Appian. civil. l. 2. Solin. c. 3. § XXIX. Plut. in Cæſ. c. 83. Scalig. de emend. temp. l. 2. Dio. Appian. Plin. 18, 25. § XXX. Macrob. Saturnal. Herodot. 2, 4. Dio. Sueton.

consuetudine in eum annum inciderat, consumsit: unde factum est, ut annus ille, qui confusionis erat ultimus, in dies quadringentos quadraginta quinque protenderetur. Hæc ferme a veteribus tradita, nuper etiam assensum doctissimorum virorum meruerunt. Sed Dio plus septem & sexaginta diebus tribus his intercalaribus a Cæsare consumtos esse negat: cujus opinionem vir perquam eruditus e Gallia minime spernendis argumentis tuetur. Erat hæc res tam usu saluberrima, quam molitu difficilis, & ipse Sosigenes, tribus de ea commentationibus editis, se ipsum in quibusdam corrigere necesse habuit. præterea nihil in his Cæsar, nisi de consilio principum, aut etiam totius ordinis fecerat: neque tamen effugere dicacitatem hominum potuit. adeo ubi nimia taxandi licentia invaluit, non minus bene, quam secus facta, reprehenduntur.

XXXII. Sane Cicero, quasi potius a Cæsare, quam a cœlo, ea anni ratio indicta esset, cuidam dicenti, *cras lyram exorituram*, *Nempe ex indicto*, respondit. Sed idem Cicero magnis verisque præconiis Cæsarem extulit, cum is Marcello consulari, mentionem ejus inferente L. Pisone, & C. Marcello ad pedes se abjiciente, senatu etiam surgente, & rogante universo, nonnihil prius accusata ejus acerbitate, reditum cum summa illius dignitate concessisset. Quamquam illo beneficio Marcellus frui non potuit, cum a Mitylenis urbem repeteret, Athenasque venisset, in ipso portu a P. Magio Chilone familiari suo interfectus: qui vetus Pompejanæ militiæ comes, aliquem amicorum ab eo sibi præferri non patiebatur.

XXXIII. Et asperserat Cæsarem suspicio: sed quibus aliqua veri cura erat, cum constaret de Magio, non sustinebant quidquam de Cæsare credere: purgavitque eum scripta ad Ciceronem epistola M. Brutus, Marcelli præcipuus admirator. Neque alio luculentiore testimonio magni-

§ XXXI. Macrob. Censorin. de die nat. Sueton. Plut. Erych. Put. de Bissext. c. 10. Plin. § XXXII. Plut. Cic. pro Marcell. Idem familiar. 4, 4 & 6, 4. Val. Max. 9, 11. Liv. Epit.

tudinem viri approbaverimus, quam quod in libro, quem de Virtute compoſuit Brutus, ei reddidit, *ſe vidiſſe Marcellum Mitylenis exſulantem, &, quantum modo natura hominis pateretur, beatiſſime viventem, neque unquam bonarum artium cupidiorem, quam illo tempore. Itaque viſum ſibi ſe magis in exſilium ire, qui ſine illo rediturus eſſet, quam illum in exſilio relinquere.* Addiditque, *C. Cæſarem Mitylenas prætervectum, quia non ſuſtineret videre deformatum virum.*

XXXIV. Sed horum a Cæſare præclare conſtitutorum gratiam alia quædam elevabant, quod, relaturus gratiam clientibus ſuis, ſenatus numerum, indignis multis adſcriptis, ampliaverat: prætores creaverat duodecim, quot ſimul eodem anno fuerant nunquam: quæſtorum quoque & minorum magiſtratuum collegia auxerat: notatos a cenſoribus, metu judiciorum extorres reduxerat: condemnatos ambitus in Italia eſſe ſinebat. Etiam incivilis plane videbatur comitiorum ratio, quæ cum populo diviſerat, ut, excepto conſulatu, ceterorum magiſtratuum partem dimidiam populus, alteram ipſe conſtitueret. Unde *Candidati Cæſaris* appellati, quos nullo repulſæ metu brevibus libellis, circum tribus miſſis, commendabat.

XXXV. Sed & Cleopatræ amor magnopere datus eſt crimini, quæ anno eodem Romam regio comitatu venit, accitu ipſius. Cæſar mulieri viroque (minor ille Ptolemæus fuit) hoſpitium in ſuis ædibus dedit. notatuſque eſt, tanquam præter notiſſimum Cleopatræ adulterium, etiam puero nefarie illuderet. Sane maximis honoribus præmiiſque auctos, *regeſque ſocios & amicos* appellatos, remiſit in regnum: filium etiam, quem Cleopatra paulo poſt diſceſſum ejus ex Ægypto pepererat, de ſuo nomine *Cæſarionem* appellari paſſus eſt. quem quidem *Cæſari forma quoque & inceſſu ſimilem fuiſſe*, tradiderunt. M. Antonius etiam, *agnitum ab eo*, ſenatui affirmavit. contra quem Oppius librum

§ XXXIII. Cic. ad Attic. 13, 10. Senec. conſ. ad Helv. § XXXIV. Sueton. Dio. Quinctilian. 6, 3. Tacit.

edidit, *non esse Cæsaris filium, quem Cleopatra dicat*: plane quasi patrocinio res egeret.

XXXVI. Dum ista Romæ geruntur, in Hispania plus obortum belli erat, quam aut classe prius e Sardinia, aut mox cum Q. Fabio Maximo, Q. Pedio legatis, exercitu misso coerceri posset: ipsiusque jam Cæsaris præsentia requirebatur. Igitur urbis custodia M. Lepido, & sive sex, sive octo præfectis permissa, (nam de numero dubitatur) quos proprætoribus constituit, qui per absentiam suam res urbanas administrarent, in Hispaniam profectus est, quartum jam non consul, sed designatus, sine collega. Neque supervacuum fuerit explicare, quali tum honore, & quoties præditus egerit; quando annus ille confusionis hæc quoque confundendi occasionem scriptoribus præbuit.

XXXVII. Sed quoniam alii *consulem*, alii *dictatorem* fuisse volunt, Suetonii sententiam veram esse judico, *tertium & quartum consulatum gessisse titulo tenus*, *contentum dictaturæ potestate*, *decretæ simul cum consulatibus*. Igitur & in tres novissimos menses, puto per eam causam, quod jam ipse consul cum collega per duodecim menses fuisset, (nam annus ille, ut est expositum supra, mensibus quindecim constitit) binos suffecit. Neque vero comitia consularia, quæ sunt circa id tempus a M. Lepido consule eodem & magistro equitum habita, eo pertinuisse crediderim, ut Cæsari sub finem demum anni tertius consulatus daretur; sed ut novi consules sufficerentur.

XXXVIII. Plurimum certe moveor auctoritate scriptoris, qui bellum Hispaniense tradidit: quem certe, quicunque tandem fuerit, iisdem temporibus vixisse constat: nec iniquum arbitror, ut huic Fastorum fragmenta, quibus alioquin permultum tribuo, posthabeantur. Ceterum Hispaniensium armorum hæ ferme causæ fuerunt. Proximus sub Cassio & Marcello tumultus, Cæsaris legiones dis-

§ XXXV. Sueton. Euseb. Dio. Plut. in Cæs. c. 72. § XXXVI. Dio. Sueton. Liv. Epit. Appian. civil. l. 2. Fasti Capitol. § XXXVII. Sueton. in Cæs. c. 76. Dio.

cordia & ſuſpicionibus labefactaverat; metuque pœnæ miſerant ad Scipionem legatos: deinde cum Scipio victus eſſet, Pompejus morbo in Balearibus attineretur, T. Scapula, Q. Aponio ducibus, Trebonio Cæſaris legato negarunt obſequium, totamque fere Bæticam traxerunt ſecum ad defectionem.

XXXIX. Interim & Pompejus trajecit in Hiſpaniam, uſuſque occaſione, dum muneribus dandis Romæ Cæſar tempus terit, præter ſpem omnium, brevi magnas copias collegit. Nam favore paterno adjutus, a multis civitatibus ſocietatem & auxilia obtinuerat: quibus inſtructus, alias vi adjungebat partibus. Jamque Carthaginem Novam obſidebat, cum Scapula, & qui cum eo erant, imperatorem eum agnoverunt; viciſſim nihil non & dicentem & facientem, quo ſibi benevolentiam hominum pararet. quod alioquin abruptis conſiliis neceſſarium, ab ingenio aſperiore & ruſtico extorſerat etiam Allobrogum fuga, qui Curionis milites, deinde Jubæ captivi, poſt ab hoc Pompejo transditi, neſcio quam ob offenſam, ad hoſtes transfugerant.

XL. Hac nova humanitate multi etiam allecti ſunt ex hoſtilibus caſtris: eorum maxime, qui olim ſub Afranio militaverant. Acceſſerunt interim & ex Africa cum alii, tum Sex. Pompejus Varuſque & Labienus, a quibus ſimul claſſis inſtar adductum eſt. Ea quoque res, quod frater venerat, vires auxit, ſpem favoremque hominum accendente fama, pro uno duos ſtare Pompejos: ideoque auxilia diverſiſſimis ex locis confluebant. Sed ſurgentem hanc & proxima quæque amplectentem potentiam, quorundam adventu, quos Cæſar præmiſerat, ſparſa mox affuturi fama ſtitit: Cnæuſque, diffiſus alia retineri poſſe, relicta maritima ora, in Bæticam ſe recepit.

XLI. At inter P. Varum & C. Didium haud procul Carteja in ipſo Oceani oſtio contractum navale prœlium,

§ XXXIX. Auctor de B. Hiſp. Nic. Damaſcen. Dio. Cic. familiar. 13, 15. § XL. Appian. Flor. 4, 2,

repens tempeſtas etiam effecit triſtius, ſic quoque depreſſis multis ex utraque claſſe navibus. Ceſſit tamen Varus, objectiſque in fauce portus ancoris, inter ſeſe inexplicabili nexu obvinctis, arcuit ingreſſum hoſtilium navium, claſſiſque reliquias ſervavit. Interea Cæſar in Hiſpaniam venit admirabili celeritate, &, quod miraculum auget, iiſdem ſeptem & viginti diebus (tot enim, nec amplius, Roma Obulconem, ubi exercitus erat, pervenit) poemate, quod inſcribitur Iter, compoſito.

XLII. Ullam oppidum Cn. Pompejus tum oppugnabat, ab aliquot menſibus. Idcirco Cæſar, ſperans bene meritam civitatem ſola adventus ſui fama liberari poſſe, relicta majori parte militum, cum paucis, qui ſequi poterant, ab equitatu Fabii & Pedii legatorum, quem occurrere ſibi juſſerat, in caſtra deductus eſt. Sed Pompejus, unum virum uni non adeo præſtare ratus, in obſidione perſiſtebat. Cæſar igitur undecim cohortes per L. Julium Patiecum introduxit Ullam, per media Pompeji præſidia tutum iter præbente nocte, ventis & tempeſtatibus horrida: ipſe contendit Cordubam, non modo ſpe avertendi Pompejum ab Ulla, ſed etiam capiendi per proditionem oppidi: quam ei ſpem legati Cordubenſium injecerant, nupero ejus adventu, cum a Pompejo modo diſceſſiſſent, obviam profecti.

XLIII. Priori conſilio reſpondit eventus. namque Sex. Pompejus, qui cum præſidio Cordubam tenebat, trepidis nuntiis accivit fratrem. Sic & Ulla prope capta diſcrimen effugit, & Corduba a Cæſare relicta eſt: quem præter hoſtem etiam vexare morbus cœperat. Igitur dilatum in hiemem bellum, neque diſceſſum in hiberna; cum interim quartum conſul, & valetudinem recuperavit Cæſar, & partem exercitus, quæ conſequi celeritatem ejus nequiverat, recepit. Ategua firmiſſimum erat præſidium Pompeji, quo plurimum frumenti comportatum fuerat. Id ſubito Cæſar

§ XLI. Flor. Dio. Appian. Strab. l. 7. § XLII. Auctor de B. Hiſp. Dio.

aggreſſus, circumvallare inſtituit, ſuſque deque ferente Pompejo, qui, munitionibus oppidi confiſus, parcebat militibus ſuis, prius exiſtimans futurum, ut frigoris vehementia deſiſteret Cæſar, quam Ategua caperetur. Sed illo pertinacius inſtante, cum exercitu eodem profectus eſt. Multa forte caſtella in adventum ejus exſtruxerat Cæſar, ut equitum peditumque præſidiis venientem arceret.

XLIV. Sed forte accidit, ut, quo tempore Pompejus veniret, ſub ortum diei nebula craſſiſſima cœlum tegeret. igitur eo facilius & perrupit Cæſaris præſidia, & multos ejus equites concidit. Legiones omnino habebat tredecim: ſed quibus præcipue confideret, duæ erant vernaculæ, quæ a Trebonio transfugerant; una facta ex coloniis Hiſpaniæ, una Afraniana ex Africa, quam ſecum Pompejus adduxerat. reliquæ conſtabant ex fugitivis, ne ipſæ quidem plane contemnendæ, cum quartum jam annum plerique fuiſſent in armis exerciti, projectamque afferrent ad prœlia audaciam. Neque tamen auſus eſt ſubſidio venire ſuis: tantum, quia duce carere Ateguenſes cognoverat, L. Munatium Flaccum miſit.

XLV. Is, *ſe Julianarum partium, & tribuni cornicularium eſſe*, ſimulans, noctu ſolus vigiles quoſdam adiit, tanquam miſſus ad circumeundas excubias: a quibus accepta teſſera, alios fallens, alios evitans, a poſtremis etiam deductus, quibus, *ſe miſſum a Cæſare ad recipiendum per proditionem oppidum*, perſuaſerat, per medias ejus copias Ateguam ingreſſus eſt. Pompejus, incenſis nocte caſtris, inter Ucubim & Ateguam in montibus conſedit: mox, etiam his incenſis caſtris, Cordubam intendit iter. Interea cum ad Cæſarem Arguetius (an Aruntius?) & Aſprenas veniſſent, quorum ille ſigna quinque Saguntinis obiter ademta retulerat, longius evagari Cæſaris equites cœperunt, & eos, qui commeatus ad caſtra Pompeji vehebant, excipere.

§ XLIII. Dio. Auctor de B. Hiſp. § XLIV. Auctor de B. Hiſp. Dio. Appian. civil. l. 2. § XLV. Front. Strat. 3, 14. Dio. Auctor. de B. Hiſp.

XLVI. Sed qui in præsidio Ateguæ erant, ferociter repugnabant, non ferro tantum, sed etiam igne per omnia ingenia mittendi, se tuentes; donec semper cum damno repulsi, iram verterunt in oppidanos, qui Cæsari favere credebantur: nec ipsos modo occiderunt, sed etiam, auctore Flacco, feminas, vocatis nominatim ad spectaculum viris, quos apud Cæsarem esse sciebant, jugulatas præcipites miserunt de muro; infantes (dictu quoque fœdum) partim in gremiis matrum trucidarunt, alios in conspectu parentum aut humi afflixerunt, aut in sublime jactatos subrectis exceperunt pilis. Sub vesperam ejusdem diei venit ad eos clam a Pompejo tabellarius, *turres aggeremque* jubens *accendi, & tertia vigilia tentari eruptionem: se nocte tota futurum in armis, ut tutiorem daret ad se receptum.*

XLVII. Infelix conatus fuit. reflante vento, ignis in opera Romana jactus ædificia comprehendit oppidi, erumpentesque fumo involvit, ancipiti periculo, quod eodem tempore telis etiam hostium lapidibusque petebantur. Igitur occisi captique magno numero, & argentum, & vestis, quam eo consilio extulerant, ut eorum direptione distractos opprimendo, viam ad erumpendum facerent, victoribus prædæ fuit. Neque tamen destiterunt a defensione, sed ventum secundum nacti, turrim Cæsaris incenderunt.

XLVIII. Sed multis ex oppido transfugientibus, neque inter ceteros integra concordia, tabellæ de muro sunt dejectæ, hoc exemplo: *L. Munatius Cæsari. Si mihi vitam tribuis, quoniam a Cn. Pompejo sum desertus, qualem me illi præstiti, tali virtute & constantia futurum me in te esse præstabo.* eodemque tempore legati oppidanorum, qui ante exierant, Cæsare adito, *si vitam sibi concederet, postridie oppidum esse dedituros*, dixerunt. Ille, *se Cæsarem esse, fidemque præstare solitum*, respondit. Ita ante diem XI Kal. Martii, quæ primo anno Juliano fuerunt, oppido potitus est, & *Imperator* appellatus ex victoria, quartum jam dictator designatus,

§ XLVI. Val. Max. 9, 2. Auctor de B. Hisp. § XLVII. Dio. Auctor de B. Hisp.

conſul itidem quarto: quem honorem, ſine collega decretum, inire ad finem belli diſtulit.

XLIX. Pompejus, his auditis, caſtra Ucubim verſus movit, convocatiſque Ucubenſibus, *inquiri fautores victoriæ hoſtium* juſſit: ex quibus occidit homines ſeptuaginta quatuor: major aliquanto numerus, cum in oppidum reduceretur, negligentia an ſponte cuſtodum, in Cæſaris caſtra perfugit. Similis cædes ſimilibus cauſis apud Burſavolenſes eſt edita. Cæſar, rebus Ateguæ conſtitutis, ita propinquis a Pompejo locis conſedit, ut caſtris conferre caſtra videretur. Ibi dum uterque operibus viribuſque ſuperare adverſarium contendit, aliquot minora prœlia facta ſunt, certamenque ſingulare commiſſum inter ſpectatæ virtutis viros Turpionem Ambivium & Q. Pompejum Nigrum.

L. Quod tamen ferme ſuperior Cæſaris res erat, Pompejus itidem caſtra movit; moventemque Cæſar eſt inſecutus, donec eos in Mundenſem campum, fatalem Pompejo futurum, belli ratio deduxit. Et erat inde diſceſſurus Cæſar: ſed audito, *Pompejum de tertia vigilia ſtetiſſe in acie*, vexillum (id ſignum erat pugnæ) propoſuit; ſed, ut eſt obſervatum, ſolito mœſtior. Similiter Pompejus, conſilii inops, & neque conſtitutam adverſus longa belli detrimenta ſociorum fidem ratus, properabat decernere, licet prodigiis aperte deterrentibus. Sane ſimulacra ſudaſſe, *ſonitus armorum* auditos in cœlo, itemque monſtroſos animalium partus, faces ab oriente tranſcurrentes in occaſum, ſpernere pro irritis aut ambiguis poterat: ſed aquilæ Pompejanarum legionum, fulmina, quæ pedibus aurea tenebant, viſæ dejicere, alaſque concutere avolaturis ſimiles, haud dubiam cladem videbantur portendere.

LI. Planities inter utraque caſtra intercedebat millium quinque paſſuum, ſubjecta collibus, in quibus Ucubis erat condita, & Pompeji acies conſtiterat. In ea planitie, ſed pro-

§ XLVIII. Auctor de B. Hiſp. § L. Auctor de B. Hiſp. Flor. 4, 2. Dio. Jul. Obſeq.

pius colles, ſpatium interjectum uliginoſum erat, rivo per cœnoſum & paluſtrem locum decurrente. Ita duplici locorum favore Pompejanos defenſos tamen aggredi Cæſar ſtatuit, teſſera *Veneris* propoſita, cum Pompejus ad excitandam patris memoriam *Pietatem* ſuis dediſſet. Tredecim Pompejus legiones in prœlium deduxerat, equitatu lateribus circumfuſo, & levi armatura, ſex millium numero, quibus prope alterum tantum acceſſit ab auxiliaribus Hiſpanis Mauriſque: filios enim ſuos Pompejo rex Bocchus auxilio miſerat; cum adverſarius ejus Bogud in præſidiis Cæſaris eſſet.

LII. Ceterum auxilia utrobique haud magno fuerunt uſui: pugnaque vix tentata, Romanis militibus campum reliquerunt. Cohortes octoginta Cæſar eduxerat, cum octo millibus equitum. Hi virtute ſuperiores hoſtibus, iniquitate loci laborabant, ad extremæ planitiei voraginoſa progreſſi. Nullo unquam prœlio fluctuata magis Cæſaris fortuna eſt; ut prope Juliani diffiderent victoriæ. Diu pari Marte nihil aliud quam occidebant occidebanturque; donec pugnando utrinque feſſis, velut tacitis induciis quies, & mœſtum ſilentium tenuit. Mox renovata pugna, impulſum eſt illud veterani militis invictum robur, ne prorſus fugeret, verecundia magis, quam virtute, retentum.

LIII. Ibi vero Cæſar vinci inſuetus, ad præveniendum hoc dedecus, cogitaſſe de conſciſcenda ſibi nece traditur. id quidem conſtat, equum e conſpectu abduci juſſiſſe, ſcutoque cujuſdam arrepto, in primam provolaſſe aciem, increpita *Fortuna, quæ veterem ducem ſemperque victorem pueris proderet.* Variis inde vocibus pudorem virtutemque ſuorum ſtimulans, cum ante prima ſigna ſic procurriſſet, ut vix decem ab hoſte pedibus diſtaret, magnam in ſe conjectam vim miſſilium excepit ſcuto, aut modica corporis declinatione vitavit. Tum vero conniſi decumani, quorum in mediocri numero maxima virtus exſtabat, redintegra-

§ LI. Auctor de B. Hiſp. Strab. l. 11. Dio. § LII. Auctor de B. Hiſp. Flor. 4, 2. Vellej. 2, 55.

runt prœlium. nec hoſtes rem geſſerunt ſegnius, quos & ipſos ſuus imperator, adoleſcens impetus ad bella maximi, dimiſſo itidem equo, periculo communicans animabat.

LIV. Cum ita pari animo ac Marte totam ferme diem continuata pugna eſſet, ſub veſperam, unde minime ſperabatur, orta eſt victoriæ occaſio. Rex Bogud, qui initio prœlii reliquerat locum, cum inſtare ſibi neminem cerneret, dum adverſarii contumaciſſima pugna detinentur, tentandorum caſtrorum conſilio capto, Labienum non fefellit. Idcirco protinus quinque cohortes ex acie ſua detractas ſubſidio caſtris ire juſſit. At Cæſar, his abire viſis, *fugere* inclamavit *hoſtem*, ſive credens ita eſſe, ſive hac ſpecie abuſurus ad victoriam. Hinc certe & erecti Juliani, & territi hoſtes ſunt. veræque mox fugæ initium fuit, falſo creditæ; cum, etiam errore comperto, non amplius reſtitui turbati ordines poſſent.

LV. Hæc pugna pugnata Liberalibus, advertit hominum curam, ut eodem die ante quadriennium Italiam a Pompejo relictam recordarentur. Victi pars in caſtra, pars in oppidum refugerunt. caſtra expugnata ſunt, pari prope utrorumque clade. Mundam quia Cæſar ſtatim circumvallari imperaverat, ne quis per noctem evaderet, & aggeri exſtruendo nec temporis ſatis, nec materiæ ſuppetebat; congeſta ſunt hoſtilia cadavera, aggerque ex his effectus, valli vicem ſcutis piliſque & jaculis, quibus confixa corpora tenebantur, explentibus. Et gaudebat fœda crudelitate miles, vertendiſque ad oppidum occiſorum capitibus, tanquam virtutis ſuæ teſtimonio delectabatur.

LVI. *Cecidiſſe* tradunt *eo prœlio Pompejanorum ſupra triginta millia, quos inter Labienum & Varum*, quibus fieri Cæſar funus juſſit: *& equitum Romanorum ex urbe & provincia circiter tria millia.* Aquilæ omnes captæ, cum ſignis & faſcibus, præterea duces belli ſeptemdecim. Victores deſide-

§ LIII. Oroſ. 6, 16. Sueton. in Cæſ. c. 36. Front. Strat. 2, 8. Plut. in Cæſ. c. 79. Appian. Auctor de B. Hiſp. Vellej. § LIV. Dio. Appian. Flor. § LV. Dio. Auctor de B. Hiſp. Oroſ. Plut. Cic. ad Attic. 9, 18. Flor. Val. Max. 7, 6.

rati ad hominum mille pedites, equites, promtiſſimus quiſque, & vulnerati ad quingentos. Hoc de prœlio dixiſſe Cæſarem ferunt, *ſæpe ſe de victoria, tum primum de ſalute dimicaſſe.* Ceterum perditarum rerum nuntius ad Sex. Pompejum Valerius adoleſcens Cordubam ex prœlio venit. Idcirco Sextus, diſtributa equitibus pecunia, nocte Corduba profectus eſt, ad Cæſarem de pace iturum ſimulans: ceterum perfugit in Celtiberiam, ibique repertis latebris, latrocinio ſe toleravit.

LVII. Diverſa Cnæo fortuna fuit. Is, primum ex acie centum quinquaginta equitibus, peditibuſque paucis comitatus, non prius remiſit fugam, quam Cartejam perveniſſet, Munda diſtantem millibus paſſuum ducentis, ubi naves habebat. Interea Cæſar Cordubam profectus eſt: cujus adventu Scapula, primus eorum tumultuum auctor, magnifice prius epulatus, jugulum ſervo præbuit. Cordubæ magna erat diſcordia, ipſis dedere cupientibus oppidum, reſiſtentibus ſervis, quorum ingentem vim Pompejus armaverat. ii, cum legiones Cæſaris recipi viderent, incendere oppidum cœperunt. ſed ſuperati a Julianis perierunt hominum circiter millia duo & viginti, non connumeratis, qui extra murum ceciderant: reliquos Cæſar vendidit. Inde Hiſpalim itum, diviſam & ipſam ſtudiis atque factionibus. Igitur cum legati miſſi ad Cæſarem præſidium ab eo præfectumque Caninium introduxiſſent, Philo quidam, Pompejanarum partium acerrimus defenſor, clam ad Cæcilium Nigrum profectus, magnaque ab eo Luſitanorum accepta manu, noctu per murum intromiſſus eſt, Cæſariſque præſidium interfecit.

LVIII. Cæſar, ſi infeſtius oppugnaret obſeſſum, ne oppidum a deſperatis incenderetur veritus, conſulto *ſegnius adminiſtrari omnia* juſſit, quo ſpem effugii præberet hoſtibus.

§ LVI. Plut. Auctor de B. Hiſp. Appian. Dio. Flor. Cic. ad Attic. 12, 36. § LVII. Appian. Auctor de B. Hiſp. Strab. L. 11. Cic. famil. 9, 13.

Nec aliter, quam cogitaverat, factum. Eruperunt illi, &, incensis ad flumen Bætim navibus, quo distinerent Julianos, profugiunt: sed a præparatis ante equitibus conciduntur. Sic Hispali recepta, versus Astam processit, unde legati venerant, oppidum dedentes: & in itinere oppugnatis, quæ resistebant, ad Cartejenses contendit, quorum legati *Pompejum in sua potestate esse* renuntiaverant. Sed ea quoque civitas discesserat in partes, &, re cognita, portæ sunt a Pompejanis occupatæ.

LIX. Tandem magna excitata seditione, & cæde edita, saucius humero Pompejus naves triginta occupat longas, iisque profugit. sed premente fato, dum navigium conscendit, funiculo irretivit pedem, & accelerans quidam, ferroque abrumpere funiculum volens, sinistrum ejus crus incidit. Comperta Pompeji fuga, Q. Didium, qui Gadibus classi præerat, excitavit, ut mari eum terraque persequeretur. Sed Pompejana classis, nullis rebus paratis profecta, intra quartum diem aquationis causa, ad montana quædam loca applicuit. Eo loco Didius occurrit, &, navibus quibusdam incensis, aliis captis, præclusit maritimam fugam. Pompejus, deserta & avia petens, postquam *adesse cum Didianis equitibus & cohortibus Cæsennium Lentonem* audiit, ad ultimam spem munito loco haud procul Laurone capto, repugnat.

LX. Cæsennius, ubi vi capere locum posse desperat, circummunire instituit. Tum vero Lusitani, certissimum exitium fuga vitare coacti, deseruerunt Pompejum, qui, præter accepta vulnera talo etiam intorto, neque pedes iter facere poterat; neque, ut equo vehiculove uteretur, natura loci præcipitiis aspretisque horridi sinebat. Idcirco cavis exesisque rupibus & antris se occultans, captivorum indicio proditus est, atque interfectus. Caput adolescentis præcisum Cæsennius retulit, idque a Didio transmissum, Cæsari revertenti Hispalim a. d. pridie Id. Apriles relatum

§ LVIII. Dio. Auctor de B. Hisp. Cic. § LIX. Dio. Appian. Auctor de B. Hisp. Strab. l. 11. Flor. 4, 2. Vellej.

eſt. Cæſar *in conſpectum dari populo, ad reprimendos rebellium ſpiritus, deinde ſepeliri* juſſit.

LXI. Neque diu lætatus hoc eventu Didius, a Luſitanis, qui ſe denuo collegerant, per inſidias occiſus eſt. Interea qui Mundæ fuerant circumſeſſi, cum eruptionem tentaſſent, eſſentque a Fabio cum magna cæde rejecti, dolum paraverant, ut magna manus, per ſpeciem transfugii recepta, in caſtris adminiſtraret cædem, eodemque tempore ceteri eruptionem facerent. Sed, prodito eorum inſtituto, Fabius teſſeram per caſtra dedit, *uti omnes Mundenſes extra vallum conciderentur.* Tandem operibus aſſiduis intercluſi, cum extremum malorum acceſſiſſet diſcordia, deditionem aliis volentibus, ceteris alia omnia, inter ipſos concurſum eſt, & portæ ab alteris adapertæ.

LXII. Nec prætermiſit occaſionem Fabius, occiſiſque multis, reliquos redegit vivos in poteſtatem. Munda cum immenſa hominum cæde expugnata, vicinum oppidum Urſaonem tentari placuit, ſitu operibuſque permunitum. Interea Cæſar a Gadibus, quo proceſſerat, Hiſpalim regreſſus, commeatu convocato, ſevera oratione Hiſpanos increpuit, *quod beneficiorum, quæ primo quæſtor iis, poſtea prætor, deinde conſul, nuper dictator victorque frequentia & magna dediſſet, immemores, tam facile ad arma contra ſe capienda inducti eſſent.* Deinde revolutus *ad perpetuæ ſuæ clementiæ commemorationem, conſervaturum ſe provinciam* dixit. Pecunia maxime imperata eſt, quibuſdam & agri ademti, & graviora impoſita ſtipendia.

LXIII. Sed ex æde Herculis Gaditani donaria ſuſtulit, ſatis aſſuetus, apertiſſimis rapinis atque ſacrilegiis ſuſtinere bellorum atque munerum impendia. Ne ſociis quidem & bene meritis gratuita beneficia tribuit, agro donando, aut immunitate concedenda, civitatiſque & coloniæ nonnullis dando jura. Sub hoc tempus Hiſpalim deducta colonia, ex nomine Cæſaris & Romæ, Julia Romulenſis appellata

§ LX. Auctor de B. Hiſp. Cic. Phil. 12, 9. Plut. in Cæſ. c. 79. Appian. § LXI. Auctor de B. Hiſp. § LXII. Oroſ. 6, 16. Dio.

eſt. Inter hæc otia, (hæc enim bellicis comparata laboribus, homini nunquam ceſſare ſolito otia videbantur) Anti-Catones duos ſcripſit, vituperationem continentes Catonis, laudationique Ciceronis oppoſitos. His rebus ferme ſeptimum intra menſem confectis, C. Octavius ad avunculum Cæſarem Cartejæ adhuc agentem venit, impeditus morbo, ne diſcedentem Roma comitaretur.

LXIV. *Per eos dies enatum palmæ germen in loco Mundenſis pugnæ, huic Octavio proſperum omen feciſſe* credunt, quem tantarum opum ſucceſſorem Deus deſignaverat. Sed ad ſuam fortunam trahens Cæſar, factus erat hilarior atque confidentior, tantoque facilius accepit Octavii preces, tam pro aliis interpoſitas, quam etiam pro Saguntinis, qui multis criminibus urgebantur, cum ad conventum Carthaginienſem Cæſar acceſſiſſet. Cetera deinde provincia conſtituta, uti commodum properanti fuerat, Romam ad triumphum deceſſit.

§ LXIII. Sueton. in Cæſ. Dio. Iſidor. Plin. 31, 14. Cic. ad Attic. 12, 39. Nic. Damaſcen. § LXIV. Dio. Nic. Damaſcen. Appian. civil. l. 2.

JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM
LIVIANORUM

LIBER LXXXI.

IN LOCUM LIB. CXVI LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI DECIMI SEXTI.

C. Cæſar ex Hiſpania quintum triumphum egit. Et, cum plurimi maximique honores ei a ſenatu decreti eſſent, inter quos ut Pater patriæ *appellaretur, & ſacroſanctus, ac dictator in perpetuum eſſet, invidiæ cauſam adverſus eum præſtitere, quod ſenatui deferenti hos honores, cum ante ædem Veneris Genitricis ſederet, non aſſurrexit; & quod a M. Antonio conſule collega ſuo, inter Lupercos currente, diadema capiti ſuo impoſitum in ſella repoſuit; & quod Epidio Marullo & Cæſetio Flavo tribunis plebis, invidiam ei tanquam regnum affectanti moventibus, poteſtas abrogata eſt. Ex iis cauſis conſpiratione in eum facta, (cujus capita fuerunt M. Brutus & C. Caſſius, & ex Cæſaris partibus D. Brutus & C. Trebonius) in Pompeji curia occiſus eſt viginti tribus vulneribus, occupatumque ab interfectoribus ejus Capitolium. Oblivione deinde cædis ejus a ſenatu decreta, obſidibus Antonii & Lepidi liberis acceptis, conjurati a Capitolio deſcenderunt. Teſtamento Cæſaris heres ex parte dimidia inſtitutus C. Octavius ſororis nepos, & in nomen adoptatus eſt. Cæſa-*

ris corpus, cum in campum Martium ferretur, a plebe ante roſtra crematum eſt. Dictaturæ honos in perpetuum ſublatus eſt. C. Amatius, humillimæ ſortis homo, qui ſe C. Marii filium ferebat, cum apud credulam plebem ſeditiones moveret, necatus eſt.

I. HISPANIENSEM Cæſaris triumphum, non uti conſueverat, lætum populo, ſed peracerbum fuiſſe tradunt; quia ſub Hiſpanorum præſcriptione, non de rege aliquo aut imperatore barbaro, ſed aperte de civis ampliſſimi modo, mox miſerrimi, oppreſſa domo ducebatur. Itaque nec apparatus, (erat autem ex argento raſili) nec epulum, quod populo dedit, pari voluptate lætitiaque celebrata ſunt: quamquam duo præbuiſſet prandia; quia prius parcius atque tenuius, quam pro ſua liberalitate, inſtructum crediderat. Tum quoque frumentum populo diſtribuit, ne quid magnificentiæ deeſſet. Porro poſt triumphum conſularia comitia habuit, ſuffecitque ſibi in tres noviſſimos menſes (tot enim ſupererant) Q. Fabium Q. F. Q. N. Maximum, C. Trebonium C. F. tanta quidem indignatione populi, veterem morem iterum violari non ferentis, ut, Q. Fabio theatrum introeunte, cum lictor *animadverti* ex more juſſiſſet, univerſi reclamaverint, *non eum eſſe conſulem.*

II. Triumphum etiam eidem Fabio, ſed & Q. Pedio, legatis ſuis, decernendum curavit ex Hiſpania, quaſi parum fuiſſet, ſemel traductam eſſe civilium armorum calamitatem; quamquam nihil illi ſuis auſpiciis geſſerant. Fabius Maximus a. d. III Id. Octobr. in conſulatu ſuo triumphavit; a. d. Idus Decembr. Pedius. Hi triumphi, cum minime favente populo ducerentur, etiam ob mediocritatem pompæ deriſi ſunt. Cum enim paucis ante diebus Cæſar oppida eborea aut argentea tranſtuliſſet, deinde Maximus lignea; *thecas eſſe oppidorum Cæſaris* jactitatum eſt.

§ I. Plut. in Cæſ. c. 80. Vellej. 2, 56. Dio. Sueton. in Cæſ. c. 38.

Sed mirari non oportet, Cæſarem hanc oſtentaſſe victoriam, cum tantis excepta Romæ publicis gratulationibus eſſet, tam ſingularibus cohoneſtata decretis.

III. Sane tantum illi verecundiæ ſuperfuerat, ut neque nuntios ex Hiſpania, neque literas publice mitteret: at Patres, plerique adulandi ſtudio, nonnulli quo majore oneratum invidia velocius & excuſatius perderent, honores nullo jure, nec exemplo congerebant. Et Cicero quidem, quantum ſummo cuique hominum tribui poteſt, ſententia ſua dederit. Sed alii ſic adauxerunt, ut Cicero propemodum malevolus fuiſſe videretur. Ita *ſupplicatio dierum quinquaginta* decreta; *utque Palilibus ludi ederentur*, *non jam ob natalem urbis*, *ſed quia pridie ejus diei nuntiata Cæſaris hæc victoria fuiſſet*: quemadmodum eodem menſe a. d. VI. Id. April. ludi ob victoriam Africanam fiebant. Sed & ceteras inſignores ejus victorias ſingulis ludis placuerat celebrari.

IV. Ceterum hæc erat potius calamitatis vulnerumque reipublicæ triſtis exprobratio: levius inſaniſſe viderentur, qui *Clementiæ templum ponendum* cenſuerant; *niſi commune ipſi atque Clementiæ* eſſe voluiſſent, *ſimulacris utriuſque dextras jungentium dedicatis*. Sane quid facturus fuerit Cæſar, ſi vixiſſet diutius, non liquet. Illud in confeſſo eſt, quoad vixit mitem humanumque & placabilem adverſariis ſe præbuiſſe. Sed & ſub extremum tempus, etiam quibus nominatim reditum non conceſſerat, reverti omnes, honoreſque & imperia capere paſſus eſt. Brutum quidem & Caſſium prætores tum fecerat: aliis multis alios magiſtratus conceſſerat: conjecturam inde faciente populo, fore, ut exemplo Sullæ rempublicam redderet. Poſtea L. Sullæ, & Cn. Pompeji ſtatuas, a plebe disjectas, per Antonium collegam repoſuit. quo tempore dixiſſe Cicero fertur, *Cæſarem Pompeji ſtatuas erigendo, ſtabilire ſuas.* de Pompejo ſemper honorificentiſſime loquebatur.

§ II. Dio. Faſti Capitol. Quinctilian. 6, 3. § III. Plut. Dio. § IV. Appian. civil. l. 2. Plut. Sueton. Cic. Polyæn. Strat. l. 8.

V. Præterea cohortes prætorias, quibus ſtipatus bellorum tempore fuerat, a ſe removit. *cuſtodes corporis uti aſciſceret* amicis monentibus, multiſque ſe offerentibus ad officium, reſpondit, *Semel mori præſtare, quam ſemper timere.* Dicta graviora inhibere, quam vindicare, maluit. In quibus & A. Cæcinæ criminoſiſſimum librum, & M. Otacilii Pitholai carmina maledicentiſſima æquo & civili animo tulit. Sed hæc tam pulchra & laudanda pleriſque inſolenter uſurpandis corruperat, in omni celebritate triumphalem veſtem indutus, laurumque perpetuo geſtans: *quo tamen honore, lætatum ideo præcipue* ferunt, *quod moleſta & dictis obnoxia calvitiei deformitas ſic tegebatur.*

VI. Sed ipſum occultandi ſtudium patebat obtrectatorum jocis, & quod *a Venere ſua præcipuum formæ decus adeptum* ſeſe credi volebat, & de maximis quibuſque negotiis literas Venere armata obſignabat, hanc inſculptam annulo geſtare ſolitus. Fuit enim ſtatura excelſa, colore candido, teretibus membris, ore paulo pleniore, nigris vegetiſque oculis. Sed & cultu notabili commendare formam ſtudens, jam olim non evitaverat dicteria, cum & rubei coloris veſte uteretur, qualem, Albæ regibus geſtari ſolitam, ipſe Juli genus credebat ad ſe pertinere, & fluxiore cinctura, in quam memorabile dictatoris Sullæ dictum fuit, deprecantibus pro Cæſare amicis, *cavere* jubens *male præcinctum puerum.*

VII. Unde & Cicero, poſt civile bellum interrogatus, *quomodo in electione partis erraſſet*, *Præcinctura*, inquit, *me fefellit.* Sed hæc erant præ his, quæ ſequuntur, tolerabilia. Namque ſacrificiis, certaminibus, donis circa omnia templa & loca publica, per ſingulas tribus colebatur: delubra quoque complura ei decernebantur ſenatuſconſulto: eandemque inſaniam, ad exemplum urbis, civitates regeſque ſocii inſaniebant. Ipſe *liberator* vocabatur, relato in faſtos nomine: templumque libertati locabatur publi-

§ V. Plut. in Cæſ. Cic. familiar. 6, 7. Macrob. Saturnal. 2, 2. Sueton. in Cæſ. c. 46. § VI. Dio. Sueton. in Cæſ. c. 76.

ce. Prænomen *Imperatoris* non ipfi tantum, fed filiis etiam nepotibufque dabatur, cum nullos haberet: quod poftea fequentes ad principes, cum nomine Cæfaris pervenit, privato conceffum nemini; cum adhuc *Imperatores* vocarentur ob victoriam. quem honorem ipfi quoque principes afcifcebant, vel fæpius, ut *Auguftus* quidem *Imperator appellatus* legatur *femel & vicies.* Sed ifta quidem appellatio quoties victori tribuitur, poft nomen adfcribi folet: idem quoties principatus eft nota, præmittitur.

VIII. Appellatus eft *& Pater patriæ, & dictator perpetuus, confulque in decennium continuum, & facrofanctus effe* juffus, quo jure femper tribuni plebis fuerant. Sacerdotibus Veftalibufque injunctum, *uti fingulis luftris vota pro eo facerent publice.* Decretum, *ne quis conjunctum cum eo imperium haberet, neve rerum bello gerendarum laudem communicaret: utique magiftratus inter ineundum jurarent, nihil moturos eorum, quæ effent a Cæfare definita: neve quis injuffu ejus ullam partem militaris imperii, aut pecuniæ publicæ attingeret.* Menfem quoque, cujus nomen antiquitus a numero Quinctilis fuerat, Julium appellari voluerunt, quod eo menfe erat in lucem editus, a. d. V Id. quo die *facrificandum* quoque cenfuerunt *ob natalem Cæfaris.*

IX. Sed quia dies eadem celebrabatur Apollinaribus ludis, ea caufa fuit, cur edicto triumvirorum poftea Cæfaris natalis in antecedentem diem retraheretur; quia honores ei divinos habere cupiebant, Apollinaribus non poterant, quem diem antiquæ religiones unius Apollinis honori voluerunt effe confecratum. Tum etiam *ftatuam Cæfaris eburneam*, mox *thenfam & ferculum Cæfaris Circenfi pompa inter fimulacra Deorum* jufferunt *vehi:* & imagines in templis vario ornatu propofuerunt: unam in fano Quirini cum infcriptione Dei invicti; aliam in Capitolio, ubi feptem regum erant ftatuæ, & octava in medio gladium

§ VII. Macrob. Saturnal. 2, 3. Sueton. in Cæf. c. 76. Paufan. Laconic. Tacit. § VIII. Sueton. Flor. 4, 2. Dio. Appian. Eufeb. Macrob. Saturnal. 1, 12.

ſtringentis L. Bruti, qui libertatis vindex fuit. *Juxta hanc Cæſaris collocata ſtatua M. Bruto momentum ad facinus fuiſſe* creditur, quod poſtea ſuſcepit.

X. His honorum velut infulis victima ornabatur, ſolatio potius, quam remedio caſura libertatis. Sed & alia multa decreta fuerunt, quæ tamen ex his cognoſci æſtimarique poſſunt. nec ei numerus tantum horum atque novitas concivit invidiam, ſed magis etiam ipſius ſuperbia, quod cum his decretis venientem ad ſe pro æde Veneris Genitricis univerſum ſenatum. conſulibus præcedentibus, ſedens excepit, dextra tantum porrecta ſingulis. Nihil temere aut acceptum acerbius, aut pluribus exagitatum ſermonibus fuit. Quidam *aſſurgere conantem a Cornelio Balbo retentum* autumant, *memorem eſſe* jubente *majeſtatis ſuæ:* alii *conatum* negant, *ſed C. Trebatium admonere auſum limis adſpectaſſe.* quapropter excuſantibus illum poſtea, *profluvio ventris laborantem timuiſſe, ne quid aſſurgens turpiter faceret,* non eſt creditum, præſertim quia deinde pedibus domum redierat.

XI. Et quo ægrius homines factum ejus paterentur, quam ipſe tuliſſet iniquo animo recordabantur, quod triumphanti, cum ſubſellia prætervehéretur, a tribuno plebis Pontio Aquila aſſurrectum non fuerat. Nam & ſtatim præ indignatione exclamarat, *Repete igitur a me, Aquila, rempublicam tribunus:* & per continuos aliquot dies nihil promiſit cuiquam, ut non adjiceret, *ſi tamen per Pontium Aquilam licuerit.* Ex honoribus porro decretis, præter decennem conſulatum, admiſit reliquos, & quibuſdam ſtatim cœpit uti: magiſtratuſque ad libidinem & capere & dare ſolitus, pridie Kalendas Januarias, cum hora ſecunda, comitiis quæſtoriis inſtitutis, ſella Q. Maximi conſulis poſita, deinde, mortuo eo nuntiato, qui nullis evidentibus cauſis obierat, ſublata eſſet; qui comitiis tributis eſſet auſpicatus, centu-

§ IX. Dio. Sueton. Appian. Flor. Cic. Phil. 2. Plin. 33, 1. Plut. in Brut c. 1. § X. Flor. Dio. Liv. Epit. Sueton. in Cæſ. c. 78. Plut. in Cæſ. c. 84. Appian. Eutrop.

riata habuit: petentemque conſulatum hora ſeptima renuntiavit conſulem C. Caninium C. F. C. N. Rebilum, qui uſque ad Kalendas eſſet, quæ eſſent futuræ poſtridie.

XII. Hæc referri melius non potuere, quam verbis Ciceronis, qui interfuit; neque dicta prætermittenda, quibus conſulatus iſte deriſus eſt. *Caninio conſule prandiſſe neminem; eum tanta fuiſſe vigilantia, ut toto conſulatu ſuo ſomnum non viderit*, Ciceronis ſales ſunt: *antea flamines Diales fuiſſe, nunc conſules*, Pitholai. Sed & ad ſalutandum conſulem ituris, *maturemus*, inquit Cicero, *ne, priusquam accedamus, ille conſulatu abeat*: idemque Græco verbo λογοθεώρητον appellabat conſulem, tanquam qui ſenſu percipi nequiret: *idque conſecutum eſſe Caninium* dicebat, *ut*, *quibus conſulibus conſul fuerit*, *quæreretur*. Sed tamen res in exemplum ivit, neque deinde quidquam fuit uſitatius, quam ut multi eodem anno conſules, & plerique in bimeſtre crearentur; annis nomina darent, qui ex Kal. Januariis fuiſſent.

XIII. Ceteros magiſtratus in ſpeciem more antiquo populus dabat, recuſante munus iſtud Cæſare: ſed tamen neque contra voluntatem ejus fiebant, & provinciæ ab ipſo mandabantur extra ſortem. Numerus adhuc ceterorum idem; ſed prætores eo anno quatuordecim, quæſtores quadraginta creati. Nec enim erat alia maturandis civilis belli præmiis expeditior ratio. Eandemque ob cauſam collegio quindecim virorum adjectus unus eſt, & ſeptemviris tres additi.

XIV. In ſenatorium quidem ordinem allegebat ſine diſcrimine milites, libertinos, civitate recens donatos, Gallos quin etiam ſemibarbaros, aucto ad nongentos ſenatorum numero. Unde rogatum a quodam Ciceronem, *uti privigno ſuo decurionatum expediret*, reſpondiſſe ferunt, *Romæ, ſi vis, habebit; Pompejis difficile eſt.* & Q. Sextius pater,

§ XI. Sueton. in Cæſ. c. 76, & Neron. c. 15. Appian. Dio. Cic. familiar. 7, 30. Plin. 7, 53. Faſti Capitol. Tacit. § XII. Cic. Dio. Macrob. Saturnal. 2, 2. Plut. in Cæſ. c. 61. § XIII. Dio. Tacit.

latum clavum offerente Cæſare, ſtudiorum obtentu repudiavit. Quoſdam etiam infimi generis provexit ad ſummos honores: monetæ, publiciſque vectigalibus peculiares ſervos præpoſuit: trium legionum, quas Alexandriæ reliquerat, curam & imperium, exoleto ſuo, Rufini liberti ſui filio, commiſit.

XV. Hæc quoque vanis vocibus ultus eſt populus, hoc tantum aſſecutus, ut & pati poſſe quævis indigna & moleſta judicaretur. Ideo *Gallos idem in triumphum atque curiam, depoſitis braccis, lato clavo ſumto, duxiſſe* canebatur: & libellus eſt propoſitus in hanc formam: *bonum factum. ne quis ſenatori novo curiam monſtrare velit.* Hæc ille ſic defendebat, ut diceret palam, *ſi graſſatorum & ſicariorum ope in tuenda dignitate uſus eſſet, talibus etiam ſe parem gratiam relaturum.* Sed in allegendis patritiis fuit aliquanto ſeverior: in quos & C. Octavium recepturus erat, cariſſimum ſibi; & maximi meriti virum, neque pollutum ab indignis honorem patienter laturum, M. Ciceronem, lege Caſſia.

XVI. Adſcripſit autem præterea conſulares omnes, & eos, qui cum imperio ad exercitus fuerant. Sed & viris prætoriis decem conſularia ornamenta tribuit. Quod autem dimiſſi quidam fuerunt, quos accuſatores corruptorum judiciorum convicerant, id crimini datum eſt Cæſari, tanquam pecuniæ cauſa jus violaſſet: eaque ſuſpicio vehementius aucta, poſtquam loca publica, nec profana modo, ſed etiam ſacra quædam ſubjecit haſtæ. Certabat tamen ibi quoque cum rapacitate profuſio; multiſque grandes ſummæ donatæ, aut minimis addicta ſunt luculenta prædia; notumque eſt Ciceronis dictum, mirantibus ampliſſimos fundos minimo abſtuliſſe matrem Serviliorum, *quo melius emtum ſciatis, tertia deducta eſt.* Erat autem Junia Tertia Serviliæ filia C. Craſſi uxor: quam & ipſam conciliare Cæſari mater credebatur.

§ XIV. Dio. Sueton. in Cæſ. c. 72 & 76. Jo. Sariſber. 3, 14 ex Macrob. Saturnal. 2, 3. § XV. Sueton. in Cæſ. Nic. Damaſcen. § XVI. Diodor. l. 43 & 46. Sueton. in Cæſ. c. 50, 54 & 76. Macrob. Saturnal. 2, 1.

XVII. Sed L. Basilo præturam gerenti visum intolerabile, quod negata provincia pecuniam Cæsar dedisset. igitur non ferens ignominiam, sibimet conscivit necem. Hæc, ut in civitate studiis & moribus discordi necessum erat, varie accipiebantur: gaudebant, quorum hæc fiebant emolumento; ceteri ringebantur, sermonibusque occultis, & quibus plus audaciæ erat, libellis editis, temporum infelicitatem traducebant. Hæc ferme anni illius gesta reperio: quo quidem ærarii curam ex præfectorum numero duo gesserunt, a quæstoribus prius administrari solitam.

XVIII. Ab eo initio varie habita ejus rei forma est; nec postea perpetuo mandata quæstoribus, sed postremo præfecti sunt ærario prætorii. Quæstores autem eo anno nulli creati, cum Lepido magistro equitum, sicut & factum anno superiore fuerat, præfectis urbana negotia administrantibus. qui postulati, *quod lictores prætextamque & sellas curules habuissent*, legem protulerunt, per quam *earum rerum potestas* fiebat *iis, qui magistratum aliquem a dictatore accepissent.* Apollinares ludi sumtibus Cæsaris facti sunt per alterum præfectorum, quos ærario præfuisse diximus: Romanos ædiles plebis fecerunt ex senatusconsulto. Præterea quod neque prius, neque postea factum reperitur, unus præfectorum, cum feriis operam daret, alium sibi suffecit in proximum diem, atque ille iterum alium.

XIX. Sequitur annus Julianus secundus, quintam Cæsaris dictaturam, quintumque & postremum consulatum afferens. Proximis enim comitiis, cum promissis ejus inductus Dolabella consulatum petisset, quia M. Antonium creare consulem cupiebat, qui ex Hispania redeunti longissime profectus obviam, pristinum familiaritatis gradum recuperaverat, sciens eum esse Dolabellæ inimicissimum, semet ipsum cum M. Antonio designarat: Dolabellam ostendens, priusquam ad bellum Parthicum proficisceretur, consulem esse jussurum. M. Lepidum adsciverat magistrum equi-

§ XVII. Dio. Tacit. § XVIII. Dio.

tum; & quia Galliam ille Narbonensem cum Hispania citeriore per legatos administrabat, & tum iturus ipse erat in provinciam, C. Octavius C. F. C. N. magister equitum designatus est, ut cum M. Lepidus paludatus exisset, iniret. nam ut Lepido præferretur, ab avunculo frustra petierat, quod esset adhuc adolescentulus.

XX. Designavit & Cn. Domitium M. F. M. N. Calvinum, qui sibi dictatori magister equitum in annum sequentem esset: sed tum magistro equitum non fuit opus, dictatura sublata. Quod enim belli Parthici causa absfuturus erat Cæsar, decretum fuerat, *uti plures in annos magistratus ordinarentur*. Nec tamen omnes declarati: prætores tamen constituti sedecim, in quibus & P. Ventidio fuit locus. Ædiles tum primum sex creati, duo patricii, quos, ob frumenti procurationem *Cereales* vocabant; quatuor plebeji, ceteri quoque magistratus omnes eum in annum constituti sunt. in sequentem, præter consules & tribunos plebis, nemo.

XXI. Ipse, qui nunquam posset quiescere, multa simul negotia amplexus, dum expeditio paratur, de ornandis instruendisque urbe & imperio cogitabat. Theatrum inprimis exstruere aggressus est summæ magnitudinis, Tarpejo monti accubans. Destinavit & Marti templum, quantum nusquam esset, complanato lacu, in quo naumachiam ediderat: præterea Græcas Latinasque bibliothecas, quam posset maximas, colligendi negotium M. Varroni dederat. Quæ opera, morte ejus interrupta, successor Augustus perfecit. penes ipsum invidia fuit, quod loco theatri repurgando multa privata atque etiam sacra ædificia diruerat, crematis simulacris ligneis, &, quos repererat, thesauris suum in sinum reconditis.

XXII. Parabat & siccare Pomptinas paludes, quæ a Circejis magnum agri Latini modum absorbuerant; Anienem

§ XIX. Cic. Phil. 2, 32. Plut. in Anton. c. 16. Dio. Appian. civil. l. 2. Plin. 7, 45. § XX. Fasti Capitol. Sueton. in Cæs. c. 76. Dio. § XXI. Plut. in Cæs. c. 82. Sueton. in Cæs. c. 44. Dio.

flumen, ipſumque Tiberim, ſtatim a ponte Mulvio prægaltis foveis exceptos, ſecundum montes Vaticanos per Circæum promontorium Tarracinam, atque in mare Tyrrhenum deducere, quo minore negotio ſubigi naves onerariæ poſſent; &, jactis ad mare circum Oſtiam molibus, alveoque Tiberis repurgato, portum efficere cujuslibet navigationis capacem; &, quo facilius urbs adiretur, a mari ſupero per Apennini dorſum ad Tiberim uſque munire viam. Sed & Iſthmum perfodere, inter Lecheam & Cenchreas, navigabili alveo cogitavit: quod olim rex Demetrius, poſtea Caligula & Nero Cæſares, infeſto omnes incepto, & ipſorum interrupto morte, tentaverunt.

XXIII. Inter hæc & leges tulit, & pomœrium protulit urbis. quibus rebus cum imitari Sullam videretur, longiſſime anteibat clementia, qui adverſus ſe arma tulerant, pari cum ceteris jure ſinens agere, &, quibus bona propter delictum ademerat, eorum filiis remittendo partem. Igitur licet arduum ſit, unum aliquem & belli & pacis excellere laudibus, utroque nomine clarus apud populum Romanum atque venerandus erat. Auxitque gloriam apud exteros, duarum nobiliſſimarum urbium, Corinthi & Carthaginis, inſtauratio, quæ ante annos circiter centum ſimul deletæ, tum clementia & liberalitate Cæſaris reſurrexerunt.

XXIV. Conſilium hoc cepiſſe in Africa creditur, ſomnio permotus, cum adverſus Pompejanos in ſolo Carthaginis caſtra poſuiſſet. Magnum exercitum videre per quietem imaginatus, ſeque fletu ejus permotum appellari, *ut populoſiſſimam olim urbem iterum e ruinis excitaret*, ſtatim in commentarios retulit, *miſſurum colonias Carthaginem & Corinthum*, cujus eum ſimul memoria ſubierat. Coloni ſunt Corinthum miſſi libertini generis plurimi, *Corinthienſeſque* appellati & Colonia *Julia Corinthus*. Ab eo tempore rurſus magnopere hæ urbes effloruerunt: Carthago quidem in tan-

§ XXII. Sueton. Dio. Plin. 35, 26. Cic. ad Attic. 13, 33. Plut.
§ XXIII. Dio. Cic. ad Attic. 13, 33 & 35. Plut. in Cæſ. Pauſan. Corinth. Diodor. ap. Valeſ. Appian.

tum, ut a Solino *alterum post urbem Romam terrarum decus* appellaretur.

XXV. At Cæsar, multis ad bellum causis excitatus, quod & Crassum vindicari populus Romanus jubebat, & ipsi valetudo inter laborem erat firmior; sed præcipuo gloriæ stimulo, quam vastus & insatiabilis animus sine modo, sine fine indesinenter appetebat: præmissis trans Adriaticum sinum legionibus sedecim, equitum decem millibus, Dacos, qui se in Pontum & Thraciam effuderant, coercere; mox Parthis inferre bellum per Armeniam minorem meditabatur: his devictis, per Hyrcaniam ad Caspium mare penetraturus, ut, Caucaso ambito, Scythiaque perdomita, & quæ supra Germaniam colunt gentibus, ipsaque Germania, per Gallias in Italiam rediens, omnem fere orbem habitabilem, unius imperii jure complecteretur.

XXVI. Sub idem tempus, his, puto, cogitationibus admonentibus, senatusconsultum faciundum curavit, *uti totius orbis Romani descriptio, cum accuratis locorum dimensionibus, in tabulas referretur.* His excitæ rumoribus Illyriorum nationes, nunquam satis pacatæ, legatos miserunt, præteritorum petentes veniam, traditis in fidem Cæsaris omnibus. Sed inter orandum barbara quadam ferocia, *gentis suæ robur, & induratam bello fortitudinem* extulerant. Itaque Cæsar, acriore responso superbiam eorum reprimendam ratus, *Vos quidem*, inquit, *armis Romanis sæpe provocatis domiti, dum majoribus curis distringimur, a pacta fide subinde resiluistis. nec antiquiora commemoro: me subigendis Galliis occupato, cum Liburnis Priamonem reddi juberem, spretis mandatis meis, etiam copiarum eo missarum partem insidiis circumvenistis. post paulo Gabinium cum quindecim cohortibus, & tribus millibus equitum, per fines vestros ad me tendentem in Macedoniam, hostiliter vexastis, multis occisis militibus, signis spoliisque ablatis.*

§ XXIV. Strab. l. 8 & 17. Festus. Nummi ap. Valef. in Diodor. fragg. Mela. 1, 3. Solin. c. 40. § XXV. Dio. Appian. civil. l. 2. Plut. Sueton. in Cæs. c. 44. § XXVI. Appian. Illyr.

XXVII. *Nunc amicitiam audetis a me petere, quem tot injuriis lacessere veriti non estis. At ego talia perpetrantibus amicus esse non didici: armis ulcisci armatos, & pacem, quam petunt, præstantibus parcere, Romanum & meum est. Idcirco tributa, & in futurum fidei pignus obsides mittite; aut hostilia omnia propediem exspectate.* Orantibus illis, & utrumque pollicentibus, P. Vatinium cum legionibus tribus, & magno equitatu misit, qui acciperet obsides, & tributa imponeret. Sed talia agitantem animo Cæsarem festinata civium dolo mors prævenit.

XXVIII. Jam eum exosum multis nimii honores fecerant; & quod in his usurpandis existimatus erat esse superbior. Sed maxime despectus ab eo nuper senatus putabatur: isque dolor arrogantiore facto sævius recruduit. Cum a. d. VII Kal. Februar. ex Albano monte ovans reverteretur (hic enim ei honor decretus fuerat e feriis Latinis redeunti) acclamatione quorundam *Rex* appellatus, cum id animadverteret populo parum placere, *non Regem se, sed Cæsarem esse* respondit. Attamen quidam e turba statuæ ejus coronam imposuit, candida præligatam fascia, in diadematis modum. *Eam fasciam* duo tribuni plebis Lucius Cæsetius Flavus, C. Epidius Marullus *detrahi, hominemque in carcerem duci*, jusserunt; gratum facturos Cæsari sperantes, quod ille motam aliquando regni rationem similis indignabundo rejecisset.

XXIX. At ille graviter increpavit tribunos, quasi ereptam sibi gloriam recusandi doleret; subinde *Brutos* vocans & *Cumanos*, quia populus factum eorum probans, quasi vindices libertatis, hostesque regni, *Brutos* appellaverat. nihil tamen adjecit in præsentia tristius. Ceterum tribunos post aliquot dies queri ausos, *sibi neque integrum, neque tutum esse de republica loqui*, accusavit in senatu, *quod invidiam sibi tanquam affectanti tyrannidem facerent;* & multis extrema decernentibus, *sufficere* dixit, *si senatu moti tribunatum amitterent.* Rogationem de abrogando eis magistratu

§ XXVIII. Fasti Capitol. Plut. in Brut. c. 14. Dio. Sueton. in Cæs. c. 79. Appian.

C. Helvius Cinna pertulit : pauloque poſt interemtus, firmavit opinionem, neminem, qui collegæ magiſtratum abſtuliſſet, annum ſupervixiſſe.

XXX. Cæſetii pater, a Cæſare *filium abdicare* juſſus, *facturum ſe* negavit. Quod a Cæſare latum civiliter, non tamen abſolvit eum cogitatæ dominationis crimine, quod lenis alias & manſuetus, tam præcipiti iracundia in homines præmio digniores exarſiſſet. Fertur & ipſe ſenſiſſe commota hominum odia, & amicis dixiſſe, jugulo nudato, *paratum ſe ad cædem cuilibet : ceterum vigilarent illi ; nunc enim egregium nactos eſſe prætextum inimicos.* At Panſa & Hirtio prædicentibus, *ut principatum armis partum armis tueretur ;* quærentibuſque, *num igitur pateretur iterum ſtipari cohortibus, quas Hiſpanienſi bello habuiſſet ?* reſpondit, *nihil eſſe miſerius perpetua cuſtodia. hoc enim ſemper timentis atque ſollicîti eſſe : mori ſe, quam timeri, malle.*

XXXI. Neque tamen aut ipſe deſiit appetere regnum, aut familiares ejus hanc augere ſuſpicionem. Noviſſime pro roſtris aurea ſella, in regia veſte, cum aurea corona ſedentem, M. Antonius, inter Lupercos currens, adiit, & diadema paratum afferens, capiti ejus imponebat, tanta hominum mœſtitia, ut etiam M. Lepidus averteret oculos; & Cæſar ipſe repelleret, plaudente populo, qui modo graviter ingemuerat. Id quia factum erat aliquoties, neque offenſus Cæſar pro gravitate rei videbatur; & cum capiti detractum in ſella collocaſſet, ſepoſuiſſe potius, quam repudiare, exiſtimatus eſt. Neque mentibus eximi ſuſpicio potuit; quamquam mox in Capitolium mitteret eam, *ſolum Jovem Romanorum eſſe regem*, dictitans. Plura enim augendæ ſuſpicioni fiebant, aut futura credebantur.

XXXII. Nam & paſſus erat Cæſar adſcribi in Faſtis, *ad Lupercalia, C. Cæſari, dictatori perpetuo, M. Antonium conſulem, populi juſſu regnum detuliſſe, Cæſarem uti noluiſſe.*

§ XXIX. Sueton. Plut. Appian. Val. Max. 5, 7. Dio. Liv. Epit. Jul. Obſeq. c. 139. § XXX. Dio. Appian. Plut. in Cæſ. & Anton. Vellej. 2, 57. § XXXI. Vellej. Flor. 2, 91. Dio. Liv. Epit. Cic. Phil. 2, 24. Appian. Plut. in Anton.

Igitur *rem actam ex composito* credebant, *ut Cæsar, quod flagrantissime cupiebat, suscipere coactus videretur.* Quin etiam fama percrebuit, *migraturum Alexandriam, vel Ilium, eam deinceps habiturus imperii caput; exhaustaque delectibus Italia, regimen Romæ permissurum amicis. Sed & postremo senatu L. Cottam quindecimvirum sententiam dicturum, ut, quoniam libris Sibyllinis comprehensum esset, Parthos, nisi a rege, vinci posse, Cæsar rex appellaretur.*

XXXIII. *Id maturandi consilii causam conjuratis attulisse* creditum, & *quia revera regem Cæsar agebat, ne modestum quidem, sed assentatorum vocibus infatuatum, & nimios honores sine numero admittentem.* Nam præter eos, qui suis locis sunt memorati, decretum ei fuerat, *uti fastigium, qualibus ornari templa solent, in domo ejus locaretur: ipse curuli sella semper uteretur; ludis in tribunitio subsellio spectaret inter tribunos: opima spolia in templo Jovis Feretrii suspenderet: lictores semper haberet laureatos: ipsius imagine moneta signaretur: statuæ in omnibus urbibus, atque omnibus urbis Romanæ templis ponerentur: in ipsis quidem rostris duæ, altera cum civica corona, altera cum obsidionali; tanquam ipsius virtute servati cives, liberata patria forent: uti Concordiæ Novæ templum statueretur, cum aniversariis ludis, propter restitutam a Cæsare pacem: curia quoque nova ædificaretur.*

XXXIV. Hostilia, cum funere Clodii arsisset, dudum instaurata fuerat. sed eadem nuper erat iterum diruta, magistro equitum Lepido *templum ibi* dicente se *ædificaturum Felicitati:* ceterum *id ea re actum* ferebatur, *ut inde quoque Sullæ nomen tolleretur, & nova ibi curia ex fundamentis educta Julia fieret:* quemadmodum & mensis appellatus ab eo fuerat, & tribuum una sorte ducta ex omnibus. Ad hæc datum, *uti solus perpetuusque censor esset: filius, sive natus ei, sive adoptatus foret, pontifex maximus crearetur. pro salute ejus vota quotannis fierent: per genium ejus juraretur: omnia, quæ egisset, rata haberentur: senatores atque equites custodiam*

§ XXXII. Dio. Sueton. Cic. de divin. Appian. § XXXIII. Plut. in Cæs. Sueton. Dio. Cic. Flor. Appian.

corporis ejus agerent: quinquennalia tanquam heroi agerentur: Lupercis tertium collegium adderetur; Juliorum cognomento: munere gladiatorio in urbe & per Italiam unus dies Cæſari dicatus eſſet: in theatris ſella ejus aurea, & gemmata radiiſque diſtincta corona, ſicuti ceterorum Deorum, inferretur.

XXXV. Poſtremo jam non per ambages, ſed propalam, pulvinari decreto, *Jovem Julium* appellarunt, eique ſuum attribuerunt flaminem, Antonium. Nec eo minus tanquam mortali ſepulcri locum dederunt intra pomœrium. & hæc decreta, literis aureis in columnis argenteis conſignata, ſub pedibus Capitolini Jovis collocaverunt. Non me fallit, his commemorandis lectori me ſimile faſtidium comparaſſe, atque ego cognoſcendis digerendiſque ſubii. ſed referre credidi, ne parum diligenter iſta traderentur, quo ſub illuſtri documento palam fieret, in quantum inſanire magna ingenia poſſint, quoties popularium vocum puerilibus oblectamentis in tranſverſum acta, ſemel a vero gloriæ itinere diverterunt.

XXXVI. Inerat ſane Cæſari præſtantiſſimus animi vigor, & capax omnium, ad quæ adſpirare mortalis natus auſit, ſublimitas: ſed aſſuetudine & voluptate, jucunda, quam ſalutaria, audiendi, non ceſſavit a ſe deſciſcere, donec ad ſtolida, & pudenda, & poſtremum exitioſa prolaberetur. Igitur propalam edebat voces inſolentis arrogantiæ pleniſſimas, *Nihil amplius eſſe rempublicam: appellationem modo ſine corpore ac ſpecie. Sullam neſciſſe literas, qui dictaturam depoſuerit. Debere homines jam conſideratius ſecum loqui, & pro legibus habere, quæ dicat.*

XXXVII. Sane magnos ei honores a principio, quotquot adhuc vetere curia digni ſuperabant, non immerito detulerant. Sed ubi hæc cupide recipi intellectum eſt, ſtatim prorupit adulantium protervitas tam impudenter, ut inter alia turpia cenſerent quidam, quod mulieroſum eſſe ſcirent, *ut uxores liberorum quærendorum cauſa, quas & quot*

§ XXXIV. Flor. § XXXV. Sueton. Dio. § XXXVI. Plin. 7, 25. Sueton.

vellet, ducere liceret. ajuntque, *hoc etiam placuisse Cæsari, atque Helvium Cinnam plerisque confessum, habuisse paratam legem, quam ea de re ferri, se absente, Cæsar jussisset.*

XXXVIII. Jamque eo perventum erat, ut tot atque talia admitti ab homine, vel ipsi, qui detulerant, indignarentur. At populus, ut mos est vulgo, sæpe nominibus magis, quam rebus offendi, quem tamdiu regem erat passus, sic appellari velle non ferebat. Itaque clam palamque dominationem aspernantes, vindicem requirebant. proximis comitiis reperta dicuntur complura suffragia, *Cæsetium & Marullum consules* declarantium. L. Bruti statuam in Capitolio fuisse diximus, juxta regum effigies, ubi & C. Cæsari nuper erat posita. huic igitur inscriptum fuit: *Brutum, ejectis regibus, primum consulem factum esse: hunc, ejectis consulibus, postremum regem.* Bruti vero statuæ: *Utinam viveres!*

XXXIX. Atque inde conversi ad prætorem Brutum, quem propter nominis communionem *ab altero illo genus ducere* faventes dicebant, subinde inclamarunt *Bruti* nomen, sibique *Bruto aliquo esse opus.* Tribunali quoque ejus inscriptum: *Dormis, Brute? &, non es Brutus?* Is populi sensus animos inimicorum Cæsaris erexit; Cassioque, sollicitanti quosdam, annuerunt, *si dux facti Brutus esse sustineret.* Ab hujus enim integritate putabant accessurum ausis suis honestissimum colorem, ut res, Bruto probata, non nisi causa libertatis suscepta videretur. Sororem Bruti Cassius duxerat: sed erat inter eos nuper orta dissensio, quod minorem natu Brutum Cæsar urbanum prætorem fecerat, eidemque consulatum promiserat, dilato Cassio, cujus tamen causam esse justiorem fatebatur.

XL. Tunc igitur prior ad Brutum Cassius venit, percontatusque est, *essetne interfuturus senatui Kalendis Martiis? nam audire se, Cæsaris amicos relaturos esse de regno ejus.* Ille negare affuturum. Tum Cassius, *quid si cogamur adesse?*

§ XXXVII. Dio. Sueton. in Cæs. c. 50 & 52. § XXXVIII. Plut. in Anton. Sueton. in Cæs. c. 80. § XXXIX. Dio. Plut. in Brut. c. 11 & 14. Appian. civil. l. 2. Vellej. 2, 56.

Multa querar, ait ille, *de republica, & oppetam pro libertate. Istud vero nec Dii, nec homines sirint*, exclamat Cassius: *quin ille pereat potius, qui meruit! Nec enim solus objiciere periculo. ecquid eos putas, qui voce non ausi te compellare, tribunal tuum fecerunt interpretem suæ voluntatis? non forensis ea turba est profecto, aut sellularii opifices: illustres viri sunt, & principes civitatis.*

XLI. Ab hoc colloquio Brutus, jam consilii certus, Q. Ligarium invisit familiarem suum. qui accusatus apud Cæsarem, & patrocinio Ciceronis absolutus, acriorem periculi, quam beneficii, sensum retinebat. Igitur dicente Bruto, *quali tempore ægrotas, Quinte!* continuo se erexit in cubitum, &, arrepta Bruti manu, *si quid*, inquit, *dignum te cogitas, valeo.* Inde ad sollicitandos amicos conversi, multos pertraxerunt in societatem, quosdam etiam ex Julianis partibus. Horum principes fuerunt D. Brutus, C. Trebonius: ceteri nobiliores Ser. Sulpicius Galba, Cajus & Publius Servilii Cascæ, Tullius Cimber, Minutius Basilus: plerique omnes nulla alia de causa, quam quod satisfacere Cæsar cupiditati omnium nequibat; cum singuli ferme tantum poscerent, quantum vix dare poterat universis.

XLII. Ex Pompejanis præter duces consilii Brutum atque Cassium, L. Cassius, Caji frater, Cn. Domitius Ahenobarbus, P. Turullius, Atilius, Petronius, C. Cornelius Cinna, Cassius Parmensis, Cæcilius & Bucilianus fratres, Rubrius Ruga, Q. Ligarius, M. Spurius, P. Sextius Naso, Pontius Aquila. Sed Ciceronem, de cujus neque fide, neque benevolentia dubitarunt, celare consilium maluerunt, circumspectam senis prudentiam veriti, minime aptam negotio, quod celeritatem & impetum requireret. Sed & Statilium & Favonium, duos Catonis æmulos, non adhibuit Brutus, tentata dissimulanter utriusque sententia, dum inter sermones de philosophia elicitur Favonius, *ut deterius esse tyrannide bellum*

§ XL. Appian. Plut. § XLI. Cic. pro Ligar. Sueton. in Galb, c. 3. Appian. Casaubon. ad Sueton. Cæs. c. 80. Senec. de Ira,

civile diceret: Statilius, Epicuri ſectæ deditus, negaret *cordato viro laborem & periculum eſſe ſuſpiciendum, malorum & ſtolidorum hominum gratia.*

XLIII. Igitur his relictis, Labeonem quendam adjunxit. A Labeone ſimul & Caſſio D. Brutus tentatus eſt, vir animi non maximi, ſed cui plurima erat fallendi copia, per amicitiæ fidem: erat enim inter familiariſſimos Cæſaris: præterea, cum Idibus Martiis munus editurus eſſet in theatro Pompeji, gladiatores ejus ingentem præbere uſum poterant. At ille, nullo tum reſponſo dato, perrexit ad Brutum: & intellecto, hunc eſſe rei gerendæ ducem, omnia promiſit ampliſſime: ceterorumque plurimos & præſtantiſſimos auctoritas M. Bruti allicuit; donec facti ſunt ſenatores equiteſque amplius ſexaginta. tum conſilia, quæ ſeorſum hactenus bini ternive ceperant, in unum conferre viſum. & licet neque juramento, neque ſacris tactis adſtrinxerant fidem, eam tamen cum ſilentio præſtiterunt, ut ex tanto numero nemo mutaret animum, nemo proderet, ne Cimber quidem Tullius confeſſæ ebrioſitatis, & qui poſtea per jocum dicere ſolitus eſt, *Egone ferrem quemquam, qui vinum ferre non poſſum?*

XLIV. Sane non fallebat Cæſarem, nocturnos conventus agi, Brutumque & Caſſium ſuſpectabat, negans *obeſos illos & comatulos ſe timere*, (Dolabella & Antonius rerum novarum inſimulabantur) *ſed pallidos hos & macilentos*: ceterum ſive inopia conſilii, ſive nimia fortunæ ſuæ fiducia, contentus edicto admonuiſſe, *nota ſibi eſſe, quæ agerentur*, ultra nihil cavit; etiam haruſpices irridens, a quibus monebatur. Quo die primum veſte purpurea proceſſit, atque in aurea ſella ſedit, ſacrificanti extis cor defuit in opimo bove. At ille *triſtia exta* nuntianti Spurinnæ, dicentique, *timendum eſſe, ne conſilium & vita deficeret, quod utraque hæc corde continerentur*, *futura* dixit *lætiora, cum vellet; neque pro oſtento ducen-*

§ XLII. Eutrop. Cic. Phil. 3, 11 & 13. Appian. Plut. § XLIII. Appian. Dio. Plut. Eutrop. Sueton. in Cæſ. c. 80. Senec. ep. 83.

dum, si pecudi cor defuisset: idemque sibi evenisse in Hispania; neque ideo minus secutam victoriam.

XLV. Sed haruspice regerente, *tum quoque maximum capitis discrimen adisse;* hactenus motus est, ut postero die iterum immolaret. tum vero caput in jecore non fuit. Prædixit igitur Spurinna, *caveret poximos dies triginta, quorum erat postremus Idus Martiæ.* Sed & alia *plurima circum hoc tempus apparuisse prodigia* tradunt. Nam *præter fulgurita plurima, & visa per noctem discurrentium virorum flammea spectra, avesque solitarias in foro conspectas, paucos ante menses Capuæ repertam in conditorio Capyis tabulam æneam* familiarissimus Cæsaris Cornelius Balbus memoriæ prodidit, *literas Græcas exhibentem hac sententia: Quandoque ossa Capyis detecta essent, fore, ut ex ea gente prognatus manu consanguineorum necaretur, magnisque mox Italiæ vindicaretur cladibus.*

XLVI. Proximis quoque ante mortem diebus nuntiatum est, *greges equorum, quos, in trajiciendo Rubicone consecratos, sine custode vagari patiebatur, pertinacissime abstinere pabulo, ubertimque flere.* Pridie Idus avem ex eo genere, quod *regem avium* appellabat Italia, cum laureo ramulo Pompejanæ curiæ se inferentem, volucres varii generis ex proximo nemore persecutæ, ibidem discerpserunt. Ipse in cœna apud magistrum equitum Lepidum, cum more suo inter recumbendum epistolas commentaretur, ut erat ad plura simul agenda singulari quadam mentis velocitate præditus, motam interea quæstionem audiens, *quænam esset mors optima?* prævertens omnes exclamavit, *inopinata.*

XLVII. Eandem deinde noctem & vigilans & dormiens irrequietam habuit, visus sibi per quietem interdum supra nubes volitare, alias cum Jove dextram jungere: & cum arma Martis, quæ veteri instituto domi pontificis maximi asservabantur, sonitum ingentem edidissent,

§ XLIV. Sueton. in Cæs. c. 75 & 77. Plut. in Anton. c. 17, & Cæs. c. 89. Plin. 11, 37. Cic. de divin. Jul. Obseq. Val. Max. 1, 6. Appian. § XLV. Cic. Appian. Val. Max. 8, 11. Sueton. in Cæs. c. 84. Vell. 2, 17. § XLVI. Plin. 10, 74. Appian. Plut.

valvæque cubiculi feneſtræque omnes, quæ diligenter clauſæ fuerant, ſubito eſſent patefactæ; ſtrepitu ſimul & fulgore lunæ exterritus, animadvertit juxta cubantem uxorem Calpurniam in ſomno graviter angi: comperitque imaginatam, *faſtigium, quod adjectum Cæſaris ædibus ſenatusconſulto fuerat, ruiſſe; deinde maritum ſe tenere confoſſum in gremio ſuo.*

XLVIII. Jam illuxerant Idus, *quam in diem ſenatum in Pompeji curiam convenire* juſſerat, ut quarto poſt die paludatus votis nuncupatis proficiſceretur. Sed tenebat eum Calpurnia, flens oransque, *ne quo procederet.* & movebatur ille ſollicitudine matronæ, in qua nullam alias muliebrem ſuperſtitionem animadverterat. accedebat & valetudo infirmior, & quod pluribus hoſtiis cæſis renuntiatum erat, *non litari, aveſque non ſinere eum egredi domo.*

XLIX. Jamque per Antonium dimittere ſtatuerat Patres; cum D. Brutus, monentibus per nuntios conſciis, amitti occaſionem veritus, irriſit haruſpices: ipſum caſtigavit, *ſi, frequente ac dudum opperiente ſenatu deluſo, criminationum malevolis præberet materiam. Paratos eſſe decernere, uti locis omnibus extra Italiam inſignia nomenque regium ferat, domi ſub nomine dictatoris eandem poteſtatem retineat: hoc enim quaſi temperamentum placuiſſe nonnullis* credebatur. *Eos jam dimittere & jubere opperiri, donec lætiora fiant Calpurniæ ſomnia, nihil eſſe aliud, quam ſe offerre ſermonibus & judiciis, qualia maxime nolit. Quod ſi omnino conſtituiſſet eam diem inauſpicatam ducere, at ipſe veniret in curiam, ſenatumque mitteret.* ſic expugnatus deceſſit, ſed ea deſtinatione, ne quid majoris rei ageret.

L. Cum exiret domo, imago quædam ejus in veſtibulo poſita ſponte decidit, & comminuta eſt. Vix erat egreſſus, cum ſervilis quidam conditionis accurrens, quoniam repulſus ab aditu ejus fuerat, Calpurniam adiit, *cuſtodiri petens, donec Cæſar rediſſet: magnarum enim rerum ſe adeſſe indicem.*

§ XLVII. Sueton. in Cæſ. c. 81 & 87. Jul. Obſeq. § XLVIII. Dio. Sueton. in Cæſ. c. 80. § XLIX. Plut. in Brut. Appian. Dio.

Sed & Artemidorus Gnidius, qui propter linguæ Græcæ professionem plerisque Bruti familiaribus notus, consilia eorum olfecerat, libello porrecto, cum vidisset alios ipsi oblatos amicis tradentem, *hunc*, ait, *operæ pretium est ipse perlegas, & cito.* Sed sæpe conantem subinde intervenientes alii salutantesque averterunt: manuque libellum tenens curiam introiit.

LI. Sub idem tempus pro tribunali Brutus jus reddebat ita securo vultu, ut nullius insoliti consilii nota deprehenderetur. Cuidam tamen appellanti Cæsarem respondit, *neque prohibet me jus secundum leges dicere Cæsar, neque prohibebit.* Interea nuntiatur ei, *uxorem Porciam deficere*, quæ una mulierum conspirationis hujus erat conscia. Quippe maritum præter morem inquietari animadvertens, neque fatente illo, rem grandem & arcanam agitari divinata, scalpellum, quo præcidere ungues solebat, alto vulnere demersit in femur. magnoque inde dolore, & propter amissum sanguinem debilitate affecta, anxium virum sic affata dicitur:

LII. *Ego, mi vir, in communionem utriusque sortis nupsisse tibi, scio. Tu vero, cum animum meum probares, corpori diffisus, quod in hoc sexu infirmius imparque dolori creditur, sollicitudines tuas occuluisti. Neque ego credebam mihi, donec experimentum facerem. Ecce autem possum, quod volui, & facile cruciatum fero. Quod si post hoc tirocinium cunctaberis habere mihi fidem, ne quis aut Catonis filiam, aut Bruti conjugem vocet, ni morte mea dedecus hoc abrupero!* Sic admissa in consilii societatem, ipsa viro ad facinus prodeunti vestes, & obvolutum illis pugionem attulit. Hæc igitur, sive nondum percurato vulnere, sive curis urgentibus, *deliquium animi passa* nuntiabatur.

LIII. Sed Brutus, audito *jam adfuturum Cæsarem*, privatæ sollicitudini publicam causam anteposuit: ceteri quoque conscii respiraverunt a metu. Timebant enim, ne, delato rei indicio, venire Cæsar cunctaretur: nam & apparitor sellam auream curia jam extulerat; quæ & ipsa

§ L. Dio. Plut. in Cæs. Appian. Vellej. § LI. Plut. in Brut. Dio. Val. Max. 3, 2. § LII. Polyæn. Strat. I. 8. Plut.

res poſt necem Cæſaris in omen tracta eſt. Sed ille, ſive prædictionibus ſpretis, ſive defunctum ſe periculo putans, in alias cogitationes intenderat animum, ita ſecurus, ut viſum forte, dum in ſenatum pergit, Spurinnam haberet ludibrio, *veniſſe* dicens *Martias Idus.* atque ille, *veniſſe quidem, ſed nondum præteriſſe*, reſpondit.

LIV. Exſcendentem e lectica Cæſarem Sex. Popillius Lænas ſecreto ſermone diu detinuit: unde iterum formido conſciis, ne conſilia ſua proderentur. Nam ea quidem in re præter aſſuetam magnis auſis trepidationem, miro gemini erroris ludibrio propemodum ipſi detexerunt animi deſtinata. Paulo enim ante Caſcæ quidam familiaris, ſed hujus conſilii expers, prehenſa ejus manu, *tu vero*, inquit, *nos celaſti de arcano, ſed Brutus nobis expromſit omnia.* & niſi paulo poſt, ſtupente Caſca, ſubjeciſſet, *unde igitur ex tibi ſubito opes, ut cogitare auſis ædilitatem?* minimum aberat, quin Caſca rem omnem tanquam gnaro aperiret.

LV. Et Brutum atque Caſſium impenſius ſalutans Popillius, priuſquam adiret Cæſarem, clam inſuſurravit, *optare proſperum eventum cogitatorum, ſed emanare rem: properarent.* Hunc igitur cum Cæſare tamdiu colloquentem profecto deferre indicium rebantur: & admovebant nonnulli ſub toga pugionibus manus, interfecturi ſemetipſos, priuſquam comprehenderentur; cum Brutus, conſiderato attentius Lænatis geſtu, preces eum, non indicium deferre conjiciens, quia ſermoni non erat locus, hilariori intuitu advertit Caſſium, & a re præcipitanda abduxit. Interim Antonium pro foribus curiæ C. Trebonius longo ſermone diſtinuit: ſive ne perire Cæſarem homo prævalidus, & majeſtate conſulatus armatus, impune ſineret; ſive ne ipſe periret.

LVI. Fuerat enim dubitatum, *quid Antonio fieri oporteret.* Nonnullis *illum quoque, ſed & Lepidum tolli* jubentibus, mi-

§ LIII. Dio. Plut. in Cæſ. Val. Max. 8, 11. § LIV. Plut. in Brut. § LV. Dio. Cic. familiar. 10, 28, & Phil. 2, 14.

tior ſententia vicit. Nolebat Brutus, *quemquam, præter Cæſarem, occidi, quo nihil aliud a ſe petitum, quam libertatem, ipſo opere demonſtrarent.* Profuit etiam Antonio, quod C. Trebonius *cum eo ſe Narbone hoc conſilium cepiſſe* dicebat: eamque rem nunquam Cæſari indicaverat Antonius. Sed in curia, cum ingredienti Cæſari ſenatus aſſurrexiſſet, conjuratorum alii ſellam ejus ſpecie officii circumſteterunt, pars acceſſerunt ad eum cum Tullio Cimbro, tanquam pro fratre ejus exſule rogaturi.

LVII. Multa hic Cimber a Cæſare beneficia acceperat: quorum immemor, primas in eo facinore partes ſuſcepit At Cæſare negotium in aliud differente tempus, & quia impudentius urgebatur, volente conſurgere, togam ejus purpuream ab utroque humero Cimber comprehendit. hoc ſignum ut eſſet cædis faciundæ convenerat. Igitur clamantem, *iſta quidem vis eſt*, alter Caſca ſauciavit paulo infra jugulum, non letali, nec admodum alto vulnere, quod inter initium facinoris manus trepidaverat. At Cæſar correptum Caſcæ brachium graphio trajecit, exclamans, *ſcelerate Caſca, quid facis?* & proſilire conabatur, niſi foret ab alio percuſſus in pectore. ſimul irruerunt ceteri ſtrictis pugionibus, nemine non hanc appetente gloriam: & Caſſius quidem caput ejus petiit, Brutus percuſſit inguina, occiput vulneravit Bucilianus.

LVIII. Ajunt, feræ modo ſe convertentem in ſingulos, & cum clamore repugnantem, ubi Brutum quoque conſpexit irruere, dixiſſe Græcis verbis, *Tune etiam inter hos es, fili!* nam quod flagrantiſſimo amore ſuo Brutum pepererat Servilia, natum ex ſe credebat. Alii negant ullam miſiſſe vocem, neque præ irruentium multitudine facere quidquam potuiſſe; ſed toga capiti obvoluta, ſimul ſiniſtra manu deduxiſſe ſinum veſtis, ut inferiore parte corporis tecta honeſtius caderet, uno tantum ad primum ictum

§ LVI. Plut. in Ant. c. 17, & Cæſ. Vellej. 2, 58. Dio. Cic. Phil. 2, 14. § LVII. Sueton. in Cæſ. Plut. in Cæſ. Cic. Phil. 2, 11. Appian. Dio.

edito gemitu. Hoc habitu cecidit ad Pompeji ſtatuam, eamque largo cruore reſperſit; cum etiam in jacentem ſæviretur, manumque Bruti ſauciaret Caſſius, eodem tempore plagam inferens. *De tribus & viginti vulneribus*, tot enim facta erant, *nullum fuiſſe letale*, medicus, qui ea inſpexit, exiſtimabat, *præter quod ſecundo loco acceperat in pectore.*

LIX. Conjurati corpus in Tiberim trahere, publicare bona, reſcindere acta, quod fuerat ipſis propoſitum, metu conſulis Antonii, & magiſtri equitum Lepidi ſuperſederunt. Sed qui in curia & circa eam exſortes conſilii fuerant, ſævo ſpectaculo attoniti, ſuamque vicem anxii trepidabant: nec enim quanta aut manus conjuratorum, aut quale conſilium eſſet, liquebat. Ideoque licet progreſſus in medium Brutus alloqui cuperet, ejicientes ſe curia fuga & tumultu omnia miſcebant, obvios ſui quiſque terroris implens. Eaque res leviſſimo cuique occaſionem fecit, per vulnera & rapinas exercendæ petulantiæ: multique peregrini atque cives, ſed & ſenatores nonnulli vulnerati & occiſi ſunt incertis auctoribus; menſæ tabernæque direptæ.

LX. Quippe ex propinquo theatro tam ſpectatorum turba, quam ipſi quoque gladiatores, ab editore præmoniti, eruperant. Et augebat conſternationem vehemens imber horribili tonitru, quaſi cœlum ipſum funeſtam atque luctuoſam faciem induiſſet. Idcirco tota urbe domus claudebantur: ſenatores, ubi quiſque poterat, per tabernas & inſulas ſe abdebant: occurſabant invicem agmina, hinc contendentium ad ſpectandum corpus, inde, re perſpecta, redeuntium. Antonius & Lepidus, ſibi timentes, primo in alienas ædes profugiunt: mox Antonius, mutata veſte, clam egreſſus, communivit ſuas; Lepidus, in Tiberis inſulam, ubi legio erat militum, tranſmiſit, atque inde deduxit in campum, mandata Antonii tanquam conſulis opperiens.

LXI. At corpus illud terrarum modo mariumque do-

§ LVIII. Appian. Sueton. Dio. Plut. Val. Max. 4, 5. § LIX. Liv. Epit. Sueton. Dio. Plut. § LX. Appian. Dio. Cic. Phil. 2, 35. Plut. in Anton. c. 18.

mini, diffugiente comitum turba, aliquamdiu desertum jacuit, donec tribus servulis lecticam impari gressu succollantibus, dependente brachio, domum reportaretur. Sed percussores Cæsaris, postquam in curia nemo præstabat audientiam, togis circum læva brachia circumvolutis, cruentos pugiones quatiendo, recta pergebant in forum, præferente quodam in hasta pileum, libertatis signum; hortabanturque populum, *regem atque tyrannum interfectum esse*, dictitantes. & M. Brutus cruentum alte extollens pugionem, *Ciceronem* nominatim inclamavit, atque ei *recuperatam libertatem* est gratulatus.

LXII. Interim nonnulli aggregabant se euntibus, laudi & præmio futurum rati, si egregii facinoris socii existimarentur: e quibus postea C. Octavius, P. Lentulus P. F. Spinther, ejusque familiaris Patiscus, aliique, vindicibus Cæsaris pœnas dederunt insolentiæ, quod se percussoribus miscuerant; cum nullam partem gloriæ tulissent, omnibus eos facto non affuisse scientibus. Sed populus diu trepidato, ubi neminem præterea lædi petive constitit, verba percussorum accepit tranquillior, *bono animo* jubentium *esse*, *positoque omni metu*, *quam diu votis expetissent*, *nunc beneficio suo haberent*, *puram haurire libertatem.* Ita multitudine utcunque placata, neque tamen illis se adjungente, Capitolium petierunt, tanquam Diis acturi gratias; illudque stipati manu gladiatorum occuparunt.

LXIII. Clamabat tum Cicero, *senatum in Capitolium a prætoribus vocari oportere.* quod profecto si foret factum, longe aliter atque accidit, constitui respublica potuisset. Venerant tamen in Capitolium advesperascente die Favonius, Aquinius, Murcus, Patiscus. sed & Dolabella jam consul: quippe fasces atque insignia consularia statim corripuerat; quamquam nullo jure facere videretur, substituendus in locum profecti: sed ille *profectum* interpretabatur, *qui esset in ea causa*, *ut amplius proficisci non posset.*

§ LXI. Sueton. Appian. Dio. Plut. Cic. Phil. 2, 12. § LXII. Plut. Dio. Cic. Phil. 2, 11, & familiar. 12. 14. Appian.

Poſtridie foro venali turba repleto, quam per amicos Caſſius comparaverat, jactatæ voces ſunt, non probantium factum, ſed *pacem & concordiam* poſtulantium: quæ res, niſi ignoſceretur interfectoribus, obtineri non poterat.

LXIV. Hæc agentibus commodum L. Cornelius Cinna prætor ſupervenit. Is neque affinitatis, neque beneficiorum memor, acta Cæſaris acerba oratione pro roſtris inſectatus eſt: inſignibus etiam magiſtratus abjectis, *quæ ſibi data contra leges a tyranno* dicebat: auctorque erat populo *deducendi libertatis auctores a Capitolio, præmiiſque & honoribus ornandi.* Neque tamen adhuc ultra priores voces incaluit multitudo, Cæſaris ante oculos obverſante adhuc majeſtate, & incerto rerum exitu. Sed ubi Dolabella cum lictoribus affuit, atque haud diſſimilia locutus eſt, *eumque natalem urbis habendum* dixit, *quo, tyranno interfecto, libertas eſſet reſtituta;* crevit fiducia animis, cœperuntque poſtulare, *uti devocarentur a Capitolio patriæ liberatores.*

LXV. Atque illi, Dolabellæ acceſſione gaudentes, nactoſque rati ducem idoneum, quem Antonio vindicare cædem volenti opponerent, juventa promtum, nobilitate validum, non tamen deſcenderunt univerſi: Caſſius tantum atque Brutus progreſſi in concionem de facto ſuo locuti ſunt confidenter & magnifice, mutuo ſe laudantes, & ſociorum prædicantes operam, *D. Bruti maxime, qui gladiatores in tempore præbuiſſet. debere populum Romanum induere majorum animos, qui legitimam licet poteſtatem regum, ſimul ad tyrannidem inclinare cœpiſſet, aboleverint. revocari oportere Sex. Pompejum cum tyranni legatis dimicantem in Hiſpania; Cæſetiumque & Marullum, abrogata poteſtate, exſules.*

LXVI. His dictis iterum in Capitolium ſe receperunt, parum credentes præſenti multitudini, quod honeſtior populi pars aberat. Hactenus tamen erat profectum, ut neceſſariis eorum amiciſque concederetur in Capitolium adi-

§ LXIII. Vellej. 2, 58. Liv. Epit. Cic. ad Attic. 14, 10. Dio. Euſeb. § LXIV. Sueton. in Cæſ. c. 85. Val. Max. 9, 9. Appian. § LXV. Cic. ad Attic. 15, 1. Appian.

tus. Ex horum numero consulares nonnullos miserunt ad Antonium & Lepidum, qui aliquoties iverunt, rediveruntque, donec certius aliquod responsum obtineretur. Causa dubitandi ex eo, quod vindicare mortem Cæsaris erat his animus: sed consensum senatus, & maxime D. Bruti potentiam, cum exercitu veterano Galliam obtinentis, verebantur. Tandem, dum earum copiarum corrumpendarum occasionem nanciscerentur, paulo liberalius respondendum rati, *nihil ex privato odio agi placere,* responderunt; *sed cogi senatum, & ad eum referri de præsentibus, idque obtinere, quod Patres conscripti censuissent.*

LXVII. Minime displicebat ea ratio conjuratis, qui de senatus animo sententiaque non dubitarent. Idcirco reliquo diei & per noctem deinde miserunt circum domos, oratum, *ut patriæ causam suamque tueri singuli atque universi vellent.* Neque minor erat militum sollicitudo, quibus agros Cæsar dederat, aut promiserat: ii quoque circumibant, miscentes cum precibus minas. denique nox ea nihilo tranquillior aut otiosior fuit, quam negotiosissimi dies esse consueverunt. Nam & Lepidus in foro tetendit cum militibus, & Antonius, hoc præsidio tutior, jubebat *excubare magistratus, facibus accensis, & quasi de die sedere pro rostris per vicos.* Ipse *pecuniam commentariosque Cæsaris deportari* jussit *in ædes suas:* incertum, suone consilio & proprii emolumenti causa, an orante Calpurnia, ne per tumultum diriperentur.

LXVIII. Liberalibus luce prima convenire Patres in Telluris cœperunt: eo senatum indici placuerat, quod curia subjecta Capitolio, in quo gladiatores erant, tanquam obnoxia conjuratorum insidiis vitabatur. Cum inter ceteros intrare Cinna vellet, resumtis insignibus, quæ pridie projecerat; coorta est in eum, quæ Cæsaris necem ægre ferebat, populi manus, laceratumque maledictis & lapidibus appetitum in domum quandam coegerunt confugere. neque hic finis erat periculi: ligna congesta sunt; & incendium paratum,

§ LXVI. Plut. in Brut. c. 27. Cic. Phil. 2, 35. Appian. § LXVII. Dio. Appian.

ni Lepidus cum armatis accurrens vim extremam arcuiſſet.

LXIX. Idem, ad omnes aditus poſitis cuſtodiis, ingreſſum ceteris tutiorem præſtitit. Sed tamen ab hoc initio Cæſaris fautores receperunt animos: & cum ſubinde plures eorum concurrerent, Caſſianorum mercenariorum fractæ ac debilitatæ voces conticuerunt. Interim perſtrepebat ſenatus mira vocum orationumque diſcordia, hoc intemperantius, quod libertas ex intervallo reguſtabatur: proximo enim quadriennio pleraque contra animi ſui ſententiam cenſuerant. Pleraque tamen pars favens conjuratis, *eos quoque* jubebat *arceſſi*: neque repugnabat Antonius, ſciens non eſſe deſcenſuros.

LXX De interfecto Cæſare multa & diverſa dicebantur, cum aliis *peſſimum*, aliis *pulcherrimum facinus eſſe* videretur. pars, auctore Ti. Nerone, *præmia* decernebat *interfectoribus*: alii, *gratias agendas, omiſſis, quæ ne ipſi quidem poſtularent, præmiis.* erant, qui *ſufficere* crederent *impunitatem.* Contra dicebatur, *rem eſſe commiſſam minime laudabilem, reipublicæ tamen condonandam, ne novis vulneribus veteres civilium malorum cicatrices reſcinderentur*: ſed *honores* adimebantur, *quos neceſſum erat cum Cæſaris contumelia conjungi.* Reclamabant alii, *majorem eſſe habendam ſuperſtitum rationem, quam mortui.* & arripiebatur, quod forte a quodam aſſeveratum erat, *alterutrum eſſe neceſſarium, uti vel tanquam tyrannicidæ præmia accipiant percuſſores; vel tanquam in delicto deprehenſi veniam.* & poſtulare cœperunt, *referretur iterum de Cæſare, qualem exiſtimari oporteat: juratuſque ſenatus cenſeret, gratia facta prioris ſacramenti, quo ſe Cæſaris ſalutem defenſuros, aut vindicaturos juraſſent: id enim neceſſitate extortum.*

LXXI. Inter has contentiones Antonius, inſidioſe habitum animorum ſpeculatus, cum cœptari rem videret, ad multa, quæ nollet, valituram, injiciendum celeriter impedimentum ratus, audientia poſtulata, *Priuſquam*, inquit, *uti placere pleriſque video, de Cæſare ſententiæ dicantur, hoc equidem*

§ LXVIII. Cic. ad Attic. 14, 16. Dio, Appian. § LXIX. Appian. Dio. § LXX. Tacit. Appian.

ſciri conſiderarique refert, quod rem longe, quam putamus, latius egreſſuram molimur. Etenim ſi tyrannus fuit Cæſar, projici cadaver ejus inſepultum convenit, & acta reſcindi. Ceterum acta Cæſaris, ut ſcitis omnes, nullam non terra marique partem imperii contingunt: quorum pleraque revocare, ne ſi decretum quidem certumque vobis foret, poſſemus; id quod paulo poſt apertius demonſtrabo.

LXXII. *In præſentia velim unum illud mihi conſideretis, levius ceteris, & in poteſtate noſtra haud dubie ſitum: ut ita demum ad cetera convellenda accingamini, cum hoc reſcideritis. Quotquot ferme ſumus ſenatus primores, profectos a Cæſaris auctoritate magiſtratus & imperia aut geſſimus, aut gerimus, aut geſturi paulo poſt videmur. De his fieri quid placet?*

LXXIII. Sic commutata leviter quæſtione, cum non jam de Cæſare, ſed de ſua dignitate intelligerent agi, velox animorum converſio facta, conclamatumque, *non eſſe, cur novis comitiis populo creetur moleſtia: præſtare, ſemel accepta retineri.* Præ ceteris tendebant, qui contra leges a Cæſare producti, hujus condemnata memoria, nulla ſe videbant ratione tueri illius beneficia poſſe. quos inter conſul Dolabella, quinque & viginti annorum juvenis, qui neque præturam geſſiſſet, & in ſummo eſſet Antonii odio, ſibi haud leviter metuebat. Idcirco voces audires ſtomachantium, *non contentos, ſi non peſſimi, ſaltem inſolentis facti fautores, conceſſa amicis venia; ſed etiam poſtulare, ut alii ſua dignitate careant, quo factum illorum illuſtrius videatur atque ornatius.* ſed *bono hos animo* jubebant *eſſe* alii: *neque enim hoc agi, ut beneficia, ſed ut auctor mutetur. eadem habituros eoſdem, ſed jam populi ſuffragiis; idque ipſis etiam honeſtius fore.*

LXXIV. Hoc ſermone permoti quidam continuo poſuerunt magiſtratus inſignia, tanquam paulo poſt majore cum dignitate recepturi: major tamen pars retinuit, rata, *ſemel omiſſam poteſtatem, quod in aliorum eſſet futura manibus, non eſſe, ſimul atque cuperent, ipſi redituram.* Inter hæc evocati e ſenatu Antonius atque Lepidus, oſtenderunt ſe multitu-

§ LXXIII. Dio. Cic. Phil. II, I. Appian.

dini, quæ in foro innumerabilis conſtiterat. His in ſuperiore loco conſpectis, ingens ſublatus eſt clamor: quo vix ſedato, quidam, dubium an ſubornatus, exclamavit, *haberent rationem ſui, ne ſimilia atque Cæſar paterentur.* Ad hæc ille, dimota leviter veſte, loricam oſtendit ſub ea, quo magis incitaret alios, ne conſulibus quidem inermibus tutum eſſe quidquam credentium.

LXXV. Ibi ſublatus eſt iterum a diverſis agminibus clamor, *ultionem* aut *pacem* varie poſtulantium. Antonius utriſque ſe venditans, *Pacem*, inquit, *ut habeatis, curabitur; utque ſit ea propria nobis & perpetua. quamquam id ſane difficile eſt apud hos animos, qui ne juris quidem jurandi religione retinentur. Quid enim iſta cautio Cæſari profuit?* Deinde verſus ad turbam vindictam poſtulantium, *Vos quidem*, inquit, *perſtatis in data ſemel fide. atque ego etiam ipſe accederem vobis, niſi conſul eſſem: cui non tam reſpiciendum eſt, quid ſua natura ſit æquum, quam quid eſſe videatur e republica; ut quidem ſenatui placet.*

LXXVI. Cum fluctuare Antonius videretur, *Lepidum* poſtulare *vindicem* concio cœpit. juſſitque *in forum degredi, quo a pluribus dicta ejus acciperentur.* Is igitur, cum roſtra conſcendiſſet, diu tacitus flevit: deinde, *hoc*, inquit, *loco tecum nudius tertius conſtiti, Cæſar: nunc de morte tua hinc querendi imponitur neceſſitas! Vos vero, Quirites, quid poſtulatis?* Ibi quoque veterani Cæſaris *ultionem*, mercenarii Caſſii *pacem* acclamarunt. At Lepidus his quidem, *Placet*, inquit: *ſed qualis iſta pax erit, & qualibus religionibus tuta? quandoquidem Cæſari juravimus, idque jusjurandum violatum eſt a nobis, qui principes eſſe ceterorum, qui jurarunt, dicimur.*

LXXVII. Mox *ultionem* flagitantibus, *Cæſar*, inquit, *non profecto ſacroſanctus atque venerabilis nobis ereptus eſt; at ſenatus cunctatur metu, ne rempublicam lædat.* Reclamarunt illi: *Tu igitur ſolus exſequere.* atque ille: *Vellem, & fas ſit. ſed nec ego ſolus, neque vobis etiam ſolis adjutoribus in tanta re quidquam aut velle, aut nolle debeo.* Perplexa reſpondentem acrius aggreſſi mercenarii, quod ambitioſiſſimum eſſe ſcirent,

pontificem maximum facturos oftenderunt *in Cæfaris locum.* Et accepit omen Lepidus, egitque *gratias*, *memorefque promiffi effe in loco* juffit. Tum illis audacius *pacem* fuam urgentibus: *cum impietate*, inquit, *& injuftitia conjunctum negotium eft; attamen, quæ jufferitis, faciam.* hifque dictis in fenatum fe recepit.

LXXVIII. Ibi Dolabella toto tempore fatagebat haud parum indecore, uti retinere magiftratum liceret: regreffus dudum Antonius cum voluptate & rifu fpectabat jactantem fe inimicum; fimul ecquid in foro novarum rerum orietur, opperiens. Sed poftquam & illo fpectaculo fatiatus eft, & extra curiam nihil majoris tumultus motum, animadvertit eo defcendendum effe neceffario, uti percufforibus impunitas detur. fed neceffitatem tegens, & in maximi beneficii loco daturus incolumitatem, fimul confirmaturus Cæfaris acta fenatufconfulto, ad perficienda, quæ animo conceperat, ita cœpit.

LXXIX. *Quamdiu quidem de conjuratione difceptaftis, Patres confcripti, ego fententiam meam non interpofui: fed ubi percufforibus omiffis, Cæfar oppugnari cœptus eft, ex actis ejus omnibus unius tantummodo mentionem intuli; & ab ea fola difficultate tanto jam tempore vos explicare non potuiftis. Neque fane mirandum. nam fi ponimus acceptos ab eo magiftratus, periculum eft, ne tot & tales viri noftra quoque confeffione indigni eis habeamur. Quid fi jam convertamus animos ad innumerabilia illa, quæ vel audire labor fit, quæ per civitates, & nationes, & regna atque tetrarchias paffim conftituit Cæfar? quis enim eft, ut ita dicam, ad Occidentem ab Oriente angulus, actorum Cæfaris expers: quem ille non aut fubegerit armis, aut beneficiis atque humanitate confirmarit?*

LXXX. *Cogitate igitur, ecquem exiftimetis æquo animo paffurum auferri fibi, quæ acceperit a Cæfare, ut non omnia protinus bellis ardeant? at nos in tantum abhorremus a bellis, nec injuria, ut hæc fola multis caufa fit, cur impunitam Cæfaris cædem effe patiamur. Infirmam enim & nimium vexatam armis rempublicam, non nifi quiete refoveri poffe, omnes con-*

ſciſcimus atque conſentimus. Sed reges & nationes, & unde longinquior eſt metus, mitto. Quid, vos ſuburbanam hanc Italiam quieturam creditis Cæſare condemnato? ſcilicet veteranos illos cum iiſdem armis & ordinibus in coloniis locatos nihil movebit metus amittendorum, tyranno judicato Cæſare, quæ ſunt iis data ab eo præmia, cum conſul & dictator populi Romani haberetur? Quid, quod eorum ſunt adhuc in urbe multa millia, qui promiſſa exſpectant & exigunt.

LXXXI. *Ne tanquam rebus incertis ambigamus, admonere recentiſſimum factum poteſt, quis hominum ſenſus ſit atque animus. Quæ fuerit eorum hac proxima nocte circa ſenatorum domus diſcurſitatio, plurimorum querelis paulo ante cognovimus. Omnes propemodum appellati ſumus, & ampliſſimus quiſque frequentius & minacius. Per horum igitur ora oculoſque raptabimus Cæſaris corpus, his confectum contumeliis, quibus fas eſt tyrannorum vexari reliquias; & horum manibus non diſcerpemur? Scilicet cujus ductu auſpiciiſque ferociſſimas illi devicerunt nationes, cujus beneficio fortunas ſuas omnes debere arbitrantur, quem ſemper in ſummis magiſtratibus imperiiſque viderunt; eum ſumma affectum ignominia patienter ferent?*

LXXXII. *Quam urbanæ porro plebis, quam Italiæ totius indignationem fore credimus? immo quam apud omnes pæne dixerim & Deos & homines invidiam noſtram? Quis ignominia tanta notatum a nobis feret populi Romani modo principem, qui noſtrum imperium terminavit Oceano, ſed & trans Oceanum ignotas prius adjecit gentes? Quæ vero judiciorum noſtrorum inæqualitas & quam acriter notabitur, ſi præmia decernamus iis, qui conſulem in curia, ſacroſanctum in ſacro loco, pontificem maximum ſub oculis Deorum confecerunt; hunc extrema dehoneſtemus infamia, qui propter excellentem virtutem etiam apud hoſtes habetur venerabilis?*

LXXXIII. *Quapropter ita cenſeo: Cum C. Cæſarem pro tyranno damnari nec fas ſit, nec e republica; rata eſſe acta ejus & conſulta omnia; interfectoreſque incolumitate contentos eſſe, gratiaſque hujus clementiæ nomine habere & agere ſenatui, quandoquidem ſimul laudari factum eorum, ſimul honori*

Cæſaris conſuli non poteſt. Hæc una eſt optima concordiæ, quam omnes optamus, via. ſic & veteranos metu, & ſollicitudine civitatem liberabimus. In eandem ferme ſententiam magnus orator Munatius Plancus conſul deſignatus diſſeruit, niſi quod pro percuſſoribus paulo liberalius. hunc deinde M. Tullius excepit, &, qua ſolebat, ſumma eloquentia diſſeruit, *omnem memoriam injuriarum oblivione ſempiterna delendam eſſe.* ſed & Græcum verbum uſurpavit *amneſtiam*, Athenienſium factum commemorans, *qui poſt externa atque inteſtina mala, tyrannidemque perlatam, hac una tantum ratione rempublicam conſtituiſſent.*

LXXXIV. Placatis per hæc ferme animis, & inclinatis ad concordiam, fit ſenatuſconſultum, *quæri de cæde Cæſaris non placere: acta rata eſſe.* additum eſt, *propter utilitatem publicam*, quaſi per ſe invalida fuiſſent; tendentibus percuſſorum amicis, & concedente Antonio. Sed & illud expreſſerunt veteranorum centuriones tribunique, *uti de præmiis ſuis atque coloniis nominatim* referretur; hic etiam, quaſi per metum, cedente Antonio, & demonſtrante, *cum præſidium ſenatus non habeat, nihil denegari poſſe armatis.* Inter hæc poſtulantibus Patribus, *uti concordiæ ineundæ exemplum conſules darent, quemadmodum & conſilium dediſſent;* depoſitis inimicitiis, in gratiam redierunt: & ex eo die Antonius collegam conſulatus ſui Dolabellam agnovit.

LXXXV. Senatu dimiſſo, L. Piſonem circumſteterunt quidam, *ne tabulas teſtamenti Cæſaris proferret, neve palam ſepeliret mortuum*, rogitantes: *ne forte quid inde novarum rerum exoriretur.* Negantem inde preſſerunt acrius, minas intendentes, *ſi propter eum diſſiparentur tantæ opes, quas publicas eſſe oporteret*, tyrannum fuiſſe Cæſarem ſubinnuendo. Igitur Piſo conſules altiſſima voce teſtatur, *Patres* nondum digreſſos *iterum cogi*, petiit. *rem enim ſane magnam incidiſſe: quando ii, qui tyrannum oppreſſum eſſe pugnent, tot exorian-*

§ LXXXIII. Cic. Phil. 1, 1 & 13. Idem familiar. 10, 8. Plut. in Brut. c. 28. Vellej. 2, 56. Dio. § LXXXIV. Appian. civil. l. 2. Cic. ad Attic. 14, 16, & Phil. 1, 17.

tur pro uno tyranni. Sepeliri pontificem maximum nolunt, & teſtamentum proferenti minantur, & bona interfecti publicare pergunt. belli vero homines, qui ſibi ab eo tributa firma eſſe rataque poſtulant: & quæ ſuo jure decrevit de ſuis rebus, irrita eſſe jubent!

LXXXVI. *Neque hoc Brutus aut Caſſius, ſed ii nimirum faciunt, qui cædis illis auctores exſtiterunt. Ceterum ſepultura quidem Cæſaris in veſtra poteſtate eſt; teſtamentum autem in mea: neque commiſſum fidei meæ prodam, priuſquam & me aliquis occiderit.* His obteſtationibus, & quia multi lucrum ſperabant ex teſtamento, facile inducti Patres, *& teſtamentum proferri a Piſone debere, & ipſi Cæſari funus publicum* decreverunt. Hæc cum vix acta prius, quam nuntiata in Capitolium eſſent, Brutus & Caſſius per internuntios excitarunt plebem: multiſque eo concurrentibus, concionari Brutus in hanc ſententiam cœpit.

LXXXVII. *Qui vobiſcum heri in foro egimus, Quirites, iidem nunc hoc agimus loco, non tanquam ad aſylum confugientes, nihil enim peccavimus; neque tanquam ad arcem, qui nos noſtraque omnia vobis permittere non recuſamus: ſed periculo Cornelii Cinnæ moniti, quem audacia nonnullorum improviſo eodemque indigno caſu pæne conſumſit. Audimus autem eſſe, quorum vocibus & ſermone pro perjuris atque turbatoribus pacis traducamur: eoque vos accivimus, coram quibus nos purgaremus, quemadmodum, ſalva libertate, de ceteris etiam, quæ ad rempublicam pertineant, vobiſcum agi jus eſt. Nos equidem C. Cæſari, cum e Gallia exercitum contra rempublicam eduxiſſet, eoque bello deſenſorem libertatis Cn. Pompejum, multoſque deinde præſtantiſſimos viros in Africa Hiſpaniaque ſuſtuliſſet, eoque nomine ſuo capiti non ſine cauſa metueret, fidem jurejurando dedimus, non fore præteritarum injuriarum memores. in futurum omne tempus ſerviturós, neque dedimus fidem; neque ſi exegiſſet, dediſſemus.*

LXXXVIII. *Quis enim, qui vere quidem ſit Romani ſanguinis, non mori, ſi fieri poſſet, millies malit? Hactenus igitur*

§ LXXXV. Appian. § LXXXVII. Cic. ad Attic. Appian.

obligati Cæsari fuimus. Idcirco, siquidem Cæsar postea nihil contra libertatem nostram molitus est, pejeravimus: sin vero neque magistratus, neque provincias, nec exercitus, aut ullam reipublicæ partem senatui populoque Romano reddidit, sed suo unius arbitrio constituit omnia, Sulla deterior, qui tamen aliquando satiatus malis publicis dominationem deposuit: quæ non dicam species, sed quæ omnino spes superfuit libertatis? Dicet aliquis, fuit quidem vindicandæ vobis libertatis causa justissima; sed sacrosanctum occidere non debuistis.

LXXXIX. *An igitur, si æquum utrinque jus esset, aliquem gaudere fas est beneficio legis, quam ipse violarit prior? sed & causa longe est dissimilis. Cæsetius & Marullus qua potestate fuerunt? nempe tribunitia, quam antiquissimæ leges, jurejurando majorum confirmatæ, sacrosanctam esse jusserunt. sed hos in exsilium exegit Cæsar indemnatos, quos, dum illa potestate fungebantur, ne in jus quidem vocare fas erat cuiquam. Et illi tamen haud dubie sacrosancti. Cæsar, quia voluit, quia coegit armis ac terrore tot interfectorum civium, sacrosanctus fuit. voluntatem igitur suam vimque accuset, quæ dare ei hunc potuerunt honorem, tueri non potuerunt. Sed forte semel ira elatus sic peccavit Cæsar. infirma defensio! nec enim cuiquam sic licet esse irato, ut patria jura subvertat, tollat religiones, piaculo civitatem obliget. sed ne vera quidem esset.*

XC. *Quis enim Q. Metello tribuno plebis minitatus est mortem? Cæsar profecto; nec ab ira tum quidem, sed effracturus ærarium, & rapiendæ publicæ pecuniæ causa. Desinant igitur exprobrare nobis perjurium, quos neque obstrictos fuisse ulla religione apparet, quin, quod fecimus, faceremus; nec eam, qua fuimus obstricti, ullo pacto violasse. non enim præteritorum maleficiorum a Cæsare pœnas exegimus, quæ erant jurejurando remissæ: sed importunum tyrannum, nec dominationem nisi cum vita positurum, ob ea, quæ postea peccarat peccaturusque erat innumerabilia, cervicibus oppressæ civitatis depulimus.*

XCI. *Taceo jam, plerisque videri, ne jusjurandum quidem tyranno datum servari oportere, quod cum eo nullum esse possit commercium vel humanitatis, vel religionis, qui divina atque hu-*

mana omnia pervertit. Quod igitur, ajunt, postea reperiemus jusjurandum satis firmum atque efficax, ad certæ stabilisque pacis fiduciam? Quid enim jurejurando opus est, nihil præter civilia cupientibus? quando patres nostri majoresque tali aliqua causa jurarunt? non enim habebant opus: & inusitatam hanc cautionem novissimus demum tyrannorum excogitavit timor. Licet igitur sane res tota tollatur: etenim probis & modestis supervacua est hæc cura; regnum affectantibus infirma & vana. nec enim tu, Capitoline Juppiter, siris, vosque, ceteri Dii, liberæ civitatis tamdiu custodes atque præsides, uti hic populus regem unquam vel juratus ferat!

XCII. *Neque pœnitet ista hoc quoque tempore profiteri, quo nondum satis liquet, quid aut patriæ futurum sit, & nobis. sed & profitebimur indesinenter, neque ullo tempore potiores privatas rationes publicis habebimus. Cujus quidem rei putamus evidentissimum modo documentum edidisse. Cum enim liceret securis honoribus frui, perire in liberata patria, si quidem ita cordi fuisset Diis, quam in oppressa magistratum gerere maluimus. Sed adversarii satis intelligunt, de jure sibi minime æquam nobiscum disceptationem esse. ad alias confugiunt artes, & maxime quærunt invidiam nobis facere apud veteranos. quo ex genere si qui adestis, quæso vos, significate.*

XCIII. Significantibus multis, *Bonum factum*, inquit, *quod inter alios cives hic quoque numerus veteranorum venit. ad vos igitur orationem converto, vosque, sicuti cum ceteris civibus omnia vobis patriæ communia beneficia sunt, ita amorem quoque & affectum communicetis, hortor. Vos ab initio non Cæsar delegit, nec enim potuit; sed respublica vos dedit Cæsari, quibuscum populi Romani hostes coerceret. Justis illis & legitimis bellis meruistis certe præmia, & iniquus sit, qui adimat. Deinde contra voluntatem vestram, sed quasi sacramento devinctos, adversus patriam & defensores patriæ duxit. quibus ex bellis, si hæc vobis sola bellata essent, petere præmia vos etiam ipsos opinor puderet: sed Gallici sunt & Britannici labores, quorum vobis laudem atque merita, neque tempus ullum, nec invidia abrogabit.*

XCIV. *Sed neque vos averſabimini pro his præmia, qualia majores noſtri concedere conſueverunt. Illos enim novimus ſociorum, aut aliorum innocentium poſſeſſiones non attigiſſe: ne hoſtibus quidem ſuperatis totum eripuiſſe agrum; ſed parte ademta deduxiſſe colonos, ut in officio victi continerentur. Quod ſi forte anguſtior, quam pro numero colonorum, ager erat; dividebatur publicus, aut a volentibus emebatur pecunia. Hac quidem ratione, cum vis imperii penes populum eſſet, ſine querela cujuſquam, in colonias deducebamini. Nuper demum L. Sulla, & poſtea Cæſar, patriam tanquam hoſtilem urbem armis captam, armis retinere neceſſum habuerunt.*

XCV. *Itaque ſatellitum & cuſtodum egentes, neque miſſionem vobis dare voluerunt, neque publicum ſaltem agrum dividere. ſed neque pretium qualiſcunque ſolatii cauſa numerare poſſeſſoribus; quamquam abundabant pecunia ex vectigalibus publicis & haſta: verum Italiam, omnis expertem delicti, prædonum more ſpoliarunt agro, focis, aris, ſepulcris, quæ nec externis ademimus, juſto bello ſubactis, decimis tantummodo frugum contenti. Sic igitur veſtrorum civium bona vobis diviſa ſunt: eorum, inquam, qui Cæſaris ipſius auſpicio, vobis commilitonibus, bello Gallico tulerant arma; qui vos proficiſcentes in expeditionem deduxerant; qui pro incolumitate veſtra atque victoria vota fecerant.*

XCVI. *Et deducti quidem eſtis ſub ſignis, denſiſque ordinibus, ut appareret, non ad quietem vos, ſed in aciem venire, paratos ad inferendam injuriam, neque ab aliorum inſidiis tutos. neque enim fieri poteſt, ut, quibus agri ſui per vim ablati ſunt, eos diutius, quam neceſſum ſit, penes injuſtos poſſeſſores eſſe patiantur. Unde liquido apparet, quo conſilio ſit hoc a tyrannis factum: non enim profecto, vos uti agros haberetis, dari enim aliunde citra injuriam poterant; ſed ut vos, intelligentes multis eſſe odio, fidi defenſores eſſetis ejus imperii, cujus auctoritate veſtræ poſſeſſiones defenderentur. Hoc enim unum ſatellitibus adverſus dominantes eſt fidei vinculum, ut contracta ex communibus delictis pericula communi etiam Marte operaque propulſent.*

XCVII. *Videte igitur, quid inter illos noſque interſit. illi,*

quorum acta valere contra justitiam utilitas vincit, effecerunt, ut alii vobis suspecti, vos aliis invisi essetis: nos, quibus, qui nunc sunt in republica principes, incolumitatem dicunt clementiæ & misericordiæ causa concedere, hoc agimus; ut eorundem omnium non modo secura vobis, sed etiam tuta sit possessio. Fallimini, si vestris armis fiditis, & omnia putatis esse in præsenti potentia. tempus varie versat res humanas, & occasionem sæpe præbet infirmioribus adversus robustissimos. Pereant, qui morem tam illiberalem reduxerunt in vitam, quique inductum retinent, ut potentiori quidlibet liceat! & profecto perierunt.

XCVIII. *Etiam crocodilum, tam & validam & astutam belluam, contemtum animalculum ichneumon dormientem interimit. nec quis tantis viribus tantaque vigilantia sit prædo, quin sæpe non aliorum modo prædonum insidiis pateat, sed eorum etiam, quos spoliavit. nisi jure & amicitia nos nostraque muniamus, nihil nobis unquam certum aut quietum erit. Nos igitur, qui pro communi libertate facinus pulcherrimum soli fecimus, primos allaborare convenit, uti recuperatum munus ad omnes ex æquo cives communi lætitia fructuque perveniat. Igitur & quæ accepistis confirmamus, & quo vobis propria sit ac justa possessio, quamprimum per reipublicæ necessitates poterit, enise dabimus operam, ut prioribus dominis pretium ex ærario solvatur. Ita nobis atque reipublicæ præsentia, quæ testamur, numina, quidquid optimo proposito fecimus, bene evenire jubeant.*

XCIX. Hæc oratio valde mitigavit animos: præsertim ubi missis etiam in forum tabulis, eadem scripto polliciti sunt. jamque unus omnium sensus erat, *fortissimos & reipublicæ amantissimos viros dignitati suæ restitui oportere.* Sed invitantibus ad descendendum Bruti Cassiusque responderunt, *facturos, si simul tuto possint.* Igitur obsides in Capitolium mitti placuit: missique parvulus Antonii filius, cum M. Lepidi liberis. Lepido ulcisci Cæsarem animus fuerat. sed destitutus a militibus, otium & concordiam spectantibus, nihil audebat: & suadebat Antonius, *præsentibus acquiesceret*, ipse minime cupidus pa-

cis; ſed ne Lepidus armatus, ſe infirmo, unus omnia poſſet.

C. Deſcendentibus e Capitolio applauſum atque acclamatum eſt: &, conſulibus neſcio quid incipientibus dicere, poſtulatum, *uti prius dextras darent invicem atque reconciliarentur.* Inde metus inceſſit conſules, ne paulo poſt percuſſorum factio majores, quam ipſi, vires obtineret. ſalutarunt tamen omnes invicem, complexique ſunt comiter: & ab Antonio Caſſius, a Lepido affine Brutus ad cœnam invitati. ceteros etiam, ut cuique familiaritas aut neceſſitudo erat, alii ſenatores exceperunt. Ibi Caſſium, inter convivalium ſermonum ſimplicitatem, interrogatum ab Antonio, *num adhuc pugionem haberet ſub ala?* reſpondiſſe ferunt, *& acutiſſimum quidem, ſi & tu affectas tyrannidem.*

CI. Poſtridie, ſimul atque illuxit, ſenatus eſt habitus, præſenteſque Brutus & Caſſius ceterique laudati ſunt, iiſque provinciæ decretæ, quas eis Cæſar ex prætura deſtinaverat, Macedonia & Syria. ſed & Aſia Trebonio, Bithynia Cimbro decreta. Galliam Ciſalpinam D. Brutus ex deſtinatione C. Cæſaris retinuit. Hactenus omnia ſatis compoſita atque ſerena apparuerunt. ſed celeriter, unde non exſpectabatur mota tempeſtas, novis turbinibus atque procellis inhorruit. De teſtamento, itemque ſepultura Cæſaris agebatur. Caſſius utrique repugnabat vehementiſſime, ratus, quod res erat, periſſe cauſam, ſi quidem ille funere elatus eſſet; & L. Piſonis atque L. Cæſaris ſententiam laudabat, qui nuper, cum eadem de re quæreretur, quamquam alter ſocer defuncti, alter gentilis eſſet, funus fieri vetuiſſent: ſi tamen ea Piſonis ſententia fuit.

CII. Ceterum Brutus, ingenio mitis & moderatus, utrumque permiſit. Teſtamentum igitur allatum, quod proximis Idibus Septembribus in Labicano ſuo fecerat, demandaveratque maximæ Veſtali, L. Piſone poſtulante in

§ XCIX. Dio. Appian. Cic. Phil. 1, 13. Vellej. 2, 56. Plut. in Brut. c. 17. § C. Appian. Plut. Dio. § CI. Cic. ad Attic. 14, 10. Lactant. 1, 15.

domo Antonii confulis aperitur. Scripferat heredes foró-rum nepotes, C. Octavium ex dodrante, L. Pinarium, Q. Pedium ex quadrante reliquo: in ima cera C. Octavius in nomen adoptabatur: plurefque percufforum in tutoribus filii, fi quis fibi nafceretur, nominabantur. D. Brutus etiam in fecundis heredibus fcriptus erat: quæ res valde mirabilis eft vifa, hujus potiffimum confilio occifum fuiffe, quem tantopere dilexiffet.

CIII. Ut vero populo Romano hortos circa Tiberim, cum fignis atque tabulis publice legatos acceperunt, & viritim feftertios trecenos; lucri dulcedine convulfi & mutati, *Cæfarem injuftiffime pro tyranno vituperari* exclamarunt, *quo nemo fuiffet patriæ civiumque amantior.* Idcirco Cæfaris corpus in forum a Pifone illatum magna multitudo cum armis circumdedit: pofitumque pro roftris eft in aurata æde, ad effigiem templi Veneris Genitricis fabrefacta: intra quam lectus eburneus erat, auro ac purpura ftratus, quem magiftratus & honoribus functi intulerant; & ad caput tropæum cum prætexta, in qua fuerat occifus. Inductum erat funus in campum Martium, ibique rogus exftructus.

CIV. Igitur præferentibus munera (quia fuffecturus dies non videbatur) præceptum, *ut, omiffo ordine, quibus quifque vellet itineribus, eo deportaret.* Magna ibi comploratio orta, querelæque proruperunt, fenatufconfulti, quamquam recentis, immemores. Quam inclinationem populi ubi M. Antonius vidit, laudationis loco pronuntiavit per præconem fenatufconfultum, quo divinos ei humanofque honores omnes decreverat. ipfe perpauca a fe verba addidit; ut unumquodque ex fenatufconfulto recitabatur, augens extollenfque ad miferationem & invidiam.

CV. Cum fenatufconfulto *Pater patriæ* appellaretur, *En*, inquit, *pietatem, qua tractatus eft patriæ Pater.* ad mentionem *facrofancti, qui nemini violabilis, fed & aliis perfugio effe deberet*, exclamavit: *Enimvero non alius ad hunc confugiens*,

§ CII. Plut. Sueton. in Cæf. c. 83. Appian. Dio. § CIII. Sueton. Cic. Phil. 3, 12. Appian. § CIV. Liv. Epit. Sueton. Appian.

ſed ipſe hic ſacroſanctus occiſus eſt. Quos ille profecto honores neque geſſit unquam, neque petiit. Nos vero illiberales, qui honores ejuſmodi dedimus, ut volunt, indigno, nec petenti. Quamquam vos, o fidi cives, hic, quem etiam mortuo habetis, honor, ab hoc crimine ſatis liberat. Prælecto deinde jurejurando, quo ſe *pro ſalute ejus* adſtrinxerant omnes, *exſecrabilemque eſſe* juſſerant, *qui non vindicaſſet petitum inſidiis*; contentiſſima voce, manuque ad Capitolium ſublata, *Juravi*, inquit, *Juppiter Diique ceteri, & paratus eram ulciſci. ſed quando hæc potius decerni e republica viſum eſt Patribus, precor, ut ſint utilia.*

CVI. Tumultuantibus ad hæc verba ſenatoribus, (nec enim obſcure petebantur) ad leniendam offenſam ſubjecit: *Sed oportet, Quirites, exiſtimare, Deorum hanc potius invidiam, quam mortalium factum fuiſſe: magiſque de præſentibus, quam præteritis, eſſe ſollicitos. magna enim nos pericula circumſtant, &, ſi iterum ad arma itur, omnis reliqua nobilitas periit. Quod igitur ſupereſt, hunc Deorum numero adſcriptum deſtinata pompa deducamus, laudes lacrimaſque debitas perſolvendo.* Hæc locutus, veſte raptim more fanatici cujuſdam ſubducta, accinxit ſeſe, lectumque ſubinde aperiens & introſpiciens multa querebatur. poſtremo ſanguinolentam Cæſaris veſtem conto ſublatam explicans, indignamque viri necem miſeratus, populum veluti furore quodam inflammavit.

CVII. Acceſſerunt deinde inter ludos ex poetis accommodatæ ad hunc caſum voces; mirificeque commovit animos illud a Pacuvio: *Men' ſervaſſe, ut eſſent, qui me perderent!* quod interfectorum plerique, cum fuiſſent in Pompejanis partibus, Cæſaris beneficio non vitam modo fortunaſque ſuas, ſed etiam dignitatem retinuerant. Sic affectos nova etiam ſpecies adjecta inſaniores fecit. Corpus ipſum in lecto jacens conſpici non poterat, ſed ſimulacrum ex cera confictum pari magnitudine machina quadam extolli ex eodem lecto poterat, tria & viginti vulnera re-

§ CV. Sueton. Appian. § CVI. Quinctilian. 6, 1. Cic. Phil. 2, 36. Plut. in Anton. c. 19. Sueton. Appian.

præſentans iiſdem locis, quibus percuſſum corpus fuerat.

CVIII. Ibi vero nemo ſe continuit amplius. pars eum in Capitolini Jovis cella cremare deſtinabat; alii faces ingerebant curiæ, in qua occiſus fuerat, eo corpus illaturi; niſi metu, ne una theatrum & templa arderent, ſacerdotes prohibuiſſent: cum repente duo quidam gladiis ſuccincti, ac bina jacula geſtantes ſuccenderunt lectum in foro, ubi regia quondam fuerat. confeſtimque circumſtantium turba cum ſubſelliis tribunalia, menſaſque nummulariorum, & quidquid lignorum in foro erat, cum ipſa funeris pompa doniſque conjecerunt in rogum: deinde tubicines & ſcenici artifices veſtem, quam ex inſtrumento triumphali funeris condecoraudi cauſa acceptam induerant, ſciderunt, injeceruntque flammæ; & veterani arma, quibus exculti celebrabant funus, nonnulli coronas etiam & dona militaria; matronæ inſuper pleræque ornamenta ſua, quæ gerebant, & liberorum bullas atque prætextas.

CIX. Hac flamma domus L. Billieni deflagravit: multaque & alia vicina foro ædificia corripuiſſet ignis, niſi milites reſtitiſſent, conſulumque juſſu quidam perditorum, qui dolo augebant incendium, de rupe Tarpeja præcipitati eſſent. Nec ideo minus plebs accenſis e rogo facibus ad domum Brutorum & Caſſii, ceterorumque cucurrit, eaſque oppugnavit, &, vi rejecta, minitata eſt poſtridie cum armis affore. Sic ſævienti forte ſe Helvius Cinna tulit obviam, extremum officium perſoluturus amico, quem uri in foro audiverat, quamquam valetudine infirma, & proximæ noctis dira quiete territus. Viſus erat invitari a Cæſare, &, cum renueret, arrepta manu trahi. Erat multitudo infenſiſſima Cinnæ Cornelio, qui nuper graviter erat in Cæſarem concionatus.

CX. Igitur audito, *Cinnam adeſſe*, tanto furore concitata eſt, ut fruſtra teſtantem, *ſibi nihil commune cum illo, præter cognomen, eſſe*, ferarum more diſcerperet, caputque præfi-

§ CVIII. Sueton. Dio. Appian. Tacit. Plut. § CIX. Cic. Phil. 2, 36. Dio. Sueton. Plut.

xum haſtæ circa rogum ferret. Ea cauſa fuit C. Caſcæ, qui & ipſe tribunus plebis erat, libellum proponendi, *ſibi & Servilio Caſcæ parricidæ cognomen idem, mentem longe diverſam eſſe.* Ob hunc tumultum edixerunt conſules, *ne quis arma ferret, militibus exceptis.* atque ita cædibus finis eſt impoſitus. Interea reliquiæ Cæſaris a libertis in monumentum illatæ ſunt: in loco buſti populus aram excitavit. columna quoque erecta eſt prope pedum viginti ex marmore Numidico, inſcriptumque, *Parenti patriæ.* & hic loci ſacrificare, libare, vota ſuſcipere, controverſias quaſdam, interpoſito *per Cæſarem* jurejurando, dirimere inſtituerunt.

CXI. Hæc auctore quodam C. Amatio, humillimæ ſortis juvene, facta, ſed qui ſe *C. Mario C. F. progenitum* ferens, apud turbatam & credulam plebem plurimum poſſet. Nam & vivo adhuc Cæſare eo audaciæ venerat, ut venienti in urbem Octavio cum magno agmine, in quo & matronæ quædam erant neceſſariæ Cæſaris, ad Janiculum occurreret. quo tempore adoleſcentulus ille magnum ſane prudentiæ ſpecimen edidit. Magnopere inſtabant ei, qui cum Amatio venerant, *ut eum pro cognatione, quæ Mariis cum familia Cæſarum eſſet, complecteretur.* dubitabat, quid faceret, Octavius. admitteret? quem ſciret ab Atia matre ſua, atque a matertera repudiari. rejiceret igitur tanta ſtipatum manu teſtimonium ei generis ferentium, & maximo favore hominum elatum ad minime ſpernendam potentiam?

CXII. Quippe coloniæ veteranorum complures, & municipia ſplendida, collegiaque fere omnia patronum adoptarant; & paulo ante, cum reverſus ex Hiſpania Cæſar populum in hortos ſuos admiſiſſet, proximo intercolumnio propemodum æque frequenter atque Cæſar fuerat ſalutatus. Tandem lenibus verbis, *ad ſe minime pertinere judicium de tantis rebus*, reſpondit: *Cæſarem uti rei Romanæ, ita & familiæ ſuæ principem eſſe: hujus voluntatem ſibi pro præcepto*

§ CX. Sueton. Appian. Val. Max. 9, 9. Xiphilin. Dio. Cic. Phil. 2, 42. § CXI. Appian. civil. l. 2. Liv. Epit. Nic. Damaſcen. Plut. in Cæſ. c. 50.

fore: interim integra omnia ſervaturum. Sed Cæſar, comperto, *Hierophilum ei nomen, artem veterinariam eſſe*, nolente cauſam ejus ſuſcipere Cicerone, extra Italiam decreto relegavit. At is poſt necem ejus redierat, validaque manu cinctus, metum non interfectoribus modo, ſed univerſo ſenatui, maximum injiciebat, de interficiendo eo conſilia agitare creditus.

CXIII. Igitur legatione impetrata libera, multi ex urbe diſcedebant, alius alio: & qui provincias habebant a Cæſare, proficiſcebantur. Brutus autem & Caſſius prætores deducendos in colonias veteranos curabant, ne quid turbarum in urbe darent; id quoque concedentes beneficii, *uti portionem ſuam cuique liceret vendere*, quod lex ante viceſimum annum non admittebat. His cum inſidiari falſus Marius diceretur, ab Antonio raptus in carcerem, atque ibi indicta cauſa necatus eſt. Patres conſulis audaciam mirati, factum non improbarunt, quod, eo ſuperſtite, ſollicitam plenamque metus vitam acturi videbantur. Sed ærarium privatum, quod interfectoribus conſtitui ab equitibus Romanis quidam excogitaverant, T. Pomponii Attici gravitate ſublatum eſt.

CXIV. Is enim equeſtris ordinis ætate & exiſtimatione facile princeps, cum appellatus ea de re per C. Flavium, Bruti familiarem eſſet, reſpondit, *ſi quid Brutus de ſuis facultatibus uti voluiſſet, uſurum, quantum eæ paterentur: ſed neque cum quoquam ea de re collocuturum, neque coiturum.* Et valuit exemplum primarii viri, qui neque partium odio hoc faciebat, quarum principes adamabat; neque parſimonia, ultro plura collaturus, quam petebantur: ſed quia viro bono diſcedendum a ratione recta nuſquam videbatur. At hujuſmodi homines interdum importuni ſunt vetita molientibus: neque dubium eſt, quin illa Attici tergiverſatio, Brutorum cauſam haud perfunctorie perculerit.

§ CXII. Val. Max. 5, 15. Nic. Damaſcen. Cic. ad Attic. 12, 48, & Phil. 1. 2. § CXIII. Cic. familiar. 11, 1. Dio. Appian. Val. Max. Corn. Nep. in Attic.

CXV. Sed & in ſenatu per eoſdem illos dies, Antonio referente, multa præclare conſtituta: inter quæ, *ne qua poſt Idus Martias immunitatis tabula, neve cujuſquam beneficii figeretur;* & illud, omnium maxime aptum libertati, *ut nomen dictaturæ in perpetuum e republica tolleretur*, exſecrationibus additis *in eorum capita, qui mentionem ejus feciſſent, quive magiſtratum eum acceſſiſſent*, præmiis quoque conſtitutis, *ſi quis horum aliquem occidiſſet.* Cum ob hæc laudibus omnium Antonius in cœlum efferretur, æmulatione accenſus Dolabella, per abſentiam collegæ, tumultuantem ſubinde plebem acerrimis ſuppliciis repreſſit, *liberos homines de ſaxo dejici* jubens, *ſervitia in crucem tolli.* ſed & columnam aramque Cæſari poſitam evertit, ſolumque ſternendum locavit.

CXVI. At hæc omnia brevi ſunt in contrarium verſa: eodemque loco templum poſtea exſtructum, in Deorum numerum relato. Hoc primum Romæ impiæ ſtoliditatis exemplum fuit: a quo poſtea manavit mos abſurdiſſimus, defunctos imperatores appellandi *Deos*, quos vivos ne reges quidem appellari majorum gravitas tulerat. Hunc exitum vitæ C. Cæſar ſexto & quinquageſimo ætatis anno habuit: vir Alexandro Magno haud immerito conferri ſolitus, maximi vigoris ad omnia; qui perficere, quod vellet, poſſet: hoc miſerior, quod non voluit meliora, dubiumque reliquit, utrum eum naſci, an vero non naſci, reipublicæ magis profuiſſet. Generis humani profecto peſtis fuit crudeliſſima: qui pugnis quinquaginta duabus, quarum multo majorem partem ſola ductus ambitione decertavit, undecies centum & nonaginta duo millia hoſtium occidiſſe fertur, non computatis civium infinitis millibus, quorum referri numerum vetuerat.

§ CXV. Cic. Phil. 1, 2 & 2, 36. Idem ad Attic. 14, 7. Liv. Epit. Dio. Appian. civil. l. 2. § CXVI. Sueton. Appian. Plut. Senec. nat. quæſt. Solin. c. 6. Plin. 7, 25.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXXII.

IN LOCUM LIB. CXVII LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI DECIMI SEPTIMI.

C. Octavius Romam ex Epiro venit, (eo enim illum Cæsar præmiserat, bellum in Macedonia gesturus) omnibusque prosperis exceptus, etiam nomen Cæsaris *sumsit. In confusione rerum ac tumultu Lepidus pontificatum maximum intercepit. Sed M. Antonius consul cum impotenter dominaretur, legemque de permutatione provinciarum per vim tulisset, & Cæsarem quoque, petentem, ut sibi adversus percussores avunculi adesset, magnis injuriis affecisset; Cæsar, & sibi, & reipublicæ vires adversus eum paraturus, deductos in colonias veteranos excitavit. Legiones quoque quarta & Martia, signa ab Antonio ad Cæsarem tulerunt. Deinde & complures sævitia M. Antonii, passim in castris suis trucidantis, qui suspecti erant, ad Cæsarem desciverunt. D. Brutus, ut petenti Cisalpinam Galliam Antonio obsisteret, Mutinam cum exercitu occupavit. Præterea discursus utriusque partis virorum ad accipiendas provincias, apparatusque belli continet.*

I. Occiso Cæſare, cum immenſo interfectorum errore potius ſublata recens reſpublica, quam reſtituta vetus eſſet; ſpe, metu, ſollicitudine, rumoribus omnia miſcebantur. Quibus dominatio lucro fuerat, aſſertores ejus reſpicere, fovere, etiam incendere: quamquam id palam præ ſe ferebat nemo. Lepidus & Antonius amicos magis Cæſaris, quam ultores profitebantur, nec ipſi fidentes invicem, & neſcii, quorſum evaſura præſentia forent: ſi caſus daret, non auſuri leviora, quam Cæſar concupiverat. Percuſſores, facto ſuo læti, Patrumque laudibus erecti, dum ad honeſtatem retuliſſe omnia videri volunt, negligentiores erant in comparandis ad fortuita præſidiis.

II. Senatus diſcors, & pleriſque omnia alia, quam rempublicam ſpectantibus, vindicatam ordini dignitatem gratulabatur magis, quam uſurpare noverat: pars magna otium, alii privatas rationes ſpectare: nihil in pleriſque gravitatis, nihil in reliquis potentiæ eſſe. Milites magna Cæſaris veneratione, hunc unum anteferre omnibus; ceteros deſpicere: bellis civilibus contemnere ſenatum, odiſſe patriam, facere injurias, vim & arma minitari didicerant. plebs olim corrupta, ſeque & rempublicam venalem habere docta, rerum ceterarum æque imperita ac negligens, turbulentis vocibus ſtrepere: pauci omnium ordinum boni, præſentia mala deflere magis, quam emendare poterant. Quidlibet tamen potius evenit, quam quod exſpectabatur, ut neque reſpublica priſtinum ſtatum recuperaret, neque ulli horum, qui hominum opinione domini deſtinabantur, ſuccederet.

III. C. Octavius civilium ſimul atque militarium artium ſtudiis ſextum jam menſem vacabat, magiſtro dicendi uſus Apollodoro Pergameno; quem jam grandem natu, ex urbe ſecum Apolloniam Taulantiorum eduxerat, præmiſſus ab avunculo ad Geticum bellum. Circum circa legiones

§ II. Appian. civil. l. 2. Sueton. in Aug. Plut. in Brut. c. 32. Vellej. 2, 59.

erant collocatæ, imperatorem exſpectantes, quem longinquos hoſtes cogitantem interim domeſtica fraus abſumſerat. Id ubi compertum eſt, pro atrocitate rei gravis orta conſternatio, & ex proximis hibernis concurſus tribunorum & centurionum ad Octavium fuit, ſuam militumque operam offerentium; nec ſpernendam Salvidienus & Agrippa judicabant, æqualium familiariſſimi.

IV. Sed ipſe, licet in puerilibus annis eximia prudentia, nihil moliri, rerum atque animorum incomperto ſtatu, certus, ad urbem properavit: matris inſuper & Philippi vitrici literis confirmatus, quibus eadem placebant. Igitur trajecto Adriatico mari Lupiam petiit, propinquum Brundufio oppidum, incertus adhuc, quemadmodum animati milites eſſent, qui eo præmiſſi a Cæſare fuerant. Ibi de teſtamento Cæſaris & adoptione ſua, itemque populi ob interfectum Cæſarem dolore factus certior, quamquam propinquis diſſuadentibus, cernere hereditatem ſtatuit: & præmiſſis, qui ſpecularentur, numne aliquis ex percuſſorum numero, ſibi quoque metuendus, Brundufii eſſet, poſtquam omnia tuta cognovit, eodem profectus eſt.

V. Exiverunt obviam legiones, magnaque exceptum lætitia in oppidum deduxerunt. Hinc ille confirmatus, adire hereditatem & nomen adſciſcere Cæſaris non diſtulit, hujuſque favore paucos intra dies & firmam militum manum, & pecuniæ vim haud ſpernendam adeptus eſt; confluentibus ad eum, qui profecturi Brundufio in Macedoniam fuerant, quique cum ære publico veniebant e tranſmarinis provinciis. Satis hinc munitus adverſus vim apertam, ſed ut in nova amicitia ſuſpectans ſuos, cum frequenti comitatu proficiſci cœpit.

VI. Municipiorum non erat omnium idem favor: ſed veteranorum ubique ſumma ſtudia, vindictæ ſe offerentium, incuſantiumque *negligentiam Antonii, qui ſceleſtiſſimum facinus inultum ſineret.* Cæſar hos collaudans, *opperiri tempora*

§ III. Appian. Sueton. in Aug. § IV. Dio. Vellej. Appian. § V. Dio. Jul. Obſeq. Appian.

ſua quietos juſſit. Ita per Neapolitanos fines profectus, in villam Philippi vitrici, & cum eo ad Ciceronem, in Cumano ſuo agentem, venit. & facile conſenſum eſt inter hos, ut, mutuam ſibi operam pollicerentur: Cæſar adoleſcens militum ſtudio firmior, ſed urbanæ opis indigens, Patrumque favorem adjungere cupidus, quos Cicero unus omnium maxime facundia & auctoritate moderabatur; Ciceroni viciſſim adverſus arma Antonii armis erat opus, quibus ſalutem ſuam defenderet. Interea enim & rixa ei cum Antonio inciderat, & multa facta in urbe erant, quæ rerum totam faciem inſigniter commutarent.

VII. Quippe M. Antonius, ad quælibet conſilia perinde facilis, mire miſcebat boni malique civis indicia, multa e republica, multa contra patriam factitando; & viciſſim his illiſque carus aut inviſus. Sed tum acri ſtudio partes tueri optimatium videbatur. Quippe *de revocando Sex. Pompejo* retulerat, *utque pro paternis ei bonis quingenties de publico daretur: utque maris imperium ei concederetur, quale pater habuiſſet.* Ob hæc collaudatus a Cicerone & reliquis Patribus, cum infenſam habere plebem videretur, auctoritate ſenatus armatum comparare præſidium cœpit. quo initio reverſus ad ingenium, hunc delectum inſtituit, ut numero militum atque genere formidoloſus ſenatum non jam pro Antonio, ſed ſibi, timere cogeret.

VIII. Jam enim habebat ad ſex millia: neque promiſcue, ſed ex iis, qui duxerant ordines, aut aliquo inſigniori facinore clari erant, legebantur. Senatui metum faſſo reſpondit, *dimiſſurum hos eſſe, ſimul atque populus conquieſſet.* Interim cum & commentarios Cæſaris haberet domi, & ſcribam ejus Faberium ſibi obſequentiſſimum, (nam & abiturus ad bellum Cæſar multa ad Antonii arbitrium rejecerat) his ad ſtabiliendam ſuam potentiam abutebatur, quos volebat ab exſilio revocans: regibus civitatibuſque, ſed & ſui præſidii primoribus, beneficia diſpenſans: quoſ-

§ VI. Cic. ad Attic. 4, 10. Plut. in Cic. c. 63.

dam & in ſenatum recipiens: quarum rerum omnium invidia penes defunctum, gratia penes Antonium erat.

IX. Idem, ut M. Lepidum beneficio devinciret, regimen ſacrorum, quod in illa confuſione rerum ipſe potuiſſet intercipere, illi dare ſtatuit. Sed id quo facilius conſequeretur, lege lata, ſacerdotum comitia populo ademta tranſtulit ad pontifices: ita re in paucorum redacta poteſtatem, in ceteris quoque ſolemnibus nihil ferme priſtini moris ſervans, quaſi furtim paratis ſuffragiis *M. Lepidum pontificem maximum* renuntiavit. Hinc nova percuſſoribus ſollicitudo. Igitur miſſis ad amicos nuntiis, *D. Brutum*, qui tres habebat legiones, *intentum eſſe*, *Trebonium in Aſia*, *Cimbrum in Bithynia*, *quantas poſſent*, *pecunias cogere* jubebant. ipſos conſilii incertos diverſæ cauſæ tenebant: manerent in urbe? facere cum periculo viderentur. exirent? nondum tempus eundi in provincias venerat; & ſi prius egrederentur, fugæ ſimilis futura erat profectio.

X. Igitur ſenatus, ſalutem atque dignitatem virorum æqualibus ſtudiis conſervare pronus, frumenti eis procurationem impoſuit. Et quia prætor urbanus Brutus erat, Antonio referente, legibus eſt ſolutus, *ſi ab urbe plus quam decem dies abfuiſſet.* At his ex urbe digreſſis, Antonius moliri multa inſtituit, Syriam provinciam appetens, deſtinatam Caſſio: deinde, quia ſibi paratum eſſe adverſarium Dolabellam ſentiebat, eo vertit, ut huic perſuaderet eam provinciam petere, ſuum auxilium pollicitus.

XI. Sic rogatione ad plebem lata, (nec enim impetrari ab ſenatu potuiſſet) res confecta: fruſtra obnuntiante tribuno plebis Aſprenate, quem ſenatus ſubornaverat, ſperans, Antonium quoque, ut augurem, & Dolabellæ nuper infenſiſſimum, occaſione oblata uſurum. Sed ille, graviter correpto Aſprenate, *mitti tribus in ſuffragia* juſſit. Cum provincia bellum quoque Parthicum datum, & legiones, quæ

§ VIII. Dio. Vellej. 2, 6. § IX. Vellej. Appian. § X. Cic. Phil. 2, 13. Appian.

ejus belli caufa præmiffæ in Macedoniam fuerant. Dein Antonius Macedoniam provinciam petiit.

XII. Nec fuit difficile negotium, victis in Dolabellæ caufa omnibus, quæ obftiterant. Ex his rebus apparuit, bona fide cum collega reditum in gratiam ab Antonio effe, qui non modo Parthicum ei bellum demandandum curaffet, fed & in illius gratiam exarmaffet Macedoniam, quam ipfe habiturus provinciam erat. Ut tamen commutatæ potius provinciæ, quam ademtæ Pompejanis viderentur, fenatus obtinuit, pro Syria C. Caffio Cyrenen, pro Macedonia M. Bruto Cretam dari.

XIII. Hæc Octavio nuntiata funt apud Tarracinam: quo magis fibi properandum in urbem judicavit; ominibufque profperis exceptus eft. Cum enim circiter horam tertiam, ingenti circumfufus multitudine, quæ officii caufa obviam erat effufa, Romam intraret, fuper caput ejus, circa folis orbem arcus fulgentibus ftellis in fpeciem coronæ micuit. ac fubinde Juliæ, Cæfaris filiæ, monumentum in campo fulmine ictum. Credo, his quoque excitatum adolefcentem, ut magno animo negotium capefferet. Perfeverabat enim diffuadere Atia, cui magna erat non ut matri modo, fed ut feveræ diligentique educatrici, apud adolefcentem auctoritas; & accedebat cum Philippo vitrico fororius Marcellus, minime contemnendis adducti rationibus, quod *fucceffurus erat in clariffimi ejufdem invidiofiffimique nominis hereditatem, octodecim annorum adolefcens, id temporis, quo tanti viri cædes impunita, percuffores in honore & imperiis effent; & his omnibus fufpectior Antonius fumma potentia parique fuperbia, qui filium Cæfaris peregre advenientem non modo adire, fed ne mittere quidem quemquam fuorum, voluiffet.*

XIV. Contra hæc omnia fixum certumque adolefcenti fuit, exfequi deftinata, neque Cæfaris necem impunitam,

§ XII. Plut. in Brut. c. 29. Appian. Liv. Epit. Jul. Obfeq. Vellej. 2, 59. Plin. 2, 28. Dio. Sueton. in Aug. c. 14. § XIII. Auctor de cauf. corrupt. eloq. Nic. Damafcen.

aut ſe in minore fortuna pati: neque committere, ut, quo nomine dignus a Cæſare judicatus fuiſſet, eo ſe indignum ſuo judicio ipſe fateretur. Conſilium, prima fronte calidum & audax, poſtquam proceſſit, (ut ab eventu judicare homines ſolent) pro prudentiſſimo vulgatum eſt: viſuſque ille quolibet juvene promtius ſuſceptum propoſitum, quolibet ſene cautius eſſe exſecutus.

XV. Hoc tamen Atiæ monitum non ſprevit, *ut inter initia temperaret animo, neque rueret, niſi rebus paratis.* Idcirco in itinere confluentem ad ſe turbam mitibus verbis ablegando, cum mediocri comitatu acceſſit ad urbem: & poſtea quoque *nihil* oſtendit *ſe iratum percuſſoribus; nec ignorare, æquius eſſe, ut ipſe prior ad Antonium, adoleſcens ad virum, privatus ad conſulem eat.* Poſtridie C. Antonio prætore adito, profeſſus eſt, *ad hereditatem ſe Cæſaris adire, ſuſcipere nomen;* idque relatum in acta publica. Continenter deinde a foro perrexit ad M. Antonium conſulem in Pompejanos hortos; neque ſtatim admiſſus, diſſimulavit injuriam, placidoque & familiari colloquio petiit *auxilium adverſus percuſſores avunculi.* deinde & mentionem interpoſuit *de pecunia, qua ſibi opus ad legata ex teſtamento patris præſtanda eſſet.*

XVI. Antonius, hac oratione vehementer offenſus, qui non modo depoſitum a Calpurnia millies ſeſtertium retinebat, ſed inſuper omnem, quæ ubivis eſſet, hereditatem lacerabat furtis, & in præſentia reſpondit durius, & poſtea quoque legem curiatam de adoptione ferens, conſulto extraxit negotium cunctis artibus; ſubmiſiſſe etiam tribunos plebis creditus, qui vetarent. His excitatus injuriis, adjungere ſibi plebem ſtatuit, apud quam magna Cæſaris erat memoria, magnum odium Antonii, qui necem ejus vindicare, cum poſſet, noluiſſet. Igitur in locum Helvii Cinnæ tribunatum diſſimulanter ambire cœpit, quamquam patricius, necdum ſenator: & per Ti. Canutium tribunum

§ XIV. Appian. Vellej. Dio. § XV. Dio. Cic. ad Attic. 16, 14. Appian. Liv. Epit.

productus in concionem, oſtendit, *& legatam populo pecuniam, & aliam ex ſua liberalitate numeraturum.*

XVII. Atque hoc ut præſtare poſſet, hereditatem paternam proſcripſit atque vendidit, etiam inductis coheredibus ſuis, ut portionem ſuam cederent ſibi. Sed illa oratio, ſimulque ludorum apparatus valde ſuſpectus erat optimatibus, non ignaris, quorſum iſta expedirentur. Nec ideo minus facti ſunt Veneri Genitrici, Cæſare Octaviano ſumtus præbente pro collegio, quod adhuc vivo dictatore inſtitutum, metu aut negligentia ſuperſedebat. Ab iiſdem cauſis ludi victoriæ Cæſaris facti non erant Palilibus. Et hos igitur edidit, Matio & Poſtumo curantibus: ſellam tamen Cæſaris auream & coronam gemmatam in theatro non poſuit, Antonio & tribunis vetantibus.

XVIII. Nam & paulo antea Critonii cujuſdam ædilitio munere ſellam illaturo Antonius *carcerem* minatus eſt, *ni rerum novarum deſineret.* Sed adoleſcens adverſus hanc malignitatem ejus hominis, quo vel præcipuo adjutore ſe uſurum ſperaverat, generoſa fuit ad reſiſtendum conſtantia: quæ ſubinde, præter humana præſidia, raris quibuſdam, & aptis ad omen trahi, caſibus confirmabatur. Inter quæ cometen per continuos aliquot dies ſpectatum, ipſe his verbis prodidit: *His ipſis ludorum meorum diebus, ſidus crinitum per ſeptem dies in regione cœli, quæ ſub ſeptemtrionibus eſt, conſpectum. Id oriebatur circa undecimam horam diei, clarumque & omnibus terris conſpicuum fuit. Eo ſidere ſignificari vulgus credidit, Cæſaris animam inter Deorum immortalium numina receptam: quo nomine id inſigne ſimulacro capitis ejus, quod mox in foro conſecravimus, adjectum eſt.*

XIX. Sed & alii potius ad gloriam Cæſaris juvenis pertinere exiſtimabant: plerique magnarum eſſe calamitatum prænuntia. Sed Octavianus, ſtatua ſine certamine poſita fi-

§ XVI. Plut. apoph. Rom. c. 45. Flor. 4, 4. Dio. Sueton. in Aug. c. 10. § XVII. Plut. Appian. Cic. ad Attic. 11, 2, & familiar. 11, 27 & 28. Plin. 25, 11. Jul. Obſeq. Dio. § XVIII. Plut. in Anton. c. 21, & in Cæſ. c. 18. Sueton. in Aug. c. 80 & 88. Jul. Obſeq. Dio.

dentior, & Julii menſis appellandi confirmavit conſuetudinem, ut etiam ab ipſo Bruto in proſcriptione ludorum ſuorum poneretur; alioſque inſuper ludos, ob quandam Cæſaris victoriam decretos, fecit. Et profecto mirari animum adoleſcentis convenit, qui tantas impenſas tam alacriter faceret, cum Antonii malignitate & ſenatus varie premeretur. Nam timentes illi, ne paternis opibus inſtructus ad parem aſpirare potentiam vellet, *perquiri publicas pecunias, quæ fuiſſent penes Cæſarem*, juſſerunt. Sed & de agris frequentes movebantur controverſiæ, aliis alios repetentibus privatim, & in publicum eos, qui proſcriptorum atque exſulum fuiſſent.

XX. Harum rerum judicia apud Antonium ipſum, aut collegam ejus Dolabellam agebantur: quod ſi qui & alii magiſtratus judicabant, Antonii præpollebat auctoritas, qui ne translatitium quidem adoleſcenti jus ulla in re ſine pactione graviſſimæ mercedis impertiebat. Quin & in coheredes ejus ſimiles intentabantur minæ, ſenatuſque conſultum proferentibus, quo Cæſaris acta rata habebantur, reſpondit Antonius, *id fuiſſe tempori datum, ut populo tumultuanti ſatisfieret; ceterum neque rebus ſuis carere æquum eſſe eos, quibus ademtæ per injuriam eſſent, & mentem potius ſenatus, quam verba, ſpectari oportere. Se tamen illorum portiones relicturum, ſi exegiſſent a Cæſare, cujus lubricam ætatem nollet nimiis opibus ad ſuum reipublicæque periculum concitari.*

XXI. Poſt hæc igitur Q. Pedius & L. Pinarius partes ſuas receperunt ab Octaviano, quo interim periculo ſubducerentur, mox uſibus ejus libenter reddituri. Horum adjutus benevolentia, toleravit immenſos ſumtus ludorum, omnibuſque occaſionibus inſignem animi magnitudinem oſtendit. Cum enim pecuniam, quæ ex auctione ſua redigebatur, populo diviſiſſet, & addici petentibus res ſuas minimo pretio juberet, quia & nummos feſtinabat colli-

§ XIX. Jul. Obſeq. Cic. de nat. Deor. 2, 5, & ad Attic. 16, 1 & 4. Dio. Appian. § XX. Sueton. in Aug. c. 10. Appian.

gere, & propter metum judiciorum venditionem maturabat: ea ipſa res ei magnam conciliavit hominum benevolentiam, ſortem optimi adoleſcentis ſerio miſerantium.

XXII. Poſtquam autem & ſuum patrimonium, & quidquid aliunde fuerat conſecutus, ſed & matris Atiæ, Philippique vitrici poſſeſſiones, tum conceſſum ſibi a Pedio & Pinario quadrantem Cæſarianæ hereditatis venum propoſuit, ita concitatus eſt plebis affectus, ut omnium ore *patientia hujus & animi magnitudo* concelebraretur; negarentque vulgo homines, *diutius ſe laturos conſulis inſolentiam*. Et certe ſtudia vulgi ludis, qui ſub eos dies pro Bruto edebantur, patuerunt. Receptum erat moribus, ut Apollinares ludos urbanus prætor faceret. Sed quia percuſſores Cæſaris tuti eſſe in urbe non poterant, vicem ſuam Brutus C. Antonio collegæ ſuo demandavit: eique ludorum ſuorum apparatum tranſdidit.

XXIII. Et fuit is plane magnificus atque ſumtuoſus: nec ludi tantum proſcripti, ſed etiam poſtridie venatio. ſperabant, ea voluptate delinitam plebem æquiorem poſtea fore percuſſoribus. Et erant conducti, per quos initium clamoris naſceretur, *revocandos eſſe primarios viros populique amantiſſimos.* & ſequebatur miſeratio, ſenſimque etiam reliqui ſpectatores jungebant vocem, mirifico omnium plauſu: cum ingens multitudo plebis in theatrum irrupit, inhibuitque ſpectaculum, donec iſta poſtulatio penitus extingueretur. Inter hæc Dolabella propere in Syriam profecto, quia rumor erat, Caſſium & Brutum de antiquis provinciis occupandis cogitare, M. Antonius reſpicere Macedonicas legiones cœpit, numero & genere militum validas, multiſque adjectis equitibus, & levi armatura.

XXIV. Per eoſdem dies forte, an fraude illius, percrebuit fama, *Getas in Macedoniam irrumpere.* de hac ad ſenatum referens, *intereſſe reipublicæ* dixit, *non deduci a Ma-*

§ XXII. Liv. 3, 15. Cic. Phil. 10, 3, & ad Attic. 15, 10 ſqq.
§ XXIII. Plut. in Brut. c. 31. Cic. ad Attic. 16, 4, & Phil. 10, 4 & 15, 1. Appian.

cedonia exercitum, qui & ipsius Cæsaris destinatione prius Getis, quam Parthis coercendis comparatus esset. præterea nihildum ex Parthis hostile nuntiari. Senatus, *mittendum prius ad res Macedoniæ inspiciendas legatos*, censuit. nec exspectato eorum reditu, exercitum Antonio decreverunt, multa tum temporis senatui grata facienti. atque ille cum amicis Dolabellæ pactus est, *ut unam ei legionem mitteret, ceteras quinque retineret.* Post hæc reversi ex Macedonia, *nullos ibi fuisse Getas*, retulerunt, adjecto tamen, in Antonii, ut putatur, gratiam, *periculum esse, ne irruant, si ex Macedonia legiones deducantur.*

XXV. Cum hæc obtinuisset, colorem reportandi in Italiam exercitus quærens, cum a. d. Kal. Jun. senatus haberetur, *permutari provincias* petiit, *ut sibi Gallia, D. Bruto Macedonia decerneretur.* At vero senatus, intellecto consulis vaframento, induci non potuit: quidam etiam ex eo ordine privatim scripserunt ad Brutum, hortantes, *ne Antonio cederet.* Igitur Antonius, Cæsaris exemplo, confugit ad populum, ejusque scito provinciam Galliam obtinuit, Octaviani præcipue gratia adjutus, cum legionibus, quæ erant Apolloniam præmissæ: & frater Antonii Cajus Macedoniam.

XXVI. Unde adolescens ille clarior in dies, plebique & militibus gratior, magna horum frequentia stipabatur, etiam pecunia sibi favorem concilians. nec dubitabatur, novarum rerum hæc esse primordia, nec ultra differri turbas, præsertim quia M. Antonius, incrementa ejus ægerrime ferens, ad se volentem colloquii causa in tribunal ascendere, quemadmodum facere, Cæsare rerum potiente, erat solitus, repulerat per lictores, *detrahique ex loco superiore* jusserat. Hinc immensæ multitudinis iræ: nec deerat Octavianus accendere odia, forum vitans, sed per ceteras celebriores partes urbis in excelsa loca insiliens, in morem concionantis Antonium accusabat.

XXVII. Jamque ille & a tribunis centurionibusque suis

§ XXV. Cic. Phil. 1, 2 & 11, 2, & ad Attic. 14, 16. Vellej. 2, 60. Appian. § XXVI. Appian. Dio.

monebatur, *finem injuriarum faceret*, *filioque Cæsaris*, *cujus beneficiis sua deberent omnia*, *vel sua causa conciliaretur.* & cum ille commode respondisset, iisdem auctoribus congressi, post mutuas querelas ita redierunt in gratiam, ut sæpius redeundum esset. Nam uterque mentis alterius non nescius, arguendi tempus nondum venisse putabat: & animos, satis jam sua iracundia & suspicionibus exacerbatos, amici non sinebant conquiescere: nunquam defuturis, qui potentiorum inter se inimicitias suam occasionem putent, & in pace negligendi, turbari malint omnia, dum aliquo in numero propter præsentem necessitatem habeantur.

XXVIII. Igitur non multi intercesserunt dies, cum iterum impugnare Cæsarem Antonius cœpit, quamquam recenti beneficio Galliæ provinciæ obligatus. Forte tribunus quidam plebis decesserat, cujus in locum Flaminium commendabat Cæsar, petere non ausus, quod ætatem legitimam non habebat: sed populus, sensuum ejus non ignarus, ipsi tribunatum offerebat. Unde simul & Patres & Antonium metus cepit; senatu percussoribus Cæsaris timente, Antonio sibi, si facultatem adeptus adolescens disertus & præpotens turbandæ plebis, aut paternas inimicitias exsequi, aut suas cœpisset.

XXIX. Igitur Antonius edictum proposuit, *Cæsarem contra leges appetere quidquam* vetans; &, *nisi paruisset*, *vim consulatus* minabatur. *Ea indignatione plebis exceptum hoc edictum* traditur, *ut Antonius*, *desperato*, *posse obtineri*, *quod volebat*, *præsente tribunorum numero contentus*, *tollere comitia cogeretur.* At Cæsar, missis circa patris colonias certis hominibus, veteranos sollicitabat: idemque per alios agebat apud legiones, quæ cum Antonio ituræ in Galliam, ex Macedonia modo reverterant. Tum quoque eorundem tribunorum opera *deponere simultates suas* in Capitolio professi sunt. nequidquam. mox enim Antonius quosdam ex præsidio suo ad concilium amicorum adduxit, *quos sibi Cæsa-*

§ XXVII. Dio. § XXVIII. Appian. Sueton. in Aug. c. 19.

ris dolo parare insidias diceret. nam ad priorem metum somnio factus erat timidior; prima nocte, postquam reconciliati in Capitolio fuerant, dextram suam ardere fulminis ictu imaginatus.

XXX. Neque Cæsaris accipere purgationem voluit: quamquam insontem insimulare ficto crimine videretur. Qui tamen eo tempore prudentes & boni viri habebantur, & credebant factum, & probabant. Jam enim Octavianus per Ciceronem ad senatum se applicare cœperat. Sed non admissus ab Antonio, circa fores ejus expostulabat, *se immo quotidianis insidiis peti;* multaque in caput suum exsecratus, si merito argueretur, judices poscebat. Cum prodiret ad eum nemo, *ipsos se Antonii amicos judices ei ferre* dixit: postremo abiens clara voce testatus est populum, *si quid sibi accidisset, penes Antonium necis suæ causam fore.*

XXXI. Acerbioribus igitur, ut solent post reconciliationes, odiis, ad comparanda sibi præsidia, eademque detrahenda inimico, uterque properabat. Antonius alliciendæ plebi statuam Cæsaris posuit in rostris, inscriptam, PARENTI OPTIME MERITO: deinde legem Agrariam per Lucium fratrem promulgabat, *Pomptinas paludes* divisurus, quamlibet siccatæ nondum erant. Ea lex per vim perlata: septemviri dividendis agris creati, quos inter & C. Antonius fuit, tum maxime prætor. Tres enim fratres eodem tempore totidem gerebant magistratus, magnum ad quælibet audenda robur.

XXXII. Et legis quidem istius tanta fuit apud dementem populum gratia, ut L. Antonio statua equestris inaurata in foro poneretur, in qua inscriptum erat, QUINQUE ET TRIGINTA TRIBUS PATRONO POPULI ROMANI. sed & equites aliam posuerunt, item adscribentes, PATRONO; & aliam novo exemplo tribuni militum, qui in exerciti-

§ XXIX. Plut. in Ant. c. 21. Appian. Senec. de clement. § XXX. Cic. Phil. 0, 3, & familiar. 12, 23. Vellej. 2, 60. Plut. Sueton. in Aug. c. 10. Appian. § XXXI. Cic. familiar. 12, 3, & Phil. 11, 6 & 13, 18. Idem ad Attic. 15, 19. Plut. Dio.

bus Cæsaris fuerant. Eo tempore Casilinum coloniam deduxit M. Antonius, quo Cæsar paulo ante deduxerat; cum in eam coloniam, quæ esset auspicato deducta, dum esset incolumis, novos adscribi colonos liceret, nova colonia non posset jure deduci. Sed Antonius quidlibet honestum putans, quod firmandæ potentiæ esset, multa moliebatur cum fratribus. Provincias adimebant, aut dabant, aut prorogabant contra legem Juliam, qua nulla poterat esse publice utilior; tribunorum ad hæc usi opera, quos Marcus pecunia suos fecerat.

XXXIII. Interim & Sex. Pompejus, Antoniorum opera revocatus, excessit Hispania: in qua post fratris interitum copias haud contemnendas paraverat. Cum enim aliquamdiu in Lacetanis latuisset, latrocinio se tolerans, paulo post pluribus ad eum ex Mundensi fuga coeuntibus, Pompejum ausus profiteri, Lacetanorum juventutem induxit, ut se in Bæticam sequeretur. Venit ad eum & ex Africa regulus Arabio, quem paterna ditione Bocchus atque Sitius expulerant. His auxiliis multas occupavit urbes: quarum deinde præsidio vim Carinatis elusit, cum majoribus copiis a Cæsare missi. Postea cum successore Carinatis Asinio Pollione prætorio bellum clarissimum gessit, Carteja cum una legione receptus, Eboram deinde oppugnavit cepitque. Eadem die de morte Cæsaris cognovit. inde ad sex legiones, quas in ulteriore provincia reliquerat, rediit; missis Romam ad consules literis, *ut sibi ad larem suum liceret reverti, exercitus omnes dimitterentur.*

XXXIV. His deinde successibus firmior, cum ad eum quotidie multi confluerent, Asinium mors Cæsaris & secutæ illam turbæ plurimum debilitarent, Carthaginem novam obsidere ausus est. At cum per absentiam ejus premi socios suos a Pollione audisset, cum valida manu congressus, claram victoriam obtinuit, virtutem ejus plurimum

§ XXXII. Cic. Phil. 1, 8 & 2, 2, & familiar. 12, 13. Appian. Dio. § XXXIII. Strab. l. 3. Dio. Appian. Vellej. 2, 73. Cic. ad Attic. 15, 20.

adjuvante casu. Forte acciderat, ut, Asinio in fugam acto, pars tamen exercitus strenue repugnaret, ambiguam factura victoriam, nisi eodem tempore & paludamentum, quod inter fugiendum abjecerat Pollio, vidissent inter hostium manus, & *Pollionem interfectum* audissent. Ejus nominis errore, (nam illustris eques duci cognominis ceciderat) simul conspecta vestis, tanquam amisso duce exterriti cesserunt. Ab hoc tempore potens pollensque Pompejus, omnem fere ulteriorem Hispaniam recepit, donec M. Lepidus, citeriori præfuturus, in proximam Galliam venit.

XXXV. Is auctoritate sua Pompejum adduxit ad pacem, effecitque, ut discederet ab armis, senatus illi septies millies, quantum ex bonis ejus paternis Cæsar redegerat, & oræ maritimæ præfecturam daret. Quæ res eo confici facilius potuit, quod salvis Cæsaris actis fiebat: quippe Cæsar extremo tempore cunctis, etiam quibus nondum ignovisset, sine exceptione pristina jura reddiderat: ut non novum ei dandum beneficium, sed confirmandum, quod dedisset Cæsar, videretur. Adjuvitque Antonius, amicus & propinquus Lepidi, odio quoque Cæsaris inimicum ejus paternum corroborans. Pompejus, deducto ex Hispania exercitu, concessit Massiliam, ut interim, quid in urbe fieret, specularetur. M. Lepido honores ab senatu habiti, statua equestris inaurata in rostris posita, cum inscriptione præclara: mox & triumphus absenti, rebus gestis non maximis, decretus.

XXXVI. Interim ad vim & arma res spectare cœpit, cum Antonium, consulatus viribus prævalidum, Octavianus ætate & injuria favorabilis, & assumto Cæsaris nomine, oppugnaret. Idcirco Antonius a. d. VII Id. Octobr. Brundusium exivit, legionibus Macedonicis quatuor occursurus, ut pecunia sibi conciliatas ad urbem adduceret, magno timore civitatis. Contra Cæsar in Campaniam excucurrit, primumque a Calatia, mox a Casilino veteranos evocavit, in-

§ XXXIV. Dio. § XXXV. Cic. Phil. 13, 4. Sueton. in Cæs. c. 75. Dio. Appian.

fenfos Antonio, qui novos colonos fuperinduxerat. Sed & pecuniæ magnitudine excitabantur, quingenis donati denariis. Inde Capuam profectus, magna centuriata manu Samnium petiit, Calibufque & Theani, ceterifque municipiis, fummo omnium favore exceptus, paucis diebus juftum exercitum coegit promtus adolefcens.

XXXVII. Inde confilio Ciceronis recurrens in urbem, ad decem millia hominum fub uno figno, neque omnes more militiæ perarmatos, quafi præfidium fuum adduxit. Trepidabant urbani, hinc Cæfarem, inde Antonium venire cum copiis. neutrius perfpecta voluntas, & quia nuper in Capitolio conciliatos viderant, ne hæc ex compacto gererentur, metuebant; donec eos confirmavit Canutius tribunus plebis, profectus obviam Cæfari, &, propofito ejus cognito, prædem fe offerens reipublicæ, introductoque adolefcente, qui ad fecundum lapidem juxta fanum Martis confederat, verba in hanc fententiam fecit, continua rabie lacerare Antonium folitus: *Miro quodam fortunæ ingenio reor in hæc tempora, quo rempublicam extraordinaria pericula circumftant, extraordinarium quoque præfidium acceffiffe. quis enim tantum aut furorem hominum, aut benignitatem Deorum præfcire atque prædicere potuiffet?*

XXXVIII. *A confule patriam oppugnari publicis viribus, a privato defendi domefticis copiis: in illo nihil effe, quod non oderis, vituperes, timeas; in hoc omnia præclara & falubria, pietatem, confilium, virtutem! Cavete enim quidquam aut perniciofius publice Antonio, aut Cæfare falubrius poffe cogitari. M. Antonium quis veftrûm non novit, tanquam digitos fuos? ejus luxum, libidines, crudelitatem, rapinas quis ignorat? nec repetam, quæ coram toties objeci, vobis audientibus: ad præfentia tempora vos refpicere jubeo, & magnitudinem periculi, quod vobis denuntiat, diligenti æftimatione metiri.*

§ XXXVI. Flor. 4, 4. Dio. Cic. familiar. 12, 23, & Phil. 3, 2. Idem ad Attic. 16, 8. Vellej. 2, 61. Sueton. in Aug. c. 10.
§ XXXVII. Tacit. Cic. ad Attic. 16, 8. Dio. Appian. Vellej. 2, 69.

XXXIX. *Homo ex magnis opibus, per temporum miseriam subito paratis, deinde turpissime dilapidatis repente egenus, post necem Cæsaris abundare copiis cœpit. Quæritis unde? quamquam quid opus est quærere, quod scitis omnes. Quantum illi pecuniæ nocte, quæ mortem Cæsaris est insecuta, Calpurniæ timor dedit in manus? quantum creditis ex interpolatis commentariis Cæsaris, ex innumerabilibus chirographis redactum? qua nundinatione nullus unquam fuit quæstus copiosior. Regna, provinciæ dantur, adimuntur, tanti videlicet, quanti redimere hæc cupientium desideria paciscuntur. datur civitas aliis, aliis immunitas: restituuntur exsules, minime profecto gratis.*

XL. *Jam una rapina ad Opis septies millies sestertium sublatum nostis. Nunc etiam municipiis imperari audimus pecuniam. Tantis instructus divitiis, maximo præditus magistratu, provincia & legionibus auctus, quantum possit, videtis: quantum velit, nisi ipsi creditis, ego vobis neutiquam persuasero. Pauci admodum dies sunt, cum in concione vestra palam professus est, locum me apud eos quærere, quibus, se salvo, in civitate locus esse non posset. quæ de principibus senatus alio tempore dixerit, quos & auctores Cæsarianæ necis, & mearum actionum aperte nominabat, meministis.*

XLI. *Neque est, ut meo aut illorum periculo rem transigi posse putetis: nostro sanguine contentum Antonium fore, nostris facultatibus; vos vero, si non honoratos apud eum, at certe tutos fore. Recordamini, quam ille vocem nuper admodum pro Castoris sedens jecerit, qua nulla sane potuit audiri crudelior, cum pro solita sua impudentia stultitiaque haud dissimulanter diceret,* nisi victorem, victurum esse neminem. *Quid potuit apertius? aut quibus aliis verbis bellum internecinum efficacius denuntiaret? Adversus hoc tam cruentum atque horribile monstrum, velut alter Hercules, Octavianus se opposuit, ætate puer, audacia prudentiaque nemini clarissimorum virorum postferendus.*

XLII. *Quod fuit hujus adolescentis durissimo difficillimoque suo tempore consilium? quanta moderatio? quam sapienter dome-*

§ XXXIX. Cic. Phil. 2, 38. § XL. Cic. ad Attic. l. 8, & familiar. 12, 3. § XLI. Cic. Phil. 5, 8.

ſticum vulnus, quam patienter inimicorum injurias tulit? Carere illum ſicut hujus ætatis ardore, ita omnino animo credidiſſemus, niſi præſenti documento palam oſtenderet, neminem ſibi hac quidem parte comparari poſſe. Tot illuſtres viri, ſummis uſi honoribus, duces veteres, triumphales, indefenſam rempublicam ſinerent; niſi hic nobis ſubito exſtitiſſet, qui, nullis inſtructus publicis præſidiis, paucos intra dies, quam eum proficiſci ex urbe vidimus, tot millia fortiſſimorum virorum adduxit præſidio publicæ libertatis.

XLIII. *Hic nobis munere Deorum datus eſt adoleſcens, in quo, etiam qui ſententiis invicem diſcedunt, pari amore conſentiant. Alii Cæſaris acerrimam mentem, admirabilem celeritatem, imperterritum animum deſiderant. hæc omnia nobis iſte regenerat. ſunt, qui nimis cupidum potentiæ fuiſſe putent, pluraque bella e re ſua, quam publica, geſſiſſe, nec in honoribus modum noviſſe, nec in imperio finem. hic igitur pro illo Cæſar placeat, qui ſibi nihil præterquam ſalutem & libertatem petens, ceteros labores ſuſcipit pro republica, nullo honorum, aut imperii deſiderio, ſed leges & jura civitatis valere poſtulans.*

XLIV. Hæc atque talia cum Canutius diſſeruiſſet, Octavianus verba facere ad populum cœpit, *memoriam patris* invocans, *& quæ ille pro republica proſpere, erga populum Romanum liberaliter, adverſus inimicos clementer feciſſet.* deinde flexit *ad ſpes ſuas modeſte commendandas, quoniam per ætatem commemorare res geſtas nullas poſſet.* poſtremo accuſavit *Antonium, injurias ſuas publicaſque profectas ab eo* coarguens: *quibus coactus exercitum contraxiſſet. Adeſſe veteranos patris ſui, mente omnes eadem, uti patriam defendant, eique operam & obſequium contra quemcunque foret opus, & in præſentia contra Antonium polliceantur. Id unius ore omnes profiteri.*

XLV. Secutus ad hæc multitudinis clamor, fauſtæque in Octavianum voces. Ceterum non idem veteranorum ſenſus erat, qui cum pugionibus veſte tectis circumſteterant. Exciti enim tanquam ad componendas Cæſaris & Antonii controverſias, aut ſi abnueret Antonius, Cæſarem tu-

§ XLIV. Dio. Appian. civil. l. 2.

taturi, aut etiam, si res ita ferret, pœnas sumturi de percussoribus, ægre ferebant, se adversus Antonium, modo ducem suum, nunc consulem adhiberi. Igitur catervatim abire cœperunt, alii palam indignati, pars *arma sua non apportasse* causantes, *nec alienis perinde uti.* Cæsar, dissimulato dolore, quia erat ad vim imparatus, laudatos, *quod se deduxissent*, novoque insuper donativo auctos, dimisit: neque ex omni numero plus quam mille, sive secundum eos, qui plurimum ponunt, tria millia remanserunt.

XLVI. Ceteros etiam cito subiit pœnitentia, comparandoque belli lucra cum agriculturæ laboribus, & Cæsaris inescati liberalitate, cito cum armis, tanquam ad illa petenda digressi, ad eum reverterunt. Igitur, recepto animo, Etruriam percurrit, Ravennamque & finitima loca, militibus Arretium convenire jussis. Dum hæc a Cæsare parantur, Antonius ad Macedonicas legiones Brundusium venerat: acceptusque est grataanter, ob spem donativi, quod tanto uberius futurum sperabant, quanto esset Antonius Cæsare locupletior. nam *domi ejus acervos strui pecuniæ, neque jam numerari, sed appendi aurum*, audierant.

XLVII. Deduxerunt tamen eum in tribunal silentio, quasi prius accepturi rationem, quare ultionem occisi Cæsaris distulisset. Hoc ægre passus Antonius increpavit ingratos, *qui nullum lætitiæ signum adventu suo ederent, cujus beneficio pro Parthica expeditione Italiam habituri provinciam forent.* deinde querelas addidit, *quod emissos a protervo adolescentulo* (sic Cæsarem appellabat) *corruptores non protinus adduxissent. se tamen inventurum illos: militibusque divisurum sestertios quadringenos.*

XLVIII. Hæc in promittendo parsimonia cum a dedignantibus excepta risu esset, ipse contra irasceretur; eo processit ferocia militum, ut cum gravi convicio relinquerent concionantem. Tum ille desiliens, *discetis*, inquit, *imperata facere:* negotioque dato tribunis, *ut seditiosi siste-*

§ XLV. Appian. § XLVI. Dio. Appian. Cic. Phil. 5, 4. § XLVII. Appian. Dio. Cic. ad Attic. 16, 8.

rentur, forte duxit decimum quemque; nec tamen in omnes animadvertit. Sic tamen etiam multum cædis fuit. *circiter trecenti supplicio affecti* traduntur: inter quos & centuriones quidam, viri fortissimi fuerunt. & quod auget sævitiæ speciem, sub oculis Fulviæ, quæ virum secuta ad exercitum fuerat, jugulati sunt. Irritatis per hæc potius, quam perterrefactis animis, Cæsaris emissarii dolorem militum stimulabant, libellos in castris proponendo; quibus, laudata *superioris Cæsaris memoria*, & prædicata *liberalitate adolescentis*, *crudelitas & sordes Antonii* perstringerentur.

XLIX. Horum libellorum auctores conquiri jussos contubernia celaverunt; non præmiis, non pœnis, quæ indicanti, aut occultanti denuntiabantur, mutabiles. Ea contumacia concussit Antonii animum, &, cum interea Cæsaris conatus nuntiarentur, iterum ad milites prodiit, excusans, *quod necessitate coactus, in paucos quidem & contra voluntatem animadvertisset. Ceterum ipsos scire, quam nec sævum se, nec sordidum ostenderit Antonius usquam. Sed satis esse querelarum, satis etiam tum delictorum, tum supplicii: centenos illos denarios se pronuntiasse non donativi nomine, (neque enim id pro fortuna sua facturum) sed quo lætior accessus suus legionibus esset.*

L. Nec addidit quidquam, ne cedere militibus timore videretur: denuntiavit quin etiam, *parendum imperiis suis fore.* Remotis deinde tribunis, quos suspectabat esse cupidiores Cæsaris, alios præfecit: comiterque appellatos milites, *diversis agminibus secundum mare superum* jussit *Ariminum pergere.* Ipse cum legione Alaudarum Romam superbo adventu terruit, equitibus in suburbio relictis, militem accinctum ducens in urbem, & nocturnis armatorum circa ædes suas custodiis. Sed convocato senatu, Cæsarem accusaturus, effecturusque, ut hostis ille judicaretur, in Capitolium ascendit. in aditu curiæ nuntium ad eum delatum est, *legionem Martiam*, cujus multi centuriones in-

§ XLVIII. Appian. Cic. Phil. 3, 4. Dio.

terfecti fuerant, *ſublatis ſignis Albam ſeceſſiſſe, in urbem opportunam & munitam.*

LI. Dum ad hæc ſubſiſtit cogitabundus, en aliud nuntium: *& quartam legionem, duce L. Egnatulejo quæſtore, ad Cæſarem ſe tranſtuliſſe.* qua re audita, ſic eſt exterritus, ut, abjecto de Cæſare referendi conſilio, ſenatuſconſultum de ſupplicatione M. Lepido decernenda per diſceſſionem faceret, quo celerius mittere ſenatum poſſet. Nec enim honoris Lepidi cauſa vocari Patres juſſerat; ſupervacuis omnino minis adverſus tribunos plebis quoſdam, qui minime repugnaturi fuerant.

LII. Sed ille L. Caſſio denuntiaverat *mortem, ſi in ſenatum veniſſet*: D. Carfulenum e ſenatu vi & minis mortis expulerat: Ti. Canutium, non templo modo, ſed etiam aditu Capitolii, per armatos prohibuerat. Sed ejuſdem diei veſpere ſortitionem provinciarum ex arbitratu ſuo fecit. Cajo fratri Macedoniam, C. Calviſio Africam dedit: ceterorum plerique provincias ſuas repudiando, nullam fuiſſe Antonii ſortitionem judicaverunt. Ipſe, neque votis nuncupatis, neque ſacrificiis ſolemnibus factis, ante lucem paludatus ita profectus eſt ex urbe, ut templa, forum, occurſum hominum, diem pæne ipſum vitaret, in Galliam properans. Sed prius Albam ire ſtatuit, ad revocandas, ſi poſſet, legiones: inde rejectus Tibur ad ceteros milites rediit, advocataque concione, jurare coegit omnes, ſe non eſſe deſerturos.

LIII. Inter hæc magnus exſtitit in urbe timor, certatimque venerunt Tibur Patres propemodum univerſi, equitum pars maxima, & ex ipſa plebe honeſtiſſimus quiſque; videnteſque, jurari in verba Antonii a militibus & veteranis, quorum magnus ſane numerus ad veterem ducem recurrebat, ipſi quoque volentes adſtrinxerunt ſe jurejurando, *benevolos fidoſque M. Antonio ſemper fore*: ut mirarentur homines, ubinam illi Romani eſſent, qui pau-

§ L. Cic. ad Attic. 16, 5, & Phil. 4, 45. Appian. § LI. Appian. Cic. Phil. 3, 3. Liv. Epit. § LII. Cic. Phil. 3, 10, & 13, 9.

cis ante diebus, concionante Cæſare, M. Antonium conviciis fœde proſciderant. Igitur cum ſplendido ſatis comitatu Ariminum venit, bona cum ſpe, fore, ut D. Brutus propter veterem amicitiam, ſed magis odio metuque Cæſaris, provinciam ſibi tradat.

LIV. Sed longe alia Bruto mens fuit: quem exarmari percuſſorum nemo patiebatur, in ejus copiis maxima ſpe repoſita incolumitatis. neque vero aut Cæſarem metuebat, docte ſimulantem Pompejanarum partium gratiam; aut credebat Antonio, quem propter infinitam ambitionem, omnibus, qui aliquid poſſe viderentur, infidum atque obliquum eſſe cognoverat. At Cæſaris animum anceps fatigabat deliberatio, quemadmodum utendum præſentibus foret. Percuſſores avunculi oderat, Antonium metuebat: atque illos ſciens ita viciſſim erga ſe affectos, ſæpe angebatur, ne cum exercitu progreſſum ambo ſimul junctis copiis invaderent.

LV. Sed cognito, hos inter ſe commiſſos eſſe ſerio, non dubitans, acriorem ex duobus prius opprimendum eſſe, Bruto auxilium ferre non diſtulit; ſublato Antonio, ab ejus ſegnitie haud perinde metuens. Nec enim contemnendus erat imperator Antonius, & viribus haud ſpernendis nitebatur. Præter recentem delectum, tres habebat legiones Macedonicas; & veteranorum manum, ſenum quidem, ſed in quibus duplo plus roboris, quam in tironibus, eſſet. Præterea Lepidus & Aſinius in Hiſpaniis, ille cum quatuor, Pollio cum duabus legionibus, & cum tribus in ulteriore Gallia L. Plancus, haud alieni a partibus videbantur.

LVI. Cæſar præter Marciam & Quartam legiones, unam habebat tironum, veteranorum duas, ſed ſuppletas ex novo delectu. His Albam convenire juſſis, ſenatui ſcripſit, hujus auctoritatem maximi facere ſimulans; delatumque ab exercitu honorem, ut pro prætore imperium haberet, non accepit. Sed cum duæ legiones, quæ ab Antonio diſ-

§ LIII. Appian. Dio. § LIV. Cic. familiar. 11, 5. Dio. Tacit.

cesserant, inter se ad simulacrum pugnæ concurrissent, spectaculo delectatus, & oblata liberalitatis occasione, iterum quingenos nummos divisit; quina millia pollicitus, ubi, re ad prœlium deducta, fortem fidelemque operam navavissent.

LVII. Sic excitatis militibus suis, & sparsa largitionum fama, insecutus Antonium, in itinere equites, sagittarios, elephantos illius redegit in potestatem minime repugnantes; quod Antonius Suessæ, & passim in castris trucidando, qui ei suspecti erant, animos militum vehementer alienaverat. Sed Antonius, missis ad Brutum codicillis, *decedere* jubebat *provincia*, *quo & plebiscito gereret morem*, *& sibi parceret.* Brutus contra senatusconsultum misit, quo ipsi data erat Gallia. Tum Antonius diem præstituit, *intra quam nisi decessisset*, *pro hoste haberetur.* Neque cessit Brutus, quo minus nuntiandum curaret, *debere Antonium sibi longiorem diem dicere*, *ne forte citius*, *quam vellet*, *ab senatu hostis judicaretur.*

LVIII. Et poterat opprimere Bruti exercitum, adhuc in castris agentem, tanto potentior Antonius, sed urbes adire maluit. Ab his cum reciperetur, Brutus veritus, ne mox nulla pateret sibi, per simulationem decedendi profectus est Mutinam, validam urbem atque populosam, eamque occupavit. & copiis Mutinensium milites suos alere, mactare pecudes, carnemque ad diuturnæ obsidionis exspectationem salire instituit. Habebat autem secum magnam gladiatorum multitudinem, duas legiones veteranas, quibus olim præfuerat, & unam tironum: sed omnes nuper firmos ad res suas tuendas effecerat, ducto in Transalpinos exercitu, multisque castellis captis atque vastatis, & liberaliter donato milite.

LIX. Igitur neque minis Antonii cesserunt: & Antonius, cum dimittere Brutum nollet, ad prœlium elicere non posset, circumvallare Mutinam cœpit. His rebus in urbe cognitis, redintegratus est apud omnes Cæsaris favor, de-

§ LVII. Cic. Phil. 4, 2. 5, 17. Dio. Liv. Epit. Appian. § LVIII. Cic. familiar. 11, 4.

que *ipsius & Bruti honoribus in senatu actum. Provincia quoque Gallia* laudata, *quod Antonium non recepisset.* Octaviano *imperium* Ciceronis sententia decretum; *statua*, Philippi: Servii Serviliusque, *ut ante justam ætatem petendorum honorum ei potestas fieret*, censuerunt. Aberant tum consules, nam & Dolabella profectus in Syriam fuerat: ergo M. Servilius tribunus plebis, ejusque collegæ, a. d. XIII Kal. Januar. senatu convocato, proposuerunt edictum Bruti, quibus *seque & exercitum provinciamque in potestate senatus fore* demonstrabat.

LX. Læta igitur curia, & majora meditante, senatusconsultum de præsidio factum, *uti C. Pansa, A. Hirtius consules designati, dent operam, ut senatus Kalendis Januar. tuto haberi possit.* Interim rescissa sortitione Antonii, placuit *provincias manere apud hos, qui obtinebant, neque tradi cuiquam, nisi jussu senatus.* Hæc & ab aliis, sed inprimis a Cicerone, qui eadem die tertiam & quartam Philippicas habuit, cupide decernebantur, qui professis in Antonium odiis, multas hoc tempore orationes edidit, quibus rerum ille status eximie depictus est. Nam ille ex itinere, propter filium, quem Athenas studiorum causa præmiserat, in Græciam suscepto, inde trajecturus ad Dolabellam, a quo se passus erat legari, subito erat reversus: Austris reflantibus navigare vetitus, &, auditis interim Octaviani successibus, novaque spe reipublicæ recuperandæ, alacrior.

LXI. Sub hæc tempora P. Servilius Isauricus fatum explevit, magno vir natu: sed ad extremam usque ætatem sensibus integris, nec non nonaginta vitæ annis infracta valetudine. Par erat & animi robur bene de republica sentienti, & fortiter loquenti. quibus rebus ita nuper offenderat Antonium, ut in senatum tuto venire non posset. Unde & Canutio non diu post M. Antonius & C. Cæsar objecerunt, *quod in capessenda republica consularis Isaurici sectam sequeretur.* quibus ille respondit: *malle Isaurici esse*

§ LIX. Cic. Phil. 4, 1, & familiar. 11, 6. Appian. Dio. § LX. Cic. Phil. 3, 10, & ad Attic. 15, 11, 16, 11. Plut. in Cic. c. 67.

discipulum, quam Epidii calumniatoris. id erat nomen crimenque rhetoris, quem illi audiverant.

LXII. Hujus viri quanta fuerit auctoritas, vel ut mores temporum noscantur, annotabitur. Forte per forum incedens, cum testes in reum dari vidisset, loco testis constitit, præfatusque, *sibi nec hominem notum esse, qui causam diceret, neque cur esset postulatus: at improbum sibi videri* dixit, *propterea quod se pedibus incedentem, nullo reverentiæ signo edito, eques præterisset.* Digna res visa judicibus, cur indicta causa damnaretur.

LXIII. Eodem & sequente anno multa, ut solitum in principio magnarum calamitatum, prodigia nuntiata. *Terræ motus in Alpibus & in Italia crebri, fulminata navalia, Jovisque Capitolini cella, quæ fuit in fano Victoriæ, aliæque sacræ ædes & statuæ. tabulæ æneæ ex delubris Fidei & Saturni turbine evulsæ, ad Opis valvæ ædis fractæ. arbores exstirpatæ, tecta convulsa. fax cælo visa, quales Græci bolidas vocant, ab ortu ad occidentem ferri. trini soles apparuerunt; quorum unus quasi spinea corona cinctus micuit: & postea paulatim unum in orbem sole redacto, multis mensibus prope ad exitum anni lurida & pallens lux fuit, quasi continuo sideris defectu.* id ostentum mox accommodarunt temporibus, *triumviros denuntiatos* dictitantes, *quorum duo defecturi fuissent, Cæsare superstite, cujus victoriam corona soli circumdata, spicarum figura, frugum ubertatem notasset. Ætna arsit. in Tiberis ostio piscium magna vis relabente æstu in sicco est exposita. Padus etiam inundavit in campos, magno accolentium damno; recedensque vim reliquit ingentem viperarum. insecuta est pestilentia vehemens per omnem Italiam. armorum sonitus auditus in Germania de cælo, cum cantu tubarum, virorumque clamoribus, & equorum decurrentium strepitu; cum tale nihil oculis cerneretur.*

§ LXI. Cic. Phil. 2, 5, & familiar. 12, 12. Sueton. de clar. rhet. c. 4. § LXII. Dio. Val. Max. 8, 5. Jul. Obseq. Appian. § LXIII. Jul. Obseq. Plin. 2, 26 & 31, & 3, 30. Euseb. Chron. Plut. in Cæs. Dio.

LXIV. *Voces humanæ majores ex lucis auditæ. pallida ſimulacra hominum ſub crepuſculis viſa. bos inter arandum humana voce prolocutus*, fruſtra ſe urgeri; non enim fruges paulo poſt, ſed homines defuturos. *infans recens natus locutus eſt. amnes conſtiterunt. terra hiavit. effigies Deorum lacrimare & ſudare; in quibuſdam & ſanguineus ſudor apparuit. puteorum aqua in ſanguinem verſa. lupi per fora urbium diſcurrerunt. ſereno cœlo ſæpe fulguravit. taurus, cum in æde Veſtæ immolatus eſſet, exſiluit.* Carmina Sibyllarum jactata, quibus *finis reipublicæ inſtare* prædictus eſſet. *lapidibus multoties pluit.*

LXV. Hæc *in communes valere calamitates* credita; ſed *alia malum ſignificare ſingulis. Ciceroni, quod conſecrata ab eo pridie, quam in exſilium iret, Minerva, vi turbinis dejecta & confracta eſt: Lepido, quod ante domum ejus canum ululatus auditi, maximuſque omnium a ceteris dilaniatus eſt. Hoc minari pontifici maximo* crediderunt: *illud Antonii & Dolabellæ conſulum alienationem a republica portendiſſe, quod in æde Caſtorum ex eorum nominibus literas quaſdam corvi advolantes roſtris exciderant.* Sed omnia hæc malorum præſagia propemodum ſero apparuerunt. Jam enim ea paſſim agebantur, ex quibus exarſuræ neceſſario turbæ erant, diſcurrentibus utriuſque partis ducibus ad occupandas provincias, cogendoſque exercitus, & quæ alia bellis gerendis apparantur. Ex quibus initiis longorum deinceps atque multiplicium certaminum inſani tumultus exſtiterunt.

§ LXIV. Dio. Appian. Euſeb. Jul. Obſeq. § LXV. Appian. Dio. Cic. familiar. 12, 25, & Phil. 4, 4. Liv. Epit.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXXIII.

IN LOCUM LIB. CXVIII LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI DECIMI OCTAVI.

M. Brutus in Græcia ſub prætextu reipublicæ, & ſuſcepti contra M. Antonium belli, exercitum, cui Vatinius præerat, cum provincia in poteſtatem ſuam redegit. C. Cæſari, qui primus reipublicæ arma ſumſerat, proprætoris imperium a ſenatu datum eſt cum conſularibus ornamentis; adjectumque, ut ſenator eſſet. M. Antonius D. Brutum Mutinæ obſedit. miſſique ad eum a ſenatu legati de pace, parum ad eam componendam valuerunt. Populus Romanus ſaga ſumſit. M. Brutus in Epiro C. Antonium prætorem cum exercitu poteſtati ſuæ ſubjecit.

I. Hoc idem tempus M. Bruti & C. Caſſii cunctationem abrupit, quorum anceps hactenus & varie impedita deliberatio fuerat. Romam reverti periculoſum erat; manere in Italia, ſuſpectum; & ſi ad impoſitam provinciam accingerentur, contumelioſum videbatur. Brutus enim in Aſia, Caſſius in Sicilia frumentum emendum, atque in

urbem mittendum curare debebant. Præbuit tamen illud negotium & colligendarum classium facultatem, & prætextum ducendi moras, si forte casus aliquis exsisteret. nec interea desistebant tueri dignitatem, ut poterant, & literas atque edicta in urbem mittere.

II. Sub autumnum deinde per Lucaniam pedestri itinere Veliam accessit Brutus, atque inde transjecit Athenas. paucisque dein diebus cum sua classe discessit Cassius. Jam enim desperaverant, qualem volebant, obtineri rempublicam posse: & quia Cæsar Octavianus jam se commoverat, nesciebant, quantum huic recte crederetur. Et primo quidem tempore Brutus cum philosophis conversando, videbatur abjecisse rerum aliarum curam. sed tamen & nobiles juvenes, qui Athenas studiorum causa profecti fuerant, sibi dissimulanter adjunxit. in quibus & M. Ciceronem M. F. & in Macedonia per Herostratum quendam tentavit animos eorum, qui copiis præerant. Interim Athenienses ei & Cassio statuas æneas, juxta Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas, tanquam horum imitatoribus, ponendas locaverunt. Hæc agentibus, C. Cæsarem, coacto exercitu, senatum defendere contra Antonii dominationem & injurias auditum est.

III. Igitur sub prætextu reipublicæ & belli Antoniani Cassius in Syriam contendit, jam inde a quæstura benevolam & familiarem. Brutus, Græciam atque Macedoniam occupaturus, facile contrahebat reliquias Pompejanorum exercituum, quæ tum adhuc per Græciam vagabantur: etiam, quos a Dolabella nuper advectos morbus aut oblivio sacramenti retinuerat, ultro affluentibus. Igitur professo jam consilio, ad ostium Caystri perrexit, Romanis navibus obviam, pecuniam cum M. Apulejo quæstore, qui tradita C. Trebonio provincia decedebat, in Italiam portantibus. Ab hoc Apulejo, perquam amico sibi

§ I. Plut. in Brut. c. 32. Cic. ad Attic. 15, 9 & 16, 4. Idem familiar. 11, 3, & Phil. 10, 4. Dio. § II. Dio. Plut.

homine, Brutus & copias accepit, & talentûm ſexdecim millia, ex tributis atque vectigalibus Aſiæ.

IV. Cum inde Samum reverteretur, forte natalis erat Bruti. eoque ob rem feliciter confectam hilarior, poculum in convivio popoſcit grandius, idque manu tenens, alta voce retulit Græci poetæ verſus: *a fato ſe & Phœbo Apolline peſſumdari.* Hæc vox quia nulla apparente cauſa erat jacta, vim præſagii deinde habere viſa eſt: utique poſtquam ultimo prœlio ſive ipſe, ſive Cæſar & Antonius, (utrumvis enim traditur) ſignum militibus dederunt *Apollinem.* Sed hæc poſterioris paulo temporis ſunt. At tum quidem Brutus erectus ad conatum comparandi exercitus, etiam Veterem Antiſtium induxit, ut daret ei ex ſua pecunia vicies, ſeque ipſum offerret ac conjungeret partibus. Sed & equitatum, qui in Syriam ducebatur bipartito, intercepit. quingenti equites a Cinna quæſtore ad Brutum in Theſſalia diſceſſerunt: ceteros, qui per Macedoniam ducebantur, Cn. Domitius a legato Syriaco abduxit. Legio, quam legatus Antonii L. Piſo ducebat, Ciceroni adoleſcenti ſe tradidit.

V. Interim & ipſe profectus Demetriadem, armorum ingentem copiam, quæ juſſu Cæſaris tranſportata in Græciam, tum ad Antonium reportabantur, occupavit. Inter hæc ſumma celeritate, nequidquam retinente ſenatu, C. Antonius prætor affuit, Q. Hortenſio ſucceſſurus, qui Macedoniam obtinuerat. Sed prævertit Brutus, provinciamque, tradente Hortenſio proconſule, accepit, delectuſque in ea, ejuſdem Hortenſii ſummo ſtudio habuit. Vicinos etiam reges atque tyrannos adjunxit ſibi: magnaque iterum auctus eſt pecunia. Quippe Thracis cujuſdam reguli conjux Polemocratia, cujus maritus occiſus dolo æmulorum fuerat, cum filio & theſauris ſe contulit ad Brutum, ejuſque fidei omnia tradidit.

§ III. Liv. Epit. Dio. Cic. Phil. 11, 13. Plut. Appian. Vellej. 2, 62. § IV. Appian. Plut. Val. Max. 1, 5. Cic. Phil. 10, 6. § V. Cic. Phil. 1, 5, & 13, 15. Liv. Epit.

VI. Brutus, puero Cyzicum amandato, donec in paternum imperium restitui posset, aurum atque argentum, cujus magna vi erat potitus, signare instituit. His rebus acceptis, C. Antonius cum septem cohortibus contendit Apolloniam, ad occupandum Illyrici exercitum. Tres legiones a P. Vatinio proconsule, apud Apolloniam & Dyrrhachium habebantur. Cum his paulo ante res in Dalmatia & Illyrico gesserat Vatinius, deficientibus denuo post Cæsarem barbaris; & aliquot oppida ceperat, ex quibus rebus Imperator est appellatus. Sed postea ob acceptum detrimentum, amissoque Bæbio viro consulari, (forte ex suffectis a Cæsare fuit) Dyrrhachium se receperat.

VII. Istum exercitum M. Bruto tradidit, apertis Dyrrhachii portis: non sponte, (semper enim adversatus his partibus, & pro ingenii quadam pravitate Bruto fuerat) sed milites continere invalidus, apud quos in odio semper habitus, tum etiam propter adversam valetudinem in contemtu erat. Clausit tamen portas; &, insolito casu adjuvante, facile repulisset Brutum, si studia militum habuisset. Quippe Brutus, ut accidere quandoque ajunt per altam nivem ambulantibus, morbo correptus, quem *boulimiam* Græci vocant, ingenti desiderio cibi deficiebat. & quia cum expeditis valde properaverat, longe a tergo relicti erant commeatus. Igitur ad portam oppidi progressi milites, *panem* a vigilibus petierunt.

VIII. Atque illi, intellecta Bruti necessitate, continuo affuerunt ipsi cum cibariis & vino. Tanta enim erat Bruti dignatio, ut cuilibet ducum anteferendus videretur. Igitur hos quidem recepit volentes: sed quia honestius putabat, ab imperatore accepisse legiones, quam si contra voluntatem ejus, cui commissæ fuerant, ad se pellexisset; in literis ad senatum aliquam Vatinii mentionem fecit. Ceterum eam non admodum fuisse aut factam ex animo, aut creditam, vel inde colligas, quod Cicero, cum ab senatu

§ VI. Cic. familiar. 5, 9. Appian. § VII. Appian. Dio. Vellej. 2, 69. Plut.

honores laudesve decerni censeret, Vatinii, quamquam olim reconciliati, mentionem insuper habuit.

IX. Dum hæc aguntur, ob multiplices prodigiorum terrores, & præsentia mala, novi consules A. Hirtius & C. Pansa (nam is magistratum hoc anno gessit, quamquam proscripti filius) senatum Kalendis Januariis convocarunt. Ne tum quidem finis minarum fuit; &, cum de more sacrificarent consules, lictorum unus, non apparente causa, repente concidit mortuus. Igitur neque sequenti biduo cessatum; sed senatus habitus est etiam postridie Kalendas, quamquam antiquo pontificum decreto postridie omnes Kalendas, Nonas, Idus, atri dies haberentur. Sed inter procuranda prodigia exstitit aliud omnibus minacius. quippe accitus ab Etruria haruspex *reditura* respondit *regna, qualia olim fuissent, cunctosque servituros, se uno excepto:* atque hæc fatus, compresso spiritu, cecidit exanimis.

X. Decretum tamen postea est, *ut Hostilia curia reficeretur, & locus, in quo navale prœlium fuerat editum, complanaretur. Minervam quoque Ciceronis reponi* placuit, cujus circum hæc tempora contra Antonium actiones nemo melius exposuerit ipsius eloquentissimi viri Philippicis, quarum quæ quinta inscribitur, Kalendis est habita; sexta vero, post triduum. His quamquam Fufius Calenus, & alii quidam obstrepebant, obtinuit tamen factio Cæsaris, eique prius decreta confirmavit, *statuam equestrem in rostris, cum ætatis ejus adscripta notatione; utque proprætore bellum cum consulibus adversus M. Antonium gereret consularibus ornamentis.* adjectum etiam, *ut senator esset, sententiamque loco prætorio diceret; ejusque rationem sic haberi in omnibus, quasi anno superiore quæstor fuisset.*

XI. *Militibus decreta pecunia ex ærario, quantum iis victoriæ causa Cæsar promisisset; & quam expendisset Cæsar privato*

§ VIII. Vellej. Plut. Cic. Phil. 10, 6, & familiar. 5, 9. § IX. Dio. Macrob. Saturnal. 1, 16. Plut. Liv. 6, 1. Appian. § X. Cic. familiar. & Phil. 5, 1. Dio. Vellej. 2, 61. Sueton. in Aug. c. 10. Liv. Epit.

consilio parandis copiis, ea de publico redderetur: utque iis militibus, qui discessissent ab Antonio, statim atque finitum bellum esset, missio daretur, agrique dividerentur. His ita constitutis, cum opinione omnium pro hoste judicato Antonius haberetur, mater ejus, uxorque & filius puer, tota nocte deprecabundi discurrerunt per senatorum domos; & interdiu quoque in curiam euntes fletu & precibus, & ad genua se projiciendo singulorum, moverunt multorum animos, ut tam repentinam fortunæ mutationem non sine misericordia intuerentur.

XII. Hoc videns metuensque Cicero vehementi rursus oratione accendit indignationem Patrum: sed a L. Pisone familiari Antonii mitior dicta est sententia, placuitque ex ea, *mitti ad Antonium legatos, qui pro Gallia offerrent Macedoniam.* cetera mandata perscripta sunt durius, quod id negotium Ciceroni senatus imposuerat: *Ut ante certam diem discedentibus militibus* (*Kalendæ Februariæ* prædicebantur) *fraudi ne foret, fuisse cum Antonio: qui neglexissent id facere, pro hostibus haberentur. Antonius a Mutina confestim discederet: exercitum cis Rubiconem intra diem dictam reduceret, dum ne propius urbem Romam ducentis millibus admoveret: provinciam ne depopularetur; neve delectus in ea haberet: essetque in Patrum conscriptorum & populi Romani potestate.*

XIII. Neque multo post, priusquam reverterentur legati, *tumultum* esse decreverunt, vestitumque mutaverunt Patres, populo quoque sumente saga, Cicerone principe, qui pridie Non. Febr. descendit ad forum sagatus, cum reliqui consulares togati vellent descendere: quod solebant eo honore functi, quamquam erat in sagis civitas. Senatusconsultum quoque factum, *ut L. Munatius Plancus ex Comata Gallia, & ex Narbonensi Lepidus*, de quibus bona tum erat opinio, *auxilio consulibus & D. Bruto essent.* Missi sunt ad Antonium tres consulares Ser. Sulpicius, L. Piso, L. Philippus, principes civitatis. Ex his Sulpicius, qui

§ XI. Cic. Phil. 5, 19. Liv. Epit. Dio. Appian. § XII. Liv. Epit. Appian. Dio. Cic. Phil. 5, 2. 6, 3. 12, 7.

ætate ceteros anteibat, cum jam prope caſtra veniſſet, fato functus eſt; ceteri metu, an alia cauſa, incertum, nihil egerunt amplius, quam ut mandata porrigerent.

XIV. Accepit ille gaudens cauſam ſibi datam ab ſenatu hoſtiliter agendi. Quamobrem in conſpectu legatorum Mutinam verberavit tormentis; & multa ſtatim in ſenatum, in Ciceronem, in Octavianum, coram iiſdem effudit: *Mirari, quod Romæ ſint, qui Cæſarem, optime de republica meritum, pro tyranno & hoſte habeant; Ciceronem non habeant, qui, ſervatus a Cæſare, cum necari jure potuiſſet, hanc ei referat gratiam, ut percuſſores ejus potiores habeat amicis omnibus: Decimum, donec recte feciſſet, habuerit odio; idem nunc parricidam diligat. huic conſervatam provinciam velit, a ſolo Cæſare datam; Antonio eat ereptum, quam habeat populi Romani beneficio. Sed & Patres conſcriptos pravis conſiliis uti, qui in gratiam pueri* (Cæſarem notabat) *ſe afficerent injuriis. Dari præmia militibus, qui a ſe deſciviſſent, cui ſenatuſconſulto eſſent dati; minas denuntiari his, qui maneant in officio. Eam vero rem tam ad ſuum incommodum, quam reipublicæ detrimentum, depravata in tantum diſciplina, pertinere.*

XV. *Se tamen aſſenſum eſſe decretæ oblivioni, propter viros duos, Caſſium & Brutum. Sed quando ipſe & Dolabella hoſtium numero habeantur, non aliam ob cauſam, quam quia jure data retineant, ſe quoque irritam pactionem illam oblivionis facere, quam hi, quorum ad beneficium ea res pertineret, priores violaſſent.* Dedit deinde viciſſim mandata iiſdem legatis perferenda ſenatui: quamquam & ipſe legatum mitteret L. Varium, ædilitium hominem, compotorem ſuum, cui propter morum turpitudinem cognomentum erat inditum *Cotylæ*. Mandatorum ea fuit ſumma, *futurum ſe in poteſtate ſenatus, amore pacis & patriæ. Ciceroni, a quo profecta ſciat, quæ nomine ſenatus ſcripta fuiſſent, hæc reſpondere: ſibi conceſſam plebiſcito Galliam, juſque datum bello Decimum proſequendi, lege contemta repugnantem. adeoque ſi perſtet, pœnas*

§ XIII. Dio. Cic. Phil. 8, 1, & familiar. 10, 33. § XIV. Cic. Phil. 8, 7. Appian. Dio.

ab eo ſumturum, uno percuſſorum pro omnibus, ut tandem exſolvatur piaculo ſenatus, quo per Ciceronem Decimo opitulantem ſe obſtringat.

XVI. Hæc legatis injuncta. Modeſtiora per Varium; tectiora certe, nuntiavit: *Provinciam* (his enim verbis uſus eſt) *remitto: exercitum depono: privatus eſſe non recuſo: omnia obliviſcor. in gratiam redeo, ſi legionibus meis, & ſi equitibus, & ſi cohorti prætoriæ prædam agroſque dederitis; & quibus ego atque Dolabella dedimus agros, eos tenere patiamini.* Poſtulavit præterea, *uti chirographorum atque commentariorum Cæſaris obtentu facta ſua atque collegæ decreta manerent: ne tangerentur rationes ad Opis: ne fraudi eſſet ſeptemviris agrorum dividendorum, quod egiſſent; ceteriſve, qui ſecum eſſent, & adverſus leges commiſiſſe dicerentur. ne ſua judiciaria lex abrogaretur. ut pro Togata Gallia Comatam provinciam haberet, cum ſex legionibus, iiſque ſuppletis ex D. Bruti exercitu, non ſolum ex delectu ſuo: tamdiuque ut obtineret, quamdiu M. Brutus, C. Caſſius conſules prove conſulibus futuri in provinciis eſſent.*

XVII. Hoc addebat, ut potentes viros demereretur, ſimul Cæſari ſollicitudinem immitteret, ne cum his conjungeret vires Antonius, ſi nimis ab eo premeretur. Non enim erat ullum concordiæ ſtudium Antonio; nec aliud agebat his mandatis, quam ut colorem quæreret bonæ cauſæ, ſenatui ſe permittens: ſed has conditiones adjecerat, quas neque recepturus ſenatus eſſet, neque Cæſar pateretur. Qua enim ratione hic aut interfectores patris ſui conſules creari ſineret; aut Antonianis copiis paria decerni præmia, quam decreta ſuis eſſent: atque per hoc Antonii apud milites auctoritatem & potentiam adaugeri? Neque dubitatum eſt, quin extemplo hoſtis Antonius judicaretur: militibus alia diceretur dies, *uti* nimirum *cum Antonio fuiſſe fraudi non eſſet his, qui ante Idus Martias eum reli-*

§ XV. Cic. Phil. 8, 8. 11, 6. 13, 12. & familiar. 12, 4. Appian. Dio. Plut. in Ant. c. 24. § XVI. Cic. Phil. 10, 8.

quiſſent, & aut ad conſules, aut ad Cæſarem, aut ad Brutum adiſſent.

XVIII. Conſulibus permiſſum, *ut rempublicam defenderent, viderentque, ne quid ea detrimenti acciperet.* In hæc quia ingenti pecunia erat opus, *quintam & viceſimam facultatum omnium conferri* juſſerunt. Hoc tempore præcipua Ciceronis opera fuit, quotidianis ferme concionibus populum hortantis. hinc & armorum magna vis gratuito fabrorum labore, & variis nominibus pecuniæ collectæ. Antonii præſertim amicis, auctore eodem, impenſæ graves injunctæ. quas illi ſane ſuſtinebant alacriter, tanquam re ipſa criminationes refellerent. Etiam municipia Italiæ opes ſuas conferebant, principibus pecuniæ pollicendæ Firmanis, quibus ob eam rem actæ erant ab ſenatu gratiæ: quemadmodum & Marrucinis, qui *ignominia notandos* cenſuerant, *quotquot militiam ſubterfugiſſent;* & L. Naſidio equiti Romano, cujus hortatu non milites modo facti vicini, ſed etiam facultatibus ſublevati fuerant.

XIX. Patavini quoque, rejectis Antonianis, pecunia, militibus, &, quod maxime deerat, armis conſules & Cæſarem juverunt: horumque ſtudium alii Tranſpadani, qui prius Antonio favere putabantur, imitati ſunt. Sed eo perventum erat, ut urbem, jam inde a triumpho Pauli Macedonico immunem a tributis, ſubire inſolitum onus, pecuniam dare, contribuere, ſolvere oporteret. Nam & Mutinenſis Brutus valde urgebatur inopia: & Marcus non abundabat. & ad vocem tributi quotidie obdureſcebant homines, quæ ſupra annos centum viginti vix audita in urbe fuerat. Et renato in Africa bello, etiam Q. Cornificius pecuniam petebat. Igitur & ſenatores in ſingulas tegulas ſive propriarum ædium, ſive conductarum, quaternos obolos pependerunt. Maxima enim erat rei nummariæ difficultas publice, ut etiam annuos prætermitti ludos opor-

§ XVII. Dio. Vellej. 2, 65. Appian. Cic. Phil. 5, 12 & 8, 11.
§ XVIII. Dio. Appian. Cic. familiar. 11, 14, & Phil. 7, 8.

teret, præterquam paucos obiter factos, & dicis causa.

XX. Igitur M. Bruto, qui per eadem tempora *provincias & exercitus a se occupatos retinere* jubebatur, senatusconsulto permissum, *uti pecunia, si qua opus sit, & exigi possit, utatur, exigatque, a quibus videatur: ad rem militarem mutuam sumat a civitatibus, frumentumque imperet.* Eodem senatusconsulto laudatus est Q. *Hortensius*, jussusque *cum Q. Cæpione proconsule & legatis suis Macedoniam provinciam obtinere, quoad ei ex senatusconsulto successum sit.* Sed & C. Cassio decretum, *uti Syriam obtineret cum imperio, bellumque cum Dolabella gereret.* Q. Cæpionis nomine non alium nisi M. Brutum intelligi monendum est, qui nomen illud prænomenque, cum ab Servilio Cæpione avunculo esset adoptatus, adsciverat. Dum hæc in Antonium Romæ fiunt magno plerorumque studio, non defuerunt, qui partes ejus modis omnibus tutarentur. Ex quorum numero adversus senatusconsultum, quo contra rempublicam fecisse existimabantur, ad Antonium profecti sunt prætores ejus anni duo, P. Ventidius, L. Marcius Censorinus: unusque tribunus plebis, & designati duo, cum aliis quibusdam senatoribus.

XXI. Alii manentes in urbe omnem pro Antonio lapidem movebant: Fufius præsertim & Piso, plerumque sententiis dissidere a Cicerone soliti, & pacis commoda inculcantes. Hi neque vestem mutaverunt statim, & senatui fuerunt auctores *iterum ad Antonium legatos mittendi*, Pansa quoque consule hortatore. dictæque sunt sententiæ, *ut consulares quinque, atque inter eos Cicero, legarentur.* Sed hic quidem senatui causas, cur proficisci neque posset, neque deberet, luculenta oratione exposuit: atque illo detrectante legationis munus, ceteri quoque remanserunt. Sed Vibio Pansæ consuli, ad bellum exeunti, fœda ostenta facta. Nam ultima concione, quam ad populum ha-

§ XIX. Cic. Phil. 12, 4 & 14. Idem familiar. 1, 24 & 12, 20, & ad Brut. ep. 2. Plut. in Æmil. c. 63. Dio. § XX. Appian. Cic. Phil. 10, 11, & ep. ad. Brut.

buerat, quendam ex turba comitialis morbus proſtravit: & qua profectus eſt hora, ſtatua ejus ænea equeſtris, quam habebat domi, corruit.

XXII. Equus phaleratus in heri conſpectu feſtinans concidit: inter immolandum, ut ſolebat, priusquam paludati magiſtratus proficiſcerentur, exta ab haruſpice propter mirificam ſanguinis exundantis copiam judicari nequiverunt: & quidam e populo in eodem ſanguine lapſus, palmam, quam boni ominis cauſa proficiſcenti daturus erat, cruentavit porrexitque. Ad hæc ſimulacrum Matris Deûm in palatio ab ortu ad occaſum ſe convertit: & Dianæ ſignum, quod Mutinæ colebatur, plurimo ſanguine primum, deinde lacte fluxit. Conſules ante ferias Latinas ex urbe profecti ſunt, quod ſemper exitioſum ipſis fuiſſe, multa documenta declarare videbantur. Neque leviora minis mala ſecuta.

XXIII. Rediit Sullana proſcriptio, omniſque ferme nobilitas, exceptis, qui fecerunt, ſublata eſt. Hujus calamitatis cauſa ſenatui a Dione adſcribitur: qui prava calliditate neminem toleraturus dominum, alios aliorum ope ſtuduerit evertere; atque ſic offenſos ſibi omnes effecerit, amicum neminem. Nec reprehendendum hoc judicium eſſe, manifeſtum erit ex rerum expoſitione, quæ ſecutæ ſunt: quas patebit non alias fuiſſe, quam ex ejuſmodi conſiliis proficiſci debuerunt. Quippe Antonius, jam diſſimulans, quod ab initio ſolum prætulerat, *non propter ſpretum plebiſcitum Decimo bellum ſe facere, ſed tanquam Cæſaris percuſſori*, jactabat, etiam ſcriptis ad ſenatum literis: eo haud dubie animo, ut vel alliceret juniorem Cæſarem, vel certe ſuſpectum partibus faceret.

XXIV. Et profecto varie nutabat Cæſar, incerta temporum & negotiorum intuens. Oblivio præteritorum & impunitas ab ſenatu viris ejuſdem ordinis, & pleriſque arcta neceſſitate junctis, humanitati imputari poterat; con-

§ XXI. Cic. Phil. 8, 4, & 12, 1. Dio. § XXII. Jul. Obſeq. Dio. § XXIII. Flor. Dio. Cic. Phil. 13, 10. Appian.

ceſſæ pro majoribus exiguæ provinciæ, ſecuritatis ipſorum cauſa datæ videri. *Sed quorſum in Gallia retineri Brutum; & decretam ſibi provinciam ingreſſo Antonio, dominationis impingi crimen: eoque prætextu ſe quoque in eum armari? Præterea Dolabellam, uno percuſſorum Cæſaris interfecto C. Trebonio, hoſtium numero haberi: Bruto Caſſioque imperium ampliſſimum, poteſtatemque in omnes alios, qui provincias ab Jonio mari ad Ægyptum uſque obtinerent, concedi. Quorſum enim iſta, niſi ad partes extollendas Pompejanas, pertinere?*

XXV. Reputabat &, quid ſibi decretum eſſet ab ſenatu, reperiebatque, *tanquam adoleſcentulo fieri fucum, concedi ſpecioſa, ſtatuam, ordinem ſenatorium, nomen proprætoris,* (de his enim rebus jam acceperat;) *at decreto, uti cum conſulibus bellum adminiſtraret, exercitum ſuum eripi, parere coacto majus imperium obtinentibus.* ad hæc, *præmia decreta tantummodo his, qui transfugiſſent ab Antonio, non etiam qui Cæſarem ſecuti alii eſſent, ad ſuam injuriam pertinere* judicabat; *neque aliud agi ab ſenatu, quam ut ſe ad tollendum Antonium abuterentur; illo dejecto, ſe quoque tollerent.* Interim & imperium ſuſcepit Spoleti, & pro more novam poteſtatem auſpicantium immolari juſſit. apparueruntque omnium victimarum jecinora replicata intrinſecus ab ima fibra, reſponſumque a vatibus, *intra annum duplicaturum eſſe potentiam, quemadmodum exta duplicia fuiſſent.*

XXVI. Sic animatus in concionem vocavit milites, oſtenditque, *ſe horum etiam, quæ ab ſenatu acciperet, cauſa gratias iis agere; nec enim daturos ei imperium Patres, niſi prius a militibus habuiſſet: neque ſe defore præmiis eorum, re feliciter geſta.* Confirmabant adoleſcentis ſuſpiciones cetera quoque: quod legati & mandata publico nomine ad Antonium mittebantur: conſules ad eum, ſe neſcio, ſcribebant; & literas Antonii ad ſenatores quoſdam deſtinatas, cum intercepiſſent, clam ſe reddendas curaverant: neque ſerio gerebant bellum, per cauſam hiemis omnia tardantes at-

§ XXIV. Appian. Cic. Phil. 10, 5. § XXV. Plin. 11, 17. Sueton. in Aug. c. 95.

que procraſtinantes. Præter præſidium Antonii Claterna dejectum, nihil erat ab Hirtio geſtum: & Panſa tollendis Antonii legibus, agendoque per urbem & Italiam delectu, occupabatur.

XXVII. Sed quia nondum erat tempeſtivum hæc intelligere videri; etiam Hirtio, ut a ſenatu clam mandatum fuerat, duas poſcenti legiones, quartam & Martiam, quod erat roboris in exercitu, conceſſit. & Hirtio Claternæ hibernaturo, Forum Cornelii profectus, quotidie & legendo, & ſcribendo, & declamando ſe exercuit; gnarus, in ſumma dignitate potentiam munitam armis, facundia deſtitutam & civilibus artibus, metui quam amari, & terrere quam rogare aptiorem eſſe. Interea & legatus Bruti Pontius Aquila, qui tribunus plebis offenderat Cæſarem, deinde inter percuſſores ejus fuerat, T. Munatium Plancum aliquot prœliis victum, Pollentia, etiam crure fracto, expulit.

XXVIII. Et ipſe Brutus ſenatori cuidam, qui profugerat ad Antonium, ſupellectilem, quam ille Mutinæ reliquerat, mittendo, in tantum celebratus eſt, ut & complures civitates, quæ ſuperiore anno largitionibus, conceſſionibuſque privilegiorum erant obligatæ Antonio, a partibus ejus alienarentur, & exercitus fieret ſegnior. Igitur Antonius ad corrumpendos Mutinenſes ſuorum aliquos in oppidum miſit. At Brutus hoc ſentiens, dolum haud inelegantem machinatus, convocavit omnes cujuſque modi homines, qui tum Mutinæ degebant: paucisque verbis factis, demonſtravit locum, in quem milites, ſimul alium, in quem ceteri diſcederent.

XXIX. Ita relictos in medio hoſtes facile comprehendit. At ubi circumvallatus urgeri fame cœpit, Cæſar ei metuens, Hirtium impulit, ut ad liberandam obſidione

§ XXVI. Jul. Obſeq. Plin. Appian. Dio. Cic. familiar. 12, 5, & ad Brut. ep. 1, & Phil. 8, 2. § XXVII. Dio. Cic. Phil. 8, 2, & familiar. 12. Appian. Sueton. in Aug. c. 84. § XXVIII. Cic. Phil. 11, 6. 12, 6, & familiar. 10, 8. Appian.

Mutinam una proficiſcerentur. In itinere Bononiam occuparunt, quæ antiquitus in clientela Antoniorum conſtituta, cum præſidium non haberet, ſine certamine aperuit portas. Neque, præter Rhegium Lepidi & Parmam, ullum oppidum Antonio ſupererat. Sed erat is equitatu firmus. quem obviam venientibus a Bononia miſit. Fiebant igitur equeſtria crebra prœlia : ſed vincebantur Antoniani, quamquam ſuperiores numero, quia torrentibus interrupta planities multitudinis uſum auferebat.

XXX. Ne tamen Mutinam venire victores poſſent, Scultenna fluvio & præſidiis ad eum Antonii prohibebantur. Igitur ut, quibus poſſent modis, Brutum, præſentia horum cognita, confirmarent, ab altiſſimis arboribus efferri faces accenſas juſſerunt. Deinde, cum id parum intelligeretur, tenuem plumbi laminam literis inſculptis convolverunt, quæ per urinatorem alligata brachio ſub aqua deferretur. Cum hoc modo ſæpe commeaſſent literæ, atque parte Scultennæ, quæ nunc quoque Mutinam intrat, ſalem, quo maxime indigebant obſeſſi, cuppis incluſum, itemque pecora intromiſiſſent; ſentiens, quod agebatur, Antonius, retia per amnem tetendit, quibus omnia hæc exciperentur. Tum ad aliam aſtutiam tranſitum, & columbæ cum epiſtolis ultro citroque miſſæ. Priuſquam dimitterentur, in obſcuro loco fame macerabantur. Deinde epiſtolæ ſeta religabantur ad collum. ſic dimiſſæ, quam proxime urbem poterat, cibi luciſque deſiderio petebant ſumma quæque ædificia, ibique excipiebantur: utique poſtquam, intellecta re, cibum certis locis collocari Brutus juſſerat.

XXXI. Eædem deinde remittebantur a Bruto cum literis, loca nota repetentes. Sic obfirmato ad tolerandam obſidionem Decimo, Antonius, fratri Lucio cuſtodia operum ad Mutinam demandata, caſtra hoſtium caſtris op-

§ XXIX. Sueton. in Aug. c. 17. Cic. familiar. 10, 15 & 12, 5. Idem. Phil. 10, 5. Dio. Appian. Plin. 3, 16. § XXX. Front. Strat. 3, 37 & 14, 3. Dio. Cluver. Ital. antiq. l. 1. Plin. 10, 37.

posuit. Crebræ inde velitationes, sed nihil ad rerum summam: inter quas & Galli equites, quos cum elephantis ad Cæsarem defecisse diximus, ad Antonium redierunt, clade etiam aliqua Cæsarianis illata; & inter pabulatores, oborto certamine, suos unoquoque conante defendere, acriter pugnatum, superiorque discessit Antonius. Interim P. Ventidius ex coloniis Cæsaris instar duarum legionum collegit, notus plerisque & militiæ socius. Magni inde rumores exstiterunt in urbe, cum eo properare audiretur, fugerantque multi, atque inter eos Cicero. Sed conjungere se cupientem Antonio Ventidium Cæsar & Hirtius excluserunt. Ergo profectus in Picenum, ibi quoque delectibus habitis, aliaque conscripta legione, temporibus insidiabatur.

XXXII. Dum hæc in urbe & Italia fiunt, M. Brutus in Macedonia & Epiro res suas insigniter auxit. C. Antonius, progressus Apolloniam, eo contrahere, quidquid militum vicinis locis erat, moliebatur. Sed ubi & illi se ad Brutum potius contulerunt, & Apolloniatas eodem inclinare Antonius sensit, magnam urbem & gravem, relicta Apollonia, Buthrotum profectus est. Mox, amissis in itinere cohortibus tribus, quæ cæsæ a Bruto fuerant, cum præter Amantiam & Bullidem teneret nihil, huc statuit contendere.

XXXIII. Sed loca, per quæ eundum erat, Cicero adolescens jam præceperat: per quæ vi conatus aperire viam, victusque; dum inter paludes magno agmine se recipit, a Bruto circumvenitur. Facile erat delere universos, sed Brutus, *parcendum* dicens *suis mox futuris*, *consalutari eos jussit*, & cum nihil responderent, *tamen dimitti*. Sed rursus in præruptis locis nactus, circumdatosque, uti prius salutans, commovit omnium animos, ut *dignum existimatione sua* prædicantes, *qua mitis & sapiens ferebatur*, in fidem ejus concederent. Antonium etiam deditum ita clementer

§ XXXI. Plin. Dio. Appian. Cic. § XXXII. Plut. in Brut. c. 37. Dio. Cic. Phil. 11, 11.

habuit, ut ne magiſtratus quidem eriperet inſignia: ſimulque cum Bruti literis ad ſenatum allatæ ſunt Idib. April. a C. Antonio *proconſule;* hoc enim adhuc vocabulo utebatur.

XXXIV. Hæc igitur epiſtola movit iram Patribus: at quam Brutus ſcripſerat, mira ſenatus lætitia, totiuſque civitatis alacritas excepit atque laudavit. Igitur paucis abinde diebus, quam fugatus a Mutina Antonius animos Patribus feciſſet, Bruto Caſſioque provinciæ, quas jam privato conſilio occupaverant, decretæ ſunt. laudati exercitus, qui his ſe tradidiſſent. Senatuſconſulto comprehenſæ comprobatæque pecuniæ, quas a quæſtoribus tranſmarinarum provinciarum acceperant. poſtremo præceptum rurſus omnibus provincias trans Jonium habitantibus, *uti M. Bruto, C. Caſſio dicto audientes eſſent.* Sed jam de rebus, quas interim in Aſia Dolabella geſſit, exponendum eſt.

§ XXXIII. Plut. Appian. Cic. ep. ad Brut. 14. Dio. § XXXIV. Vellej. 2, 62. Plut. Appian.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXXIV.

IN LOCUM LIB. CXIX LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI DECIMI NONI.

C. Trebonius in Aſia fraude P. Dolabellæ occiſus eſt. Ob id facinus Dolabella hoſtis a ſenatu judicatus eſt. Cum Panſa conſul male adverſus Antonium pugnaſſet, A. Hirtius conſul cum exercitu ſuperveniens, fuſis M. Antonii copiis, fortunam utriuſque partis æquavit. Victus deinde ab Hirtio & Cæſare Antonius in Galliam confugit, & M. Lepidum cum legionibus, quæ ſub ipſo erant, ſibi junxit: hoſtiſque a ſenatu cum omnibus, qui intra præſidia ejus eſſent, judicatus eſt. A. Hirtius, qui poſt victoriam in ipſis hoſtium caſtris ceciderat, & C. Panſa, e vulnere, quod in adverſo prœlio exceperat, defunctus, in campo Martio ſepulti ſunt. Adverſus C. Cæſarem, qui ſolus e tribus ducibus ſupererat, parum gratus ſenatus fuit: qui, D. Bruto, obſidione Mutinenſi a Cæſare liberato, honore triumphi decreto, Cæſaris militumque ejus mentionem non ſatis gratam habuit: ob quæ C. Cæſar, reconciliata per M. Lepidum cum M. Antonio gratia, Romam cum exercitu ve-

nit, &, perculſis adventu ejus iis, qui in eum iniqui erant, cum annos novemdecim haberet, conſul creatus eſt.

I. P. Dolabella, cum in conſulatu ſuo Syriam plebiſcito obtinuiſſet, ſic inſtituit agere, tanquam non ad unam provinciam tuendam, ſed ad infinitam colligendam potentiam viribus opus haberet. Erat enim inter hunc & Antonium collegam, ſicut mox ejus rei certa indicia eruperunt, de occupanda dominatione inita pactio. Idcirco ſimul Achajam attigit, Veterem Antiſtium nactus, (quem poſtea Bruto acceſſiſſe diximus) pecuniam ab eo popoſcit; deinde, per Macedoniam atque Thraciam agendo eadem, M. Octavium Marſum legatum cum una legione præmiſit in Aſiam.

II. Ipſe tardius inſecutus, allato ſenatuſconſulto, quo Caſſio Syriam ab ſenatu datam cognovit, C. Trebonium, qui tum Aſiæ præerat, adiit: complexuſque hominem, & familiariſſime collocutus, adeo fefellit, ut nihil non in ejus amicitia collocandum eſſe Trebonius crederet, cibaria militibus ejus daret, cum ipſo creberrime & confidenter verſaretur. Sed hæc utrum eo animo facta ſint, an vero ut ad fraudem Dolabella illiceretur, inter auctorum diſſenſionem, tanto poſt tempore, difficile dijudicatu eſt. Certe neque Pergami, neque poſtea Smyrnæ admiſſum eſſe Dolabellam traditur; forum tantum rerum venalium, tanquam conſuli videlicet, præbitum. Ideoque incenſum ira Dolabellam, oppugnationem tentaſſe ferunt oppidi; ſubmotumque Trebonii promiſſis, fore, ut Epheſi intromitteretur.

III. Neque tamen excuſandus Dolabella eſt, utro modo res acciderit, fide violata. Quippe miſſis a Trebonio copiis, quæ proficiſcentem Epheſum ſequerentur, atque obſervarent, hoſtilia agitans animo, diſſimulavit omnia, donec minore parte in proximis locis relicta, plures revertiſſe Smyrnam cognovit. Tum vero paucos illos per

§ I. Dio. Appian. Vellej. 2, 69. Cic. Phil. 11, 2. 13, 19, & ep. ad Brut. 11. § II. Cic. Dio. Appian.

insidias delevit: statimque Smyrnam contendens, fidelissimorum antiquissimorumque sociorum oppidum irrupit noctu, scalis ad mœnia, qua parum attente custodiebantur, appositis. Trebonius, in cubili deprehensus, cum ad Dolabellam deduci posceret, contumeliosissime exceptus, deinde Samario cuidam exsuli traditus, verbera atque tormenta pertulit, ne publicam pecuniam proderet.

IV. Postquam sic excruciatus est biduo, *caput abscidi* jussit Dolabella; idque in tribunali, ubi jus reddere consueverat, propositum, deinde ad Cæsaris statuam projectum, pilo suffixerunt milites, gestaruntque circum vias: postremo per plateas silice stratas mittentes remittentesque pro pila, sic contriverunt, ut amplius agnosci nequiret. Corpus tractum atque laceratum in mare abjectum est. Ad hunc modum occiso Trebonio, Dolabella occupavit Asiam, seque munire rebus omnibus instituit, acerbe cogendo pecunias, & classem a Rhodiis, Lyciisque, atque ex Pamphilia & Cilicia, per L. Figulum contrahendo, non ignarus instantium.

V. Quippe quamprimum hæc sunt Romæ cognita, hostis ab senatu judicatus est; *diesque* dictus, *intra quem impune ab eo discedere milites atque familiares possent.* Decretum præterea, *uti consules, Mutinensi bello confecto, Asiam obtinerent provinciam, & de Dolabella sumerent pœnas.* nondum enim Cassii conatum successusque compererant: & veriti, ne interea Dolabella fieret firmior, finitimarum provinciarum prætoribus *curam Asiæ, donec eo venissent consules,* demandarunt.

VI. Sed priusquam ab illis quidquam ageretur, rebus Cassii auditis, *huic bellum contra Dolabellam* decreverunt, amplissimis verbis Cicerone dicente sententiam, *uti ejus belli gerendi causa, C. Cassius proconsule, quibus ei videatur, naveis, nautas, pecunias, ceteraque omnia, quæ ad bellum*

§ III. Vellej. 2, 69. Appian. Cic. Phil. 11, 2. 12, 18. Dio. § IV. Cic. Phil. 11, 2, & familiar. 12, 12. Appian. Dio. § V. Liv. Epit. Dio. Cic. familiar. 12, 14.

gerendum pertineant, imperandi in Syria, Asia, Bithynia, Ponto, jus potestatemque habeat: utque, quamcunque in provinciam ejus belli gerendi causa advenerit, ibi majus imperium C. Cassii proconsulis sit, quam ejus erit, qui eam provinciam tum obtinebit, cum C. Cassius proconsul in eam provinciam venerit.

VII. Eodem senatusconsulto comprehensum, uti *finitimi reges, tetrarchæ, dynastæ, C. Cassium suis copiis opibusque adjuvent*: & de Dejotaro patre & filiis regibus nominatim, qui, audita morte Cæsaris, Armeniam, ab eo sibi ablatam, suo Marte recuperaverant. Interim & Mutinense bellum ad finem venit, sed ita, ut majorum inde motuum exordium oriretur. C. Pansa consul cum novis ex Italia delectibus, (quatuor legiones tironum erant) & Ser. Sulpicio Galba, qui ad eum, itineris accelerandi causa, millia passuum centum erat missus, Bononiam processerat. inde ut ad castra collegæ & Cæsaris perveniret, per viarum angustias tutius noctu obviam ei D. Carsulenum, qui bello Alexandrino præclaram operam Cæsari navaverat, cum legione Martia, & duabus prætoriis cohortibus, Hirtii atque Cæsaris, miserunt.

VIII. Hoc ubi sensit Antonius, quamquam iter arctum occludere palam potuisset; tamen, ne moram injiceret bello, (quamprimum enim pugnare cupiebat) insidias per silvestria Æmiliæ viæ disponere maluit. quam ad rem quia parum idoneus eques erat, duas robustissimas legiones, secundam & tricesimam quintam, in arundinetis, quæ ad utrumque latus viæ erant, collocavit: duasque insuper prætorias cohortes, alteram suam, alteram M. Silani, qui nuper a Lepido ad eum venerat. Quippe Lepidus, a senatu ad opprimendum Antonium evocatus, ambigua fide, & propter recentem affinitatem Antonii in hunc propensior, cum ad senatum frustra de reconciliando eo scripsisset, M.

§ VI. Cic. Phil. 11, 12. § VII. Cic. Phil. 2, 17, & familiar. 10, 30. Appian. Dio. Hirt. de B. Alex. c. 31.

Silano tribuno copias ducendas dederat, non expreſſo, utri ſe parti adjungeret.

IX. At Silanus, imperatoris ſui mentem tenens, (nam ille & Narbone concionatus fuerat, & ad multos ſcripſerat, *ſe cum Antonio conſentire*) ad Antonium conceſſerat. Partem tamen equitatus cum leviter armatis oſtendebat Antonius, ſigna legionum apud Forum Gallorum occultans. At legio Martia, prætoriæque cohortes, hoſte conſpecto, retineri non potuerunt, quo minus prœlium conſertum irent. Igitur Panſa, duabus legionibus tironum ſequi juſſis, tranſitis ſilvarum & paludis anguſtiis, aciem inſtruxit cohortium duodecim. Nondum illæ duæ legiones aderant, cum Antoniani prorumpunt ex inſidiis, manuſque continuo locis impeditis conſerunt.

X. Igitur Martiæ legionis milites, inveterati bellorum uſu, ne turbarentur a tironibus, qui mox ſupervenerunt, ſeorſim hos juſſerunt conſiſtere: ipſi & prætoriani alacriter capeſſiverunt pugnam. Tria ſic prœlia, diſcreta locorum ingeniis, ſimul facta. Nam a dextro cornu, ubi legionis Martiæ cohortes octo contra legionem triceſimam quintam conſtiterant, Carſulenus & Galba Antonianos loco pepulerunt, in fugam non potuerunt vertere. In ipſo viæ Æmiliæ aggere, ubi cohors Cæſaris prætoria contra prætorianos Antonii erat collocata, diu pugnatum eſt perquam acriter. ſed in ſiniſtro cornu, quod erat infirmius, ubi cohors prætoria Hirtii, cum duabus ex legione Martia pugnabat, Antonius fuit ſuperior: & cum equitatu, quo valebat plurimum, circumire cœpiſſet hoſtes, pedem eos referre ad caſtra coegit, quæ interim prudenti conſilio Torquatus Panſæ quæſtor muniverat.

XI. Hoc modo certatum inter hos accepimus a. d. duodeviceſimum Kalend. Maji: quo prœlio Panſa conſul, cum, accepto vulnere, fortiter repugnaret, pilo per ilia tranſ-

§ VIII. Cic. familiar. 10, 9. 12, 2, & Phil. 13, 4. Front. Strat. 5, 2. Appian. Dio. § IX. Cic. Phil. 10, 33, & familiar. 10, 31. Front. § X. Appian. Cic.

acto aliud accepit gravius, & ex prœlio elatus est Bononiam. Antonius, victorem se ferens, castra etiam hostium oppugnavit; neque capere potuit, multis occisis tironibus Pansæ, multis etiam amissis militibus suis. Idcirco, ne interim cognita re Cæsar atque Hirtius supervenirent, omissa oppugnatione castrorum, ad sua reduxit exercitum. At Hirtius, ad defensionem valli sui, quod interim a parte suorum oppugnari Antonius jusserat, relicto Cæsare, cum legione quarta, & veteranorum decem cohortibus (hæc septima erat legio) redeunti Antonio occurrit, appetente jam vespera.

XII. Ibi defessi & inordinati, ab integro milite excepti, quamquam satis fortiter se defenderent, cladem acceperunt, majori parte veteranarum Antonii copiarum deleta. In hoc prœlio summi ducis atque fortissimi militis munia consul explevit, non modo rebus omnibus optime provisis, sed adito inter primos periculo, & aquilam quartæ legionis ipse in hostium adversa signa inferens. Quod nisi nox & paludosa circum loca Hirtium ab insequendo deterruissent, confici bellum potuit. Hæc & Antonii eripuerunt equites, & his occasionem dederunt plures suorum conservandi. quippe saucios, nonnullos & integros, præ lassitudine in uliginosis locis hærentes, partim in equos imponendo, alios recipiendo post terga, & valentissimum quemque jubentes correptis equorum caudis accelerare fugam, magnum eorum numerum reduxerunt in castra ad Mutinam, quarta demum noctis hora reversi.

XIII. Aquilas duas, signa sex & sexaginta victores retulerunt. Sic æquata partis utriusque fortuna, non solum Hirtius, cujus id proprium decus fuerat, sed Pansa quoque & Cæsar, a militibus, & mox ab senatu, ad quem literas Hirtius & Cæsar scripserant, appellati sunt Imperatores: quamquam adversum prœlium Pansa fecerat, Cæ-

§ XI. Cic. Phil. 14, 9, & familiar. 10, 36, & ep. ad Brut. 3. Oros. 6, 18. Jul. Obseq. c. 128. Dio. § XII. Cic. familiar. 10, 33, & Phil. 14, 10. Appian.

ſar non interfuerat pugnæ illi quidem, ſed tamen caſtra multarum legionum paucis cohortibus tutatus, oppugnantes repulerat. Sed *e prœlio fugiſſe eum*, Antonius ſcripſit, *ac ſine paludamento equoque poſt biduum demum apparuiſſe*: & velut teſtimonio conſentiens per eos dies fama, *ipſum etiam cecidiſſe*, vulgavit.

XIV. His tribus prœliis ferme dimidia militum utrinque pars interiit, cum tota cohorte prætoria Cæſaris: ex Hirtianis haud perinde multi ceciderunt. Cum in caſtra ſua omnes rediiſſent, Antonio decretum erat abſtinere prœliis, urgere obſidionem, & equitatu, qua parte virium prævalebat, hoſtibus negotium faceſſere, donec confectus fame Brutus deditionem facere cogeretur. Sed eadem cauſa diverſis ducibus feſtinationem ſuadebat. Idcirco fruſtra ſæpius hoſte laceſſito, qua parte Mutina propter locorum naturam claudi minus potuerat, perrumpere conati, cum Antonius ſolos equites emiſiſſet, equitatu ſuo his oppoſito, ut inſtituerant, Mutinam cum legionibus ire perrexerunt.

XV. Tum vero Antonius, omittendæ Mutinæ metu, legiones duas produxit: reliquas ex aliis caſtris acciri propere juſſit. At Hirtius & Cæſar, cupide aggreſſi inſtructos, priuſquam ſubvenire alii poſſent, egerunt in fugam. Hirtius, cum Antonii vallum ſuperaſſet, circa principia pugnans interfectus eſt; quarta legio, quam ille ſecum habuerat, a quinta Antonii pæne tota conciſa. Ibi Cæſar, ad quem jam ſumma rerum redierat, conſilio manuque inſignis apparuit per omnia; receptoque Hirtii corpore, etiam caſtra Antonii occupata aliquamdiu tenuit.

XVI. Sed paulo poſt ſumma vi conniſus Antonius ejecit hoſtem, multoſque Cæſarianorum occidit: quo tempore Cæſar aquilam, a moriente aquilifero traditam, humeris ſubiit, ipſe quoque cruentus & ſaucius; & tanto pon-

§ XIII. Liv. Epit. Dio. Cic. Phil. 14, 8, 10 & 14. § XIV. Sueton. in Aug. c. 10. Cic. familiar. 10, 33. Sueton. § XV. Dio. Appian. Cic. familiar. 10, 33. Sueton.

dere, ſicuti tum ſigna erant, non deterritus, in caſtra reportavit. Victoriam abſolvit D. Bruti eruptio, cui inter diverſa partium ſtudia, quidam omnia, nonnulli nihil tribuerunt. His prœliis & robur & ſoboles militum interiſſe viſa eſt. viri quoque illuſtres multi ceciderunt, inprimis conſul uterque, (nam & Panſa ex vulneribus eſt mortuus) & L. Fabatus, & C. Peducæus, & D. Carſulenus, & Pontius Aquila.

XVII. Noctem proximam mutuo metu utrinque exegerunt in armis. At Antonius, vocatis in conſilium amicis, quamquam plerique cenſerent, *manendum eſſe, non majori accepta, quam reddita, clade, ducibus hoſtium occiſis, equitatu ſalvo, & Mutina ad extremum deducta; Recte quidem vos*, inquit, *confiditis; plures enim habemus ſperandi cauſas: ſed obſequendum Fortunæ eſt, quæ victoriæ nobis hanc obſtruxit viam, alias aperuit munivitque. Modo perrumpere in oppidum voluerunt hoſtes. ſive idem conſilium denuo tentet Cæſar, ſive circumvallare nos incipiat, quod erit ei propter multitudinem operarum haud difficile, in arcto res noſtræ erunt, omnibus circa hoſtilibus, & equitatus uſu ademto.*

XVIII. *Sed & M. Lepidus, & L. Plancus me pro pro victo contemnent, &, ut ſolet infelicibus, ex amicis hoſtes & illi fient. At ſi Mutinam relinquimus, mox cum tribus legionibus ſuis Ventidius aderit: Lepidus etiam & Plancus auxilia magna & firma ſubminiſtrabunt. Quod igitur bene vertat, paratos habete ad iter milites; & quia multis arma deſunt, pro ſcutis cortices dabimus.* Hæc locutus, non magno poſt intervallo caſtris egreſſus, ad Alpes magnis itineribus contendit. At Decimus, timore Antonii liberatus, Cæſarem metuere incipiens, noctu abruptis fluvii pontibus, ad eum certos homines miſit, gratias tanquam ſervatori agens, petenſque, *ut ſuccedens ad ripam, flumine medio, & civibus arbitris, in colloquium veniat. Se enim certis indiciis declaraturum, non*

§ XVI. Flor. 4, 4. Sueton. Herodian. Cic. ad Brut. ep. 24, & familiar. 11, 14. § XVII. Appian.

ſponte, ſed fatali quodam infortunio, tractum ad conſpirationem eſſe.

XIX. His Cæſar reſpondit iracundius, *ſe neque Decimi ſervandi, ſed belli cum Antonio, implacabili hoſte, gerendi cauſa veniſſe: neque pietatem ſinere, ut alloquatur, aut etiam aſpiciat interfectorem patris: pati tamen incolumem eum eſſe, donec ſenatui populoque Romano videretur.* Tum vero Decimus, progreſſus ad flumen, clara voce appellavit Cæſarem, &, recitato ſenatuſconſulto, quo Gallia ſibi data provincia fuerat, edixit, *ne, trajecto fluvio, Cæſar alienam provinciam ſine conſulibus invaderet; neve perſequeretur Antonium: huic enim operi ſe ſufficere.*

XX. Non fallebat Cæſarem, hanc ferociam Bruto ex fiducia Patrum accedere. igitur, quantumvis eum in ordinem redigere facile potuiſſet, moderatus eſt iræ, ſeque Bononiam ad C. Panſam contulit, rebus omnibus ſenatui perſcriptis, effectoque, ut de iiſdem nomine Panſæ ſcriberetur. Hoc fuit illud in republica tempus, quo nullum reperio fuiſſe unquam difficilius. Plena ſuſpicionum omnia, plena timoris, ſimulationis, perfidiæ. & Dolabellæ quidem atque Antonii jam eruperat furor: neque obſcurum erat, quid Brutus, quid Caſſius molirentur. Lepidi, Planci, Aſinii cunctatio quorſum tenderet, mox apparuit.

XXI. Sed ſenatus, quem *caſtra Pompeji* non præter rem appellabat Antonius, id agebat unice, ut per diſſenſionem Julianorum ducum partes illæ penitus tollerentur. eamque tum machinationem Octaviano C. Panſa detexit, tanto ſimplicius atque apertius, quanto certius de inſtantibus ſupremis minus movebatur metu gratiaque, & ceteris affectibus, qui propter vitæ commoda ſollicitant animos. Igitur cum vocari Cæſarem juſſiſſet, *Ego*, inquit, *patrem tuum tanta caritate dilexi, ut me ipſe non potuerim magis. Sed neque mortem ejus vindicare licuit, neque conſen-*

§ XVIII. Front. Strat. 1, 7. Cic. familiar. 11, 13. Appian. § XIX. Oroſ. 8, 18. Appian. § XX. Vellej. 2, 60.

ſui ceterorum reſiſtere, cui & tu, quamquam exercitu parato, prudenter ſane ceſſiſti.

XXII. *At illi, cum & te metuerent & Antonium, qui & ipſe ingens Cæſaris ſtudium præferebat, penitus gaviſi ſunt, inter vos male convenire; futurum ſperantes, ut mutuis offenſis invicem attereremini. Poſtquam autem copias haud ſpernendas penes te eſſe viderunt: primo quidem tanquam adoleſcentulum, inani honorum ſpecie allicere ſunt conati; deinde, ubi tu cum alibi, tum in recuſando, quod exercitus offerebat, imperio, magnum animum & ſui compotem oſtendiſti, exterriti eo flexerunt conſilia, uti nobiſcum adminiſtrares bellum, atque hoc prætextu Martia & Quarta legiones robur exercitus abs te abducerentur.*

XXIII. *Neque deſperabant, fore, ut alteruter veſtrûm bello interiret, ſuperſtes ſolus & imbecillus facile tolleretur, atque ita prorſus oppreſſis jam ab initio Cæſaris partibus, Pompejanæ reſurgerent. Atque hanc ipſis conſiliorum jam fuiſſe ſummam, novi. nam & pleroque eo tempore Romæ, & ſenatui interfui: neque vitavi ſuſpiciones atque voces, quod mentionem pacis atque concordiæ intuli. Ceterum poſtea quoque non mihi, non A. Hirtio, cum ad bellum mitteremur, alia mens fuit, quam ut Antonium, caſtigata viri ſuperbia, redderemus commodiorem, deinde reconciliaremus tibi.*

XXIV. *Non enim putabamus aliud a nobis fieri poſſe, vel referendæ patris tui meritis gratiæ melius, vel firmandis partibus noſtris utilius. Sed hoc quidem conſilium, quod occultari interim ratio fuit, nunc Antonio victo, occiſo Hirtio, & me in fata concedente, mature tibi aperio: non ut a te gratiam ineam, quæ morienti ſera & infructuoſa eſt; ſed quia, quemadmodum oſtendunt omnia, felix naſcenti genius affuit, uti, his cognitis, & quæ tibi ſint utilia ſcires, meamque ſimul atque Hirtii cum voluntatem, tum quæ præter illam facere coacti ſumus, intelligeres.*

XXV. *Exercitum autem, quem ipſe dediſti nobis, te recipere minime invidioſum erit: eum itaque tibi reſtituo. Neque*

§ XXI. Cic. Phil. 10, 11. Appian. § XXIII. Cic. Phil. 12, 7. Appian.

vero moleste ferent Patres, satis cognito, (non enim tentare neglexerunt) nullis conditionibus perduci ad Brutum posse. Tirones meos, per me licet, ipse etiam habeas. Quod si forte nimia senatus reverentia tenentur, satius erit relinqui. Curæ enim fuit senatui, ut hos haberet in potestate. igitur & tribunos delegit, a quibus non milites modo, sed etiam nos consules custodiremur. Rem igitur majoris invidiæ, quam utilitatis, & ante tempus te excitaturam, omitti satius fuerit. igitur ad hos quidem accipiendos Decimum evocavi: sed quia nondum ille venit, Torquato quæstori tradentur. Hæc fatus, & mox exsecutus, animam efflavit.

XXVI. At Torquatus de voluntate Patrum copias Decimo adduxit: funera consulum cum honorifica pompa Cæsar Romam transmisit: iique in campo Martio publica sepultura honorati sunt, quia pro republica dimicantes ceciderant. Cujus rei sensus etiam abjectorum hominum animos ita pertentasse traditur, ut, M. Cornuto prætore urbano funus locante, qui tunc Libitinam exercebant, gratuitum ministerium præbuerint, paratumque exsequiarum conduxerint sestertio nummo. Militum etiam corpora, præsertim qui ex Martia legione ceciderant, publicis operibus atque muneribus, & communi exstructione sepulti sunt.

XXVII. Per eos dies de morte consulum suspicio percrebuit, *opera Cæsaris occisos: Hirtium in acie per suos milites, aut ipsius Cæsaris manu; Pansam per venenum vulneri affusum.* Certe Torquatus Glyconem medicum eo nomine custodiendum aliquamdiu curavit, ut parricidam. Sed M. Brutus, cujus ad Ciceronem epistola exstat, in tuenda medici innocentia etiam Cæsaris famam fidemque asseruit. Certe ambitiosos hæc suspicio semper sequitur, ut nullum sit tam insigne atque exsecrabile scelus, quod pro dominatione facturi non existimentur: ceterum longe abest a pru-

§ XXV. Cic. Phil. 11, 13. Appian. § XXVI. Appian. Liv. Epit. Vellej, 2, 62. Val. Max. 5, 2. Cic. Phil. 14, 12. Sueton. in Aug. c. 12.

dentia Octaviani, ut rem minime facilem tegi, & si erumperet, omnium alienaturam animos, adolescens necdum satis firmus auderet.

XXVIII. At senatus, donec incertus belli exitus esset, adversus victorem sibi providendum statuens, extraordinaria imperia tollebat, decreto, *ne quis longius annuo imperium obtineret: neu quis unus curationem annonæ.* quantum enim ad solvendam rempublicam diuturnæ & solitariæ potestates valerent, multis exemplis apparuerat. ita præveniri posse putabant eum, qui futurus esset superior, ne quid præter solita & concessa legibus appeteret; & invidiam transferri in victum, cujus videlicet immitem & ambitiosum animum senatus timuisset.

XXIX. Postquam de Antonii clade rescitum, resumto pacis habitu, supplicationes dierum sexaginta decretæ. At Camillo, Vejis captis, supplicationes in quatriduum primo omnium decretæ fuerant: nec scio, an ulli temere plurium dierum ante Pompejum, cujus Mithridatica victoria duodecim dierum supplicationem habuit. mox Cæsari tres dies additi: statimque cum ejus potentia crevit adulatio. Scilicet nihil est in rebus humanis stabile, sed, ut quæque ab initio constituta sunt, ita ferme ab ambitione & vanitate absunt longius: paulo post inclinat sensim mos antiquus, dein solutius prolabitur; donec tandem cum impetu ruat, & ultra omnem finem modumque proferatur.

XXX. Igitur nuper Cicero quinquaginta dies sententia sua comprehenderat, cum debellatum nec esset, nec crederetur: quot neque Gallicis antea bellis, neque aliis decretum unquam fuerat. Tum vero propter fugatum a Mutina hostem decendium additum. Antonius, quique cum eo fuerant, bonis omnium publicatis, hostes judicati; deque iis bello persequendis sententiæ dictæ. Quin & decemviri, in quibus & Cicero fuit, tanquam ad præmia militibus persolvenda creati, edictum proposuerunt, *uti quisquis ali-*

§ XXVII. Dio. Sueton. in Aug. Tacit. Brut. ad Cic. ep. 6.
§ XXIX. Cic. Phil. 14, 1. Dio. Liv. 5, 23. Cæs. de B. G. 2, 35.

quid accepiſſet ab Antonio conſule, ea de re profiteretur, cum gravibus minis in eos, qui ſecus feciſſent.

XXXI. Hoc tempore T. Pomponii Attici laudabilis æquitas exſtitit, qui, licet amiciſſimus eſſet Ciceroni & Bruto, nihilominus Antonii præſentem fortunam aliorum fere omnium exemplo minime deſpexit; ſed priſtinæ neceſſitudinis memor, Fulviæ uxori, liberiſque Antonii, cum illa de bonis, & hi etiam de vita periclitarentur, quam potuit, opem tulit.

XXXII. Erat ea temporis oblata Pompejanis opportunitas, ut tum demum vere liberos ſe crederent & gloriarentur, &, velut omni periculo defuncti, ſpernere Cæſarem atque etiam opprimere inciperent. Nam neque triumphum decreverunt petenti; & cum Cicero, provido magis, quam grato, animo, quod ampliora meritum credebat, & invitis extorquere poſſe ſuſpicabatur, ſententiam dixiſſet, *ut ovanti introire Cæſari liceret*, a pleriſque repugnatum eſt, Neque Cicero ſatis animum texit, *laudandum adoleſcentem*, *ornandum*, *tollendum* dictitando. Quo tempore dixiſſe Cæſar dicitur, *ſe vero non eſſe commiſſurum*, *ut tolli poſſet.*

XXXIII. Ceterum, ut erga Cæſarem parci, ſic in honorando Bruto profuſi fuerunt, omnia huic tribuentes, quæ ſperare ille debuiſſet. Supplicatio ejus nomine ad omnia pulvinaria decreta. Et quia forte natali ſuo liberatus obſidione fuerat, *faſtis ad eum diem Bruti nomen adſcribi* juſſum: triumphum denique decreverunt homini, qui beneficio vivere alieno diceretur, neque adjutor victoriæ, ſed ſpectator tantum prœlii cum aliis e muro fuiſſet. Martiam quoque & Quartam legiones Druſus ei Paulluſque, ceteris aſſentientibus, decreverant. Sed ea res irrita fuit: bellum quoque adverſus Antonium uni decretum, votaque nomine ejus nuncupata publice.

§ XXX. Cic. Phil. 14, 1, & familiar. 11, 20 & 21, & ad Brut. ep. 2. Appian. § XXXI. Corn. Nep. in vit. Attic. Appian. Dio. § XXXII. Cic. ad Attic. 1, 15, & familiar. 10, 20. Vellej. 2, 62. Sueton. in Aug. c. 12. Dio. § XXXIII. Cic. familiar. 11, 18, & ep. ad Brut. Liv. Epit. Vellej. 2, 62. Dio. Appian.

XXXIV. *Legionibus, quæ ab Antonio defecerant, promiſſum a Cæſare donativum exſolvi* placuit; *partem eorum, qui pro libertate occiderant, liberis aut propinquis dari: ſuperſtitibus honoris cauſa concedi, ut ludos oleæ frondibus coronati ſpectarent.* Cæſaris inter hæc, militumque ejus, nulla aut parca mentio: quamvis & ad Lepidum, & Plancum, & Pollionem literæ de perſequendo Antonio mitterentur, & ſenatus non vivos tantum, ſed etiam mortuos, laudibus ac honoribus cumularet. In quibus & Pontio Aquilæ ſtatua eſt poſita, heredibuſque reddita pecunia, quam ille mutuam Bruto dederat, ſuas atque amicorum opes inter publicam inopiam alendis legionibus inſumenti.

XXXV. Enimvero Cæſar, hæc conſiderans, & præterea omnes ſuos adverſarios potentia & imperiis auctos, Sex. Pompejo præfecturam maris, Bruto Caſſioque Macedoniam & Syriam cum ampliſſima poteſtate datas, atque hæc omnia cum Panſæ verbis congruere, ad reconciliandam cum Antonio gratiam animum adjecit. Neque deerat ſenatus obtentum præbere quidlibet novaturo. Centuriones miſſu legionum Romam iverant, petendæ pecuniæ cauſa, quæ promiſſa erat victoribus. Reſponſum eſt, *legatos ab ſenatu venturos ad exercitum.* miſeruntque juſſos, *ſubmoto Cæſare, milites alloqui.* non repugnavit Cæſar: ſed nec diſſimulavit, *fruſtra eos fatigatos non relaturos reſponſum, priuſquam ipſe eſſet adhibitus.*

XXXVI. Conſilium ſenatui erat, ſub ſpecie pulſi Antonii abducere a Cæſare, tanquam non neceſſarias amplius, copias; eaſque tradere Bruto, ut Cæſar exarmaretur. quærebantque in ejus exercitu ſerenda diſcordia diſſociare animos, & alios voluntate ac largitionibus, reliquos deinde vi redigere in poteſtatem. Igitur Martiæ & quartæ legionis militibus, quæ decreta erant, præmia laudeſque legati afferebant: ceterorum Cæſaris militum non major, quam

§ XXXIV. Cic. Phil. 14, 13, & Brut. ep. 15. Dio. Appian. Liv. Epit. § XXXV. Cic. familiar. 11, 10. Liv. Epit. Dio. Vellej. 2, 62. Appian.

ducis ipsius, ratio habebatur. Sed omnis ista calliditas in contrarium vertit. legiones negarunt, *sine imperatore suo ulla audituras mandata.* legati re infecta redierunt.

XXXVII. Tum vero, simul Cæsar affuit, artesque increpavit Patrum, universis idem animus fuit, ut non minus qui honorati, quam qui neglecti erant, injuria se affectos opinarentur. Nam & illi suspecta habebant omnia, & contumeliam commilitonum, sed maxime Cæsaris, ad suam ignominiam pertinere arbitrabantur: & præteriti docebant, *consilium senatus non ad beneficium duarum legionum, sed ad ruinam exercitus imperatorisque spectare. nec ornari illos præmio, sed emi; tradendos mox percussoribus optime de se meriti Cæsaris, contra filium ejus & amicos, ut scelesta & indigna quælibet facerent & paterentur.*

XXXVIII. Hæc audita Romæ terruerunt non ignaros vacillare Cæsarem, & Antonio locum dare respirandi. Is enim cum ad extremas angustias redigere hostem potuisset, si transisset Apenninum; alia omnia habens in animo, captivos milites ducesque tractabat comiter: volentes in suorum allegebat ordines; si mallent ad Antonium se recipere, patiebatur. Quin & Ventidium tres legiones habentem terruisse contentus, *aut ad se transire* jussit, *aut omisso metu ad Antonium pergere, exprobratum communis utilitatis ignorantiam.* Sed & Decium quendam ex illustribus dimittens, atque ab hoc interrogatus, *quo igitur animo in Antonium esset? Sapientibus sufficere edita ab se indicia*, respondit; *insanis autem nulla suffectura.*

XXXIX. Sub idem tempus ad Lepidum & Asinium scripsit apertius, *nec sibi nec veteranis parem referri gratiam; sed omnia tradi parricidis, cum certo interitu Julianarum partium, si pauci, qui supersint, pari atque Antonius imprudentia inter se committerentur. Cautius agere gregarios milites, qui, finitis stipendiis, ægre divellantur, sed iisdem coloniis juncti*

§ XXXVI. Plut. in Cic. c. 66, & Brut. c. 38. Appian. Dio. Vellej. § XXXVII. Appian. Dio. § XXXVIII. Cic. familiar. 11, 10.

unitique confideant: Hoc & ipfis procurandum effe, & monendum Antonium. interea poffe eos in fpeciem parere fenatui, fed memores, primam effe debere fuæ falutis atque dignitatis curam. Nec aliud ab his agebatur, fponte inclinantibus in hanc fententiam, & Antonio affinitate aut familiaritate intima devinctis.

XL. Et licet ad Brutum collega Plancus accefferat, tamen neque huic conftabat fides, & Bruti perquam infirmæ erant copiæ; cui maximus tironum, fed idem prope inutilis numerus, octo legiones: veterani belli cafibus imminuti, & ex his, qui fupererant, multi quotidie ex longa inopia fe replentes incautius rumpebantur. His rebus effectum eft, ut fenatus aliquanto honeftius tractare Cæfarem inciperet, conciliante ei gratiam Cicerone, cujus ambitiofam fenectutem adolefcentis calliditas egregie deceperat. Nam, quod ipfo poftea tradente Cæfare conftitit, ruinam metuens, Ciceronem adjungere & retinere ftuduit.

XLI. Quod quia nullo firmiore vinculo confequi poffe rebatur, confulatum inftituit petere, mifitque ad Ciceronem nuntios, *patrem* appellitans, *ex ufu publico, & gloria illius fore, fi det operam, ut una gerant confulatum. Penes illum enim, ut peritum & fenem, vim magiftratus omnem fore: fe honore contentum, per quem arma gloriofius poneret; nec aliam petendi triumphi caufam fuiffe.* Sic inefcatus Cicero negotium Cæfaris in fenatu egit: *Difficilia effe reipublicæ tempora: qui cum imperio fint, inter fe fœdera agitare, inconfulto fenatu. referre, ut adolefcens, fine caufa contumeliofe habitus, quibufdam honoribus mulceatur. Eundem magnas habere copias: neque tam intereffe reipublicæ, ne præter ætatem fiat conful, quam ne fimultates armatus exerceat. Præterea dari collegam tanquam puero præceptorem poffe, ne quid contra utilitatem fenatus atque reipublicæ aufit.*

XLII. Sed irrifa funt hæc a percufforibus, non occulto

§ XXXIX. Sueton. in Aug. c. 12. § XL. Dio. Cic. familiar. 10, 14, & ad Brut. ep. 17. Plut. in Cic. c. 66, & Brut. c. 38. Appian. § XLI. Appian. Cic. ad Brut. ep. 4.

Ciceronis morbo, & minime dubio omnium periculo, si filius interfecti, idemque magnis copiis subnixus, consulatum indipisceretur. Igitur inter omnia dantes, & nihil relinquentes, media via placuit, *uti sententiæ inter consulares dicendæ jus ei esset.* postquam hoc parvi fiebat, decretum, *uti proximis comitiis prætor, sequentibus consul renuntiaretur.* Hoc modo satis acute putabant elusisse puerum, ut ipsi quidem appellare consueverant. Sed ille hoc ipsum veluti convicium ad defensionem eorum, quæ meditabatur, arripiens, Lepido satagente, cum Antonio reconciliavit gratiam, non obvius modo excipiens redeuntem, sed ipse alliciens eum & provocans.

XLIII. Inter hæc, Antonii rursus emersit fortuna, cujus de rebus curatius referendum est: sine quarum cognitione secutæ mox conversionis tota sit obscura ratio. Fugatus a Mutina petebat Alpes, vir adversus incommoda non minus pervicax, quam luxui, quoad vacaret, deditus. Igitur & in hoc itinere diversi & pæne contrarii generis documenta edidit: plerumque tolerans inediæ & laborum, supra quam sit credibile; iterum, ubi videbatur esse aliqua occasio, profusus in vinum & epulas. Unde non ineleganter respondisse visus est familiarium ejus unus, quærenti, *quid Antonius ageret, Quod canis in Ægypto: bibit & fugit:* quando in illis regionibus canes metu crocodilorum currendo bibunt ex flumine. Sed sæpius vix necessariorum erat copia: ut & cortice vixisse copiæ ejus, & nullius animalis carnibus abstinuisse, tradantur.

XLIV. Non erat difficilis exstinguendi hoc tempore belli labor, si quis insequi fugientem voluisset. Verum enimvero Cæsarem indignatio, quod Bruto mandatum bellum erat, averterat: Brutus insanum rebatur, inimici sui adversarium, suo periculo tollere. Tendebat ad Lepidum, castra trans Alpes habentem. erat & in illo spes, pontifica-

§ XLII. Dio. Zonar. Cic. ad Brut. ep. 15, & Phil. 4, 1. Sueton. in Aug. c. 12. Oros. 6, 8. Liv. Epit. § XLIII. Vellej. Appian. Plut. in Ant. c. 23 & 24. Macrob. Saturnal. 2, 2.

tum & alia quædam Antonii ſtudiis conſecuto; & in exercitu, in quo multos ſciebat ſuis partibus addictos. Cuſtodiam Alpium Lepidus Culleoni mandaverat. is tranſitum Antonio dedit, ut penetrare in Narbonenſem Galliam poſſet, ubi caſtra ad flumen Argenteum Lepidus habebat.

XLV. Interim & P. Ventidius cum tribus ſuis legionibus ad Antonium venit. quibus receptis, haud procul Lepidi caſtris caſtra poſita ſunt, nullo munita vallo, ut veniſſe ad amicos videretur. Magna hic & pudenda tum inconſtantia, tum temeritas Lepidi fuit. Hunc antea ſenatus ad opprimendum Antonium in Italiam acciverat; eodemque tempore L. Plancum. mox quia Silanus, ad Rhodanum adductis copiis, Lepidum ſuſpectum Patribus fecerat, Plancum Antonius diſerte *participem conſiliorum* appellabat, miſerunt ad eos literas, *illorum opera rempublicam in præſentia non indigere.*

XLVI. Ut tamen averſi animi nullum indicium ederent, quo ad maleficium illi perpellerentur, negotium impoſuerunt *oppidi condendi*, *quo deducerentur*, *qui olim Vienna pulſi ab Allobrogibus* (unde initium diſcordiarum Viennam & Lugdunum incolentibus exſtitit) *ad confluentes Rhodani Ararisque in campis Seguſianis conſederant.* Hæc origo Lugduni fuit, nobiliſſimæ civitatis; nomen, ut ajunt, a Corvo (*lugum* vocabant Galli) adeptæ, & ſitu loci edito. quippe *dunum* & olim, & nunc quoque, collem ſignificare quibuſdam, certum eſt, & colli Lugdunum inædificatam fuiſſe conſtat. Tanta autem loci fuit opportunitas, ut intra centeſimum annum in maximam perducta frequentiam, deinde unius noctis incendio conſumta, mox refloruerit, & hodie quoque inter clariſſimas Gallorum urbes numeretur.

XLVII. Ab eodem Planco & alia tum deducta colonia eſt Rauraca. Quamquam enim venire in Italiam, prohibente nemine, potuiſſent, malebant paruiſſe ſenatui vi-

§ XLIV. Cic. familiar. 10, 11 & 11, 12. Dio. Plut. in Cæſ. Plin. § XLV. Appian. Dio. Cic. Phil. 13, 9. § XLVI. Tacit. hiſt. 1, 65. Dio. Plin. 4, 18. Plut.

deri, atque interim Antoniani belli ſpeculari exitum. Silanum certe Culleonemque, reverſos ab Antonio, verbis caſtigavit Lepidus, ſcripſitque Romam, *ſe neque opera eorum uti, neque in caſtris habere, neque ulli negotio præfeciſſe.* Ceterum res ipſa indicio eſt, ſimulate hæc acta, neque contra voluntatem Lepidi hos acceſſiſſe Antonio, neque ab hoc rediiſſe tanquam deſertores, ſed internuntios.

XLVIII. Sane colloquium adhuc abnuebat Antonii: quin & contra eum ſcribebat ſenatui, eoque fidus habebatur, & idoneus, cui bellum mandaretur. Sed neque hoſtile quidquam in eum deſignabat, in vicinia paſſus agere, ſæpiuſque venientem in conſpectum militum, ita flectere univerſos, ut, etiam invito Lepido, exercitu ejus potiturus fuiſſe videatur. Quippe Antonio comitas inerat, audacia, profuſio: ubi otium eſſet, luxus; quoties expediret, induſtria, & quidquid placere, corrupta diſciplina, militi poteſt. Lepidus ad omnia ſegnior, non virtute ulla notabili, non vitio carus, prope contemtum venerat. Forte accidit, ut Antonius, cum barba capilloque promiſſo ad caſtra Lepidi veniens, aſpectu ſimul atque ſermone plurimorum miſericordiam eliceret. ibi Lepidus ad diſturbandum colloquium *tubas occinere* juſſit, quia tribunorum imperia ſpernebantur.

XLIX. At milites, concionante Lepido, conclamarunt, *pacem ſe velle, neque cum ullis deinde civibus eſſe dimicaturos.* Mox Canidio Rufrenoque & ſimilibus auctoribus, per Lælium & Clodium, meretriciis veſtibus tectos, ſecreta cum Antonio pacta fecerunt; *etiam Lepidi cædem, ſi vellet,* polliciti. Sed is *parci Lepido* juſſit, *ſibi cum exercitu venturo viam pandi.* Hoc præcipuo ſtudio agebant Decumani, quos aliquando Antonius duxerat. Neque fallebat ea molitio M. Juventium Laterenſem legatum Lepidi, prorſus egregium civem: ſed multa ſalubriter monenti non habuit Lepidus fidem. poſtremo auctor ei fuit *dividendi in partes exercitus:*

§ XLVII. Dio. Cic. familiar. 10, 34. § XLVIII. Dio. Vellej. 2, 63. Plut. in Anton. c. 23.

ſic evidentius, quo quiſque ſit animo, appariturum. Lepidus, trifariam partitus copias, juſſit *occurrere præſidio quæſtoribus, quos adventare* dicebat.

L. At hi, de quarta vigilia ſumtis armis, tanquam exituri, vallum occuparunt, nuntioſque miſerunt ad Antonium. Ille, his auditis, prima luce flumen transgreditur: & per averſa caſtrorum admiſſus, ubi vallum a Lepidanis erat dirutum, protinus ad prætorium contendit, proſequente eum Lepidi exercitu, & orante imperatorem, *parceret tantæ multitudini civium Romanorum, eorumque ſalutis atque ſecuritatis cauſam ſuſciperet.* Atque is, ut e cubili diſcinctus exſiluerat, Antonium complexus eſt, *prioremque auſteritatem ſuam neceſſitate temporum* excuſavit. Sunt, qui *& ad pedes ejus procidiſſe* tradant: quod, quamvis in timido homine nihil non credi poteſt, quia pleriſque non eſt traditum, neque factum puto: aut ſi forte, ſimulatum a Lepido timorem, ne prodidiſſe cauſam ſenatus ſponte videretur.

LI. Scelere enim potius, quam ignavia, peccaviſſe pleriſque tum viſus eſt, receptumque ab eo Antonium, non modo ſcriptores inferioris ævi, ſed M. Cicero, D. Brutus, L. Plancus, totus denique ſenatus cenſuit. Eamque opinionem & quæ præceſſerunt omnia, & quæ ſecuta ſunt, corroborarunt. At Laterenſis, cum & Lepidum fruſtra monuiſſet, & Plancum, quos inter ſe diſcordes reconciliare reipublicæ cauſa acerrime niſus fuerat, ſub ingreſſum Antonii gladio ſe transfixit. Ob hæc ſtatuam ei decrevit ſenatus, laudationemque & publicum funus: at quæ poſita Lepido pro roſtris fuerat, ſubverſa eſt. iſque hoſtis judicatus, cum ceteris, qui ſimul a republica defecerant, *niſi ante Kal. Septembres ad ſanitatem rediiſſent.*

LII. Saga quoque reſumta, crebrique ad M. Brutum, C. Caſſium, Sextumque Pompejum nuntii miſſi, *ut reipubli-*

§ XLIX. Appian. Cic. familiar. 10, 21 & 34. Plut. § L. Plut. Vellej. Appian. Cic. familiar. 10, 34. § LI. Rutil. Itinerar. Sueton. in Aug. c. 12. Cic. familiar. 13, 21, & ad Brut. ep. 13. Dio. Liv. Epit.

cæ ſubvenirent. Etiam duo ſenatores, Lucejus & Panſa, tanquam ad viſendum Græciæ ſtatum miſſi, qui *properare Brutum* juberent. E Sardinia quoque evocatæ copiæ, & *e tribus Sextianis legionibus, quæ erant in Africa, unam accipere* juſſus *Q. Cornificius; duas mittere in Italiam:* quamquam ne his quidem ſatis confidebant, quod & ipſæ ſub Cæſare militaſſent: ſed omnia experiri cogebat neceſſitas. Poſtremo cum longe hæc ſpes abeſſe videretur, ad Cæſarem recurſum eſt, neglectum contemtumque paulo prius, & coactum ad nova, ſed incognita adhuc Patribus, conſilia.

LIII. Triumphus etiam ac ſtipendium ei decernitur, & omnibus decretis ornatur. Idcirco lætus, hanc ſibi ad obſeptum antea conſulatum viam aperiri, ſimulavit obſequium, paravitque ad bellum omnia. ſed interim clanculum induxit milites, ut jurarent, *contra nullum ſe exercitum, qui Cæſaris fuiſſet, arma capturos.* Hoc aperte ſpectabat ad Antonium & Lepidum, quorum copiæ majorem partem conſtabant e Cæſarianis legionibus. Præterea inſtigabat eos, *uti legatos iterum ad ſenatum mitterent, quaſi deprecaturos, ne contra fas & religionem dimicare cum civibus cogerentur; revera, ut exigerent nondum perſolutas pecunias, Cæſarique darent conſulatum.*

LIV. Nec hoc timide fiebat amplius, ſed palam advocata concione. *Quouſque,* inquit, *commilitones, adverſariorum inſatiabilem importunitatem perferimus? Hæc ſcilicet, ut plurima vobis ante nota prætercam, præmia meruimus, ut ab his vexemur atque opprimamur, quibus noſtro ſanguine ſalus atque ſecuritas parta eſt. Antonii præda fuiſſent, neque rem aut publicam, aut ſuam, tueri quiſquam eorum potuiſſet, niſi ego ille puer (ſed virum ſentient!) niſi ego, inquam, quem puerum appellare conſueverunt, vobis adjutoribus cauſam ſuſcepiſſem publicam, & nimiam Antonii ferociam Mutinenſi victoria refrenaſſem.*

LV. *At illi præclaram ſcilicet vicem ſervatoribus ſuis reddunt, contemtum, ignominiam, pericula. neque deſinent, niſi*

§ LII. Cic. familiar. 11, 13 & 12, 10. Dio. Appian. § LIII. Cic. ad Brut. ep. 17. Dio. Appian.

caverimus, priusquam universos, alios alia fraude circumventos deleverint. Hoc enim agunt homines Pompejanis partibus devoti, ut eos, qui patri meo navarunt operam, occasione temporum inter se commissos, mutuis vulneribus conficiant. Ideo nempe bella ex bellis feruntur, donec omnes, quos ob militiam Cæsaris perosi sunt, duces militesque prorsus interierint. Neque enim alio pertinuit, quod nuper duabus legionibus oblata sunt præmia, quam ut ex dolore ceterarum oriretur in hoc exercitu perniciosa dissensio.

LVI. *Quam vero sint infensi Cæsaris amicis, numquid proximis diebus ostensum est? cum ab Antonio quidem, sed ex parentis mei commentariis data, cunctis eriperentur. Unde & vobis facilis esse conjectura potest, quæ vestra sit futura conditio, qui agros, qui pecunias accepistis a Cæsare, siquidem hi rempublicam obtinebunt: quæ vero mea, dum regnabunt in senatu percussores patris mei. Sed mihi quidem curæ erit, ut neque vita mihi incustodita sit, neque mors indecora. Vestri me miseret, quibus nemo relinquetur, a quo speretis operæ, patri mihique navatæ, pretium. Nam me quidem ab ambitione longius abesse, quam huic ætati credi potuisset, ipsi comperistis, cum oblatum a vobis imperium abnui. nunc alia conditio est temporum, neque pro vobis, neque ad ultionem patris quidquam profecero, donec ero privatus.*

LVII. *Ea me causa consulatum petere coegit: atque is eandem ob causam negatur ab his, quorum interest, neminem esse aut vestrarum utilitatum procuratorem, aut Cæsarianæ necis vindicem. Igitur communis salutis mihi vobisque tantum unam reliquam video viam, si vestro favore consulatum consequar: nec enim aliter, aut quæ a parente meo accepistis, confirmari, aut quæ a me exspectatis, persolvi quibunt. Sed & ad publicum bonum, quietemque patriæ res pertinet. percussores enim patris reos agam: quibus sublatis, finis aliquando civilium bellorum erit.*

LVIII. Alacri acclamatione militum hæc excepta: delectique statim ex promtissimis veteranorum quadringenti, qui legatione ea fungerentur. Cum *Patres ætatem* Cæsaris

§ LVII. Dio.

excufarent, centuriones legationis principes (edocti enim erant) refponderunt, *& apud antiquos Rullis, Deciis, Corvinis, multifque aliis confulatum fuiffe creditum; & recentiore memoria fuperiorem Africanum, Titumque Flaminium admodum adolefcentes confules factos, utilem reipublicæ operam præftitiffe. Magnus quoque Pompejus & Dolabella* allegabantur, *atque in hoc ipfo Cæfare factum fenatus decretum, quo multis annis ante legitimam ætatem honores petendi facultas conceffa erat.* Cum propter gravitatem negotii tempus traheretur, legati, ut moniti a Cæfare erant, *impunitatem* petere *Antonianis* cœperunt, ut credibile eft, non tam impetrandi propofito, quam ad tentandos fenatus animos, an & huc adduci poffit; &, fi fuccenferet, hunc armorum prætextum habituri.

LIX. Sed elufum fatis commodo aftu periculum eft, contradicente nemine, fed pro magno aliorum numero eadem poftulantibus plerifque. unde effectum eft, ut citra invidiam propter multitudinem hominum, quibus in caufa difpari paria concedi rectum non effet, tota res omitteretur. Inter has altercationes cum ferociter locuti milites, atque ab fenatoribus nonnullis increpiti effent, acrius ad confulatum Cæfari conficiundum exarferunt; & quia intromiffi in fenatum arma depofuerant, caput legationis Cornelius centurio curia egreffus refumfit gladium, faguloque rejecto, capulum oftendens, *fi vos non dederitis*, inquit, *hic dabit.*

LX. Quo tempore Ciceronem refpondiffe ferunt, *fi hoc modo petieritis Cæfari confulatum, auferetis.* Eaque vox exitium ei acceleraffe creditur. namque Cæfar, libertatis ftudiofiffimum effe cernens, viliorem habere cœperat. Hæc cum in caftris audirentur, exafperati funt milites, confeftimque ad urbem duci voluerunt. Nec Cæfar lenivit: quin verbis adaugens iras, barbara fuorum dicta factaque non reprehendit; fenatum increpavit, *quod milites intrare curiam inermes juffeyrat, quodque interrogati a fenatore quodam*

§ LVIII. Appian. Cic. Phil. 5, 17. Dio. § LIX. Sueton. in Aug. c. 26. Dio.

fuerant, ab exercitu, an vero a Cæfare mitterentur? Igitur propere legatis quibufdam ad Lepidum & Antonium (nam & cum Antonio gratiam, Lepido fatagente, reconciliarat) cum octo legionibus & magno equitatu atque auxiliis, coactus fcilicet a militibus, Rubiconem tranfiit, unde & proximi belli civilis initium fuerat.

LXI. Inde bifariam exercitu divifo, cum potiori parte contendit Romam, ceteris ex commodo fequi juffis. In itinere, ut fit, ubi milites imperatorem ducunt, minime a maleficiis temperatum. homines, qui forte per viam occurrerant, & in his eques Romanus, pro fpeculatoribus occifi: direptæ adverfariorum villæ. legati, qui cum pecunia veniebant, Cæfaris artibus terrore injecto, refugerunt. Hæ res tanta confternatione replerunt urbem, ut nihil ad extremum terrorem fupereffet.

LXII. Anxii Patres, & alius alium varie accufantes, *quod exercitus ademtus Cæfari, quod triumphus denegatus, quod præmia militum maligne repræfentata effent*, repente in contraria omnia tranfierunt; nufquam jam apparente Cicerone, qui multus antea ubique fuerat. Augetur donativi modus, neque duabus jam, fed *octo legionibus* decernitur. *Decemviri ceffare, Cæfar dividere præmia* jubetur: *ipfe abfens conful* defignatur. ad hæc omnia fignificanda legati feftinanter emittuntur, fed neque milites flexit profectum ab invitis beneficium: & fenatus, fœda inconftantia, vixdum egreffis porta legatis, confilium mutavit; excipiente metum pudore, quod indigna viris trepidatione fubacti prono collo exciperent jugum, nihil pro libertate aufi. *Quod igitur poftea vacaturum periculo & ignominia tempus, fi hæc confuetudo invalefcat, ut ambitione cujuslibet honores armis obtineantur? quin huc eniterentur, ut militem, fi lenibus confultis nequiret, conftantia & feveritate in officio contineant. armis opus adverfum armatos effe.*

§ LX. Plut. in Anton. c. 24. Appian. Dio. Liv. Epit. Orof. 6, 18. § LXI. Appian. Dio. § LXII. Plut. in Cæf. c. 78. Appian. Dio.

LXIII. *Si primum impetum fregerint, ſubiturum animos pudorem, ſubituram reverentiam patriæ, & metum ex legibus. Quod ſi præter ſpem arma, pro republica accepta, contra eam miles verterit, L. Plancum, D. Brutum affuturos auxilio. Denique ſi neque pudore militis prohiberi fatum reipublicæ, neque armis defendentium poſſet; at illi occumberent pro libertate potius, quam male & infeliciter expertam dominationem reciperent.* Et *majorum exempla* memorabantur, *quibus præ amore libertatis nihil fuerit in vita carum atque pretioſum.* Hujuſmodi inter ſe dictis animati, mox in maximam fiduciam venerunt, poſtquam eadem die appulſis ex Africa legionibus duabus, equitibus mille, *Diis ipſis curæ eſſe cuſtodiam civitatis* interpretati ſunt.

LXIV. Igitur adjuncta legione, quam nuper Panſa præſidio urbi reliquerat, Janiculum, ubi pecuniæ erant repoſitæ, pontemque fluminis occuparunt præſidiis; per urbem diſpoſuerunt ſtationes; in portu quoque parandas naves curaverunt, ut victi cum pecuniis fugerent. Cæſarem *intra centeſimum ab urbe lapidem cum exercitu conſiſtere* vetuerunt. Hæc ſatis confidenter acta. Sed ubi ſigna legionis, a Panſa relictæ, araneis velut ex longo ſitu oppleta venire viſa, prodigii ſpeciem metumque fecere; quæſitæque Cæſaris mater & ſoror non comparuerunt, amicis, apud quos celabantur, gratiam minaſque adverſariorum pariter ſpernentibus: iterum rediit timor, tanta opportunitate amiſſa, quod his obſidibus quidlibet impetraturi facilius a Cæſare fuerant.

LXV. Atque ille, ſuis timens, cum prioribus Patrum legatis, dum mandata exponunt, mutatæ ſententiæ nuntium ſuperveniſſet, cum irritatis ſupra modum militibus Romam properat; præmiſſis, qui *bono animo eſſe populum Romanum, & quieſcere* juberent, *nihil hoſtile paſſurum.* Ita pacato agmine acceſſit, omnibuſque citra controverſiam in poteſtatem acceptis, ſub Quirinali colle conſtitit. Eo ſtatim mira mutatione affectuum venerunt quidam ex ſenatoribus, mox etiam promiſcua multitudo, ſalutandi ipſum

§ LXIII. Dio. Appian. § LXIV. Appian. Dio. Jul. Obſeq.

militesque gratia. At ille, castris in loco positis, postridie urbem, septus idonea manu, intrat. quacunque incedit, occurrunt salutantium gratulantiumque agmina: nihil in speciem officiosæ humanitatis prætermittitur. Sic ad ædem Vestæ pergit, ubi matrem sororemque esse audiverat.

LXVI. Interim & illæ tres legiones, missis legatis, fecerunt deditionem. Ex prætoribus, qui præfuerant, Cornutus sibi manus intulit; reliqui in fidem recepti sunt. Cicero, per amicos impetrato Cæsaris colloquio, magnis eum laudibus extulit, *se quoque senatui deferendi consulatus auctorem fuisse* dictitans. Respondit Cæsar, nec sine morsu, *Ciceronem sibi novissimum amicorum occurrere.* Secuta deinde nocte, vanus rumor terruit civitatem, *Martiam & quartam legiones adesse, diripiendæ patriæ causa.* Tum iterum velut furore tacti principes, & secure crediderunt dictis, & suis se viribus sustinere posse Cæsarem, quamvis tantas habentem in proximo copias, rati sunt.

LXVII. Igitur eadem nocte senatu habito, M. Aquillium Crassum emiserunt ad parandas e Piceno copias: idque tanquam lætum nuntium, discurrente per urbem tribuno plebis Apulejo, vulgarunt. Sed ubi falsam fuisse famam rescitum est, Cicero, qui pro foribus curiæ senatores adventantes cum laudibus exceperat, in lectica fugit. Cæsar, irrisa hominum vecordia, *exercitum in campum adduci* jussit. quo tempore lætum ei augurium apparuit sex vultures. nec tamen in quemquam consuluit durius: quin etiam Crassum, qui servili habitu in Picenum penetraverat, dimisit incolumem, interim clementiæ captans laudem, mox eosdem, quibus tum videbatur ignoscere, proscripturus.

LXVIII. *Pecuniam* autem *ex Janiculo, & quidquid ubivis publicæ* fuit, comportari jussit: ipse excessit urbe, libertatem scilicet præbiturus comitiis, eo jam adductis rebus, ut eadem omnia absens posset. Igitur & nova comitiorum forma fuit, quia more majorum interrex prodi

§ LXV. Dio. Appian. § LXVI. Dio. Appian. § LXVII. Cic. Phil. 14, 6. Appian. Jul. Obseq. c. 128.

tam celeriter non poterat, abſentibus pleriſque patriciis magiſtratibus. Nam decreto prætoris urbani (exſtincto jam Cornuto, Q. Gallium fuiſſe conſtat) duo nominati ſunt proconſules comitiorum habendorum cauſa: his perfectis, nihil ultra poteſtatis uſurpari. Ab his conſul creatus Cæſar, collegæ nomine Q. Pedium Q. F. adminiſtrum accepit. & exſultabat adoleſcens honore ante tempus capto, quem præter juniorem Marium nemo præcocius invaſerat: conſulatum enim, ſi civiliter computes, annos undeviginti natus iniit; ſive dies ineundi XIV Kal. Septembr. (variant enim ſcriptores) ſive X Kal. Octobr. fuit: revera viceſimo ætatis anno, quia trimeſtre circiter correcti a Julio faſti abſorbuerant: quod ſpatium tametſi proceſſerat, tamen vulgo non computabatur.

§ LXVIII. Dio. Appian. Auctor de cauſ. corrupt. eloq. Jul. Obſeq. Caſaub. ad Sueton. Aug. c. 26.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXXV.

IN LOCUM LIB. CXX LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI VICESIMI.

Cæsar consul legem tulit de quæstione habenda in eos, quorum opera pater occisus esset: postulatique ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus, absentes damnati sunt. Cum M. Antonio vires Asinius quoque Pollio & Munatius Plancus, cum exercitibus suis adjuncti, ampliassent, & D. Brutus, cui senatus, ut persequeretur Antonium, mandaverat, relictus a legionibus suis, profugisset; jussu Antonii, in cujus potestatem venerat, a Capeno Sequano interfectus est. C. Cæsar pacem cum M. Antonio & Lepido fecit: ita ut Tresviri reipublicæ constituendæ per quinquennium essent, ipse, & Lepidus, & Antonius; & ut suos quisque inimicos proscriberent. In qua proscriptione plurimi equites Romani, centum triginta senatorum nomina fuerunt, & inter eos L. Paulli fratris M. Lepidi, & L. Cæsaris Antonii avunculi, & M. Ciceronis. Hujus, occisi a Popilio legionario milite, cum haberet annos sexaginta tres, caput quoque cum dextra manu in rostris positum est. Præterea res a M. Bruto in Græcia gestas continet.

I. Inito confulatu, C. Cæfar cum reverfus in urbem, facrificiis factis, augurium captaret, duodecim vulturibus vifis, quod augurium Romulo novam urbem condituro confpectum dicebatur, in ampliffimam fpem fimilis fortunæ erectus eft. militibus deinde pecunias diftribuit, *fuis ex facultatibus dare* dictitans, cum in manu haberet publicas. iifdem gratias egit. egit & fenatui; fed militibus ex animo magis. Horum enim ope fe fciebat adjutum; fenatum, quod feciffet, metu feciffe. Par apud Patres fimulatio, qui *& hæc ultro tribuiffe Cæfari* prædicabant, *& reliqua accumulaturos.*

II. Idcirco quem paulo ante confulatu judicaverant indignum, ei decreverunt, *ut etiam exacto magiftratu, donec apud exercitum effet, confules honore anteiret:* judicia paulo ante & pœnas comminati ob copias privato confilio contractas, nunc *& alias allegere* jufferunt: & ficuti Bruto in Cæfaris ignominiam bellum Antonianum decreverant, ita nunc Cæfari *legiones etiam Bruti* adjecerunt. Poftremo & cura urbis permiffa, poteftatem dederunt *agendi pro arbitrio, etiam præter leges, omnia.*

III. Ceterum Cæfar poft facra peracta, adoptionem fuam curiata lege confirmavit. Mox alia rogatione Dolabellam abfolvit, qui judicatus hoftis fuerat; &, præparata primum largitionibus populi gratia, foiutoque refiduo, quod debebatur ex teftamento Cæfaris, legem tulit *de quæftione habenda in eos, quorum fcelere pater occifus effet:* quam de nomine collegæ *Pediam* maluit appellari.

IV. Hac poftulati funt non percuffores modo, fed & qui confcii fuiffe confiliorum dicerentur, abfentes plerique: nonnulli & infontes, qui nec infidiati Cæfari, nec omnino eo tempore verfati Romæ fuerant. Hac fraude præcipue Sex. Pompejus petebatur, hoc crimine haud dubie innoxius, fed quem quolibet prætextu tolli Julia-

§ I. Appian. Sueton. in Aug. c. 26 & 95. Jul. Obfeq. Dio. § II. Appian. Dio. § III. Appian. Dio. Liv. Epit. Vellej. Sueton.

narum partium intereſſet. Reis hac lege univerſis una præconis denuntiatione dicta dies eſt, damnatique inſpectante Cæſare ad unum omnes, abſentes plerique, nemine judicum abſolvente quemquam, uno ſenatorum excepto, P. Sicilio Coronate, qui M. Brutum abſolvit palam: cujus rei diſſimulata interim ira, mox proſcriptione hominis patuit. P. Servilius Caſca, qui primum ictum inflixerat Cæſari, tribunatum plebis eo anno gerebat, patiente Octaviano, qui tum adhuc odium in percuſſores tegebat.

V. Is neque adoleſcenti fidens, & exagitatus a Cicerone, (qui *parricidam* appellare ſuſtinuerat, cum eodem tempore pro ſalute percuſſorum, quibus erat amiciſſimus, Cæſarem per epiſtolas rogaſſet) non exſpectato Cæſaris adventu, Roma profugerat. Hunc P. Titius collega, magiſtratu abrogato, reum peregit; & ante annum mortuus firmavit opinionem, non poſſe annum ſupervivere, qui collegæ magiſtratum abſtuliſſet. Nec diſſimile Q. Gallii prætoris fatum fuit, cujus opera tum Bruto atque Caſſio abrogatum imperium erat. Idcirco provinciam Africam præmii loco nactus a Cæſare, paulo poſt miſerabiliter interiit. Cum enim pugillares duplices veſte tegens ad Cæſarem ſalutandum introiſſet, ſuſpicionem movit gladium occuli. Nec auſus ſtatim inquirere Cæſar, ne quid aliud inveniretur, paulo poſt e tribunali raptum, ſervilem in modum torſit, negantemque juſſit occidi, prius oculis ſua manu effoſſis.

VI. Ipſe ſcripſit in libris de vita ſua, *Q. Gallium, colloquio petito, inſidiatum ſibi, conjectumque a ſe in cuſtodiam: deinde urbe interdicta dimiſſum, naufragio vel latronum inſidiis periiſſe.* Crudelitatem Cæſaris, quo plus metuebatur, ſtudioſius tegere atque adjuvare niſi ſunt omnes. Gallio magiſtratum abrogarunt collegæ: populus diripuit domum: Patres capitis damnaverunt. Namque fortunam adoleſcen-

§ IV. Appian. Liv. Epit. Plut. in Brut. c. 59, & Cæſ. c. 95. Cic. ad Attic. 16, 14, & Phil. 13, 15. Idem ad Brut. ep. 1, & familiar. 10, 12. § V. Dio. Jul. Obſeq. c. 129. Appian. Sueton. in Aug. c. 27.

tis omnia ſequebantur: & alii formidine, multi favore, pars magna præmiis incitabatur. Quippe & *accuſatoribus percuſſorum pecunia* promiſſa erat, *& magiſtratus, quem accuſatus gereret, militiæque vacatio ipſis liberiſque & nepotibus.*

VII. His motus, opinor, Capito, Velleji hiſtorici patruus, Agrippæ ſubſcripſit in C. Caſſium. Nam M. Agrippam Caſſio Cæſar, L. Cornificium Bruto accuſatores appoſuerat. Nihil erat actum damnatione reorum, niſi & vi armiſque poſſent ſuperari. Namque Brutus atque Caſſius *jam habere legiones circiter viginti* dicebantur. Idcirco Cæſar, ad hos debellandos amicitiam Antonii ſibi neceſſariam fore videns, a quo propter affinitatem diſſociari Lepidus nequiret, eo contulit conſilia, ut hos interim haberet adjutores, poſtea, ſublatis eorum ope percuſſoribus, ipſos quoque tollendi rapturus aut facturus occaſionem.

VIII. Ne tamen ejus propoſiti emanaret intempeſtiva ſuſpicio, neque de rebus iis retulit, & quaſi bellum illaturus hoſtibus judicatis, ad mare ſuperum lentis itineribus proceſſit. Interea ex compoſito Q. Pedius ad ſenatum *de venia Lepido atque Antonio concedenda* retulit. Alia jam plane rerum facies eſſe cœperat, ut, qui modo pro defenſoribus libertatis habiti fuerant, tanquam hoſtes & parricidæ in exſecratione eſſent: contra deſpecti modo & tantum non hoſtes patriæ judicati, non benevoli tantum fidique reipublicæ, ſed etiam civitatis ac ſenatus patroni haberentur.

IX. Igitur ad Cæſarem ſenatus miſit, tanquam ignarum eorum, quæ agerentur, ut hujus ſententiam exquireret. Atque is, *omnia alia cupientem, vi militum adigi ad conſentiendum*, reſcripſit. ſecutumque ſenatuſconſultum, quo prius decretum antiquabatur, cum amicis ad eos literis. Eam ob cauſam ſenatui gratulatus eſt Cæſar, Antonioque ſcripſit, *auxilio ſe venturum adverſus Decimum, ſi ei videretur.* Ob hæc collaudatus ab iiſdem Patribus, quibus paulo ante

§ VI. Sueton. in Aug. c. 27 & 83. Appian. Dio. § VII. Vellej. 2, 69. Plut. in Brut. Appian. Dio. § VIII. Appian. Dio.

nihil Decimo carius, nihil exſecrabilius Antonio fuerat. Adeo facile convelluntur animi externa tantum ſpectantes, quotieſcunque eorum, a quibus dependent, aliqua intervenit converſio. nec enim abripi fluxu mortalium fas eſt, quiſquis conſtantibus veriſque bonis innititur.

X. Sed Antonius reſpondit, *in Decimo ſe vindicaturum Cæſaris injurias, in Planco ſuas; Cæſarique ſe conjuncturum.* Hinc vero D. Bruti res ſubito miſerandum in modum labare cœperunt. Is tertio poſt Mutinenſem pugnam die inſequi Antonium orſus, poſtquam receptum a Lepido audiit, cum L. Planco, qui deſignatus una conſul ſequentem in annum fuerat, conſilia vireſque ſociaverat. Sed ubi ſe damnatum eſſe Romæ, Aſinium Pollionem, ſemper Julianis partibus fidum, cum ſuis legionibus acceſſiſſe Antonio, & inſuper ſollicitare Plancum cognovit; diffidens rebus ſuis, adverſus Cæſarem convertere ſigna cœpit.

XI. Sed deſertus a Planco, mox etiam petitus inſidiis, extremam in deſperationem incidit. Nam Plancus, frequentibus epiſtolis multa de ſe ſenatui, multa Ciceroni liberaliter & facunde pollicitus, ad potentiores deſciverat: quatuor tranſductis ad Antonium legionibus. Idcirco Brutus, numero, quam viribus, ampliores copias agens, quod ex decem legionibus una tantum veteranorum erat, altera bima, eæque nondum ſatis ex inopia Mutinenſi recreatæ; relicta Gallia, per Ravennatem & Aquilejenſem agrum in Illyricum ducere conatus eſt, ut in Macedoniam ad M. Brutum evaderet.

XII. Sed quando iſtam quidem viam Cæſar & Antonius obſepſerant, & in Japydia congreſſum repulerant: relictis machinis, alia longiore atque difficiliore via Rhenum petere ſtatuit, atque ibi transjectus per Germaniam proficiſci. Sed ubi conſilium ejus emanavit in milites, deſperare omnes, atque alia circumſpicere præſidia cœpe-

§ IX. Euſeb. Dio. Appian. § X. Cic. familiar. 10, 24 & 11, 13. § XI. Cic. familiar. 10, 24 & 11, 15. Dio. Vellej. 2, 63. Appian.

runt. Primum ad Cæfarem fex tranfierunt tironum legiones cum auxiliis fuis: reliqui mox omnes ad Antonium, folis permanentibus Gallis equitibus, quibus cuftodiam corporis fui crediderat.

XIII. Cum his per Salaffos, emto tranfitu, fingulifque in capita denariis datis, penetravit in Galliam, dimiffifque & donatis, qui domum reverti maluerant, cum equitibus omnino trecentis ad Rhenum venit. Ibi vero, dum ad difficilem plerumque periculi tranfitum cunctatur, paulatim defertus, decem tantummodo comites retinuit. Idcirco hac ipfa paucitate fpem dante fallendi, rurfus Aquilejam petere conftituit, Gallico habitu fumto; nam & linguæ non ignarus erat.

XIV. Sic oberrans, cum captus a latronibus Sequanis vinctufque effet; *cujus effet ea ditio*, interrogavit. Ubi refponfum eft, *Camilli effe; duci ad eum*, poftulavit, quod fua quædam beneficia Camillus habebat. Sed ille, palam objurgans fuos, *qui per ignorantiam in tantum virum injuriofe peccaviffent*, clam nuntios ad Antonium mifit. ille propere Furium quendam cum equitibus ire juffit: a quo trucidatus eft Brutus. Caput ad fe delatum infpexit Antonius, fepelirique juffit. Nec obliteranda duorum amicorum Bruti memoria, quorum alter in gratiam ejus fibi confcivit necem; alter, cum mori pro eo cuperet, invitus fupervixit.

XV. Territus equitum adventu Brutus in latebras fe abdiderat. Has ubi repererunt Antoniani, Sex. Terentius obtulit fe irrumpentibus, Brutum fimulans, ac obfcuritate loci fperans fallere. Sed agnitus a Furio, fervatufque eft. Brutum, cafus fuos deplorantem, & inani fubterfugio fubtrahentem gladio cervicem, Helvius Blafio ad ferendam fortiter mortem, non voce tantum, fed & exemplo fuo excitare nifus eft; fibique ultro intulit manus. Nec ultra profectum, quam ut præ metu mortis vecors homo, Fu-

§ XII. Appian. Illyr. & civil. § XIII. Strab. l. 5. Appian. Oros. 6, 18. § XIV. Appian. Vellej. 2, 64. Val. Max. 4, 7. Liv. Epit.

rio admonenti, *conſtantius præberet cervicem*, reſponderet his ipſis verbis: *Ita vivam, dabo.*

XVI. Sic alter hic poſt C. Trebonium pœnas interfecti Cæſaris dedit: & ſub idem fere tempus alius ex percuſſoribus Minucius Baſilus, cum per iram quoſdam ſervorum caſtraviſſet, a familia interemtus eſt. At Antonius maximi rurſus exercitus imperator, adjuncto Lepido, cum decem millibus equitum, & legionibus ſeptemdecim, Alpes iterum tranſcendit; ſex relictis in Gallia, ſub compotore ſuo, L. Vario Cotyla. Necdum enim ſatis fidebant Cæſari: neque etiam magis illius beneficio, quam ſuis viribus, reſtitutos videri decorum rebantur. Similiter in hos affectus animo Cæſar, Bononiam occurrit cum valida manu. callidos & tempori ſervientes facile mutuus metus jungit: iræ atque odia in occaſionem differuntur: fit pactio, ut inter ſeſe de rebus omnibus colloquantur. & quia par utrobique timor erat, omnia ſollicite exæquantur.

XVII. Et fortuna providerat. Medio inter diverſa caſtra ſpatio, nomine, non magnitudine, par Germanico Rhenus parvam inſulam efficit, (hodie peninſula eſſe dicitur) plano ſolo, & parum inſidiis apto. Ad hujus viciniam adduci legiones quinas placuerat: deinde, his æquali ſpatio relictis, pergi cum trecenis comitibus ad pontes. duo enim erant, hic Cæſaris, ille Antonii caſtra reſpiciens. Hoc ubi factum, Lepidus, cui cum neutro ſimultas fuerat, præmiſſus ad ſpeculandum, eſſetne omni ex parte vacua inſidiis inſula, paludamentum extulit.

XVIII. Eo ſigno conſpecto, utrinque relicto ad pontes comitatu, Cæſar & Antonius in media inſula, loco undique conſpicuo, ubi ſellæ erant poſitæ, congreſſi ſunt: ſeque mutuo, ne forte ſub alis pugiones haberent, excuſſerunt. Inde Cæſar, tanquam conſul, in medio; ceteri lateribus ejus aſſederunt: ſubmiſſaque voce collocuti ſunt, ne quid ab iis, quos ad pontes adduxerant,

§ XV. Val. Max. 9, 13. Senec. ep. 82. § XVI. Appian. Oroſ. 6, 18. Dio. Plut. in Anton. c. 24. § XVII. Plut. Appian.

excipi poſſet. Hoc continuo biduo factum, ut ab orto die ad occaſum uſque contenderent. Tertio demum die ceſſit Cæſar, ut inter alios, qui exitio communiter deſtinabantur, proſcribi Ciceronem pateretur: *ſine qua conditione* negabat Antonius *reconciliationem fieri poſſe;* atque Antonio Lepidus aſſentiebatur.

XIX. Eratque tantus hominum furor, ut viciſſim Antonius avunculi ſui L. Cæſaris, Lepidus fratris Paulli necem gratificarentur; dum inimicos tollerent, ne quidem neceſſariis parcentes, & præterea odio ſuorum, a quibus increpati forte fuerant, accenſi. Ceterorum, quæ tunc decreta ſunt, hæc ſumma fuit: *Cæſar conſulatum in reliquam anni partem P. Ventidio cedat. Treſviri reipublicæ conſtituendæ per quinquennium ſint, eumque magiſtratum Lepidus cum Antonio ac Cæſare conſulari poteſtate gerant: iidemque confeſtim in iſtud quinquennium magiſtratus urbanos deſignent: in his neque ſenatus auctoritate, neque populi juſſu ſit opus: provincias ſeorſim Lepidus Hiſpaniam omnem cum Narbonenſi Gallia; cetera Galliarum citra & ultra Alpes Antonius; Africam utramque, Sardiniam ac Siciliam Cæſar obtineant.*

XX. Tranſmarinæ provinciæ ſilebantur, ſive ut opinionem efficerent Treſviri, non omnia ſe ſibi cupere; ſive potius, quia tum illæ in poteſtate percuſſorum, & bello repetendæ erant. *Id vero bellum Antonio Cæſarique demandari, Lepidum in locum D. Bruti conſulatum invadere, Romamque & Italiam cuſtodire placuit, Hiſpanias & Narbonenſem per legatos obtinere.* Ad hæc tres ei legiones ſufficere viſæ; ceteræ ita diſtributæ, ut viginti Antonius, totidemque Cæſar haberent. Militibus, inter alia victoriæ præmia, *coloniæ* quoque promiſſæ *duædeviginti urbium Italicarum, quarum in ædificia fineſque deducerentur.*

XXI. Neque contemtiſſima ea pars Italiæ erat, ſed pulcherrima oppida lætiſſimuſque ager deſtinabatur, Capua,

§ XVIII. Dio. Appian. Plut. in Cic. § XIX. Senec. ſuaſor. 6. Flor. 4, 6. Plut. in Anton. c. 25. Cic. ad Brut. ep. 2. Appian. Liv. Epit. § XX. Dio. Appian. Plut. in Anton. Flor.

Rhegium, Venuſia, Beneventum, Nuceria, Ariminum, Vibona. In has conditiones junxerunt manus, jurejurando interpoſito: & quia Diis teſtibus non ſatis obſtricta fides videbatur, etiam advocarunt exercitus. iiſque Cæſar, pro honore magiſtratus, quem gerebat, de ſcripto recitavit omnia, præterquam de proſcriptione quod convenerat. Sic exercitus inter ſe conſalutaverunt, & quo firmior eſſet imperatorum concordia, poſtulatum eſt, *uti velut obſidem reconciliatæ gratiæ, privignam Antonii Clodiam*, vixdum nubilem, *Cæſar duceret.*

XXII. Aſſenſit adoleſcens, ſatis gnarus, ad ſervanda conventa non fortius affinitatis vinculo, quam ceteris, adſtringi potentes & cupidos: & modo patrem ſuum Cæſarem, quo minus Pompejum everteret, ea neceſſitudine nihil impeditum fuiſſe noverat. Tum etiam oſtentum ei factum ferunt, quo ad ſummæ rei ſpem acrius excitaretur. In caſtris ejus luce prima in culmine prætorii, ſuper linteum aquila ſedens, duos corvos hinc inde infeſtantes afflixit, & mortuos dejecit in terram, notante univerſo atque exitum præſagiente exercitu, *futurum, ut ex tribus hic ſolus ſuperſtes & victor eſſet.*

XXIII. Trahebantque eodem, quod, paulo antequam in Italiam regrederentur, in caſtris Lepidi, centurionis gladium circumvolutus anguis vinxerat; & in tabernaculum Lepidi lupus irrumpens, everterat menſam. id everſæ potentiæ fuiſſe præſagium crediderunt: Antonio voluptatum inſaniam, & ex his perniciem oſtendi, quod circa foſſam caſtrorum ejus lac fluxerat, & concentus quidam fuerat exauditus. Nec urbana mala prodigiis caruerunt. canum ululatus, luporum per forum diſcurſus, bovis & infantis recens nati ſermo, ſimulacrorum ſudor ſanguine mixtus, clamores pugnantium, ſtrepitus armorum equorumque currentium, apparente nullo, ſolis varie mutata ſpecies,

§ XXI. Flor. 4, 6. Dio. Appian. Sueton. in Aug. c. 62. Oroſ. 6, 18. § XXII. Vellej. 2, 65. Dio. Jul. Obſeq. Sueton. in Aug. c. 96.

lapidum imbres, ædes facræ ftatuæque de cœlo tactæ multum timoris incufferant; fed ille in immenfum crevit ex eo, quod inter procuranda hæc prodigia evenit.

XXIV. Quippe Tufcus harufpex, *actum effe de libertate, & antiqua redire regna, feque excepto uno, ceteros fervituros omnes*, vaticinatus, compreffit fpiritum, vivendique finem fibi pofuit. At Trefviri, tollendos ante omnia præcipuos inimicorum rati, ne confiliis fuis impedimento forent, percufforibus in urbem præmiffis, occupari ftatim duodecim, vel ut alii tradunt, feptemdecim imperarunt, & in his M. Ciceronem. Horum quatuor ftatim in publico, aut inter convivia, reperti occifique, ceteri per facra ac profana omnia tumultuofiffime quæfiti, tantum excitarunt pavoris, ut tota nocte cum ejulatu ac clamore, quemadmodum captis urbibus folet, difcurfaretur.

XXV. Et quia nomina profcriptorum nondum erant publice propofita, fe quifque peti ratus, in eam defperationem venerant, ut alii fuas, alii publicas ædes incenfuri effent, ne inulti morerentur; nifi Q. Pedius conful fumma diligentia, hac illac volitans, *bene fperare* jufiffet, *& exfpectare diem, vanos aperturam timores.* Deinde quamprimum lux apparuit, nomina feptemdecim illorum edidit, *auctores malorum omnium* incufans, & fecuritati ceteris promiffæ fidem publicam interponens. necdum enim, quid de profcriptione Trefviri conftituiffent, cognoverat.

XXVI. Sed ille quidem proxima nocte, per nimiam contentionem ruptis vitalibus, interiit. Trefviri paulo poft ingreffi funt triduo, cum cohortibus prætoriis & fingulis legionibus. Primo die Cæfar, fequenti Lepidus, tertio Antonius intrarunt. ftatimque patuit, funus apparari reipublicæ. Namque difpofitis per urbis opportuna ftationibus, concionem populi P. Titius tribunus plebis advocavit, legemque fimul promulgavit atque pertulit: *Reipublicæ conftituendæ Trefviros in quinquennium creari cum poteftate confulari:* (hoc verbo utebantur, cum plus quam regiam rapuiffent) *eos effe*

§ XXIII. Dio. Appian. § XXIV. Orof. 6, 18. Appian.

M. Lepidum, M. Antonium, C. Cæsarem, ex ante diem V Kal. Dec. in ante diem prid. Kal. Jan. sextas.

XXVII. Unum etiam ad summam indignitatem deerat, ut curatis precibus exorandi essent suscipere honorem, quem, oppressis legibus, vi ac fraude invaserant. Igitur & sacrificatum est, tanquam ob magnam & repentinam felicitatem, & ad consuetum habitum senatus rediit: quamquam & ex iis, quæ agebantur, & ex prodigiis recentibus, imminentium rerum gravis cura occupasset animos. Nam & armorum telorumque species a terra visæ cum fragore ad cœlum ferri: & in fastigio ædis Æsculapii examen apum; supra templum Genii publici, itemque Concordiæ, vultures consederant. Nam *& hæc præsagire convulsionem boni status, fugamque & cædes* credebantur: *quod post constitutam sedem opesque industria paratas, fumo & turbulento æris strepitu apes pelluntur; & vulturibus hanc insevisse naturam sagacitatem* putabant, *ut triduo aut biduo ante circum ea loca oberrent, ubi cadavera futura essent.*

XXVIII. Neque diu his exspectandum fuit. statim enim atque magistratum Tresviri acceperunt, super septemdecim illos, proscripserunt alios centum triginta, eorumque nomina variis per urbem locis proponenda curarunt. Neque multo post alios adjecerunt centum quinquaginta. deinde sæpius, & subinde plures, ut aliqui recens damnati erant, aut etiam indemnati perierant, ne innocentes occisi viderentur. Redit Sullanæ crudelitatis exemplum: funeribus urbs completur: per domos, vias, fora, theatra, templa sanguis funditur, capita in rostris proposita, mox ad Triumviros deportantur: corpora abjiciuntur in profluentem, aut canibus avibusque esca relinquuntur.

XXIX. Nec fidum cuiquam aut tutum quidquam erat, quando & excipientibus eadem pœna erat proposita, & abscondentibus, & vetantibus excuti domos suas, atque

§ XXVI. Dio. Appian. Fragg. marmor. ap. Pigh. § XXVII. Jul. Obseq. Dio. Plin. 10, 6. § XXVIII. Appian. Oros. 5, 21. Flor. 4, 6. Aug. de civ. Dei 3, 27. Dio.

aperiri perſpicique conclavia omnia. Neque interfectoribus modo promiſſa erant præmia, ſed & indicibus cujuslibet hoc genus facti. Sed edicti ſanguinarii hunc in ſenſum concepta formula fuit.

XXX. *Niſi tanta quorundam eſſet tamque inſanabilis improbitas, ut ſervari neſcirent, & ſervatoribus ultro timendi eſſent, nihil ad ſummam humanitatem atque clementiam deſiderari hoc tempore pateremur. Sed occiſus Cæſar documento nobis eſſe debuit, ne aut vindictam illius, aut noſtra pericula negligeremus. Neque vero conſilium hoc noſtrum iniquitatis aut ſævitiæ arguet, quiſquis & ipſi & nobis illatas injurias expenderit. Illum quidem & imperatorem & pontificem maximum, exciſis aut ſubactis validiſſimis nationibus, quæ populo Romano terrori ſemper fuerant, novas trans Oceanum terras aperientem imperio, in media curia, loco ſacro, ſub oculis Deorum interemerunt ii, quos aut in ſumma ſua gratia amicitiaque conſtitutos, aut bello victos, clementia ſervatos, ad ſummos honores opeſque provexerat, partim etiam teſtamento heredes inſtituerat.*

XXXI. *Nec occidiſſe contenti, tribus & viginti vulneribus lacerarunt, ut ſævitiæ & perfidiæ ludibrium adjicerent. Ceteri vero boni viri, tantum abeſt, ut animadvertere in parricidas conati ſint, ut etiam magiſtratus illis, provincias, exercitus darent. queis illi abuſi, publicas diripuerunt pecunias, atque inde majores adverſus nos copias compararunt. quin &, accitis barbarorum auxiliis, atque eorum barbarorum, qui ſemper hoſtili animo in populum Romanum fuerunt, Romani juris civitates, quotquot imperata facere ſceleratorum hominum recuſabant, vi metuque adegerunt ad partes; alias etiam diruerunt cremaruntque.*

XXXII. *At nos ab aliquibus horum jam ſumſimus pœnas; idque ut videatis etiam in reliquis, Dii dabunt. Quod igitur, conſtituta domi republica, magniſque per Hiſpanias, per Gallias geſtis rebus, unum etiamnum grave certamen contra parricidas, qui tranſmarinis provinciis incubant, certaturi ſumus; nec tutum eſſe, nec aut nobis aut patriæ utile arbitramur,*

§ XXIX. Appian.

dum gerundi belli causa peregre absumus, hostes a tergo relinquere, qui temporibus nostris insidientur, & nobis, alibi occupatis, denuo fluctus aliquos in urbe atque Italia excitent.

XXXIII. *Igitur ne dilatum quidem oportuit, quin e vestigio de medio tollerentur: quando ipsi priores denuntiarunt nobis periculum, bellumque intulerunt, hostes judicando & nos, & qui nobiscum essent exercitus. Nec vero nimium aut invidiosum rati sunt, tot simul civium millia destinare exitio: quos imitaturi non sumus. neque enim molesti ulli multitudini erimus; neque etiam ex divitum aut honoratorum numero inimicos omnes conquiremus; sed in pessimum tantummodo & fœdissimum quemque advertemus.*

XXXIV. *Igitur licet plures esse inimicos credibile fiat tribus, quam uni: pauciores tamen puniemus, atque alius ante nos imperator in constituenda republica fecit, quem vos ob rem bene gestam felicem cognominastis. Sane etiam vestra non minus, quam nostra refert, esse aliquem certaminum finem, exscindique velut radices bellorum, quibus jam olim atterimini, paulo post interituri cum republica, nisi causæ ducesque factionum tollantur. Expedit etiam, nonnihil facere in gratiam exercituum, ne injurias suas contemni a nobis putent.*

XXXV. *Et poteramus quidem comprehendere citra negotium, quos supplicio addiximus; sed vestræ salutis ergo, ne velut in cæca licentia militum ira latius, quam sit imperatum, evagetur; proscribere nominatim, certoque atque definito numero malumus. Quod igitur faustum felixque sit, nobisque & reipublicæ salutare, quorum huic edicto subjuncta sunt nomina, eorum neminem recipere, celare, dimittere quisquam velit; neque pecuniam accipere, quo quidquam eorum faciat: qui secus faxit, inter proscriptos & ipse referatur. Capita occisorum ad nos reportantor: in singula, si liber retulerit, vicena quina sestertia; sin vero servus, cum libertate & civitate, quam herus habuerit, dena dantor: indicibus paria præmia sunto. nomina præmium accipientium in occulto manento, nec in commentarios referuntor.*

XXXVI. Hac clausula timori occurrebatur, ne quis

§ XXXIV. Oros. 6, 18. Appian.

exemplo M. Catonis quæstoris repetere aliquando data hoc nomine præmia posset. Proposita deinde proscriptionis est tabula, &, velut ordine servato proscribentium, quorum primus fuerat Lepidus, proximus Antonius, primo loco Lepidi frater proscriptus est Paullus; secundo L. Cæsar avunculus Antonii; quod horum quoque sententiis judicati hostes illi fuerant. proximi, frater L. Planci Plotius, & L. Quinctius Pollionis Asinii socer legebantur; cum Asinius & Plancus alia tabella, juxta posita, designati consules nuntiarentur.

XXXVII. Ejusmodi viros in primis tabulis proscribi placuerat, ne quis aliorum sperare veniam auderet. His additus C. Toranius, qui tutor Cæsaris, idemque patris ejus Octavii collega in ædilitate fuerat. Erant omnino multis de causis graviora hæc Sullanis temporibus mala: non ob multitudinem occisorum; quin aliquanto minor numerus tum interiit, patentibus adhuc effugiis, & errore sublato, qui in proscriptione Sullæ multos, de quibus non erat cogitatum, sustulerat. Cum enim factum hoc recordarentur Tresviri, ne periculum ex similitudine nominum aliis, quam qui peterentur, esset, seorsim senatores, in alia tabula ceteros proscripserunt.

XXXVIII. De numero tamen auctores dissentiunt. Qui plurimum ponunt, senatores proscriptos circiter trecentos tradunt, equitum duo millia; qui minimum, senatores centum triginta. Sed priori proscriptione minus & apud interfectores malitiæ, & apud interfectos miseriarum fuit. Jussu enim imperatoris, nec invisos antea, nec infensos, subito percutiebant; ut tempori magis imputari hæc crudelitas, quam animo, posset: & qui peribant, ante metum mortis occisi, nece tamen simplici defungebantur. Tum vero nondum exolescente superiorum malorum memoria, quin & superstite aliquo numero, qui pars illorum fuerat, (nec enim amplius septem & triginta anni inter-

§ XXXVI. Orof. Appian. § XXXVII. Sueton. in Aug. c. 27. Appian. Dio.

erant) magno autem eorum, qui audiverant recens perpetrata; eveniebat, ut & qui facturi eſſent eadem, quadam improbitate ſuperare propoſitum exemplar ſtuderent, & qui paſſuri, omnium cruciatuum, quos cuiquam accidiſſe meminerant, in ſemetipſos ſpeciem atque dolorem imaginando timendoque exſequerentur.

XXXIX. Hoc quoque nomine gravior erat triumviralis proſcriptio, quod Sulla tantum inimicos tollebat, aut ex ceteris prædivites; (his enim præcipue timenda eſt omnis rerum converſio, ipſis opibus deſideria potentiorum irritantibus:) nunc autem non inimici modo aut divites, ſed amiciſſimi quique, præter & ipſorum & omnium exſpectationem proſcribebantur. Non enim unis tantum de cauſis ſtringebantur Triumvirorum gladii: ſed & privatim inviſi peribant; & multo plures eorum, qui dominatum affectantibus ullo modo obſtare videbantur. Idcirco quiſquis unum horum præcipuis affectatus ſtudiis fuerat, a duobus pro hoſte notabatur; & quia duos offendere unus nolebat, etiam ab hoc odium reddebatur pro gratia: ut idem homo & amiciſſimus cuipiam horum, & inimicus omnium videretur. & quia invicem ſe cogitabant peſſumdare, non minus ſpoliare ſeſe mutuo amicis, quam tollere hoſtes, ſtudebant.

XL. Igitur ut hoc aſſequerentur, valde illiberali permutatione concedebant invicem neceſſarios ſuos ad necem, ut viciſſim alterius familiares tollerent. & ſi quidem par videretur ratio, ſinguli pro ſingulis dabantur, interdum & pro uno præpotente tres minore dignitate, aut quatuor. Tria igitur ad ſummum delicta erant, quæ morte vindicanda judicabant, qui tum rerum potiebantur. Unum, ſi quis inimicus eſſet: alterum, ſi amicus uni aut duobus reliquis collegis: tertium, ſi magnas opes poſſideret. quod enim ad perficienda, quæ animo deſtinaverant, plurima

§ XXXVIII. Appian. Dio. Plut. in Anton. c. 26. Liv. Epit. Oroſ. 6, 18. Plin. 6, 43. § XXXIX. Lactant. 6, 12. Dio.

pecunia erat opus; quemlibet hoſtium habebant numero, a quo illa teneretur.

XLI. Caſſius enim & Brutus ex Aſiæ vectigalibus, vicinorumque regum atque tetrarcharum collatione, magnas atque paratas habebant opes: his Europa reſtabat, vacua, & continuis exhauſta bellis. Igitur inter alia ſæva & pudenda, puerum quendam virilem togam ſumere coegerunt, ut tanquam virum occiderent. Atilius is fuit, qui deducentibus eum ex more amicis, repente inter conjuratos adſcriptus eſt.

XLII. Atque ita deſolatus fuga ſervorum atque comitum, cum ne mater quidem eum præ metu recepiſſet, in montana confugit: mox fame premente degreſſus in planitiem, a plagiario quodam interceptus eſt, (nam id quoque genus per incerta temporum graſſari cœperat) & ergaſtulo incluſus. At ubi puer delicatus inopiam, captivitatem, labores ultra perferre non potuit, cum ipſis compedibus, occaſione captata, prorepſit in viam, &, cum indicaſſet ſe prætereuntibus, occiſus eſt. Alius etiam impubes, dum in ludum commeat, cum pædagogo ſuo, qui corpus pro puero objecerat, interfectus. Atque hæc talia moveri a quolibet, ſed geri ſine conſenſu Trium non poterant: ut minime credam excuſanti Cæſarem Dioni; quamquam ſane poſtea, cum rerum ſolus potiretur, benignum & placabilem ſe exhibuit.

XLIII. Jam enim proſcriptionibus aut bello ſublatum erat, quidquid obſtare dominationi ejus potuiſſet. Equidem hunc adoleſcentem ipſe Dio hactenus, pro potentia ſcelerum non ſegnem ubique depinxerat: & ſunt auctores haud contemnendi, tantoque potioris in hac cauſa fidei, quanto eniſius extollunt in ceteris Octavianum & mirantur, qui ſcribunt, *eum reſtitiſſe quidem aliquamdiu collegis, ne qua fieret proſcriptio, ſed inceptam exercuiſſe utroque acerbius.* Id ſane conceſſerim, eum non tam indigna perpetraſſe, ſicuti reliquos, ſed percuſſores maxime Cæſa-

§ XLII. Tacit.

ris fuiſſe perſecutum : ceterum *ea quoque* ſane *multa cædes fuiſſe* dicitur ; neque video, quomodo eum ſuſpicione appetitarum pecuniarum liberem, & ob eas aliquando laxati cædibus freni. Sed ne inimicos quidem, præter paternos, ei defuiſſe conſtat ex eo, quod adverſus ipſum facta ſunt ſenatuſconſulta, legiones excitæ, urbs firmata præſidiis, uti ſuperiore libro vidimus.

XLIV. Sane Tanuſiæ fidem adjuvit atque Philopœmenis. Uxor illa T. Vinii, hic libertus fuit: conditumque in arca, quales codicibus aut ſervandæ pecuniæ adhibentur, in ædes liberti Tanuſia tranſtulit. Hic occultatus eſt, donec obiiſſe Vinium homines crediderunt. Tum ludorum publicorum ſolemnitatem captans Tanuſia, quos propinquorum ejus quidam edebat, per Octaviam ſororem Cæſaris, quæ multis eo tempore ſaluti fuit, obtinuit, ut ſolus Triumvirorum Cæſar in theatrum veniret; arcamque illatam aperuit, Cæſarique rem indicavit. Ille miratus fidem & ingenium eorum, qui commenti rem hanc fuerant, ſilentioque texerant, impunitatem conceſſit omnibus: Philopœmenem quin etiam poſtea equeſtri dignitate decoravit.

XLV. Servati ſunt etiam eodem tempore plures proſcriptorum ab uxoribus, quarum tum ſumma comperta fides eſt, cum libertorum media, ſervorum aliqua, filiorum nulla adverteretur. Certe Thuria Q. Lucretium, qui poſtea conſul factus eſt, inter cameram & tectum cubiculi, una conſcia ancilla, toto tempore texit: quamquam & in hoc ſervorum fuit egregia fides. quippe vagatus aliquamdiu cum duobus, inopia cogente, ſuccollantibus iiſdem, in urbem revertebatur, pro ægroto ratus latiturum.

XLVI. Deinde cum alter bajulorum, fracto crure, herum deſtituiſſet, innixus alteri pergebat: donec ex eadem porta, ubi pater ejus, Sulla proſcribente, captus occiſuſque fuerat, armatam cohortem procurrere videns, omine ſimul loci, ſimul conſpectu militum conterritus, in ſepulcrum,

§ XLIII. Sueton. in Aug. c. 27. § XLIV. Dio. Appian. § XLV. Sueton. in Aug. Vellej. 2, 67. Val. Max. 6, 7. Dio. Appian.

quod forte in agro erat, se illatebravit. Ne ibi quidem tutum ei quidquam fuit, furibus eo delatis, qui effodere sepulcra consueverant. sed dum iis se spoliandum servus præbet, effugium ad portam Lucretio fuit: isque exspectavit venientem, &, parte data vestium suarum, cum eo perrexit domum: receptusque ab uxore & occultatus, precibus amicorum veniam deinde impetravit.

XLVII. Ligarium autem quendam uxor celaverat. post ab ancilla, quæ sola rem norat, proditum lugens, caput auferentes milites cum clamore sequebatur, se quoque occidi jubens, quæ celasset virum: nam & ex his cædibus esse præmio locum. Cum hi non moverentur, ad Tresviros procurrit, eadem ingerens. Ubi & hi dissimularunt, inedia se confecit domi. Sulpicia vero cum diligenter a matre Julia esset asservata, ne Lentulum Cruscellionem in Siciliam sequeretur, ancillari habitu cum duabus ancillis totidemque servis, omnia, quam virum relinquere, & vel vitæ discrimen adire maluit; reperitque Messanæ humi stratum, & desiderio uxoris se afflictantem, quamquam dux copiarum a Sex. Pompejo, ad quem profugerat, creatus esset.

XLVIII. Acilium uxor redemit a militibus, omni suo mundo dato: servaruntque illi fidem, atque etiam navem conduxerunt in Siciliam fugituro. Apulejum coegit sua, ut comitem fugæ ascisceret, indicium minata, si, se relicta, proficisceretur. Atque comitatus iste profuit, minime proscriptum suspicantibus obviis, qui cum uxore, servis atque ancillis, publica via tam secure iter faceret. Antium conjugis industria stragulis involutum per bajulos ad mare transtulit, unde trajecit in Siciliam.

XLIX. At C. Antistius Rheginus non vulgari modo servatus est. missus in cloacam ab uxore, proximum diem fœtore defensus latuit: nocte carbonarii habitu indutum, carbonibus onustum asinum præ se agere jussit; ipsa minime longo intervallo in lectica antecedebat. Cum ven-

§ XLVII. Val. Max. Appian.

tum ad portam effet, accurrit miles quidam, & lecticam curiofe fcrutatur: celeriterque fuperveniens Rheginus orat militem, *ne moleftus effe mulieribus pergeret.* Ille, dum contemtim tanquam cum carbonario rixatur, agnovit hominem, aitque, *perge lætus fofpefque, imperator: hoc enim tibi nomen atque hanc fidem etiamnum a me deberi fentio.* nam fub eo pridem in Syria meruerat.

L. Neque dedignentur optimæ matronæ, pari pietate conjungi fibi Coponii uxorem; quamquam illa ceteris infelicior, fervatam eo ufque pudicitiam, redimendi viri caufa, M. Antonio proftituit. Neque minus M. Lepidus gratiæ aut precibus exorabilem fe præbuit. Hoc enim conniventе, centurionum humanitas, fratrem imperatoris fui reverentium, effugium L. Paullo in Græciam dedit; unde mox cum M. Bruto Miletum profectus, hanc exfilii fedem habuit. Alias enim difficulter evadere profcripti poterant, quia ftatim, tabulis propofitis, ftationes ad portas, aliofque urbis exitus oppofitæ funt, portus etiam pari diligentia obfervati, lacus quin etiam & paludes, & quidquid vel effugium præftare poffe, vel latebras videbatur.

LI. Igitur & intra urbem & extra difcurrentibus paffim centurionibus multi trucidabantur: virique, modo fumma in auctoritate conftituti, ad effugiendam necem, habitu aut locis obfcœnis occulebantur. Neque percuffores tantum timebantur, ut non plus follicitudinis a familiaribus effet. Alium infenfa uxor, alium ingrati liberi habebant anxium: plerique libertos fervofque fuos, aut debitores, aut vicinos metuebant. Omnium odiis, quacunque occafione cœpiffent, triftiffima tempora viam ad vindictam patefecerant. Igitur fenes, fummis honoribus ufi, ad mancipiorum fuorum accidebant genua, mifericordiam orantes: neque hoc erat indigniffimum, fed quod plerumque nihil tanta humilitas fupplicandi proficiebat.

LII. Tanto deterior tum erat Romæ, quam bello & ab

§ L. Sueton. in Aug. c. 27. Appian, Dio.

hoste oppressis esse solet, conditio: nam illi cum ab externis urgeantur, in fide tamen atque caritate domesticorum acquiescunt; hic vero non scelus modo atque offensas suorum, sed & cupiditatem, &, ne quid mali deesset, timorem quisque metuebat. Quos enim nulla propria ira stimulabat, ii spe ostentati publice præmii, aut diripiendarum opum herilium abripiebantur: optimum quemque atque modestissimum, minæ Triumvirorum absterrebant, ne quam suis opem ferre sustinerent.

LIII. Reliqua vero multitudo aut investigabat proscriptos, prodebatque ad necem; aut occisorum, direptis bonis, diruebat domos. pauci, qui relinquebantur, boni prudentesque summo cum stupore fatum intuebantur urbis; cum alias civitates, dissensione civium afflictas, concordia restitutas esse didicissent; hanc eorundem hominum discordia vexatam esse, concordia propemodum everti cernerent. Miserabilis enim erat, supra quam cogitari possit, facies, & varia mortis imago: cum alii percussoribus suis repugnarent, tanquam latronibus; alii cervices præberent, gnari, ministros hos, non auctores suæ calamitatis esse; multi, ne tamen inimicorum arbitrio morerentur, fame, laqueo, præcipitio se conficerent, aut in aquam ignemve jacerent corpora.

LIV. Multi quoque per errorem, aut privata odia, præter mentem Triumvirorum occisi: quorum cadavera facile dignoscebantur a proscriptis, quia proscriptorum capita demebantur deportanda ad Tresviros. Sed & eorum, qui cædem evaserant, mira varietas fortunæ fuit. Nonnulli, priusquam superare maria possent, naufragio hausti: alios eadem urbs, quæ tum proscriptos atque fugientes, mox lætiora ad tempora servatos in magistratibus atque imperiis vidit. tantum rebus humanis inconstantiæ inest; qua non modo parvæ civitates jactantur: sed illa regina prope rerum Roma, invicta armis, constituta legibus, exornata

§ LIII. Corn. Nep. in Attic. Oros. 6, 18. Appian.

ingeniis, nullius eorum, quæ per homines contentis ſtudiis appetuntur, indiga, ſuis ipſa bonis ad ſummam ſuam miſeriam abuſa eſt.

LV. Eandem tamen paulo poſt recreavit idem ille Cæſar, a quo tum propemodum exſtincta eſt: ne quis aut lætis rebus timere duras, aut triſtibus ſperare meliores deſinat. Quamquam ſane minus fallantur, qui deteriora exſpectant in dies: quando tam facile creſcit improbitas, & alioquin hæc eſt vitæ conditio, ut nocere cuilibet in promtu ſit; conſervatio rerum atque inſtauratio, bonis artibus, iiſque multis indigeat. Unius pueruli incogitantia male cuſtoditus ignis conſumere paucis horis oppidum poteſt, quale multis annis aliquot hominum millia reſtituere nequeant. Sed ad res Romanas revertor, præter enarratos antea caſus, paucos adhuc relaturus, præ ceteris in utriuſque fortunæ exemplum dignitate hominum, aut raro miroque eventu notabiles.

LVI. Sergius apud ipſum Antonium delituit, donec ei conſul jam Plancus, Antonio auctore, reditum impetravit. Nam inter ſummam crudelitatem, multas tum oſtendit Antonius clementiæ ſtricturas: certe Attico, apud P. Volumnium latenti, ſua manu ſcripſit, *ne timeret, ſtatimque ad ſe veniret. ſe eum, & Q. Gellium Canum* (is una latebat, æqualis & familiariſſimus Attico) *de proſcriptorum numero exemiſſe.* miſitque præſidium eis, ne per noctem in periculum aliquod inciderent. At Salvius tribunus plebis, quamquam, ne hoſtis judicaretur, Antonius interceſſerat, tamen diffidens ob alia, convivium amicis dabat, quaſi non diu cum ipſis futurus poſtea.

LVII. Supervenerunt armati, omnibuſque præ metu exſilientibus, quieſcere ceteros centurio juſſit, Salvium cervices præbere: capilliſque prehenſum ſupra menſam traxit, quantum opus erat, ut caput præcideretur. quo correpto abiens, imperavit ceteris, *tenerent ſeſe, quo eſſent, loco*

§ LVI. Corn. Nep. in Attic. Appian.

quieti, ne similia paterentur. Ergo etiam poſt centurionis diſceſſum, in multam noctem, cum relicto tribuni corpore, attonitis & fulminatis ſimiles accubuerunt. Poſt hunc Minutius prætor, inter habenda comitia, in foro occiſus eſt; cum, audito periculo, in tabernam quandam veſte mutata confugiſſet, indicio lictorum proditus, qui per ineptam pietatem diſcedere cunctabantur.

LVIII. Alterius prætoris L. Villii Annalis, itemque viri prætorii C. Toranii exitus, nec ſine ſcelere filiorum, nec ſine ſceleris vindicta commemorari poteſt. Annalem, dum in Campum cum filio quæſturæ candidato deſcendit, comites repente deſeruerant, proſcriptum audientes. Idcirco ad clientis vile tectum in ſuburbio confugiens ſervari potuiſſet; niſi nefarius juvenis, rem ſuſpicatus, eo deduxiſſet milites. Atque is auctor ſpectatorque paternæ necis, cum Triumvirorum impia liberalitate paterna bona, ſimulque ædilitatem obtinuiſſet, vino obrutus, ab iiſdem militibus, qui patrem occiderant, orto jurgio, interfectus eſt.

LIX. C. Toranii latebras, ætatem, notaſque corporis, quibus agnoſci poſſet, deteſtabilis filius centurionibus edidit. a quibus repertus ſenex inducias petiit, *donec filius ab Antonio*, cujus ſecutus partes fuerat, *aliquid impetraſſet.* Cui ridentes illi, *impetravit*, inquiunt, *ſed mortem tuam.* Hoc audito, iterum petiit *breviſſimum ſpatium*, filiamque accitam monuit, *abſtineret hereditate paterna, neve cauſam præberet fratri, mortem etiam illius ab Antonio impetrandi.* Atque is poſtea filius, dilapidato patrimonio, furti damnatus, ſolum vertit. Horum mortibus admonitus P. Rupilius Rex, qui tum præturam gerebat, matura fuga in M. Bruti caſtra ſe contulit.

LX. Sed vix alterius, quam Ciceronis, fatum annotatu dignius fuit. Proſcriptus ille cum filio, fratre, filio fratris, & amicis atque familiaribus omnibus, pro certo habens id, quod erat, non magis Antonio eripi ſe, quam

§ LVIII. Val. Max. 9, 11. Appian. § LIX. Val. Max. Appian. Horat. ſerm. 1, 7, & ibi interpr.

Cæſari Caſſium & Brutum, poſſe, primo in Tuſculanum fugit: inde tranſverſis itineribus in Formianum, ut ab Cajeta navim conſcenſurus, proficiſcitur. Unde aliquoties in altum provectum cum modo venti adverſi retuliſſent, modo ipſe jactationem navis, cæco volvente fluctu, pati non poſſet, tædium tandem eum & fugæ & vitæ cepit; corvorum etiam prodigio terrente, qui crocitantes, & capita tundentes funium, in utroque antennæ cornu conſederant. regreſſuſque ad ſuperiorem villam, quæ paulo plus mille paſſibus a mari abeſt, *Moriar*, inquit, *in patria ſæpe ſervata.*

LXI. Interim appropinquantibus percuſſoribus, in cubiculum ejus involantes corvi ruperunt ſomnum, & in conſpectu ejus ferrum horologii loco motum excuſſerunt, laciniamque togæ morſu correptam retinuerunt. Inde excitati ſervi, quam poſſent opem hero ferre, quem etiam animantibus ratione non præditis curæ eſſe credebant, conſtituerunt. partimque precibus, partim vi ſublatum denuo impoſuerunt in lecticam, mare petituri. Supervenientibus deinde Herennio centurioni, & tribuno Popillio cum paucis militibus, ſive ſutor quidam Clodianus cliens, ſive Philologus Q. Ciceronis libertus, &, ne quid ſceleri deeſſet, eruditus a Marco, ſemitam oſtendit in denſas ſilvas pertinentem.

LXII. Tum viſo Ciceronis comitatu, exclamavit Popillius, *ſequimini, qui a tergo eſtis, milites:* non quia plures adeſſent, verum ut exterreret Ciceronianos. ſatiſque conſtat, hos fortiter fideliterque paratos fuiſſe ad dimicandum; ipſum, *deponi lecticam, & quiete pati, quod ſors iniqua cogeret*, juſſiſſe; viſiſque armatis, dixiſſe, *accede, veterane, &, ſi hoc ſaltem potes recte facere, incide cervicem.* Trementi deinde, dubitantique, *Quid ſi ad me*, inquit, *primum veniſſetis?* Ita prominenti ex lectica, præbentique immotam cervicem, caput repetito ter ictu præſciſum eſt. Nec ſa-

§ LX. Liv. ap. Senec. ſuaſor. 6. Appian. Plut. in Cic. c. 69.
§ LXI. Val. Max. 1. 4. Plut. Appian.

tis ſtolidæ crudelitati militum fuit: manus quoque, ſcripſiſſe in Antonium aliquid exprobrantes, amputarunt.

LXIII. Ita relatum caput ad Antonium, juſſuque ejus inter duas manus, tantorum operum miniſtras, in roſtris poſitum, ubi ille conſul, ubi ſæpe conſularis, ubi eo ipſo anno adverſus Antonium, quanta nulla unquam humana vox cum admiratione eloquentiæ, auditus fuerat. Vix attollentes præ lacrimis oculos homines intueri trucidata membra ejus poterant: ceterorumque cædes privatos luctus excitaverunt; hæc una communem. Hoc tam infame miniſterium C. Popillius Lænas ſibi pro beneficio depopoſcerat, olim in cauſa maxime dubia a M. Cicerone defenſus. Sed, capite viſo Ciceronis, exclamaſſe Antonium ajunt, *nunc peractam eſſe proſcriptionem ſuam.*

LXIV. Nam continuo poſt, patratam cædem, velut rem lætiſſimam, Popillius & per veredarios terra, & mari per dromones nuntiandam curaverat: deinde ipſe, adveniens in forum, caputque tenens manu, ſedenti pro tribunali Antonio monſtravit quatiens. At ille exſultavit præ gaudio, ſæpius cachinnos revocans: hominique exſecrando coronam impoſuit, tanquam qui maximum omnium & velut decumanum hoſtem ſuum ſuſtuliſſet. Tantaque fuit turpiſſimi latronis improbitas, ut imaginem ſuam coronatam, juxta caput Ciceronis in roſtris proponeret: tanta inſuper ſummæ improbitatis apud ſpurciſſimum imperatorem gratia, ut decuplum ab Antonio præmium reportaret.

LXV. Hunc exitum ſortitus eſt M. Cicero ante diem VII Idus Decemb. ut Tiro libertus ejus memoriæ prodidit. Vixit tres & ſexaginta annos, ut, ſi vis abfuiſſet, ne immatura quidem mors videri poſſit: ingenium, & operibus, & præmiis operum felix: ipſe fortunæ diu proſperæ: facies ei decora ad ſenectutem, & commoda permanſit valetudo: tum pax diutina, cujus inſtructus erat artibus,

§ LXII. Appian. Aufid. Baſſ. ap. Senec. Plut. § LXIII. Corn. Sever. ap. Senec. Val. Max. 5, 3. Senec. ſuaſor. 6 & 17. § LXIV. Appian. Plut. in Anton. c. 26. Euſeb. Chron.

contigit. namque prisca severitate judiciis actis, maximorum noxiorum multitudo provenit, quos obstrictos patrocinio incolumes plerosque habebat. Jam felicissima consulatus ei sors petendi, & gerendi maximo consilio, industriaque. Utinam moderatius secundas res, & fortius adversas ferre potuisset! namque utræque cum venerant ei, mutari eas non posse rebatur.

LXVI. Inde sunt invidiæ tempestates coortæ graves in eum, certiorque inimicis aggrediendi fiducia: majore enim simultates appetebat animo, quam gerebat. Igitur in longo tenore felicitatis, magnis interim ictus vulneribus, exsilio, ruina partium, pro quibus steterat, filiæ morte, exitu tam tristi atque acerbo, omnium adversorum nihil, ut viro dignum erat, tulit, præter mortem: quæ vere æstimanti minus indigna videri potuit, quod a victore inimico nil crudelius passus erat, quam quod ejusdem fortunæ compos ipse fecisset.

LXVII. Sed quando mortalium nulli virtus perfecta contigit, qua major pars vitæ atque ingenii stetit, ea judicandum de homine est. Ergo si quis virtutibus vitia pensarit, vir magnus, acer, memorabilis fuit, & in cujus laudes exsequendas Cicerone laudatore opus fuerit. Sed ille quidem, semel proscriptus ab Antonio, vicissim illum ad perpetuam hominum memoriam victuris monumentorum suorum tabulis proscripsit. Neque reticenda Fulviæ crudelitas est, jam a Clodianis temporibus inimicissimæ Ciceroni. Hæc igitur caput ejus, impositum genubus, (nam & domi suæ, superque mensam spectare hoc Antonius cupiverat) amarulentissime insultans mortuo conspuit: deinde linguam, a qua scilicet maxime læsam se arbitrabatur, compunxit acubus & calamistro.

LXVIII. Nam & hæc furia partes suas inter illam publicam cladem egit egregie; multique inimicitiarum

§ LXV. Auctor. de caus. corrupt. eloq. Euseb. Chron. Asin. Pollio. ap. Sec. suasor. 6. § LXVI. Cic. ad Brut. ep. 15. Asin. Pollio. § LXVII. Plin. 7, 30. Dio. Appian.

aut pecuniæ cauſa, hujus juſſu interemti ſunt. Cæſetius Rufus ſenator, vicinum Fulviæ habens ædificium, vendere petenti noluerat. Tum igitur, licet dono dediſſet, proſcriptus eſt, caputque ejus allatum Antonio, convivium agitanti, cui tum in morem hæc crudelitas venerat, ut capita principum civitatis cœnanti referrentur. Is igitur, diu verſata conſiderataque facie, *Hunc*, inquit, *ego non noveram.* dubitanſque uxoris eſſe facinus, referri ad illam caput, illa proponi non in foro, ut cetera, ſed in ipſo illo ædificio juſſit, ne quærendum quis haberet, cur eſſet hic interfectus.

LXIX. Similiter & C. Verres proſcriptus eſt ob negata Antonio Corinthia: & Nonius ſenator, Strumæ filius, propter opalum gemmam, quam habebat avellanæ magnitudine. Parque horum contumacia, Antoniique feritas fuit: neque minus mori decreverunt illi pro his nugis, quam hic occidere. Sapientius illi, quibus vita carior divitiis fuit. multos enim exemerunt Antonius & Fulvia, plus deferentibus ipſis conſecuti, quam ſperare ex illorum morte potuiſſent; &, ne vacaret in tabulis locus, alios pro his adſcripſerunt, tanquam vicarios mortis.

LXX. At L. Cæſarem Julia ſoror ſervavit: ad quam ille cum profugiſſet, matrem imperatoris ſui reverentibus militibus, aliquamdiu tutus fuit. Poſtea vincente pudorem avaritia, petitus a centurionibus in cubiculum ſororis confugit. Atqui illa, manibus expanſis januam defendens, clamitabat, *non occidetis L. Cæſarem, priuſquam me percuſſeritis, quæ veſtrum imperatorem peperi.* Sic his tandem abactis, proceſſit in forum Julia: ſedentique pro tribunali cum collegis Antonio, *Me ipſam*, inquit, *indico, quæ L. Cæſarem habeo domi, & habebo, donec ſimul interficiamur; quando eadem in receptatores conſtituta pœna eſt.* At i[illegible], *Sororem*, inquit, *meliorem, quam matrem, præſtas: ab [illegible]lo me judicari hoſtem paſſa, nunc mihi ultum eunti injuriam obſtas.* Ceſſit tamen ad ex-

§ LXVIII. Val. Max. 9, 5. Appian. Senec. ep. 83. § LXIX. Lactant. 2, 4. Plin. 34, 2 & 37, 6. Dio. Appian.

tremum, Plancoque negotium dedit, de ſalute L. Cæſaris referendi.

LXXI. Sed & ab ipſis militibus nonnulli ſervati ſunt: quorum tamen benevolentia Largus diu frui non potuit. cum enim alium quærentes, hunc reperiſſent; moti hominis infelicitate, qui captus, antequam veſtigatus eſſet, in proximam ſilvam perfugere juſſerunt. Ille igitur in alios incidens, ad priores recurrit, *vos me potius interficite*, clamitans, *quando nihilominus eſt pereundum: vos potius capitis mei præmium accipere æquum eſt, qui me ſervare voluiſtis.*

LXXII. Æquior fortuna Virginio fuit, qui ſuavi eloquio præditus, primum ſervis ſuis perſuaſit, *ſe prodito, modicum, immo incertum, præmium habituros, cum perpetua turpitudine & metu; ſervato, præclaram conſcientiam & aliquando famam facti, ſed & mercedem longe majorem atque certiorem relaturos.* Ita cum his eodem habitu fugientem nacti milites agnoverunt. neque hic eum facundia ſua aut felicitas deſeruit, quo minus & hi ſequerentur eum ad mare, pecuniam potius ab incolumi voluntate ipſius accepturi, quam propter occiſum per ſcelus. Sed ubi ventum ad litus eſt, jam abnavigaverat uxor, quæ ex compoſito cum nummis eo acceſſerat, abiſſe jam rata virum. ſervus tamen, in litore ob hoc relictus, & navem commonſtravit, & omnem expoſuit rei ordinem.

LXXIII. Igitur orante Virginio, *exſpectarent, dum revocaretur uxor, aut in Sicilia acciperent nummos*, in ſcapham impoſuerunt eum, alacrique remigio pervexerunt in inſulam: cumque ſibi cum fide exſolvi promiſſa vidiſſent, hujus viri comitatum ſacramento ſuo prætulerunt; manſeruntque cum eo uſque ad pacis tempora. Ipſa quoque Triumvirorum diſcors concordia, dum alii exoſum ſervare conatur alius, aut contra gratum alii perdere, magnam eo tempore varietatem caſuum peperit. tamque fuerunt incerta omnia, ut alias præmia proditoribus ſuorum, alias ſupplicia repræſentarentur.

§ LXXIII. Dio.

LXXIV. Haterii ſervus, hero prodito, nactus libertatem, dum facultates occiſi ſubhaſtantur, liberis Haterii bona paterna redimere cupientibus, improbus licitator ſe objecerat. Illi, tempora non auſi arguere, cum ſilentio & lacrimis affectabantur nebulonem, donec commota populi indignatio extudit a Tribuſviris, ut eum rurſus proſcripti liberis in ſervitutem addicerent. Alius conſervum ſuum, pulchro ſtratagemate (quali & Panopioni partam ſalutem poſtea memorabimus) vitam heri morte ſua redemturum, vetuerat, demonſtrata militibus fallacia. Igitur necatus eſt dominus: ſed populus non deſtitit obtundere Treſviros, donec index ille patibulo, fidelis autem ſervus libertati vindicaretur.

LXXV. At Urbinium Panopionem, in villæ Reatinæ ſpelunca latitantem, cum infeſti milites peterent; unus ex ſervis ejus, veſte cum domino permutata, ſumtoque annulo, percuſſoribus ſeſe objecit, *nihil cauſari* dictitans, *quo minus imperatum peragerent.* Sic ille pro Panopione interfectus, pietatis hoc poſtea præmium ab domino retulit, ut amplo monumento, factique pulcherrimi teſtimonium præferente, conderetur. Menenii ſervus in lecticam domini opertam ſe conjecit, aliis e familia ſuccollantibus, atque ita interfectus pro hero, evadendi in Siciliam ei ſpatium præbuit.

LXXVI. Sed hi quidem beneficiis affecti, retulerunt merentibus gratiam: majus miraculum fuit in ſtigmatia, qui Antium Reſtionem noctu fugientem, ut poterat, in compede aſſecutus, terruit primum aſpectu ſuo; deinde confirmavit, *bono* jubens *eſſe animo*, *ſibi majorem acceptorum olim beneficiorum, quam hujus injuriæ, memoriam eſſe*: abſtruſumque in ſpeluncam quotidianis operis aluit. Poſtremo cum ſuſpicantes rem milites ſupervenirent, exſtruxit rogum, & ſenem, forte oblatum, occidit, atque in pyram impoſuit. dominum, data interfecti veſte, dimiſit: ipſe induit herilem

§ LXXIV. Appian. § LXXV. Val. Max. 6, 5. Macrob. Saturnal. 1, 11. Appian. Senec. de benef.

cum annulo, ſeque percuſſoribus obviam tulit. A quibus pro homicida retentus, *Reſtionem*, inquit, *occidi*, *vicemque crudelitati ejus*, a quo ſic notatus ſum, *reddidi*. Quia veriſimilia loquebatur, crediderunt milites; caputque ignobile ferentes fruſtra contenderunt in urbem. Antius, a ſervo ſubductus, in Siciliam cum eo transjecit.

LXXVII. Simili commento C. Hoſidium Getam filius eripuit morti, tanquam mortuo paratis exſequiis, crematoque in area domus rogo: nam *ſuſpendio finiſſe vitam* finxerat. Hac arte ſenex elapſus, in prædio recens emto ſubſtitit, ad diſſimulandum oris habitum altero obligato oculo, quem deinceps, reddita pace, inutilem habuit, per longam videndi deſuetudinem facultate amiſſa.

LXXVIII. Et quia de filiorum pietate mentio fieri cœpta eſt, Oppius patrem decrepitum, & ætatis tædio fugere nolentem, ſuſtulit in humeros; elatumque urbe, modo manu ſublevans euntem, modo deficientem imponens cervicibus, in Siciliam tranſportavit, ſine ulla alia moleſtia, cum, ſicut Æneæ patrem geſtanti, viam pietas vel per medios hoſtes faceret. Arruntius quoque monumento ſuo ſimilis in filio fidei teſtimonium inſcribendum curavit: *Hic ſitum eſſe, cui proſcripto filius non proſcriptus, receptator primum, deinde auctor comeſque fugæ, atque ſic cauſa ſalutis fuiſſet.*

LXXIX. Neque reticendus eſt Q. Cicero Q. F. qui magni & multiplicis ingenii, poſtremum vitæ actum egregio facinore nobilitavit. Cum enim Q. pater, dum Aſturam comitatur Marcum, de proſcriptione ſua cognoſſet, ſubitoque recurriſſet ad urbem, exportandi viatici cauſa, receptus eſt a filio & celatus, proſcripto & ipſo. Igitur prodente familia repertus juvenis, tortuſque, ut patris indicaret latebras, magno animo pertulit dolorem; donec pater, re intellecta, miratus ſimul pietatem filii miſertuſque, prodiit. Tum quoque filius oravit milites, *ut ſe priorem occi-*

§ LXXVI. Val. Max. 6, 8. Macrob. Appian. § LXXVII. Appian. Pigh. annal. 791. Dio.

derent: at, idem poſtulante patre, diverſi eodem tempore utrumque contrucidarunt.

LXXX. Sed Egnatios patrem filiumque, complexu cohærentes, una plaga confecit; militeſque, capitibus ablatis, corpora ſe adhuc complectentia reliquerunt. Balbis duobus tutius viſum ſeorſim fugere, utrumque perdidit. nam pater, falſo de filii cæde nuntio credens, ultro ſe obtulit perſequentibus; filius interiit naufragio. idemque fatum Aruntii fuit, cui pater vix perſuaſerat, ut ſupereſſe ſeni ſuſtineret. Atque illum comitata ad portam infelix mater, neque felicior matrona, rediit ad componendas viri reliquias: neque multo poſt, audito filii caſu, inedia ſibi conſcivit mortem.

LXXXI. Inter hos terrores, M. Terentius Varro tribunus plebis, ne ſibi eveniret, quod Helvio Cinnæ nuper, edicto propoſito, *ſe cauſa & agnomine diſtingui* profeſſus eſt *ab eo Varrone*, quem ſui ævi doctiſſimum, magnamque militiæ laudem parendo & imperando meritum, forte propter hæc ipſa, tanquam iniquum dominationi, Treſviri proſcripſerant. Sed certatim eum recipere cupientibus amicis, Fufius Calenus vicit, habuitque eum in villa, ubi ſæpe ex itinere divertebat Antonius: neque a quoquam ex ſua aut Caleni familia indicatus, effugit periculum, vitamque & ſtudia ad centeſimum ferme annum prorogavit. Bibliothecis tamen ſuis hac proſcriptione direptis, partem deſideravit librorum, quos ad eam diem magno numero compoſuerat.

LXXXII. Sed in alio ſene humana infirmitas, atque ignorantia rerum, magno exemplo patuit. quomodo enim proſcriptus a Sulla M. Fiduſtius ſenator timere potuiſſet, ne tanto intervallo ab hominibus, qui tum ne nati quidem omnes erant, proſcriberetur? Sed illi hæc ipſa proſcriptionis mortiſque cauſa fuit. Contra Valerius Meſſalla proſcriptus ab Antonio, poſtea conſul in locum ejus fa-

§ LXXIX. Cic. ad Attic. 6, 2. Plut. in Cic. & Anton. Dio.
§ LXXXI. Agell. 19, 14. Val. Max. 8, 7.

ctus eſt: interim exemtus proſcriptioni, non miſericordia Triumvirorum, ſed metu. Quippe Meſſalla cum Bruto erat, juvenis probitate, conſtantia, cura, ſtudio reipublicæ incomparabilis: ad hæc excellenti eloquentia, cum judicio, induſtriaque pari.

LXXXIII. Edixerunt igitur in hanc formam: *Quando M. Meſſallam ex propinquis ejus cognovimus, ne quidem in urbe tum fuiſſe, cum interfectus eſt Cæſar; exemtus e numero proſcriptorum eſto.* Ille tamen uti hac venia contemſit, Bruti cauſam amicitiamque præferens. Neque pigeat ceterorum quoque, qui traditi ſunt, notabiles caſus pertexere: quorum, ſicut & de quibus antea relatum eſt, pars ante conſulatum Lepidi Plancique, pars his conſulibus perierunt.

LXXXIV. Ligariorum fratrum nota concordia & caritas fuit. Hi, cum aliquamdiu latuiſſent ſub camino, proditi ſunt a ſervis, alterque ſtatim occiſus. at qui effugerat, audito periiſſe fratrem, de ponte ſe dejecit in fluvium; diuque luctatus cum piſcatoribus, qui ſervare tanquam forte prolapſum nitebantur, *fruſtra eſtis*, inquit: *proſcriptus ſum, voſque perdere citius poſſum, quam a vobis ſervari.* Cum ne ſic quidem fatigaretur illorum humanitas, milites ad cuſtodiam pontis appoſiti accurrerunt, necaruntque proſcriptum.

LXXXV. Duo quoque alia fratrum paria referuntur gravi mulctata exitio. In amnem ſe quidam præcipitaverat: quem inquiſivit ſervorum ejus unus, repertoque poſt quintum diem, quia nondum confuſa omnia oris lineamenta erant, caput præmii ſpe amputavit. Hujus fratrem alius ſervus in latrina ſe occultantem indicavit: percuſſoreſque dedignati deſcendere, haſtis confixum extraxerunt, occideruntque, ut erat, ſordidum, ne capite quidem abluto. Alius, fratrem comprehendi videns, ſeque pariter proſcriptum ignorans, *me*, *me*, inquit, *prius interficite.*

§ LXXXII. Agell. 3, 10. Dio. Plin. 7, 43. Appian. Cic. ad Brut. ep. 18. § LXXXIII. Plut. in Brut. c. 77. Cic. pro Ligar. c. 11. Appian.

Tum centurio, *rem æquam postulas: nam & tu scriptus es prior.* amboſque interfecit ordine.

LXXXVI. Vidit & ſcelera conjugum iſthæc ætas: & Septimium quidem uxor adultera, per amicum Antonii, quocum habebat ſtupri conſuetudinem, referendum curavit in proſcriptorum tabulas; & ad ſe refugientem, diſſimulata conſcientia, detinuit, donec percuſſores ſupervenirent: eodemque die celebravit cum adultero nuptias. Salaſſum, (quod Curtiorum cognomentum eſt) jam elapſum ex urbe, perplexitas conſilii eodem revocavit, ſperantem interea potuiſſe tempeſtates eas detonare: ſed ubi venit ad ædes ſuas, venditas didicit a janitore, qui una fuerat tranſditus; & ab eodem in cellam receptus, uxorem acciri juſſit ex illius ædibus. Illa, noctem cauſata, ſpopondit *affuturam poſtridie;* affuitque, ſed cum percuſſoribus. quod ille proſpiciens ex ſummis ædibus, (eo enim tædio moræ ſubierat) de tecto ſe præcipitem dedit. Fulvius, ad mulieris ædes confugiens, quam concubinam ſuam manumiſerat, nuptumque dotatam dederat, oblivionem beneficiorum omnium, ſolamque memoriam ſuperinductæ uxoris invenit.

LXXXVII. At militarium virorum Statius Samnis, cujus egregia opera ſociali bello effulſerat, deinde propter egregiam laudem genúſque & opes in ſenatum Romanum adſcriptus, octogeſimo jam ætatis anno proſcriptum ſe diſcens, diripiendas opes ſuas populo familiæque permiſit, multa & ipſe ſuis manibus in publicum jaciens. Exinanitam deinde domum clauſit, incenditque: rogum ſibi efficiens, quo & pars urbis conflagravit. Capito ſemiapertis foribus ſingulos intromiſit, confoditque aliquot. irrumpentibus deinde multis; ſimul circumventus eſt. Vetulinus, magna in Rhegienſi agro manu coacta, partim ex proſcriptis, partim ex duodecim illis urbibus, quæ veteranorum præmiis deſtinari fremebant, multos intercipiebat centuriones; donec, adverſus ſe majore exercitu miſſo, coactus eſt in Siciliam ſe recipere.

§ LXXXVI. Cic. familiar. 6, 18. Appian.

LXXXVIII. Nec hic ſtetit hominis audacia: redintegravit inde bellum; pluribuſque demum prœliis victus, filium ceteroſque proſcriptos Meſſanam præmiſit: ipſe in medio freto deprehenſus a perſequentibus, repugnando in fruſta conciſus eſt. Naſo a liberto, quem habuerat in deliciis, proditus, militi extorſit gladium, unumque inter omnes proditorum petens, priuſquam occumberet, interfecit. Alium a militibus occidi videns ſervus, qui a conducenda navicula redierat, *exſpecta*, inquit, *pauliſper, domine*, ſimul centurionem ictu letali occupans. deinde ſuo quoque corpori gladium infigens, *accipe ſolamen*, inquit, *quantum dare fides mea potuit, domine!*

LXXXIX. At Lucius quidam duobus libertis, quos putabat fidiſſimos, auro tradito, quod deferrent ad mare; poſtquam ſe deluſum intellexit, ipſe quæſivit percuſſores, jugulumque præbuit. Labienum, qui in Sullana proſcriptione interfecerat multos, liberti celabant, tormentis etiam pro incolumitate patroni generoſe ſpretis. Sed ille videns, evadere ſe non poſſe, & fruſtra torqueri ſuos; pro foribus ſuæ domus exſpectavit percuſſores, ſella poſita. Ceſtius, ruri latens, minus ex fide ſuorum animi, quam ex diſcurſatione centurionum timoris concipiens, ut aliquando moleſtia ſe liberaret, *buſtum parari* juſſit *a ſervis, ut dicere poſſent, fuiſſe Ceſtium;* atque in accenſum ignem ſe conjecit.

XC. Aponium ad eandem deſperationem adegit victus tenuioris impatientia, cum tuto lateret: igitur ultro ſe obtulit interficiendum. Jamque faſtidium erat ſponte expetentium mortem: ajuntque *fuiſſe, qui, neglectus a percuſſoribus, cum ſe ſatis diu ſedens in propatulo fruſtra præbuiſſet, ſuſpendio expulerit vitam.* At ſocer Aſinii per mare fugiens, tempeſtatum offenſus violentia, deſiliit in medios fluctus. Planci fratrem C. Plotium Plancum unguentorum prodidit fragrantia, ne in Salernitana quidem latebra his deliciis carere ſuſtinentem. adeo rationi ferociter amat repugnare prava conſuetudo. Tamen adhuc occultabatur: &

§ LXXXIX. Macrob. Saturnal. l. 2, Appian.

ſervi, cum ad indicandum torquerentur a militibus, ſumma fide & ſilentio cruciatum perferebant, donec ipſe Plotius, tam bonos fidoſque ſervos diutius torqueri non ferens, prodiit in medium, & jugulatus eſt.

XCI. Siſinius, cum *proſcriptum ſe* negaret, *nomen ſuum legere* juſſus, juxta tabulam eſt interfectus. Æmilius, ſuæ ſortis neſcius, cum alium quendam peti cerneret, *quiſnam iſte proſcriptus eſſet*, interrogabat: cui centurio, *proſcriptus eſt & iſte, & tu;* ſimulque occupavit ambos. Chilo & Decius, cum egreſſi curia, ſe quoque in mortifera illa tabula legi didiciſſent, ad portam fugiebant: ſed ipſa trepidatione proditis centuriones manus intulerunt. Silicius, cujus unius calculo abſolutus nupér Brutus fuerat, facti ejus, quo alias multum erat gloriatus, immemor, ſandapilæ, qua forte mortuus efferebatur, ſubjecit humeros.

XCII. Ea res admonuit cuſtodes portæ, cum plures ſolito veſpillones conſpicerentur, ut excuterent ſandapilam, ne forte pro mortuo vivus efferretur. Tum reliqui, numerum audientes argui, negarunt *hunc eſſe ſui ordinis*: itaque agnitus, vita & capite caruit. Sed Varus, a liberto proditus, per montana & aſpera loca uſque in paludes Minturnenſium ſe ſubduxerat; cum ab his, qui latrones perquirebant, erutus, & pro latrone damnatus, tacuit. Sed ubi ad indicandos ſocios tormenta adhiberi vidit; *denuntio vobis*, inquit, Minturnenſes, *ne paulo ante proconſulem populi Romani, nunc quod rerum in præſentia potentibus pluris eſt, proſcriptum torqueatis.*

XCIII. Non habebatur fides: ſed altercantibus ſupervenit centurio quidam, &, capite Vari demto, compoſuit litem. At qui evadere ex Italia potuerunt, ad Brutum atque Caſſium ſe conferebant, aut ad Cornificium in Africam: etiam Atticus, qui maximas in Epiro poſſeſſiones habebat, eo appulſos *recipi haberique* juſſerat *liberaliter*. ſed pleriſque Sex. Pompejus ſaluti fuit, vicinam Siciliam

§ XC. Val. Max. 6, 8. Plin. 13, 13. Solin. c. 57. § XCI. Appian. Dio.

obtinens. Atque is ſane quam bonam operam his temporibus præſtitit Romanæ nobilitati.

XCIV. Quippe Italiæ aſſidens, Romæ & per ceteras civitates proponenda curabat ſcripta, *Pompejum duplum ejus mercedis, quæ in proſcriptos eſſet conſtituta, daturum ſervatoribus. eos porro, qui ad ſe confugiſſent, auxilio, pecuniaque & honoribus adjuturum.* Lembi etiam ejus ac onerariæ naves, itemque triremes oberrabant circum Italiæ litora; quæ ſignum darent latentibus, exciperent, defenderentque venientes. ipſe tranſvectos excipiebat obvius, veſtem, ſupellectilem, & cetera liberaliter ſuppeditabat; idoneum quemque præficiebat legionibus, cohortibus, navibus. ſed neque prodidit eos poſtea, nullo cum Triumviris inito fœdere, quo proſcriptorum ſalus non contineretur. Neque piget inſigniora quædam exempla ponere, quo inter hæc tam triſtia lætorum quoque caſuum permixta commemoratione lectoris animus redintegretur. Hirtius cum fideli ſervorum manu circumibat per agros ergaſtula ſolvens, & colligens fugientes: cum his primo villas atque vicos expugnabat, mox majora oppida, poſtremo, Bruttiorum gente redacta in poteſtatem, bello petendus fuit. Tum demum ad Pompejum transjecit cum ſuis.

XCV. At Sentius Saturninus Vetulio, cum virtute animi calliditatem conjunxit: arreptiſque prætoriis inſignibus, cum ſervis in lictorum, apparitorum, ſervorumque publicorum habitum compoſitis exiit porta; conſcenſoque vehiculo publico, *prætorem ſe* ferens, *& ad Pompejum de pace mitti*, deducente Italia, cum Puteolos veniſſet, quaſi publico munere fungeretur, ſumma ſecuritate correptis publicis triremibus, in Siciliam profectus eſt. Apulejus & Aruntius centuriones mentiti, cum ſervis militariter adornatis, curſu ſe extulerunt porta, tanquam alios proſequerentur; deinde coactis, ſicut de Hirtio diximus,

§ XCIII. Dio. Appian. Corn. Nep. in Attic. § XCIV. Dio. Appian.

quos potuerant, armis fignifque, ad fpeciem exercitus inftructi, partitis copiis ad fretum contenderunt. Sed accidit forte, ut eodem, in colle quodam, pernoctantes, dum miffos adverfus fe Roma milites credunt, mutuo cum metu fe contuerentur; mox prima luce infeftis armis concurrerent, donec agniti, laborefque fuos & pervicaciam fortunæ miferati, diverfis navibus alter ad Pompejum, alter ad Brutum evaferunt.

XCVI. Pari vaframento fecutus eft Ventidius, fed liberti fui ingenio & fide, qui patronum, fimul atque profcriptum cognovit, continuo vinxerat, quafi tradendum percufforibus: fed noctu, perfuafis fervis, cum armata familia tanquam centurionem miles fecutus eft. perveneruntque feliciter in Siciliam, cum fæpe in eodem diverforio cum veris centurionibus Ventidium quærentibus pernoctaffent.

XCVII. M. Volufius ædilis plebis, recepta nuper fuperftitione Ifidis ad falutem abufus eft. linea enim ftola cum perfona canicipiti ab amico Ifiaco fumta, per itinera viafque publicas ftipem petens, evafit. Rebilum audacia fervavit, & Themiftoclis imitatio. Nauclerum enim, qui *pecuniam* ab eo petebat, *ni prodi mallet*, eodem commento terruit, *fe* denuntians *indicaturum*, *quod accepta pecunia profcriptum veheret.* Sic a territo pervectus ad Pompejum eft incolumis. Appius, opes fuas famulis dividens, cum his in Siciliam navigabat. Ibi tempeftate exorta, pecuniæ inhiantes, jufferunt eum *in fcapham tutiorem defcendere*: & favit ei fortuna, fimulatumque auxilium veram ei incolumitatem præftitit, in fcapha tranfportato, cum interea navem fluctus abforbuiffent.

XCVIII. Et hos quidem fervavit fuga. Nonnulli per inculta camporum, aut etiam in fepulcris, vel ipfa urbe latitantes, pacatiora exfpectare tempora potuerunt. Quorum Marcus quidam, fuis in ædibus fide fervorum occultatus, inde, pace reftituta, velut ab exfilio in publicum prodiit.

§ XCV. Val. Max. 7, 3. § XCVII. Val. Max. 7, 3. Appian.

Sittius etiam municipum ſuorum benevolentia Cales pro exſilio habuit: primus & forte ſolus ad ea tempora hominum, relegatus in patriam. Nam illi prædivitem virum, & pro copia ſua munificum, cuſtodiverunt armati; ſervis minando, prohibendo ingreſſu oppidi milites, donec, legatis ad Treſviros miſſis, quod diximus, impetrarent.

XCIX. Alium metus coegit ad felicem audaciam: quippe a liberto in ſepulcrum abſtruſus, quia ferre loci ſpeciem nequibat, in conductam quandam ſordidam habitationem immigravit. deinde, quia miles quidam juxta divertebat, periculum timens, capite raſo, quod libertinis erat ſolitum, ludum aperuit publice, nullique ſuſpectus totum illud minaciſſimum tempus citra periculum exegit. Has inter calamitates nihil erat calamitoſius, quam quod ne flere quidem occiſos erat licitum: quin ultro *læti omnes eſſe* jubebantur edicto, *propter conſulum deſignatorum triumphos, & imminentes novi anni ferias.*

C. Nam a. d. IV Kalendas Januar. L. Plancus triumphavit ex Gallia, Rhætis divictis: & mox a. d. prid. Kal. ex Hiſpania M. Lepidus. Plancus ædem Saturni fecit ex manubiis. Et quamvis imperata lætitia hos in Capitolium cives militeſque proſequerentur, nec tamen aut illorum tacita exſecratio, aut horum apertiſſima convicia defuerunt. Certe ſervatus ad memoriam noſtram verſus eſt, inter triumphos iſtos uſurpatus, *de Germanis, non de Gallis duo triumphant conſules:* quod, ut ſupra memoravimus, ille Plotium fratrem, hic Paullum, in proſcriptorum numerum retuliſſent.

CI. Hoc tempore conſulatum P. Ventidius Baſſus, ex pacto Triumvirorum, cum C. Carinate per aliquot dies geſſit, abdicante Cæſare, & collega ejus mortuo Q. Pedio. Neque moram afferebat, quod tum maxime prætor erat Ventidius: nihili enim fiebant leges, quarum Genucia cautum erat, ne quis duos magiſtratus uno anno gereret,

§ XCIX. Dio. Appian. § C. Appian. Vellej.

Ventidio etiam majorem invidiam excitabat fortunæ prioris humilitas: ajuntque, *per urbis vias vulgo proſcriptos fuiſſe verſiculos, quibus omnes augures haruſpiceſque excirentur ad recens portentum, quod is, qui mulos fricare ſolebat, conſul factus eſſet.*

CII. Quippe Ventidium bello ſociali ductum in triumpho Cn. Pompeji memoravimus. Inde juventa inope in caliga militari tolerata, mulos atque vehicula, præbenda euntibus in provincias magiſtratibus, conduxit; indeque convicio inimicorum appellatus eſt *mulio.* Sed quia Cæſari tum in illo miniſterio, tum ſubinde majoribus admotus, ſatisfecerat, receptus in amicitiam, ſenatorque & mox tribunus plebis creatus, ac deinde prætor deſignatus eſt. Eodem anno, quia frequentibus legatis exhauriebantur hereditates, C. Salonius tribunus plebis *legem tuliſſe* dicitur, *ne cui plus beſſe legare teſtamento liceret; quadrante utique heredibus ſervato.*

CIII. Sed major cura omnium de honoribus fuit, quibus Treſviri placarentur. His igitur & alia decreta, quæ olim ob ſervatas civitates dabantur; & coronæ civicæ, poſtquam atrocitate temporum videri meritum cœpit, non occidere. Neque vero culpandi videbantur ſibi Treſviri, quod multos tollerent; ſed pro magno habendum, quod nonnullos relinquerent: & publice ſolebant profiteri, *ſe neque Sullæ aut Marii ſecuturos aſperitatem, ne odium ſibi pararent; neque Cæſaris clementiam, ne contemtui, & ex contemtu inſidiis obnoxii fierent.* Tales igitur in ſanguine civium cum fuiſſent, non erat magna poſtulanda in patrimoniis abſtinentia.

CIV. Certe *dotem interfectorum uxoribus, decimam bonorum liberis, ſi mares eſſent, ſi feminæ, viceſimam* erant polliciti: ſed præſtabantur hæc oppido paucis; pleriſque conceſſa per legem, extorquebantur calumnia. Neque vero bona

§ CI. Vellej. 2, 65. Val. Max. 6, 9. Agell. 15, 4. § CII. Plin. 7, 49. Agell. Cic. familiar. 10, 18. Dio. Marian. Scot. § CIII. Dio. Plin. 16, 4 & 22, 6.

reliquorum tuta dominis ulla ex parte erant. Civium proborum quietorumque, quorundam etiam, qui ſtudiorum cauſa aberant, bona vendebantur, nihil ſuſpicantibus dominis. Romæ & per univerſam Italiam mercedem habitationum annuam exegerunt: qui proprias ædes incolerent, ab his ſemiſſis ejus, quanti locari poſſent, poſtulabatur. Sic & prædiorum dividebantur reditus.

CV. Præterea conſtituebantur cujuſque modi & generis vectigalia: depoſitæque pecuniæ, etiam apud Veſtales, auferebantur. Totæ quin etiam urbes affligebantur militum hibernis, & præſtandis ſine pretio cibariis: ſed multo magis diripiendis earum agris, qui videlicet publicati erant; hoſtibuſque judicatis, qui præſtitutum ante diem iis non exceſſiſſent. Jam enim in anteceſſum, quo promtiores ad reliqua bellorum exercitus forent, repræſentare præmia incipiebant, polliciti, *per ſe deducturos, quas decreſſent colonias.* In his præter eas, quæ ſupra recenſitæ ſunt, Aquinum, Alife, Arretium, Interamna, Ligures Bæbiani & Corneliani, lege triumvirali deductæ coloniæ reperiuntur: quibus acceſſiſſe poſtea videntur Cremona & Mantua.

CVI. Ita conciliatis manipularibus, duces ac tribunos poſſeſſionibus proſcriptorum alliciebant, gratis aut vili pretio addicentes; aut honores interfectorum atque ſacerdotia transferentes in ipſos. Atque hoc ipſis aſſequi erat perfacile: ne enim, a quibus nollent, ſubhaſtata emerentur, vetuerunt *ad haſtam accedere nihil comparaturos*, mortem interminati. Venerunt igitur tanto pauciores, &, poſtquam hi peſſime accepti ſunt, & immenſo coacti quædam emere; nemo deinceps, præter Triumvirorum ſatellites, quidquam licitatus eſt. At Ventidius ante conſulatum etiam pontifex creatus eſt; & in ejus locum prætura cuidam ædilium conceſſa. ceteris etiam prætoribus, quintum ante diem, quam abituri magiſtratu erant, dati ſucceſſores ſunt, illis in provincias dimiſſis.

§ CIV. Plut. in Anton. c. 27. Dio. Corn. Nep. in Attic. § CV. Plut. Dio. Frontin. § CVI. Serv. in Virg. Eclog. 1. Dio. Agell. 15, 4.

CVII. Ita cum appareret, nihil non ex lubidine Triumvirorum agi, quamquam invididiosis damnatisque *regum* atque *dictatorum* nominibus abstinerent; tanta consecuta est animorum commutatio, ut, qui nuper intolerabilis visus fuerat planeque ferreus superioris Cæsaris dominatus, nunc, instituta cum præsentibus comparatione, merum aurum videretur. Sed religiosissimi principes, cum urbem vacuarent hominibus indidem natis, locupletare peregre accitis Diis voluerunt: templumque Serapidi ac Isidi, post sæpius repudiata eorum sacra, decretum est. Hæc eo anno domi & in Italia gesta.

CVIII. Nec pauciora interim Brutus in Græcia, Cassius in Syria, Cornificius in Africa, & in Sicilia Pompejus gesserunt: quamquam illa sane concisius apud auctores referuntur. Brutus, accepto senatusconsulto, quo sibi decretum imperium erat, pacataque Græciæ & Illyrici parte, Cæsarem (a quo tum adhuc Antonium oppugnari putabat) per epistolas monuit, *perseveraret in incepto*, & *quoniam communem hostem haberent*, *secum rediret in gratiam*. Interea, quod desiderari se sciebat in senatu, ad transjiciendum se comparabat. Sed ubi mutatum Cæsarem, omniaque ad bellum spectare cognovit; hoc agere contento studio cœpit, ut vi repellere vim facturos posset. Igitur Macedoniæ rebus optime constitutis, recurrit ad componendam seditionem, quam interim in exercitu C. Antonius commoverat, clam appellando duces militesque, & ad defectionem sollicitando.

CIX. Sed mature cohibitus est a Bruto, ademtisque insignibus prætoris, in libera custodia habitus Apolloniæ. Sed ille, non repressus per hoc, verum aucta audacia, magis etiam ad se pertrahere exercitum annisus est: tantumque profecit, ut in legione quarta seditio nasceretur, resque veniret ad manus, & nonnulli ad liberandum custodia Antonium pergerent. Id consilium Bruto literæ quædam interceptæ prodiderunt, correptusque Antonius, &

§ CVII. Appian. § CVIII. Dio. Plut. in Brut. c. 38.

pro ægroto in currum opertum conjectus eſt, ut exportaretur oppido, atque in navi aſſervaretur. Igitur milites, Antonio non reperto, Brutum timentes in colle quodam haud procul Apollonia conſederunt, miſſis, qui *Brutum ad ſe venire* juberent.

CX. At ille, *milites ad imperatorem accedere verius eſſe*, reſpondit: ignovitque deprecantibus, paucis interfectis, aut ab exercitu remotis ſeditionis auctoribus. Statimque ita ſunt converſæ militum mentes, ut interficerent relegatos, his culpam omnem imputantes; quæſtoremque atque legatos Antonii ad necem depoſcerent. Certum erat Bruto, nihil ſtatuere in quemvis civem durius, quam neceſſum eſſet. Igitur hos quidem in naves impoſitos tanquam ſubmerſurus, in tutiora loca tranſtulit. Interim audita morte Ciceronis & ceterorum, *dolere ſe quidem morte amiciſſimi viri* dicebat, *ſed magis cauſa mortis erubeſcere.* Semper enim eum, ne quid Cæſari crederet, diligentiſſime monuerat. Accuſabat & ſuperſtites, qui pati ac videre ſuſtinerent, quæ vel auditu intoleranda forent libertatis & patriæ amantibus. Ipſe autem, ne his rumoribus iterum ad defectionem milites ſollicitarentur, Apolloniæ atque Antonii cuſtodia C. Clodio relicta, in ſuperiorem Macedoniam tranſduxit exercitum, inde in Aſiam tranſmiſſurus: ubi longius abducti ab Italia, neque transfugiendi occaſionem, neque etiam eorum, quæ domi fierent, notitiam adipiſcerentur.

§ CIX. Cic. ad Brut. ep. 2. Dio. Plut. § CX. Cic. ad Brut. ep. 16. Plut.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXXVI.

IN LOCUM LIB. CXXI LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI VICESIMI PRIMI.

C. Caſſius, cui mandatum a ſenatu erat, ut Dolabellam hoſtem judicatum bello perſequeretur, auctoritate reipublicæ adjutus Syriam cum tribus exercitibus, qui in eadem provincia erant, in poteſtatem ſuam redegit: Dolabellam, in urbe Laodicea obſeſſum, mori coegit. M. quoque Bruti juſſu C. Antonius captus, occiſus eſt.

I. INTER hæc Syriam Q. Cæcilius Baſſus, privatus ille quidem, ſed animi conſiliique non egens, Sex. Cæſari cum vita & duabus legionibus ereptam obtinebat. Nec prohibere dictator Cæſar potuerat, Africano tum bello, deinde aliis intervenientibus, & duces contra ſe miſſos facile Baſſus repellebat, Apamea conſtituta arce belli: circa quam

opimus ager alendo exercitui ſufficiebat omnia, & vicini reguli multi, levitate inſita, & odio Cæſaris, in commilitium pertrahebantur. Inter quos & Jamblichus fuit, Emeſſenæ gentis regulus, Lyſiadiſque & Chalcidis tyranni.

II. His opibus aliquot Romanorum ducum, legionibus & equitatu magno inſtructorum, vim ſuſtinuit. C. primum Antiſtius obſederat eum Apameæ, deinde, cum æquo Marte aliquamdiu certatum fuiſſet, velut tacitis induciis diremti, utrinque ad comparanda auxilia, bello interim omiſſo, ſe contulerunt. Antiſtio & finitimi, quotquot Cæſari ſtudebant, mittebant auxilia, & ex Judæa procurator gentis Antipater: cujus filium Herodem, e judicio capitali ad ſe confugientem, in honore habuerat Sextus, Samariæque & cavæ Syriæ præfecerat. His deinde ab Roma miſſæ copiæ acceſſerunt.

III. Sed Alchandonius Arabs Rhambæorum rex, infidi ſemper animi, cum ab utriſque vocatus eſſet, medio inter Apameam & Antiſtii caſtra loco conſedit, &, mercede ſe militaturum profeſſus, plura danti Baſſo acceſſit: bonamque ei operam, quod arcu perite utebantur Arabes, præſtitit. Nec ideo minus ad Apameæ obſidionem Antiſtius redierat, magna cum ſpe boni eventus: donec arceſſiti a Baſſo Parthi, maximis copiis, duce Pacoro, affuerunt. Hi, Antiſtium repuliſſe contenti, multis ejus occiſis militibus, propter hiemem (nam in exitu December erat) nulla alia re geſta domum redierunt.

IV. Ab hoc tempore res Cæcilii Baſſi ſatis firmæ fuere: robuſtuſque exercitus, & ex victoria plenus animi, ut etiam Patribus, Italicarum rerum perturbatione anxiis, ſolatio eſſet. Ceterum quia Cæſaris confirmata acta fuerant, quamquam eo jam peremto, L. Statius Murcus, ex prætura Syriam provinciam habiturus, cum tribus legionibus bellum intulit Baſſo; ſupervenitque Q. Marcius Criſpus prætorius

§ I. Cic. Phil. 11, 18. Strab. l. 16. § II. Joſeph. antiq. Jud. 14, 17, & de B. Jud. 1, 8. Strab. Dio. § III. Dio. Strab. Cic. ad Attic. 14, 9.

& ipſe cum legionibus totidem ex Bithynia. Ita duobus magnis Romanis exercitibus & equitatu firmo circumſeſſa Apamea, defendebatur tamen intrepide, donec in Syriam C. Caſſius venit, Trebonianis militibus inſtructus, quos a Dolabella P. Lentulus transduxerat, & pecunia ab eodem Lentulo, nam is Trebonii quæſtor fuerat.

V. Ad hunc omnia propere conceſſerunt, ſive propter ſenatuſconſultum, quo *parere ei omnes eæ provinciæ exercituſque* jubebantur; ſive propter ipſius virtutem famamque & amicitias. Quippe commemorare adverſus ſingulos *multa ſua merita* atque officia poterat: & ubi hæc deerant, *reipublicæ ſalus* erat obtentui. *Scire ipſos, quam ex præclara & potenti, ſubito in miſerrimam conditionem res Romana incidiſſet, ambitione paucorum, qui, ſublata libertate, communibus commodis debitas curas, ſuam ad dominationem univerſas transtuliſſent.*

VI. *Eſſe vero tantam in hominum animis regnandi dulcedinem, ut ne Cæſaris quidem exitu perterriti paria concupiſcant. Sic Antonium, deguſtato ſub Cæſare imperio, ſic Octavianum, hereditate avunculi & ipſo nomine incitatum, patriam, amicos, famam, ſalutem denique ipſam cupiditatibus ſuis poſthabere. Nam Dolabellam quidem, immani audacia atque crudelitate latronem, factis ipſis omnia ab ſenatu populoque Romano recens concordiæ cauſa conſtituta violaſſe: C. Trebonium Aſiæ proconſulem occidiſſe: nihil ad ſe pertinentem occupaſſe provinciam: nunc etiam in procinctu eſſe, ut decretam C. Caſſio Syriam eripiat.*

VII. *Se vero non ita cognitum aut domi populo Romano, aut foris ſociorum cuiquam eſſe, ut conjunctam cum publico periculo injuriam ferat. ſibi certe, ipſo illo Dolabella conſentiente, ipſo illo Antonio, decretam Syriam eſſe. hanc ſe provinciam & debere obtinere, & poſſe. Neque hanc modo conceſſam ſibi; ſed in vicinas omnes datum ab ſenatu imperium*

§ IV. Cic. Phil. 11, 13, & familiar. 12, 1. Vellej. 2, 69. Appian. Joſeph. antiq. Jud. 14, 17. § V. Cic. familiar. 12, 14. Liv. Epit. Appian. § VI. Cic. Phil. 11, 2.

esse. neque tam adhuc eviluisse sanctissimum hoc nomen, ut non ubique venerationi sit gentibus. Igitur & has copias, quibus utatur, parare isto senatusconsulto instructum celeriter potuisse: & habere certum, multos circum sponte vocantium populos regesque sibi futuros auxilio.

VIII. *Sed malle se Romani imperii salutem Romanis maxime copiis ducibusque defendere: atque adeo abominari illam fortunam, ut externis potissimum præsidiis inniti necessum sit publicæ libertatis assertores. Igitur se a Murco Crispoque imperatoribus, itemque a Cæcilio Basso petere, ut, positis inimicitiis, ad concordiam redeant, & ad communem omnium salutem secum administrare rempublicam occipiant. Frustra inter se pugnare, quibus esse nulla salus, præterquam in publica, possit. Jam & Octavianum sentire cum senatu; neque lenius hujus, quam consulum armis, Antonium premi. Ne sibi jam aut pro Cæsare bellandum, aut contra ipsum putent, quando partes eas suo ad rempublicam reditu filius ipse Cæsaris sustulerit.*

IX. His atque similibus causis inducti Murcus atque Marcius, Cassio tradiderunt copias; & Bassum, misere cupientem retinere suos milites, reliquerunt ipsi, seque ad C. Cassium transtulerunt. Ille omnes eadem in castra contraxit. quo tempore magnus repente imber exstitisse traditur, & irrumpentes in castra portis omnibus apros confudisse ac conturbasse pleraque; neque defuisse, qui *celerem Cassio & potentiam & interitum prædici* opinarentur.

X. At Cassius, his copiis auctus, omnia circum terrebat imperiis; gravesque exigendo pecuniarum summas, civitatibus terribilis imminebat. Tum & quatuor oppida Judææ, propter non soluta stipendia venierunt, Gophna & Lydda, & cum Emaunthe Thamna. Sed & Malichum ex Judæorum principibus interfecturus erat Cassius, nisi pro eo regulus gentis Hyrcanus centum talenta misisset. Profectus enim erat in Palæstinam Cassius, uti venientem ex

§ VIII. Cic. familiar. 12, 11. § IX. Vellej. Cic. familiar. 11, 12. Dio. Appian.

Ægypto legatum Dolabellae A. Allienum occuparet. Is Alexandria legionum quatuor inftar reducebat, reliquias Pompejanæ Craffanæque cladis: aut ex iis cohortibus, quas apud Cleopatram reliquerat Cæfar. neque aufus adverfus octo legiones contendere, cum exercitu in Caffii partes tranfiit.

XI. Haec ante Nonas Martias acta perfcripfit in urbem Caffius ex caftris, quæ in oppido Galilææ Tarichæa pofuerat. Poft menfem deinde, Dolabellam in Ciliciam venire audiens, dimiffis fine injuria Baffo Crifpoque, & fi qui præterea manere gravabantur, claffifque præfectura Murco tradita, eodem inftituit ducere, auctus etiam equitum fagittariorum aliquo numero, qui ex Parthis, quam apud gentem fama erat clariffimus, ad eum venerant. Tum cognito, claffem Dolabellæ effe in Cilicia, ipfum iffe Laodiceam, eodem cum omnibus copiis eft profectus.

XII. Quippe Dolabella, poft interfectum Trebonium, tributis Afiæ civitatum, claffem a Rhodiis Lyciifque atque e Pamphilia & Cilicibus, opera L. Lucilii Figuli, mercede conduxerat: Syriamque Figulus navibus, Dolabella pedeftri itinere cum legionibus duabus petebant. Animos Tarfus & Laodicea dabant, hæc inter infignes Syriæ civitates, illa Ciliciæ caput. Sed claffis ad Corcyram claufo portu fe tenuit, cum eam Q. Caffius fecutus effet; deinde hoc ad caftra Caffii profecto, Turulius quæftor cum navibus, quas anno fuperiore Tullius Cimber in Bithynia compararat, curfum præcluderet.

XIII. At Dolabella, Tarfenfium, deinde Laodicenorum juventute centuriata, exercitus inftar fecit: dejectaque parte muri, caftra oppido conjunxit; poftquam, præfidio Caffii apud Ægæas Ciliciæ civitatem dejecto, ab Antiochiæ oppugnatione cum detrimento rejectus aliquoties, deinde defertus in itinere a plerifque militibus Afiaticis fuerat.

§ X. Jofeph. antiq. Jud. 14, 17, & de B. Jud. 1, 9. Dio. Appian. Cic. Phil. 11, 13. § XI. Cic. familiar. 12, 12 & 13. Dio. Appian. § XII. Appian. Cic. familiar. 12, 14.

Laodicea, in peninſula ſita, præclaras a terra munitiones, a mari portum optimum habebat. & cum ager frugum vinique feraciſſimus eſſet, commodam ſane ſtationem atque ſecuram Dolabellæ præſtare videbatur. Sed Caſſius, cum decem legionibus, & cohortibus auxiliaribus viginti, & quatuor millium equitatu ſuggreſſus, os Laodiceni portus obſtruere ſatagebat, non ſacris, non religioſis parcens, quo minus ex ſuburbanis ædificiis ſaxa materiamque comportaret.

XIV. Per hæc res anguſtæ fiebant Dolabellæ, jamque triticum penes eum ternis tetrachmis erat; ſed erant tamen adhuc ſolatio Laodicenæ naves, quas Caſſiana moles non ſatis exitu prohibebat. Mox & claſſis Dolabellæ ſupervenit. qua confiſus tranſmittit Aradum, pecunias & naves inde quoque coacturus. ſed deprehenſus cum paucis, periculum ægre vitavit fuga. Igitur Caſſius, miſſis in Phœniciam Lyciamque & Rhodios, qui claſſem adducerent, nec adjutus, præterquam a Sidoniis, commiſit tamen prœlium; quo plures utrinque demerſæ naves ſunt, quinque una cum remigibus & claſſiariis Dolabella captas abduxit.

XV. Ergo Caſſius tum ad eoſdem iterum, a quibus erat contemtus, tum ad reginam Cleopatram miſit. & Tyrii quidem Aradiique cum eo numero navium, quem conficere potuerant, affuerunt: parque ſtudium Serapionis fuit, qui Cleopatræ prætor in Cypro, regina inconſulta, Caſſium juvit. Nam illa, propter familiaritatem Cæſaris dictatoris, Dolabellæ favebat, & hujus in gratiam paſſa erat abduci legiones ab Allieno: claſſemque paratam habebat, quam ei ſubmitteret; ſed ea ventis retinebatur. pecuniam tamen grandem ſubminiſtraverat. Caſſio autem ne auxilium mitteret, *famem peſtilentiamque* excuſabat, *quo ſimul utroque malo Ægyptus premeretur.*

XVI. Rhodiorum Lydiorumque perplexius reſponſum

§ XIII. Dio. Tacit. Cic. familiar. 12, 13 & 15. Strab. l. 16. Appian. § XIV. Cic. familiar. Dio. Appian. § XV. Dio. Appian.

fuit: *Semper Romanam magnitudinem colere solitis, nihil accidere tristius potuisse, quam quod Romanæ civitatis principes inter se collidi mutuis discordiis sentiant; nec sciri possit, utra partium justius senatus populique Romani auctoritatem præferat. Iisdem enim vocabulis utrosque niti, nec alia nunc afferri a Cassio, quam quæ Dolabella prius asseverasset. Scire se, nuper admodum M. Marcello, Ser. Sulpicio consulibus, renovatum esse fœdus, quo eosdem cum senatu populoque Romano hostes sibi futuros jurassent. Sed ejusdem nimirum populi jussu Dolabellæ Syriam datam cognosse, cujus senatus eandem Syriam Cassio dederit.*

XVII. *Sane Dolabellam hostem ab senatu judicatum dici, sed ab eodem senatu, prioribus decretis abolitis, Cassium, & qui cum eo sentiant, hostium numero esse. Non debere Romanos irasci externis civitatibus, si non satis dijudicent, utrorum sit causa justior; cum inter ipsos ea de re constet nihil, armisque decidi necessum sit omnia. Nihil se potuisse aut rebus ipsis æquius, aut in nomen Romanum reverentius statuere, quam ut neutris partibus auxilium præstent ad civilia bella, seque ita gerant, ut nemo habeat adversum ipsos odii causam. idque sibi necessarium esse propter agros, quos in continenti habeant Rhodii: qui facilius a quolibet hoste vastari queant, quam defendi vel a potentissimis sociis.*

XVIII. *Audire se, hoc ipsum consilium ipsis probari, qui semper existimati sint multum valere prudentia. Sane Dejotarum regem, cum semper fuerit Pompejanis partibus addictissimus, & ab adversis gravia damna acceperit, auxilium Cassio non mittere. idemque ab aliis regibus atque civitatibus fieri, quos nulla alia causa attineri arbitrentur, quam quia quid sibi faciendum sit inter hæc incerta rei Romanæ fata nesciant.*

XIX. *Neque vero recte sibi objici, quod naves Dolabellæ dedissent. Simili enim conditione & Cassio fuisse daturos, & cuilibet, dum ne hostium in numero esset. Non enim ad bellum*

§ XVI. Cic. familiar. 12, 15. § XVII. Appian. Cic. § XVIII. Cic. Phil. 11, 13. Dio, Appian.

ei concessas, sed deducendi tantum gratia: neque se scire, an his ad bellum abutatur; neque, si sciant, esse probaturos. Legationes ad Dolabellam missas crimini sibi dari, mirabantur; *nisi forte ad proconsulem populi Romani, denique modo consulem, legatos mitti fuerit nefas. Neque arbitrii sui, neque modestiæ esse, quos a populo Romano mitti oporteat in provincias, anquirere. sibi putare colendos, quicunque mittantur. Aut igitur operam det Cassius, ut, quidnam voluntatis in re qualibet senatus populusque Romanus habeat, intelligi possit; aut rem tantam dijudicare nescientibus ne irascatur.*

XX. Hæc ideo minus habebant ponderis, quod ab inimico animo profecta putabantur, quia tunc maximos magistratus iidem gerebant Rhodii, qui ante aliquot annos Pompejum ceterosque fugientes oppido & portu non receperant. Sed Cassius jam classem luculentam, præfecto Sextilio Rufo, habebat: & a tribus aliis, quas Q. Cassius, Turulius, Patiscus ducebant, adjuvabatur. Ergo non dubitavit denuo cum Dolabella confligere; quamquam huic Ægyptiæ naves accesserant. Sed tum quidem dubio Marte pugnatum. paulo post a Cassianis hac arte parta est victoria.

XXI. In Lycia Sex. Marius & C. Titius legati Dolabellæ classem habuerant rostratarum, cum onerariis magnis navibus centum: hoc Dolabellæ consilio, ut pulsus Syria, copiis in naves impositis, Italiam peteret. Sed a Lentulo quæstore Asiæ disjecta classis, onerariæque ad unam omnes captæ sunt. Cum igitur hoc genere navium abundare Cassius cœpisset, Statio Murco quasdam earum, haud magni ad alia usus, attribuit; quas incensas opportuno vento in classem hostium mitteret. Ille, feliciter exsecutus consilium, & in prœlio victor fuit, & in portum invectus navibus, exitum Dolabellæ penitus interclusit.

XXII. Jam & a terra perfectis operibus aries admovebatur: &, nequidquam eruptione tentata, repulsus intra

§ XIX. Appian. Cic. § XX. Cic. familiar. 5, 14. Appian. Dio. § XXI. Dio. Appian.

mœnia hoſtis erat. Sed reſiſtebatur adhuc, &, ne corrumpi nocturnæ excubiæ poſſent, M. Octavius Marſus pervigili cura impediebat. Igitur qui interdiu in ſtationibus erant, quieti ſe tradente Marſo, fecerunt proditionem, Quinto quodam auctore, & per diverſa parva oſtia, quæ in muris ad ſubitas eruptiones veterum induſtria reliquerat, intromiſſus hoſtis eſt. Urbe capta, cum Dolabella ſuum exemplum metueret, ne, quod in Trebonio fecerat, ipſe pateretur, ſervo ſuo præbuit cervicem, *caput afferre* jubens *Caſſio ſuæ ſalutis præmium.*

XXIII. Ille, ſupereſſe tam bono hero gravatus, cum illum jugulaſſet, ſe quoque eodem ferro interemit. Sed & M. Octavius ſua manu invenit necem. *Corpora ſepeliri* juſſit Caſſius, quamquam Trebonium inhumatum abjececerant. Q. Dellium, qui pactus erat *ſalutem, ſi occidiſſet Dolabellam*, tanquam impleta conditione, inter ſuos habuit. At Laodicenos, publica ſacraque pecunia ablata, gravibuſque impoſitis tributis, ad extremam miſeriam redegit; cum & bellum multas ejus oppidi partes afflixiſſet, & nobiliſſimum quemque ſupplicio peremiſſet victoria. ceteris tamen abſtinuit injuriam, militeſque Dolabellæ, quamquam erant ab ſenatu hoſtes judicati, in ſacramentum accepit, pœna remiſſa: neque poſtea etiam, cum multorum inſidiis peteretur, quemquam eo nomine interfici paſſus eſt.

XXIV. Sed *inter cetera Dolabellæ ſpolia nobilem equum fuiſſe* ferunt, *ſingularis cujuſdam & pulchritudinis & fati. Hunc ſe vidiſſe* C. Baſſus tradidit *Argis, ubi natus erat, ex genere illo decantato, uti conſtanter eſt creditum, Diomedis equorum, quos, occiſo domino, Herculem deduxiſſe Argos, fama ferebat; haud credibili pulchritudine & vigore omnibus aliis equorum laudibus longe præſtantem.* Hunc Dolabella nuper, cum fama ejus adductus Argos veniſſet, grandi ſumma emerat. Sed ob-

§ XXII. Appian. Dio. Vellej. 2, 69. § XXIII. Appian. Dio. Senec. ſuaſor. 1. Strab. l. 16.

ſervatum eſt, omnes illius equi dominos cum familia fortuniſque omnibus miſere diſperiſſe. Nam primus omnium Cn. Sejus (unde & *Sejanus equus* appellatus eſt) a M. Antonio capitali ſupplicio affectus fuerat: & modo P. Dolabella gravi exitio erat conſumtus. Sed poſtea quoque & Caſſius interiit, & ipſe M. Antonius, inter Caſſianam cladem hoc equo potitus: ſed ad inſtitutum revertor.

XXV. Occiſo Dolabella, multi reguli tyrannique Laodiceam cum muneribus & coronis ad Caſſium accurrerunt. quos inter ab Hieroſolymis Hyrcanus venerat, Herodem adducens & Malichum, qui patrem Herodis intercepiſſe veneno putabatur. Idcirco cum venia Caſſii Herodes eum in conſpectu regis ſui per aliquot centuriones Romanos contrucidandum curavit. At Caſſius, conſtitutis Syriæ rebus, præfectoque cum una legione fratris filio, quos ſibi fidos putabat homines, civitatibus tyrannos imponens, quo in numero Marion Tyrius fuit, in Ciliciam proficiſci ſtatuit, inde Cleopatram, ob miſſa Dolabellæ auxilia, petiturus; poſtquam obiter Tarſenſes propter favorem adverſarum partium mulctaſſet.

XXVI. Nam illi, diviſi in factiones, & unaquaque nomen civitatis obtendente ſuis conſultis auſiſque, primo Caſſium, mox Dolabellam coronaverant: deinde Cimbrum Tullium, ad opem Caſſio ferendam properantem, arcere tranſitu Tauri ſtatuerant: mox, pacti cum eo, ſimul pauciores habere opinione copias viderunt, excluſerant oppido, neque commeatu juverant. Ille prævertendum ad majora ratus, omiſſa oppugnatione Tarſi, contendit in Syriam. Interea Tarſenſes, occupato, quod Cimber oppoſuerat, caſtello, vicinos, eoque ſemper inviſos infeſtoſque, Adanenſes bello petierunt, *Caſſianos eſſe* improperantes. Ergo vivente adhuc Dolabella, L. Sextilium Rufum Caſſius miſit: a quo victi venerunt in deditionem. Caſſius

§ XXIV. Agell. 5, 9. § XXV. Joſeph. de B. Jud. 1, 9, & antiq. Jud. 14, 21. Appian.

mille quingenta talenta victis imperavit. Ea pecunia cum acerbe exigeretur, Tarſenſes, venditis omnibus publicis templorumque ornamentis, mox etiam ingenua corpora coacti ſunt addicere. multique horum ſervitutis tædio ſibi conſciverunt mortem. Huic fortunæ Caſſius ſuperveniens, miſertus eſt hominum, & reliqua civitati condonavit.

XXVII. Hæc ubi Romæ ſunt audita, Treſviri, ne ſuarum partium homines concidere animis paterentur, Tarſenſibus publice collaudatis, *operam daturos* oſtenderunt, *uti cladem eorum ſua liberalitate ociſſime ſublevarent.* Iidem & Cleopatram laudaverunt, ob ſubmiſſa Dolabellæ auxilia, permiſeruntque, *uti filio Ptolemæo, quem, tanquam ex Cæſare ſuſceptum, ne ipſo quidem Cæſare prohibente, Cæſarionem vocare ſolebat, regis Ægypti appellationem tribueret.* Sub eadem tempora Caſſium quoque, irrumpere parantem in Ægyptum, M. Bruti literæ revocarunt, *Triumvirorum apparatum contra ſe & conſilia* nuntiantes. *Neque vero ſe parandæ ſeorſim potentiæ cauſa, ſed ut contra tyrannos exercitum contraherent, Italia relicta longinquas regiones petiviſſe. Memores igitur propoſiti, non debere longius evagari ab Italia, ſed eo convertere cogitationes, quemadmodum patriæ civibuſque ſuis poſſint eſſe præſidio.*

XXVIII. Igitur & Parthos equites, quorum opera erat uſus, cum legatis & muneribus remiſit ad regem, majora ſimul auxilia petens, quæ perditis demum rebus affuerunt. Interim equites, a Caſſio præmiſſi in Cappadociam, Ariobarzanem, tanquam inſidiatorem imperatoris ſui occiderunt, magnaque cum pecunia & cetero regis inſtrumento ad Caſſium reverſi ſunt. Dum ea geruntur, M. Brutus mortibus tot clariſſimorum virorum, ſed præcipue D. Bruti & M. Ciceronis, irritatus, ad vindicandam tum propinqui ſui, tum amiciſſimi viri necem, ſcripſit Q. Hortenſio, ut C. Antonium, quem hactenus ſumma cura defenderat, inter-

§ XXVI. Appian. Dio. § XXVII. Sueton. in Cæſ. c. 52. Dio. Appian. Plut. in Brut. c. 40.

ficeret. Sunt, qui *necatum a C. Clodio Antonium* tradant, *timente, ne per ſubmiſſos a Marco fratre cuſtodia eriperetur.* ſed juſſum Bruti fuiſſe ſatis conſtat, itemque miniſterium Hortenſii: quando & hoc mortuo jam Bruto M. Antonius exprobravit, & Hortenſium velut inferias fratri dedit.

§ XXVIII. Dio. Plut. Liv. Epit.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXXVII.

IN LOCUM LIB. CXXII LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI VICESIMI SECUNDI.

M. Brutus adverſus Thracas parum proſpere rem geſſit; omnibuſque tranſmarinis provinciis exercitibuſque in poteſtatem ejus & C. Caſſii redactis, coierunt Smyrnæ uterque ad ordinanda belli futuri conſilia. M. Meſſallæ Publicolam fratrem victum communi conſilio condonaverunt.

I. CIVILES diſcordiæ bellis externis eo quoque nomine peſtilentiores eſſe deprehenduntur, quod hic hoſtes & alienigenas timeas, tuorum fide ac benevolentia te conſoleris; ibi nihil ne quidem ab intimis, nedum quibuslibet amicis, tutum eſt. L. Gellius Publicola L. F. M. Meſſallæ frater, qui antiqua familiaritate Bruto erat conjunctiſſimus, & eodem apud Caſſium loco fratrem eſſe ſciebat, M. Bruto inſidiatus, & pro cetera viri clementia, ob eadem illa, quæ exaſperare pœnam debuerant, dimiſſus

eſt. Ea quoque lenitas profuiſſe viro creditur, ut plures ad ejus amicitiam ſe applicarent.

II. Idcirco & claſſem haud pœnitendam colligere in Bithynia & apud Cyzicum potuit; & pedeſtri itinere provincias obiens conſtituit res civitatum, litibuſque regulorum operam dedit, ea tum moderatione ac manſuetudine, tum etiam æquitate, ut & inter ſe omnes, & ſibi amicos fidoſque efficeret. Tum & Dejotarus acceſſit partibus, licet longa ſenectute moroſior; qui nuper etiam Caſſium auxilia petentem ſpreverat. Atque erat in hoc haudquaquam leve præſidium, opibus & auctoritate prævalido. Nam & ademta nuper a C. Cæſare, cæde ejus cognita, ſuo Marte recuperaverat; & Dolabellam, fines ſuos ingredi volentem, junctis cum Tullio Cimbro copiis profligarat; & filium habebat, ipſum quoque regem appellatum ab ſenatu, egregiæ ſpei atque indolis adoleſcentem.

III. Enimvero Brutum, rebus in Aſia ex voto ſuccedentibus, M. Antonii conatus in Europam revocarunt. cujus licet ſpes in exercitu ſeditionem ferendi, interemto fratre Cajo, in irritum reciderant; tamen verendum Bruto erat, ne qui per abſentiam ſuam ſimiles alii motus orirentur. Igitur in reditu per Thraciam, regionem, quam ſine liberis decedens Sadales populo Romano reliquerat, recepit: inde in Beſſos fecit expeditionem, ut ſimul maleficia horum ulciſceretur, & ſibi nomen imperatoris pararet, ornamento atque utilitati futurum ad bellum, quod ſibi adverſus Cæſarem & Antonium poſt gerendum eſſe videbat.

IV. Et initia quidem belli adverſus feram & pugnacem gentem paulo duriora fuerunt: ſed egregia Rhaſcupolidis opera victorem Brutum, votique compotem fecit. Atque is, ut cauſam ſuam latius commendaret, pecuniam ſignari hinc imagine ſua juſſerat, inde pileo, libertatis indice, & duobus pugionibus, quibus ſe atque Caſſium aſ-

§ I. Liv. Epit. Dio. § II. Plut. Dio. Cic. Phil. 2, 37 & 11, 13, & ep. ad Brut. 7. § III. Dio.

serviſſe Romanum populum, ſublato domino, ſignificaret; tempore quoque rei geſtæ ſic adſcripto EID. MART. Omnes jam trans mare provincias in poteſtate Brutus atque Caſſius habebant; neque tantummodo ſuppetebat otium communicandis conſiliis, ſed etiam neceſſitatem imponebat paratus prope, & mox in Græciam tranſmiſſurus hoſtis.

V. Igitur Caſſius e Cilicia, Brutus e Macedonia profecti, Smyrnæ ad ordinanda futuri belli conſilia coierunt, iis pedeſtribus navalibuſque copiis, & apparatu pecuniæ, ut minime impares ad decernendum de Romano imperio viderentur. Pari honore & erat, & haberi volebat Caſſius; ſed detulit ei Brutus, ut crebrius ad eum ventitaret, tanquam ætate majorem, & corpore haud æque validum. Neque diſceſſum a prioribus animis erat, quin & tueri cauſam ſuam conarentur, & non niſi concordibus tantam ſubeundam molem ſcirent. apparebatque, nihil eſſe melius, quam ut in Macedoniam cum omnibus copiis proficiſcerentur, propulſaturi hoſtem, aut ceſſantem in Italia quæſituri, penes quem jam eſſe legiones circiter quadraginta cognoverant.

VI. Sed Caſſio placebat, *Rhodios prius Lyciosque in ordinem cogi, validos claſſibus, adverſos animis, &, ſi contra Cæſarem & Antonium res parum procederet, terga invaſuros. At nunc, priuſquam majoribus rebus diſtineantur, facile hos auctoritate, aut vi cogi in ordinem poſſe.* At Brutus, *opus ſibi pecunia eſſe*, dictitabat: *nam ad parandam claſſem inſumtum, quod habuiſſet.* nec deerant inter amicos Caſſii, qui *dandam* negarent, *cum aliena invidia paratis ambitioſe abuſuro*: ſed vicit æquior ſententia, ac, jubente Caſſio, ex omni præſente copia trientem Brutus accepit.

VII. Tum & M. Meſſallæ egregio juveni, Publicolam fratrem communi conſilio condonarunt: qui venia nihilo factus melior, inſidias Caſſio paraverat. Sed indicium ejus rei Polla detulit, Publicolæ mater, utrique conſulere cupiens, & Caſ-

§ IV. Liv. Epit. Dio. Pigh. annal. 711. § V. Liv. Epit. Plut. Appian. § VI. Dio. Appian. Plut.

ſio ſalutem paratura, filio veniam. Sic ille iterum abſolutus, ne tum quidem retulit benefactoribus gratiam, quin ab his ad Cæſarem & Antonium perfugeret. His ita ordinatis, partiti ſunt inter ſeſe, ut Brutus Lycios, Caſſius Rhodum oppugnaret. Igitur gnarus, cum populo rei nauticæ peritiſſimo ſibi rem fore, Myndum deducit claſſem ornatam inſtructamque, ac ibi remiges exercuit.

VIII. Eo venerunt ab Rhodiis legati, *neque contemni civitatem* petentes, *quæ ſemper ulta ſit injurias ſuas; neque fieri aliquid contra fœdera, quibus diſerte cautum ſit, ne alteruter populus ab altero bello & armis petatur. Quod ſi forte ob auxilia non miſſa ſuccenſeat, ituros Romam oratores ſenatus conſulendi gratia, illo auctore graviter & benigne miſſuros.* Reſponſum eſt, *verborum præteriſſe tempora: nunc finiendas armis controverſias eſſe. Fœdus, quod prædicarent Rhodii, prius violatum ab ipſis eſſe, Dolabellæ partes ſecutis. ſed & eodem fœdere de mittendis auxiliis perſcriptum eſſe. ipſos a Caſſio rogatos illudere, ſenatus obtentu, quem ſciant oppreſſum per tyrannos patriæ, diſſipatum atque diſperſum per provincias. ſed brevi pœnas daturos & illos, & illorum ſocios Rhodios, ni confeſtim imperata faciant.*

IX. Hæc relata diverſimode affecerunt civitatem, inter ſe contrariis ſtudiis opinionibuſque diviſam. Prudentiores, & quibus res erat, bellum Romanum haud ſecus atque certum exitium expaveſcere: vulgus per ſe ſtolidum, & periculorum ante experientiam appetens, Alexandri Mnaſeæque concionibus inflari, veteres civitatis laudes reſonantium, *& quanto majori numero navium petita a Mithridate, a Demetrio regibus, invicta ſtetiſſet.* Ad hæc conſpectu ſuæ claſſis erigebantur. nam ex omni copia navium tres & triginta delectas deduxerant. Igitur cum forte creandis magiſtratibus comitia haberentur, Alexander factus Prytanis, quæ præcipua tum erat dignitas, Mnaſeas claſſi præfectus eſt. Iterum tamen ad Caſſium mitti Archelaum pla-

§ VII. Liv. Epit. Dio. Appian.

cuit, quo magiſtro Caſſius olim Græcis literis operam Rhodi dederat.

X. Atque is, pro veteri familiaritate apprehenſa Caſſii dextra, *Dii vero*, inquit, *meliorem tibi mentem, C. Caſſi, quam ut Græcam urbem exſcindas, Græcæ nationis amator, aut liberam, aſſertor libertatis. Sed neque Dorici nominis dignitatem contemſeris, oblitus pulcherrimarum artium, quas partim Rhodi, partim etiam Romæ didiciſti. Rhodi quidem, contra reges pro legibus, quarum quoque te vindicem præfers, egregia geſta: Romæ, magna erga Romanum nomen civitatis noſtræ merita, eximiamque fidem, quam & Antiochi bello vobis, & multis aliis locis temporibuſque Rhodii præſtitimus. Et hæc quidem ſummatim, ut in rebus notis, & adverſus hominem eruditum, de dignitate generis & originis noſtræ, de intemerata hunc uſque in diem libertate, de meritis, atque perpetuo erga populum Romanum ſtudio ac prolixiſſima voluntate, dicta ſunto.*

XI. *Privatim vero tecum plura eſſe debuerunt amicitiæ benevolentiæque vincula, C. Caſſi: quæ nequaquam ſine probro abruperis. Rhodi educatus es, Rhodi inſtitutus, in illa urbe ægrotus remedia valetudini, peregrinus hoſpitium, rudis magiſtros & ſcholam meam reperiſti. Non potes harum rerum omnium, quæ mentio totam in vitam ſolet eſſe jucundiſſima bonis, ulla ex parte recordari, quin Rhodi memoria ſubeat, atque tantorum commodorum hanc tibi largitricem fuiſſe recogites. Atqui noſtram quidem amicitiam nunc quoque tanti eſſe puto, ut ſpem mihi magnam præbeat, mea quoque cauſa benigniorem te Rhodiis fore; neque commiſſurum, ut hac ætate duarum rerum triſtiſſimarum exſpectatione conficiar, ne forte aut Rhodii omnes deleamur, aut vincatur Caſſius meus. Illud vero omen Dii Deæque omnes prohibeſſint! & quando me Deorum admonuit hæc mentio, precibus meis me conſilium etiam addere, non ægre feres.*

XII. *Deorum maxime gratiam parandam eſſe magna & præclara molientibus, ſemper admonui; nunc vero etiam ſingulari-*

§ IX. Diog. Laert. § X. Appian. Strab. l. 14. § XI. Dio. Appian.

ter, pro libertate Romani nominis tanta cœptantem hortor atque oro, ut ante omnia summam tibi horum habendam esse rationem putes. his auctoribus, nihil non prospere cedet: his adversantibus, parum erit in quantislibet præsidiis spei. Ceterum ante paucos hos annos, cum ex auctoritate Cæsaris fœdus nobiscum renovatum est, jurati dextras accepistis dedistisque. Ea fides, ea fœderum religio summæ hominibus curæ esse debet, & qui apud immortales Deos adipisci gratiam postulant, & qui retinere bonam inter homines famam: ut de utilitate jam taceam, quæ servantes pactorum atque fœderum ultro sequitur. Nam & cum his cupidissime jungunt amicitiam prudentes: & hanc deserere, quantumlibet necessitate pressi, verecundantur. At quorum suspecta aut credita levitas est, eos & ab aliis falli nec admiratur quisquam, nec irascitur. Hæc autem cum etiam inter infensissimos hostes obtinere debeant; quanto magis præstanda sunt amicis, hospitibus, alumnis! Non possum plura præ lacrimis loqui: sed neque verborum magis hoc, quam pietatis, opus est: & si hæc contemnere poteris, supervacua omnis est oratio: neque enim moveare, tametsi plurima & gravissima proferantur.

XIII. Hæc largo cum fletu prolocutus senior, adeo commovit Cassium, ut præ verecundia colorem mutaret. Educta tamen ex Archelai manibus dextra: *Si persuadere Rhodiis noluisti, ut abstinerent injuriam a nobis; mihi suadere non debes, ut acceptam ulcisci supersedeam. sin vero hæc agentem audire neglexerunt, pœnas ab his expetam, a quibus contemtus es.*

XIV. *Ubi vero erant illi Rhodii, gens studiosa libertatis; amicitiæ tenax, hospites, magistri & educatores mei, cum nuper auxilia petentem rejecerunt? At Dolabellæ miserunt naves, qui nec educatus ab his, nec eruditus est, & libertatem conabatur opprimere, quam ego & Brutus cum aliis principibus defendimus. Neque vero prodest Rhodiis hic color, quasi misceri nolint civilibus Romanorum armis. essent civilia, si nos quoque faceremus partes, & nostram ad potentiam res trahere conaremur. Nunc ubi aperto bello hinc rempublicam stare, inde tyrannos intelligitis; frustra poscitis a nobis oratisque libertatem,*

pro qua nobiscum propugnare cunctamini. Adeone vos tot clari viri, amici plerique hospitesque, a quibus defensi semper, a quibus ornati estis, nihil commovent, indicta causa condemnati, proscripti, exuti bonis, ejecti patria, vita ac luce depulsi? ut succurrere nolitis populo Romano, cujus societatem atque amicitiam jactare non desinitis.

XV. *Sed enim senatus prius vobis exploranda voluntas est! scilicet ejus, quem præclare scitis vi obsessum oppressumque sententiam suam non audere profiteri! Quod si vero discere vobis curæ sit, quid liber & suæ potestatis senatus censeat, senatusconsultum introspicite, quo mihi Brutoque opem ferre socii amicique omnes jubentur. Tu vero, si quid unquam a Rhodiis profectum est in Romanos officii, diligenter meministi: præmia, quæ vobis abundantissime sunt reddita, præteris. Quid autem vobis prodesse possunt benefacta majorum, si dissimiles his esse pergitis? Juverunt illi rem Romanam: at vos deseritis, cum maxime opus bonis fidelibusque sociis habeat respublica. An non, siquidem Dorienses censeri magnum est, subvenire pulcherrimo imperio, nunc sub iniquorum civium maleficiis laboranti, vos oportuit: & vel hinc ordiri amicitiam, etiamsi nulla vobis antiquitus cum nomine Romano fuisset?*

XVI. *Vos autem ita vos geritis, tanquam adhuc a Telchinibus incoleretur insula; ne forte oblitum Rhodiæ historiæ putes. Sed ista quidem mitto. at quia provocatis ad fœdus, quod auctore Cæsare, qui & dominationis fuit auctor, factum est; an non eo ipso continetur, Romanum Rhodiumque populos, uti cuivis opus esset, invicem auxiliari debere? Quin igitur adestis hoc tempore summo in periculo constitutis? En adsum C. Cassius, Romanus certe, nec civis modo, sed, si qua senatusconsultis fides est, imperator, & ex lege fœderis auxilia postulo. easdem vobis fœderis leges M. Brutus, easdem Sex. Pompejus ingerunt, præfectus a senatu maritimæ rei.*

XVII. *Accedunt senatorum preces, qui ad me, & Brutum, & hunc, quem dixi, Pompejum ex urbe confugerunt. Tot & talibus viris suppetias ire negabitis, qui ex formula fœderis ad auxilium vel unicuivis Romano ferendum tenemini? sin vero*

hos tantummodo, qui nunc Romam urbem obtinent, Romanorum loco; nos pro exfulibus & peregrinis habetis: at vos Romana fœdera objicere nobis definite. Serventur ea, inter quos fcilicet convenerunt. interim Rhodii, nifi fponte imperata facietis, ab his exfulibus atque peregrinis jufto pioque bello petemini. His ab Archelao Rhodi expofitis, Alexander & Mnafeas cum illa, quam prædiximus, claffe Myndum adnavigarunt, tanquam hac audaciæ oftentatione Romanos territuri: compedefque magno numero monftrarunt eminus, tanquam captivos plurimos in poteftate mox habituri. hinc, quia portu fe Romana tenebat claffis, Gnidum petierunt.

XVIII. Poftridie, cum pari contemtu Rhodii adeffent, L. Statius Murcus contra eduxit naves: certatumque eft acriter, patrias utrifque artes gnaviter adhibentibus. quippe Rhodios nemo tum æquabat nauticæ rei peritia: Romani contra lacertis & robore nitebantur. hos numerus & magnitudo navium adjuvabat, quæ neque roftrorum ictibus cedebant temere, &, ferreis injectis manibus, cito redegerant hoftes a difcurfando ad ftatariam pugnam. Igitur duabus Rhodiorum navibus depreffis, tribus cum ipfo remigio captis, ceteræ male mulctatæ Rhodum refugerunt.

XIX. Hanc pugnam ex promontorio fpectavit Caffius: neque moratus diutius, quam ad reficiendas naves opus erat, Loryma petiit, Rhodiorum caftellum oppofitum infulæ. Inde pedeftres copias onerariis navibus transjecit, ducibus Fannio & Lentulo. Ipfe Caffius in naves fe contulit, ut terra marique Rhodus oppugnaretur. Neque defuit his audacia iterum tentandæ pugnæ, quamquam femel jam fuperati, cum multo paucioribus navigiis adverfus octoginta roftratas dimicarent. fed tum quoque victi funt, duabufque navibus amiffis, ad urbem compulfi, cujus mœnia mox armatis compleverunt, undique propugnantes. nam & a mari turres plicatiles navibus advectæ erigebantur.

§ XVIII. Dio. Appian. § XIX. Orof. 6, 18. Appian.

XX. Hoc terrore, quod in civitate fanum erat, colloquia cum Fannio Lentuloque de pace habebant; cum subito conspectus est in oppido Cassius, neque scalis superato muro, neque ulla externa vi adhibita. Reclusas ab amicis ejus & educatoribus portulas, quæ multæ in mœnibus erant, creditur; timentibus, ne vi capta Rhodus omnino dirueretur. Sed ipse, tanquam sine exceptione victor, licet *regem & dominum* appellantibus, *neque regem se, neque dominum esse, sed interfectorem regis atque domini* respondisset; hasta sub tribunali proposita consedit, interdicto severe militibus, *ne quis corporibus aut rebus Rhodiorum injiceret manum.* At ipse *quinquaginta* nominatim citatos *ex auctoribus belli Rhodiis duci ad supplicium* jussit: quinque & viginti, quos negabant comparere, damnavit exsilio: *pecuniam publicam omnem ad se comportari* præcepit, ne sacris quidem, & donariis Deûm abstinens: orantibusque Rhodiis, *ne cunctis numinum simulacris spoliarentur, Solem a se relinqui*, respondit: intactum enim nihil præter currum ejus Dei siverat.

XXI. Sed ea vox ominosa paulo post est habita, tanquam celeriter luce cariturum præsagientis. sed & edictum proposuit, *uti, quod quisque privatim auri argentive possideret, intra dictam diem proferret*, morte celantibus denuntiata, indicibus promisso præmio: servis libertatem, liberis decimas constituerat. Multi tamen occultandis rebus suis perstiterunt, plura minari Cassium, quam facturus esset, existimantes. Ceterum ubi ex edicto pœnas mercedemque decerni viderunt, prorogari diem postulantes, ex puteis & foveis, ubi rerum pretiosissima condiderant, tantam opum vim attulerunt, ut octo millia talentorum inde confecta referantur.

XXII. Neque his contentus, quingenta insuper talenta imperavit civitati; præsidioque imposito, L. Varum ibi reliquit. His rebus alacer Cassius, (ausum enim immanis operis

§ XX. Plut. in Brut. c. 44. Eusch. Val. Max. 1, 5. § XXI. Dio. Val. Max. Plut. in Brut. c. 48. Appian.

celerrime confecerat) Aſiæ quoque tributum ingens imperavit, decuplum ejus, quod pendere quotannis conſueviſſet; idque ſtatim exegit. Dum in his occupatus eſt, valida claſſis ab Ægypto navigare ad hoſtes nuntiatur, mittente Cleopatra: quam & amicitia illarum partium, & recens a Caſſio metus, ut potius ei negotium alibi faceſſeret, acribus ſtimulis impulerat.

XXIII. Itaque Murcum cum ſexaginta navibus, & fortiſſima legione, atque aliquo numero ſagittariorum *occurrere ad Tænarum Peloponneſi promontorium* juſſit, ut illius maris tranſitum opportuna ſtatione cuſtodiret: ei quoque peninſulæ non ſatis æquus, quam incurſionibus, & abducta, quanta poterat, præda vexaverat. Multo ubique lenior Brutus, ſub eadem tempora Lycios *conferre pecuniam & dare milites* juſſerat. Sed illi, Naucrate quodam impellente populum, objecerunt arma, tumuloſque nonnullos arcendi tranſitus cauſa inſederunt. In hos, dum cibum capiunt, impetu facto, Brutus per equites ſuos interfecit ad ſexcentos; ſimulque cum fugientibus irrupit caſtra.

XXIV. Tum ad caſtella & oppida circumlato bello, pleriſque deditione potitus, præſidiarios ſine pretio dimiſit incolumes. At illi, non tam deliniti beneficio, quam infenſi ob illata damna, Xanthum ſe contulerunt hoſtilibus animis; quod oppidum tota Lycia maximum, ſumma ope ad reſiſtendum ſe parabat. ſuburbiis enim dirutis, ne receptaculum hoſti, neve materiem ad opera præberet, foſſam circum urbem duxerant pedum in altitudinem quinquaginta, & proportione latam; cujus e margine in adventantes jacula & ſagittas torquebant, tanquam profundo flumine & vadari neſcio diremti. At Brutus, quamquam e longinquo petenda erat materia, tam fuit in oppugnatione diligens, ut qui multorum menſium futurus credebatur labor, paucis diebus conficeretur.

§ XXII. Appian. Vellej. 2, 69. § XXIII. Plut. in Brut. c. 44. Dio. § XXIV. Plut. Strab. l. 14. Appian.

XXV. Partitus enim copias in diurnam nocturnamque operam, ut, parte dimidia pugnante, reliqui interquiescerent, penetravit ad mœnia portasque, & quia recentes subinde fessis succedebant, oppidanos, quibus haudquaquam eadem erat copia, ad extremum discrimen adduxit. Repugnabant illi tamen, donec pinnæ turresque steterunt: sed ubi sunt ab his destituti, una reliqua spes atque contentio fuit, si quam fugiendi reperire viam possent. Amnis præterfluebat urbem, eodem atque illa nomine. sub hoc quidam urinando conabantur evadere: sed excepti sunt retibus, sub aqua in transversum tensis, quibus appensa in summo tintinnabula, ut quis inciderat, capturam significabant.

XXVI. Postremo omnium eruptio placuit. quod ubi Bruto nuntiis, aut rebus ipsis proditum est; reduxit a portis milites, ut spatium concederet. Id Xanthii negligentiam interpretati, noctu eruperunt cum ignibus, quos injicerent machinis. vehemens inde certamen ortum. Sed Bruti milites, facto per incendium impetu, nudum Xanthiorum agmen (neque enim præter faces & tela quidquam extulerant) disjecere; multis interemtis, quia metu, ne simul irrumperet hostis, clausum oppidum fuerat. Et hos quidem hunc ad modum occlusa porta, reliquos aperta prodidit. Namque sub meridiem eruperunt iterum, incensisque machinis oppidum repetierunt, libero relicto propter priorem casum aditu.

XXVII. Igitur confertim irrumpentibus Romanis oppidum capiebatur, nisi repente funibus ruptis cataracta decidisset. Duo millia ferme intraverant. ii cum premerentur a Xanthiis, neque subducere sine funibus gravem portam, neque concidere tectam ferro possent, multis amissis in ædem Sarpedonis penetrarunt, ejusque munimento se tuebantur. Sed anxius de his Brutus, omnia tentando diversis aditibus invenit viam. Alii, scalis incendio amis-

§ XXV. Strab. Plut. § XXVI. Appian. Dio.

ſis, ſubito fabricabant novas: alii, antennas admoventes mœnibus, per eas ſubrepebant: nonnulli, uncos reſtibus ejaculantes in murum, ubi forte quis adhæſerat, attollebantur.

XXVIII. Œnoandenſes, vicini Xanthiis & plerumque diſcordes, notitia locorum, per abruptas rupes enitebantur; Romanis etiam quibuſdam ſequentibus. ſed laborioſus aſcenſus fuit, multique, fallente veſtigio, in præceps lapſi perierunt. Eodem tempore quidam eorum, qui muros tranſcenderant, portulam quandam aperuerunt, ante quam vallum erat exſtructum præacutis ſudibus. ſuper eas audaciſſimus quiſque tranſcendentium, ſublevatus a commilitonibus evadebat: donec numero jam multi portam, quæ intus ferro non erat munita, diffringere cœperunt. Accendebantur enim periculo ſuorum, invadi hos a Lyciis arguente clamore.

XXIX. Igitur cum intus foriſque idem plurimi ſummo conatu agerent, effracta porta diſſiluit: ad quod ſpectaculum ingens ſublatus clamor, geſtæ rei pugnantibus indicium fecit, diremitque certamen. Interim ignis, a machinis ad propinqua mœnia devolutus, pinnas & his conjuncta ædificia comprehendit. Idcirco Brutus, perniciem oppidi timens, *exſtingui a militibus flammam* juſſit. ſed hæc ab oppidanis ultro augebatur, picem, ſarmenta, quidquid alendo igni reperiebatur, cupide injicientibus. Bruti potius hanc patriam eſſe putares, cum deleretur a ſuis, ab hoc defenderetur.

XXX. Ille & in urbe, &, quia propter tumultum incendiumque nihil profici poterat, egreſſus porta, muroſque circumvehens, tendebat ad Xanthios manus, *ſibi parcerent, ſeque & oppidum ſervarent.* At illi fatali rabie tela incendium exſtinguentibus ingerebant. poſtremo clauſis domibus ſe parenteſque & liberos occiderunt: alii, nec firmior tantum ætas, ſed parvi pueri atque puellæ, inſiliebant in ignem, aut in præceps demittebant corpora: pars,

§ XXIX. Plut. in Brut. c. 45.

jugulum præbentes paternis ensibus, *in libertatem asseri* postulabant. Relatum etiam ad Brutum est, *mulierem conspici pendentem ex laqueo, quæ parvulum infantem e collo suo suspendisset, altera manu adhuc teneret facem ardentem inflammandarum ædium gratia raptam.*

XXXI. Id videre non sustinuit Brutus; sed illacrimans, *præmium pronuntiari* jussit *in milites, si quis Xanthium conservasset.* Sed illi, jugulatis suis omnibus, & in rogos conjectis, super incensam lignorum struem se transfodere malebant. Igitur summa Bruti cura vix ad templa quædam servanda profuit: *homines quidem ingenui centum quinquaginta superfuisse* traduntur, *molliores ceteris & amantiores vitæ.* Sic Xanthii perierunt pro libertate, majores æmulati, quorum par pervicacia antea quoque patriam civium manibus perdiderat. Ab Harpago certe oppugnati, regis Cyri præfecto, ne Persicam servitutem paterentur, incendio & ruinis oppidi se tumularunt.

XXXII. *Idemque iterum accidisse* Appianus tradit, *Alexandri bello Persico.* Sed Arrianus & Diodorus, quibus credere malis, ille *Xanthios venisse deditione in fidem* scribit; Diodorus, *Lyciis quidem, sed Marmatensibus, nescio quibus, eandem ferociam exitumque fuisse.* Xantho capta, Brutus ad Patara descendit, quod oppidum videri navale Xanthiorum poterat. Sed vim admovere cunctabatur, eandem in his vecordiam metuens, quam expertus in Xanthiis esset.

XXXIII. Idcirco prius captivos in conspectum eorum adduxit, hortaturos, *ut, sua clade admoniti, saniora consilia capesserent:* quin & nonnullos necessariis suis dono dedit. Cum nihil responderetur, concessa ad deliberandum reliqua parte diei, abduxit copias: postridie rursus affuit, &, quam proxime muros constituta catasta, captivos in conspectu oppidanorum cœpit vendere. & ne sic quidem motis Patarensibus, ceteros omnes sine pretio dimisit. Erant in eo numero feminæ quædam Patarensium: quæ ubi viris

§ XXX. Appian. Dio. Plut. § XXXI. Plut. Appian.

atque propinquis ſuis lenitatem atque moderationem Bruti diligenter expoſuerunt, eo res adducta eſt, ut, qui modo extrema maluerant, aperirent portas, ſeque & ſua omnia in fidem poteſtatemque Bruti contraderent.

XXXIV. Atque ille neminis aut ſupplicium, aut fugam juſſit: ſed recepta, quæ in publico erat, pecunia, edictum ſimile Caſſiano propoſuit, *de conferendo a privatis auro argentoque.* Forte quidam, a ſervo proditus aurum abdidiſſe, ad Brutum ducebatur. Eum ut eriperet mater, cum clamore ſequebatur, *innocenti negotium exhiberi; ſe criminis ejus ream eſſe.* Tum converſus ad eam ſervus, quamquam interrogatus non eſſet, coarguere mendacium cœpit, &, *aurum a domino celatum*, aſſeverare. Hæc ubi renuntiata Bruto ſunt, *juvenis patientia, matronæ pietate collaudata, abire cum auro ſuo incolumes; ſervum improbum in crucem tolli*, juſſit.

XXXV. Inter hæc miſſus cum parte claſſis Lentulus Andriaca, quod navale Myrenſium eſt, rupta, quæ portum claudebat, catena, cepit; Myrenſium prætore ſimul deprehenſo. Et hunc dimitti Brutus juſſit: eoque pacto Myra quoque recepit in deditionem; ubi ſimiliter exacta pecunia, Lentulus ad imperatorem rediit. At ille, recepta omni Lycia, communique Lyciorum non amplius centum quinquaginta talentis imperatis, *claſſem eorum Abydi præſtolari* juſſit, quo & ipſe pedeſtres copias erat adducturus, ut inde Seſtum tranſmitteret. Prius tamen deflectit in Joniam, inſtituti ſui tenax, & ubique juſtitiæ atque moderationis edens præclara ſpecimina.

XXXVI. Sed nihil fuit hominibus ſupplicio Theodoti gratius, quem, propter Pompejum magnum hoc auctore interfectum, communiter omnes erant peroſi. Hunc igitur, dum ceteri puniuntur a Cæſare, fuga ereptum ex Ægypto, & per Aſiam vagabundum, *corripi* Brutus, *excruciatumque necari*, juſſit. Inter hæc & Caſſius, Rhodo ſubacta,

§ XXXIII. Dio. Appian. Plut. § XXXIV. Appian. § XXXV. Dio. Appian. Plut.

in continentem redierat. Hunc arcessivit Brutus Sardes, venientique cum amicis occurrit. Magna ejus diei species fuit, cum tanti exercitus starent in armis, & propter res bene gestas utrumque pariter imperatorem concordibus vocibus salutarent.

XXXVII. Sed ipsi statim a via colloquendi causa diverterunt in conclave quoddam, semotis arbitris. Nam ut inter viros tanta potentia subnixos, multisque ducibus & amicis stipatos, suspiciones ortæ erant. His ultro citroque proferendis in contestationes & objurgationes ibatur; fletumque audire erat, & vehementiores interim voces, ut magno in metu pro foribus amici utriusque essent, quibus, *ne injussi ingrederentur*, acriter interdictum erat. Sed ad extremum M. Favonius, M. Catonis ineptus imitator, quamquam prohibentibus ministris irrumpens, recitatis Homeri versibus, quibus Nestor, *parere sibi natu minores*, jubet, Cassio risum, Bruto iram movit; isque *exesse* jussit *inscitum canem, & adulterinum canem*, Græcis verbis hunc in in sensum conviciatus.

XXXVIII. Tamen ille finis altercationis imperatoribus fuit: & ad cœnam Cassii Brutus amicique ejus comparuerunt. Tum & Favonius affuit, & cum supremum in lectum rejiceretur a Bruto, *neutiquam invitatum* testante, magna contentione corporis contra repellentes usus, in medio se reposuit. Postridie virum prætorium L. Pellam, postulantibus repetundarum Sardianis, damnavit Brutus publice: momorditque ea res Cassium, quia non ita pridem ipse duos ex amicorum cohorte paris criminis compertos, privatim admonuisse contentus, palam absolverat.

XXXIX. Objecit igitur hoc Bruto, atque *amicis utendum* monuit *indulgentius, ni deseri velint:* contra Brutus *Idus Martias* testabatur, *neque ideo interemtum Cæsarem, quod ipse per se læderet singulos, sed quia hoc agentium robur præsidiumque esset. Quod si ita sit agendum, tolerari Cæsarem præstitisse. Tunc enim*, inquit, *una nobis hærere poterat ignaviæ*

§ XXXVI. Plut. in Pomp. & Brut. Dio. § XXXVII. Arist. polit. 3, 11. Dio. Plut.

nota: nunc si eadem committamus, cum tot laboribus ac periculis injustitiæ crimen sustinebimus. Hinc apparet animus Bruti, & quid in nece Cæsaris spectaverit. Alia Cassio mens erat, qui acer & belli peritus, sed asper ira, potentiam magis & metum, quam æquam omnibus libertatem quærebat. Idem inter familiares solutus erat risu, & dicax.

XL. Contra *Brutum vulgo carum, amicis dilectum, optimo cuique admirationi, ne hostibus quidem invisum fuisse,* tradunt: *quia mire lenis, magnanimus, iræ, voluptati, avaritiæ inexpugnabilis, verum atque honestum indeclinabili constantia sectabatur. Igitur etiam ex Antonio multos audivisse* ferunt, *eum dicere consuevisse, solum Brutum virtutis & honesti specie motum ad inferendam Cæsari necem; ceteris omnibus alia proposita fuisse.* Sed neque vulgo dubitabatur, *unum hunc bono animo descendisse ad civilia arma. Nam neque Pompejo victore mansuram fuisse modestiam, quin ille consulis, aut dictatoris, aut cujus alius magistratus nomine, perpetuam dominationem retineret: & hunc ipsum Cassium, nihilo Carbonibus & Mariis & Cinnis meliorem, sæpe ab honesto ad utilitatem flecti, neque communem salutem magis, quam privatæ potentiæ rationes respicere.*

XLI. At Brutum animo quam opibus nisum fuisse, vel ipsius epistolæ doceant, vicino jam discrimine compositæ. Nam ad Atticum scribit, *nunc equidem esse res suas in pulcherrimo statu; nam aut victoria libertatem populo Romano comparaturum, aut morte sua confirmaturum sibi. & cetera quidem in incerto; unum haud dubiæ veritatis esse, aut victurum se liberum, aut moriturum. M. Antonium autem meritas vecordiæ pœnas pendere, qui, cum censeri cum Catonibus, Brutisque & Cassiis potuisset, Octaviani vilis accessio esse maluisset: quem & ab se præsens maneret periculum, &, si hoc vitasset, aliud exspectaret ab ipso Octaviano gravius.* Et in his quidem Brutus atque Cassius erant.

§ XL. Tacit. hist. 4, 8. Plut.

XLII. At Statius Murcus, circa Peloponnesum excubans, cum *Ægyptiam classem ad Africæ litora perisse naufragio* audisset, ejusque cladis notas ad Laconiam usque fluctus pertulissent; ne cum tanta classe nihil ageret, trajecit Jonium pelagus, & insulam portui Brundisino oppositam, Lælii nuper & Libonis exemplo cepit. Hæc enim statio valde erat opportuna ad prohibendum, ne qui ex Italia milites aut commeatus in Græciam trajicerentur. Sed jam exercitus Triumvirorum, octo legiones, cum legatis C. Norbano ac Decidio Saxa, transmisso Adriatico in Macedoniam præverterat; Tribusviris hos præmittentibus, dum Cassium & Brutum Lycio Rhodiensique bello in longum tempus se putant implicuisse.

XLIII. Sed comperto rerum istarum exitu, Rhodiis Lyciisque collaudatis publico decreto, *promissisque ad eorum reparandam fortunam pecuniis*, & relicto ad præsidium urbis Lepido, Cæsar & Antonius pecunias legionesque diviserunt, (quia jam nihil Antonio satis videbatur, nec in pari jure portionem æquam obtinere Cæsarem patiebatur) statimque profecti sunt paludati. Ceterum Antonius, qui Brundisium ierat, cum inde transmittere conaretur, a Murco impeditus & exclusus, cum rostratis, quas habebat oppido paucas, nihil ad summam profecit; quamquam catapultis & machinis, atque etiam turribus naves oneraret. Id unum egit, ut secundo vento partem copiarum subinde imponeret onerariis navibus, quæ plerumque perveniebant, priusquam a Murco opprimerentur. Postea, quia parum ista proderant ad summam, C. Cæsarem, qui circa Siciliam cum Sex. Pompejo navalibus viribus dimicabat, ad ferendam in commune opem excitavit. Sed hujus quoque belli origo, Sextique fortuna, quæ a ceteris rebus separari utilius fuit, deinceps exponenda est.

§ XLII. Appian. Dio. § XLIII. Flor. 4, 7. Plut. in Anton. c. 27. Plin. 35, 1. Dio. Appian.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXXVIII.

IN LOCUM LIB. CXXIII LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI VICESIMI TERTII.

Sex. Pompejus, Magni filius, lectis ex Epiro proſcriptis ac fugitivis, cum exercitu diu, ſine ulla loci cujuſquam poſſeſſione, prædatus in mari, Meſſanam oppidum in Sicilia primum, deinde totam provinciam occupavit: occiſoque A. Pompejo Bithynico prætore, Q. Salvidienum legatum Cæſaris navali prœlio vicit. Cæſar & Antonius cum exercitibus in Græciam trajecerunt, bellum contra Brutum & Caſſium geſturi. Q. Cornificius in Africa T. Seſtium, Caſſianarum partium ducem, prœlio vicit.

I. SEX. Pompejus, cum ei morte Cæſaris, & ſecutis eam motibus, ſpes in patriam redeundi vix oſtenſa prius, quam erepta eſſet, imperium maris amplexus, cujus ei conceſſus ab ſenatu titulus fuerat, verſus Italiam navigavit. Sed audito, ſe quoque inter percuſſores ſuperioris Cæſaris damnatum eſſe, abſtinuit continenti, & ſine ma-

leficio circum insulas oberrans, ut in patriam revocaretur exspectabat; quod se facinoris ejus, cujus ceteri convicti dicebantur, innocentem sciebat ab omnibus haberi. Ut vero cum ceteris suum quoque nomen feralibus tabulis insertum didicit, ad bellum se totis viribus comparans, instruxit naves: neque proscriptos modo, qui in Epirum evaserant, sed etiam fugitivos recipiendo, & armando ergastula, quin & cum piratis inita societate, qui circa Cumas & Gallinariam silvam prædabantur, coegit exercitum. diuque sine certa cujusquam loci possessione vagatus in mari, cum felici rapina per Italiæ portus haud spernendam vim militum & pecuniæ confecisset, in Siciliam cursum direxit, Mylisque & Tyndaride citra pulverem captis, Messanam, prævalidam urbem, tentare ausus est.

II. Erat tunc A. Pompejus Bithynicus Messanæ, Siciliæ prætor. Ab hoc repulsus initio Sextus, non ideo destitit, quin vastatione agrorum, intercipiendisque commeatibus Mamertinos vexaret. Sed & vicinos, opem ferre conantes, exceptos per insidias, aut simili clade mulctatos, deterrebat. Postremo cum jam etiam quæstorem Bithynici cum pecunia, quam deportabat, in potestatem redegisset; per communes amicos, Hirtium & Fannium, qui recens proscripti in Siciliam profugerant, inita est inter duces pactio, ut æquato imperio Siciliam obtinerent. Sic receptus Messanæ, imperatoque, *ut pecunias & arma proferrent*, Syracusas petiit: acceptoque ex Africa subsidio, quod Q. Cornificius miserat, & illam urbem, & postea plures subegit. Unde res frumentaria perangusta Romæ, multique mortales absumti frugum penuria, coegerunt Cæsarem, qui hactenus majorum rerum cura Sextum augeri tulerat, ut & classi instruendæ adjiceret animum, & Q. Salvidienum Rufum cum ingentibus copiis Rhegium præmitteret.

III. Namque Pompejus, in dies augendo famam atque

§ I. Dio. Oros. 6, 18. Liv. Epit. Vellej. 2, 73. Flor. 4, 8. Strab. l. 5. Appian. § II. Liv. Epit. Dio. Appian. Solin. c. 11. Plin. 7, 45.

copias, cum præter ceteros perplurimi ad eum ex civitatibus, quæ militum præmiis destinabantur, confluerent, jam etiam Italiæ tentare oram audebat. Sed adventu Juliani exercitus in Siciliam se recepit: & Salvidienus, cum navibus destitueretur, navigia ex corio fabricare instituit, qualibus in Oceano utebantur, levibus lignis conserta, quæ foris pelle bubula cruda in clypei formam inducebantur. Sed irrisus, & huic invento diffidens, Rhegii se tenuit, donec eodem Cæsar venisset. Ab hoc acceptis navibus, trajicienti Pompejus juxta Scyllam occurrit, consertoque navali prœlio, in portum freto proximum (Balaro nomen fuit) retrusit; audacia militum (exercitatos enim Afros secum, Hispanosque, & multos egregios ex Italia viros habebat) & peritia remigum superior, quamquam numero & magnitudine navium vincebatur.

IV. Neque tamen pauciores ipse naves amiserat. sed Cæsar, qui spectatorem egerat prœlii, tam duro principio minime lætus, damnavit consilium, vi transportandi copias, & aliquoties trajicere furtim conatus est; robore legionum sperans superiorem fore, modo penetrare in insulam licuisset. Cum ista quoque frustra tentata spes esset, dispositis a Pompejo firmis ubique præsidiis, & ad bellum transmarinum trepidis Antonii literis vocaretur; aliis Italicarum Sicularumque rerum demandata cura Brundisium navigavit, prius Rheginis data fide, certo curaturum, uti e numero urbium eximerentur, quæ in victoriæ præmium promissæ militibus fuerant. quod enim erant peropportuno in Siciliam situ, & propugnaculum Italiæ propter potentiam habebantur, ne hoc terrore ad Pompeji amicitiam cogerentur, haud injuria metuebat. eadem igitur liberalitate, similibus de caussis erga Vibonenses usus est.

V. At Pompejus, totius Siciliæ potitus, A. Bithynicum, structo crimine proditionis, interemit. elatusque felicitate sua pugnam navalem prope Rhegium exhibuit, ut in con-

§ III. Appian. Dio. Liv. Epit. § IV. Appian. Dio. Strab. l. 6.

ſpectu hoſtium eſſet: captivos enim inter ſe concurrere coegerat, alios ligneis, alios pelliceis navigiis, ad deridendum Salvidieni commentum. Aucto deinde navium numero, cum mare vicinum haud dubie haberet in poteſtate, majores etiam ſpiritus ſumſit, *Neptuni ſe filium* ferens, quod & ipſe valeret claſſibus, & progenitus eſſet eo, qui olim totius maris imperium tenuiſſet. Interim Cæſar, claſſe Brundiſium advectus, cum Antonio agitabat, quemadmodum tranſportarent copias, ne a Murco exciperentur, in vicina inſula cum navibus centum ad hoc ipſum excubante.

VI. Tandem Cæſar, ornatis inſtructiſque tanquam ad prœlium navibus, petere inſulam cœpit. At Murcus, ne dimicare locis anguſtis cogeretur, ubi, hinc Cæſare, inde Antonio circumeuntibus, includi poſſet; dimiſſa priori ſtatione, in apertum mare evectus eſt. interea Cæſar occupavit inſulam; & quia nullus in propinquo portus erat, quem tenere Murcus poſſet, in Theſprotidem coegit tranſmittere. At ille ſic quoque obſervabat onerarias, quibus milites in Macedoniam trajiciebantur, quamvis deducerentur a Cæſaris triremibus. Sed adeo favens illis ventus fuit, ut præſidio nihil egere viderentur. Ceterum neque poſtea, cum & vacuæ reverterentur Brundiſium, & iterum repletæ alias copias tranſveherent, deprehendere eas in curſu, licet expertus omnia, potuit: donec univerſus exercitus cum Cæſare & Antonio in Græciam tranſgrederetur. Murcus tamen, licet iratam ſibi fortunam putaret, in ea ſtatione perſtitit, ſperans fore, ut ſaltem commeatus & ſupplementa hoſtium interciperet.

VII. Hæc agenti miſſu Caſſii Cn. Domitius Ahenobarbus, cum quinquaginta navibus unaque legione & ſagittariis ſupervenit: magnopere enim referre Italiæ commeatus intercludi, quod hoſtibus aliunde arctam frumentationem fore exiſtimabant. Dum hoc modo circa prohi-

§ V. Dio. Liv. Epit. Appian. Polyæn. Strat. 8, 24. § VI. Appian. Polyæn. Vellej. 2, 70. Liv. Epit.

bendum expediendumque trajectum ab his desudatur; Norbanus & Saxa cum suis legionibus, omni Macedonia versus Thraciam, spatio mille quingentorum stadiorum, ad Pangæum usque montem emenso, trans Philippos posuerunt castra, in Turpilorum & Sapæorum angustiis, quod unum tritum est iter in Europam ex Asia transeuntibus. Symbolum is locus vocabatur, quod ibi montes duo magni, arcto utrinque relicto transitu, committuntur. Interius in campo montibus circumdato Philippi jacent: ad mare Neapolis obversa Thaso insulæ, nunc quoque nomen antiquum retinenti, quæ perperam apud Ptolemæum *Thalassia* scribitur.

VIII. Hic primus oppositus est obex Cassio & Bruto, Sestum Abydeno freto (*Dardanellos* hodie vocant) transjectis. Quo tempore memorant horribile visum objectum Bruto fuisse. Forte vir somni parcissimus, & præsentia volvens animo, multam in noctem lucubrabat, cum fores crepuere. Respexit ille, (nam sub tertiam vigiliam a centurionibus & tribunis adiri consueverat) cum assistere sibi spectrum ingenti & horribili specie vidit. sustinuitque rogare, *quis esset, aut qua causa venisset?* Responsum est, *malum ejus genium esse, videndum iterum Philippis.* cui ille imperterritus, *videbo*, inquit.

IX. At Cassius, Epicureæ sententiæ sectator, cui prima luce profectus ad eum Brutus rem exposuerat, *curis atque cogitationibus* id totum imputavit, *quibus agitatus animus ejusmodi sibi miracula ipse vehementi imaginatione figuraret.* Igitur hac abjecta & seposita sollicitudine, de ratione itineris, quod præ manu erat, agitari cœptum. Duo his temporibus Thracum Sapæorum erant reguli, Rhascus & Rhascupolis fratres, qui callido consilio, ut alter ex eventu salutem alteri a victore impetraret, conjunctis animis, vires diviserant, cum ternis equitum millibus hic

§ VII. Dio. Appian. Plut. in Brut. c. 54. § VIII. Orthelii thes. Geogr. Plut. in Brut. c. 52. Appian. Ælian. hist. animal. 2, 46. Flor. 4, 7.

ad Brutum, ille ad Antonium applicatus. Cum igitur his notiſſima regio eſſet, in qua caſtra metati Juliani fuerant, interrogatus a Caſſio Rhaſcupolis, *breviſſimam* ait *publicamque viam per Ænum & Maroneam ad Sapæorum fauces ducere: ſed has, ab hoſtibus ante captas, tranſiri nulla vi nulloque ingenio poſſe. Quod ſi quis circumducere tentet, triplo longius iter, multiſque difficultatibus impeditum fore.*

X. At imperatores, commeatuum potius cauſa veniſſe Julianos in Thraciam rati, quam prohibendi acceſſus conſilio, propiorem viam delegerunt, & præter Lyſimachiam, ad Melanem ſinum progreſſi ſunt. Ibi delectu acto, repererunt legiones ſemiplenas undeviginti, quarum octo Bruti erant, reliquæ Caſſii, cum duabus legionibus, quæ ſupplementi vice recens acceſſerant, gravioris armaturæ millia circiter octoginta. Equitum Gallorum Luſitanorumque millia quatuor Brutus habebat, cum duobus millibus e Thracia & Illyrico atque e Theſſalia collectis. Apud Caſſium Gallorum Hiſpanorumque duo millia erant; præterea quatuor Arabum, Medorumque, & Parthorum ex equis mittentium ſagittas.

XI. Ad hæc ſocii reges & Galatici tetrarchæ, magnam vim peditum, & millia equitum quinque conjunxerant: quibus poſtremo acceſſit Rhaſcupolidis equitatus, tria millia. His viribus ſupremo decertarunt prœlio, cum ceteras copias ad alios uſus reliquiſſent. Luſtrato hoc exercitu, donativa, quibus ex promiſſo debebantur, ſtudioſe repræſentata ſunt. curatum enim fuerat, ne deeſſet pecunia, quia robur copiarum ex veteranis erat, qui ſub Cæſare fecerant ſtipendia; &, ne conſpecto, qui idem nomen ferret, juvene, iterum amare partes iſtas mallent, timebatur. Ergo neque intempeſtivum credebatur, alloquio firmare animos; effectoque tribunali, ubi duo imperatores cum ſolis ſenatoribus aſſiſterent, vocata eſt concio: progreſſuſque e medio ceterorum C. Caſſius, cujus ætati Brutus concedebat, in hanc ferme ſententiam verba fecit.

XII. *Nihil amplius a Diis immortalibus petere poteramus,*

quam quod abunde nobis præstiterunt, commilitones, fidem inter nos, & optimæ spei communionem. Nam ut confidere invicem debeamus, societas periculorum cogit; ut velimus, exsoluta diligenter promissa efficient: quando vos operam, quam eratis polliciti, nos præmia præstitimus, quæ fides & inposterum omni nos cura invicem liberabit. Spes autem utrorumque felicem belli eventum sibi tam ex virtute militum, quam ducum, vindicat: quos tales & tantos viros, senatorii omnes ordinis, mecum in hoc suggestu stantes, eademque vobis omnia meis verbis afferentes videtis. De apparatu vero loqui supervacaneum puto. quis enim vestrûm est nescius, frumenti, armorum, pecuniæ quanta parata sit copia, quanta vero navium, quanta auxiliorum ex tot nationibus atque regnis? Ecquibus enim verbis excitari poterunt animi, quos neque apparatuum, neque spei communis magnitudo inflammaverit ad alacritatem & concordiæ studium?

XIII. *Quibus rebus si Deorum accesserit favor, quos equidem bonæ causæ merito adesse credimus, quid est, quod timeri a quoquam debeat? Nam ab hostibus objecta quomodo se habeant, novistis ipsi; eoque promtiorem nobis obtulistis operam, navastisque. sed tamen referre videtur, nunc etiam vobis explicari, quam adversus injusta arma, & iniqua inimicorum odia dimicemus. Cæsarem a nobis occisum ajunt; neque negabimus factum, quo jure merito & possumus, & debemus gloriari. Nec enim simultates cum eo gessimus, neque nobis ejus vita nocebat, qui militiæ domique honoratum apud eum locum tenuimus: sed ille gravis libertati, gravis reipublicæ incubabat; per quem factum erat, ut jam leges omnes conculcarentur, neque senatui quidquam, neque populo juris in civitate relinqueretur.*

XIV. *Patriæ igitur ultioni commodavimus manus, non ignari, sic a majoribus nobis traditam esse libertatem, ut retinentibus hoc proprium & perpetuum bonum esset; prodentes & nostra stultitia, & conceptæ jurejurando diræ punirent. Hæc igitur mala, has imprecationes, nostro periculo, publico commodo a cervicibus urbis depulimus, regnare Romæ ne amicum quidem, & in nos liberalem virum passi, postquam ille patriæ, a qua tanta*

acceperat, caritatem exuere non est veritus. Fortassis autem vestra quoque mens aliquando his in rebus caligavit, fulgore præstricta bellicorum operum, quæ vir ille, cum sibi præstaret, patriæ imputabat. at nunc certe fieri non potest, quin veritas se vobis patefaciat ex firmissimis argumentis, quæ vel ab his rebus, in quibus vobis & certa notitia, & plurimum juris esse oportet, suppeditantur.

XV. *Vos in bello non aliis paretis ducibus, quam quos aliquando dignos eo loco judicastis. nec enim salva republica iter ad imperia nisi per honores fuit, qui vestris suffragiis conferebantur. Vos consules creabatis, vos prætores: ceterorum quoque comitia magistratuum in vestra manu erant. Iidem & judicia legum agebatis, ut nostri ordinis viri magis colere populum cogerentur, in cujus potestate præmia pœnasque recte, aut secus factorum esse, sciebant. Et donec ea ratio senatui populoque constitit, ut nobiles virtute ad honores niterentur, vos optimo cuique debita præmia lubenter tribueretis; non modo floruit gloria & opibus, sed etiam crevit respublica.*

XVI. *Intercessit deinde viri unius temeritas, in se trahentis omnia, vestrumque jus usurpantis, ut nemini jam magistratus, nisi ex voluntate atque etiam lubidine Cæsaris darentur. Igitur neque virtuti cujusquam reddere mercedem, sicut antea, potuistis; neque, si quis honorem ullum abstulit, vobis eo nomine, sed Cæsari debuit gratiam. Ne tribunos quidem, proprium plebis magistratum, aut creare potuistis ipsi, aut defendere: quos ideo, quia Romanis intolerabile nomen regis usurpari vetabant, per summam contumeliam spoliari sacrosanctæ potestatis insignibus vidistis. Nec ferre hæc senatus, vestram pariter suamque vicem gemens, nec emendare, nisi sublato tyranno, poterat. Non enim erat legibus locus contra armatum, totque habentem in manu, quas abduxerat a republica, legiones. Occisus igitur est paucorum gladiis, omnium voluntate, consensu, applausu: res enim ea erat, quæ nemini bono non probaretur. Inde statim & de præmiis tyrannicidarum agi cœptum: adeo de impunitate non ambigebatur.*

XVII. *Sed præmiorum quoque omitti mentionem placuit con-*

cordiæ causa, mortuoque remitti ignominiam, præteritorum oblivione sancita, diserteque adjuncto, ne de nece Cæsaris quæratur. Sed & postea, cum Antonii seditiosis concionibus exasperata contra nos pars plebis videretur, amplissimas nobis provincias senatus cum imperio, tanquam bonis viris, & amantibus patriæ, non certe tanquam parricidis & latronibus, quæ nunc vocabula imponuntur, dedit. Eademque deinceps senatui sententia, donec libertas atque incolumitas, mansit. Nam quæ sit ejus hodie fortuna, quis sine lacrimis commemoret? Ut cuique plurimum virtutis atque integritatis inest, ita cupidissime proscribuntur, spoliantur honoribus, patrimonio, vita. occiduntur in domibus, in vicis, in templis, in foro, in curia; &, quo nihil potest esse tristius, e latebris eruuntur, a libertis, a liberis, ab uxoribus proditi.

XVIII. *Tanta nimirum vis scelerum edictis horum Triumvirorum inest, ut his non modo status civitatis, sed etiam mores publici, & fas gentium, & naturæ jura convellantur. Urbem Romam a Gallis esse captam, vetus memoria prodidit, fera gente & aspera, quis neget? sed tam crudele perpetratum ab his nihil est, quod cum præsentibus collatum, non possit mera misericordia & mansuetudo videri. Tarquinium ita odimus, ut inde regem appellari maledictum habeatur longe quidem acerbissimum. Sed quid tale designavit Tarquinius, quem ne ob suum quidem, sed filii delictum, expulerunt majores nostri, simul in perpetuum sublata regum potestate & nomine? Hi igitur tres, non Tarquinii, sed omnia tristia nomina sceleribus & crudelitate transgressi, nos impios vocant, etiam in eo facinore, quod unum nobis objiciunt, improbe mendaces.*

XIX. *Propter Cæsaris cædem proscriptos ferunt: hoc si verum est, cur igitur facti ejus exsortes, consilii ignaros, etiam, cum hæc omnia gererentur, absentes aliquos proscripserunt? Neque vero hoc obscurum est, & coram adesse quosdam cernitis, quibus Cæsarianæ necis crimen impingi nullo pacto potuit; sed illos manifesto virtus sua, aut nobilitas, aut etiam divitiæ proscripserunt. Quid vero Sex. Pompejus meruit, quod proscriptus*

§ XVII. Tacit. Appian.

est? an & ille interfecit Cæsarem, qui toto illo tempore, quo non patratum modo, sed etiam susceptum & cogitatum est nobilissimum facinus, in Hispaniá fuit? Scilicet tollendi erant, non qui occiderant Cæsarem modo, sed qui eo animo, his majoribus essent, ut timendi Cæsaris dominationem cupientibus viderentur.

XX. *Quid vero mulieres, quarum proscripta bona sunt, an & illæ occiderunt Cæsarem? quid autem populus, qui ad profitendum patrimonii vires, & pendendum, quidquid inde Tribusviris collubitum est, adigitur? Hæc enim nunc populi libertas est Romæ: nec illo tamen etiam, tam atroci & impio vasramento, cogi pecunia potest, quæ militum donativo sufficiat. In quo ipso magna & conspicua vis divini numinis inest, ut, qui omnia improbissime crudelissimeque fecerunt pecuniæ causa, egeant; nos, quibus omnibus in rebus justitia & liberalitas propositæ fuerunt, abundemus. Nam & promissa vobis exsolvimus, commilitones, & unde promittamus amplius, in manu nostra est: sed & eo expenso, jam sequentia in tempora provisum. Ceterum ut ex hoc favore Deorum æqua vobis numina potestis interpretari, ita ex optimi cujusque judicio perspicitis causæ nostræ æquitatem.*

XXI. *Qua enim alia re hi ad nos, tanquam sacram ancoram, confugerunt viri clarissimi, perfuncti amplissimis honoribus, quos in magistratibus, in imperiis, toties vidistis? quam quia adversus paucorum vim & improbitatem nullum in oppressa republica præsidium, at spem resurgendi & illi & sibi nostris in armis, animadverterunt. quos ut eriperemus, non sumus cunctati ampliora promittere servaturis præmia, quam homines scelestissimi percussoribus pronuntiaverant. Illi igitur optimi atque præstantissimi viri clarissime perspexerunt, nos Cæsaris quidem propter affectatam dominationem interfectores, ceterum aliis, qui in se trahere cupiebant ejus potestatem, parcere paratos, neque nobis ipsis, sed populo, secundum morem majorum & jura civitatis, imperium asserentes, proscriptione belloque peti: atque hinc quidem bonos viros civesque, tyranni interfectores, libertatis vindices; ex adversa vero parte satellites heredesque regios, legum morumque eversores, patriæ parricidas consistere.*

§ XXI. Aristot. polit. 5, 4.

XXII. *Unde nobis merito magnæ atque certæ ſpes eſſe debent, Deorum hominumque conſenſu pro juſtiore cauſa pugnantibus. Neque vero moveamur, ſi forte ſub C. Cæſare ſtipendia aliquando fecimus. quatenus enim juſtum id ſacramentum fuit, patriæ militavimus: reliqui temporis memoria dolorem potius atque iram accendere noſtris in animis debet, quod cuiquam ſervivimus: eoque nobis nunc agendum eſt fortius, ut triſtiſſimorum temporum non modo infelicitatem, quæ ab his reducitur, ſed etiam metum avertamus, tollamus exemplum, recordationem quoque, ſi fieri poſſit, aboleamus. Et reſpicite, quanto ſit ſors veſtra optabilior. ſub Bruto quidem & Caſſio imperatoribus, ſed Romani populi exercitus eſtis: nec pro dominatione noſtra, ſed pro majeſtate imperii, pro ſalute urbis & Italiæ, pro legibus, pro libertate veſtra depugnatis.*

XXIII. *Nobis equidem, ſi per inimicos liceret, omnis mora longa eſſet, donec, non dicam, poneremus arma, ſed abjiceremus. ſed quando neque volunt iſti, neque jam præ furore, ſceleribus, impietate, ſuo arbitrio, & velut mente emoti poſſunt; quod unum relinquitur, ad recuperandam patriam, triſtiſſimaque ſervitute liberandam eamus. Eamus*, univerſa concio reſonuit, paratis omnibus ſtatim ſequi, quo ducerentur. qua alacritate lætus imperator, iterum indici juſſo ſilentio, *Dii*, inquit, *juſtorum piorumque bellorum præſides, pro hac fide ſtudiiſque veſtris gratiam vobis referant, commilitones: quod autem humana cura præparari potuit, ut rebus omnibus inſtructiores eſſemus hoſtibus, hinc cognoſcite.*

XXIV. *Cum multis locis legiones habeamus diſpoſitas, parem tamen, ac hoſtes habeant, numerum adducimus: equitatu & claſſe longe vincimus, atque regum ac nationum ad Medos uſque & Parthos auxiliis. Præterea tantum e fronte habemus hoſtem: illis terga quoque intuta ſunt, Sexto obtinente Siciliam, Murco ac Domitio Adriaticum claudentibus mare. Quid jam de pecuniis, quas bellorum appellari nervos audiſtis, loquar? Quas illi quidem ſemper quærunt ſceleribus, ſemper effundunt flagitiis: & in media rapina egeni, neque proſcriptione locupletiſſimi cujuſque, neque ſubhaſtationibus, neque tributis,*

aut ullo denique crudelis avaritiæ ingenio replentur. At nos diu ante honeſtis probiſque rationibus providimus, ut & nunc ſuppetant omnia largiter, & inpoſterum minime ſint defutura. Commeatus inſuper nullo negotio ex provinciis & inſulis, quotquot Thraciam & Euphratem interjacent, navibus ſubvehetur. illis ex Macedonia non fertiliſſima frugum petendi erunt, & e Theſſaliæ feracibus quidem, ſed exiguis arvis: præterea terreſtri itinere erunt ſupportandi, quam ſcitis eſſe rem longe maximi laboris & moræ.

XXV. *Nam ſi quid ex Italia, aut Africa volent exſpectare, Pompejus & cum Ahenobarbo Murcus vetabunt. Inde fiet, ut illi neceſſariarum rerum inopia facere interdum, quod nolint, cogantur; nobis ex commodo noſtro aut maturare, aut trahere bellum in promtu ſit. Ite igitur alacres, ite ſpe bona pleni: nam præter ea, quæ jam accepiſtis, & olim victoriæ cauſa promiſſa cum fide exſolvemus, &, quo minus vos pœniteat optimæ voluntatis, præſentes in militem denarios centum quinquaginta, in centuriones quintuplum, & in tribunos proportione dividemus.* Cum ad hæc multis imperatorum laudibus & teſtificatione ſtudiorum perſtreperent ordines, ſtatim poſitæ menſæ ſunt, donativumque diſtributum, & fortiſſimo cuique prætextu quæſito ſuperaddita munera; hoc ſervato ordine, ut, ſimul accepiſſent aliqui, Doriſcum prætermitterentur, quem ad locum poſtremo imperatores ipſi cum modico comitatu ſe contulerunt.

XXVI. In hoc itinere rem accidiſſe memorabilem ferunt, magnaque omnium alacritate celebratam. Cum primarum legionum ſigna efferrentur caſtris, duæ aquilæ ex alto demiſſæ, totidem argenteas aquilas inſederunt, protegentes alis, & volatu ſequentes agmen. permanſeruntque multos dies, juſſu imperatorum publice altæ. Bidui deinde itinere ſinu Melane circumito, Ænum, atque inde Doriſcum pervenerunt, locum a Xerxe, qui copias ibi ſuas agminatim recenſuit, nobilem: inde ſecundum litus ad Serrheum uſque promontorium progreſſi, deflexerunt

in mediterranea, obiter domitis, qui forte priore Bruti expeditione intacti evaserant.

XXVII. Neque vero quisquam abnuebat parere potentibus & lenissimis viris, cum etiam Cassius naturam suam ita coerceret, ut vel Bruti clementiam vincere videretur. Inter hæc oram legere Tullius Cimber cum classe, quæ legionem unam atque sagittarios vehebat, jussus, appellebat frequenter, & castris idonea loca designabat, tanquam cum Cassio & Bruto moles belli tota sequeretur. Nec prohiberi a Julianis poterat. quippe magna pars litoris, quamquam fertili humo prædita, propter prænavigantium injurias, jam ab antiquissimis temporibus deserta fuerat. deinde Chalcidensium frequentata coloniis, cum agricultura & commerciis plurimum effloruisset; excisa per Philippum Olyntho, ita redierat ad pristinam vastitatem, ut vix fanorum adhuc vestigia conspicerentur. Igitur Norbanus, qui Sapæorum fauces insederat, jam ad mare Thracium pervenisse hostem videns, Saxam a Turpilis excitavit propere, ut junctis viribus hostium conatui resisterent.

XXVIII. Ita Brutus, felici stratagemate usus, relictas discessu Saxæ angustias intravit. Sed nihilominus occlusum erat iter, Julianis ducibus Sapæorum montes tanto acrius custodientibus, quanto spes extremæ majori cura retinentur. Jamque subibat Cassianos pœnitentia, quod non a principio longiorem viam delegissent; neque multum aberat, quin relegerent vestigia sua, quamquam sua & anni tempora tantam moram non paterentur. Sed iterum peritus locorum Rhascupolis remedium rebus desperatis attulit, *montana Sapæorum triduo circumiri posse* docens, *inviis quidem ob asperitatem & aquarum inopiam locis, sed superabilibus, dummodo portare aquam & viam munire non pigeat. laboris enim alicujus tantummodo, periculi quidem nullius negotium fore. superventurosque necopinantibus, quan-*

§ XXVI. Plut. in Brut. c. 54. Appian. Vellej. 2, 69. § XXVII. Appian. Plut.

do propter densitatem arborum evadere possint vix avibus conspiciendi. quarto die perventuros ad fluvium, Arpessum nomine, qui in Hebrum incidit: inde unius diei iter restare Philippos.

XXIX. Placuit hæc sententia, non modo longioris moræ tædio, sed etiam spe grandis utilitatis, si tantas hostium copias occupare improvisi potuissent. Rhascupolidi L. Bibulus adjungitur, Bruti privignus, qui rerum harum commentarium edidit: datisque munitoribus, & præsidio armatorum, præmittuntur. Et tribus quidem continuis diebus, quamquam maximum inter laborem, strenue pergebatur, accensa militum alacritate, quod præmissi quidam, *se fluvium ex præalta specula vidisse*, renuntiabant. Sed quarto die, cum & aqua deficeret, & fluvius necdum appareret, proditionem rati, Rhascupolidem obequitantem hortantemque conviciis & saxis petere cœperunt, sortem suam mœstis vocibus miserantes.

XXX. At Bibulo rogante, *durarent potius, & bonis cum ominibus quod superesset laboris peragerent*, receperunt animos & circa vesperam diei primum agmen ad amnem pervenit, statimque præ gaudio sustulit clamorem, qui exceptus a proximis transditusque, universas, quæ aderant, copias momento percucurrit. Brutus etiam atque Cassius, re cognita, per munitam ante viam cito agmine incesserunt. nec tamen opprimere Julianos datum: quos eodem periculo, quo Thracis unius astu irretiti erant, alterius sollertia explicavit. Rhascus frater Rhascupolidis, ex insolito clamore, id quod erat, suspicatus, exploratum iit. miratusque saltum, vix feris pervium, signa militaria perrupisse, rem omnem Norbano indicavit. ille, cum nihil factum esset propius, quam ut opprimeretur, per silentium noctis se recipere Amphipolim instituit. Brutus Cassiusque Philippos profecti sunt: eodemque & Cimber Tullius, & omnes aliæ copiæ, quas ab exercitu variæ occupationes abstraxerant, convenerunt. Et quo melius noscatur locus, ubi Romana libertas ad extremum elisa est, Philippos ve-

§ XXVIII. Dio. Appian. § XXIX. Plut. in Brut. c. 18. Appian.

tus ætas *Datum* appellavit, felix agro, felix auri metallis oppidum, & ea propter proverbio celebratum. idem a multitudine fontium *Crenides* vocabatur; cum a Philippo, Amyntæ filio, frequentatum habitatoribus, ab hoc tanquam novo conditore recens nomen accepit.

XXXI. Siti ſunt in colle Philippi, totumque id ſpatium, quod in ſummo panditur, occupant, præruptis circa atque inacceſſis omnibus. A ſeptemtrione ſaltus adjacent, per quos Caſſianos Rhaſcupolis duxit: a meridie palus, deinde mare præcingit. Verſus orientem Sapæorum Turpilorumque anguſtiæ claudunt: at occidentale latus patentes campos proſpicit, qui ad Murcinum Drabiſcumque, & fluvium Strymona, per quatuor & quadraginta millia paſſuum declivi planitie funduntur, amœnitate & fertilitate tam inſignes, ut fecerint fabulis locum. Nam & huic regioni raptus adſcribitur Proſerpinæ, trahiturque in argumentum Zygactes amnis, inde ſcilicet adeptus nomen, quod in trajectu ejus jugo diſrupto fractus raptoris currus fuerit. Hi ſunt Philippi, ubi M. Brutus atque C. Caſſius victi ſunt, longiſſimo diremti intervallo a Philippis Theſſaliæ, quos cum his Thracicis ſcriptores quidam mira ſecuritate confuderunt. Prope eoſdem Philippos alius quoque tumulus eſt; a Libero patre appellatus, in quo ſunt aurariæ fodinæ: *Aſyla* vocantur. Sed ad paſſuum ferme duo millia ducentos a Philippis procedenti, duo alii colles occurrunt, invicem mille paſſibus diſcreti, ubi caſtra diverſi poſuerunt, Caſſius in meridiem, Brutus in ſeptemtriones ſpectantem tumulum vallo occupantes.

XXXII. Nec ultra cedentem cum Julianis Norbanum inſecuti, Antonium locis opportuniſſimis opperiri conſtituerunt. Namque Cæſare valetudinis cauſa Dyrrhachii relicto, mira celeritate advolare Antonius dicebatur: nec optari ſitus commodior Caſſianis poterat. ſive enim prœlio cuperent congredi, patentes campi ſuberant: ſive caſtris

§ XXX. Plut. in Brut. c. 54. Dio. Strabonis excerpt. l. 7. Diodor. 16, 8. § XXXI. Appian. Lipſ. ad Vellej. Dio.

ſe tenere, locis munitionibuſque defendebantur. Colles ipſi difficiles aſcenſu erant: & ab altero latere paludibus, ab altero imperviis inacceſſiſque faucibus cingebantur. Medium inter utroſque ſpatium neceſſario tranſeundum erat Aſiam ex Europa petentibus: quod propter exiguitatem claudi velut porta quadam poterat. Nec omiſerunt Caſſiani, ſed tranſverſum murum foſſamque ducentes a vallo ad vallum, relictis in medio portis, ita conjunxerant caſtra, ut communibus munimentis defenſa pro iiſdem eſſent; & tamen ad continendos facilius in officio milites, modico ſpatio disjungerentur. Suberat amnis Ganga ſive Gangites, qui in Strymonem influit; & a tergo mare, magnam ad omnia utilitatem conferens. Nam & Thaſus eis erat pro horreo, ad undecim millia paſſuum diſtans inſula, & octavum intra milliare Neapolis ſecuram ſtationem navibus exhibebat.

XXXIII. Antonius interea, feſtinanter ducto exercitu, ne Amphipolis ſibi præriperetur, ut hanc a Norbano retentam atque etiam communitam vidit, magnopere gaviſus impedimenta ibi depoſuit, Pinario cum unà legione relicto ad cuſtodiam. Ipſe magna audacia progreſſus, prius ferme, quam adeſſe crederetur, caſtra planis locis poſuit, uno tantum milliari diſcretus. Tum vero apparuit, quanto potiora omnia & commodiora Caſſianis eſſent. caſtra habebant ſuperioribus locis, Antonius in plano: ex montibus ſuppetebant illis ligna, huic petenda ex paluſtribus locis erant: illis fluvius præbebat aquationem, hic puteos curabat effodiendos: illis a propinqua Thaſo ſubvehebatur commeatus, huic arceſſendus erat Amphipoli. Ceterum nihil erat in præſentia melius, cum opportuna loca hoſtes præcepiſſent, colles alii nulli ſupereſſent, reliqua planities depreſſior exundante nonnunquam fluvio ſtagnaret. Audaciam tamen interpretati Brutus atque Caſſius, quod potius neceſſitas fuerat, caſtella plurima excitarunt, vallo-

§ XXXII. Dio. Plut. in Brut. c. 54. Appian. Joſeph. antiq. Jud. 14, 22. Dio.

que & foſſa & muris circumdederunt. Caſſius etiam eo ſpatio, quod a caſtris ad lacum pertinebat, propter anguſtias neglectum prius, murum oppoſuit, ut jam latera tantum, quæ a meridie lacu, & lacum excipiente mari, ad occaſum aſperis rupibus tegebantur, muro carerent; media loca quaquaverſum diligentiſſime permunita conſpicerentur.

XXXIV. Interea parvis certaminibus, equitum præcipue, vires invicem experiebantur. Sed ubi Antonius, frumentatoribus hoſtium inſidiatus, offendit; Caſſiani ferociores evaſerunt. Sed ſuis partibus continuo animum reddidit, decimo poſt Antonium die advectus Cæſar. quippe veritus utrumque caſum, ne aut vinceretur, ſe abſente, Antonius, aut vinceret; quamquam adhuc parum firma valetudine, feſtinaverat. Deductus igitur in aciem exercitus eſt, animatus præſentia circumvehentis lectica ordines, hortantiſque. Contra Brutus & ipſe inſtruxit ſuos; ſed degredi in æquum noluit, prœlium vitare cupiens, quod ſperabat, inopia debellari hoſtes poſſe. nam neque frumentum ex Ægypto coemi poterat, quæ tum ipſa laborabat fame; neque ex Hiſpania, aut Africa ſubvehi Pompejus, nec ex Italia Murcus cum Ahenobarbo ſinebant: ſolæ reſtabant Macedonia & Theſſalia, non in longum ſuffecturæ tantis exercitibus. Itaque Juliani quoque reduxerunt copias; & quia diverſis caſtris divelli intutum tam vicino hoſte judicabant, tres exercitus in unis ſimul habuerunt. Sub idem tempus in Africa quoque civili bello Romana arma concurrerunt.

XXXV. T. Seſtius, Numidiam obtinens, *decedere Q. Cornificium vetere provincia* juſſerat, *ex diviſione Triumvirorum omnem Africam Cæſari deberi* dictitans. contra *ſenatus auctoritatem* Cornificius obtendere: & erat exercitu inſtructior. Injuria tamen a Seſtio cœpit: qui, cunctatione adverſariorum excitatus, Adrumetum & alias nonnullas urbes ſubita

§ XXXIII. Plut. Appian. § XXXIV. Dio. Plut. Appian. Liv. Epit. Cic. familiar. 11, 14.

irruptione occupavit. Idem insomnio prodigioque factus erat animosior. nam per quietem erat imaginatus audire taurum humana voce indicantem, corpus suum in oppido Tuca defossum esse : inde caput avulsum si pertica circumferat Sestius, victoriæ compotem fore. estque repertum loco significato cadaver. Sed & bovem locutam tradunt, insistere jubentem proposito. Ceterum his præsagiis & successu rerum fidentem, Ventidjus Cornificii quæstor inopinato adortus fudit, magnaque parte exercitus amissa, recipere se in Numidiam coegit.

§ XXXV. Appian. Dio.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXXIX.

IN LOCUM LIB. CXXIV LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI VICESIMI QUARTI.

C. Cæſar & Antonius apud Philippos vario eventu adverſus Brutum & Caſſium pugnaverunt, ita ut dextra utriuſque cornua vincerent, & caſtra quoque utrinque ab iis, qui vicerant, expugnarentur. Sed inæqualem fortunam partium mors Caſſii fecit: qui, cum in eo cornu fuiſſet, quod pulſum erat, totum exercitum fuſum ratus, mortem ſibi conſcivit. Altero deinde prœlio victus M. Brutus & ipſe vitam finivit, exorato Stratone fugæ comite, ut ſibi gladium adigeret. Romanorum principum circiter quadraginta idem fecerunt: inter quos Q. Hortenſius occiſus eſt.

I. DUM hæc in Africa minores inter duces ultro citroque fiunt, ad Philippos, ubi de ſumma rerum certabatur, paulatim ad univerſi prœlii aleam acceſſum eſt. Neque enim deſinebant Cæſar & Antonius provocare hoſtem, fidentes viribus, & non de commeatu tantum ſolliciti, ſed etiam, ne per abſentiam ſuam Pompejus, Italia recepta,

in Macedoniam tranſiret. Contra Caſſius ac Brutus, utriſque in partibus cives ſtare cogitando, parcere his pro inſtituti ſui humanitate cupiebant, & ſine ſanguine victoriam conſequi. nec enim exercitui ſuo diffidebant, qui minor quidem erat hoſtili, ſed egregie perarmatus, auroque & argento plurimo nitens. Quippe Brutus & ipſe amator, & ducibus ſuis auctor frugalitatis in ceteris rebus, hac elegantia & pretio militum acui animos rebatur, ut non tanquam arma, ſed etiam opes ſuas, diligentius tuerentur. Et ſane non deerat his copiis alacritas: ſed & ideo, quia plerique ex provinciis lecti milites erant, pugnare cupiebant, quo citius domos remitterentur; & hoſtes adeo contemnere cœperant, ut ſufflaminari impetus eorum ultra nequiret. Quippe tum timiditatem, tum etiam inopiam Julianorum clariſſimis indiciis deprehendiſſe videbantur; quod illi copias intra vallum luſtraverant, & militibus ad ſacrificium paululum frumenti, cum denariis quinis diviſerant.

II. At Caſſius & Brutus, ut ſordes hoſtium traducerent, luſtratione exercitus in patentibus campis inſtituta, victimarum uberem copiam per manipulos, & denarios viritim quinquaginta diſtribuerant. *Eo tempore ſævum omen oblatum Caſſio* ferunt. nam inter luſtrandum lictor perverſis faſcibus lauream impoſuit. Alia quoque circum illa tempora ſunt annotata multa prodigia. Puer in pompa Victoriæ cultu adornatus, ferculo decidit. Ferales aves & cadaveribus veſci ſolitæ, ſupra caſtra gregatim, ut alii volunt, *cum horrendo ſtridore*, ut Appianus, *triſti ſilentio* conſederunt; cum inter Julianos nullæ conſpicerentur. Examina vero apum continue ſunt deprehenſa in Caſſii caſtris: idque adeo dirum oſtentum habitum, ut haruſpicis monitu, vallo interius ducto locus intercluderetur. & pridie, quam pugnatum eſt, duæ, quæ hactenus exercitum comitatæ fuerant, aquilæ avolaverunt: ſequentique nocte ſpectrum idem ſe obtulit Bruto, quod trajiciens ex Aſia

§ I. Plut. Dio.

viderat. Sed & Romæ ſub idem tempus apparuerunt multa, ut creditum eſt, præſagia futurorum. Sol aliquando minima magnitudine, nonnunquam maxima ſe oſtendit. quin & noctu ſic effulſit, ut tanquam die orto ad opus ſurgeretur.

III. Monſtrum biforme, cujus anteriores partes equum, poſteriores mulum referrent, mula peperit. de cœlo pleraque tacta ſunt, & inter hæc ara Jovis Victoris. faces in cœlo viſæ: auditus clangor tubarum, & ſtrepitus armorum, & clamor exercituum, ex Cæſaris & Antonii hortis. canem æditui mortuam canis ad Cereris templum traxit, effoſſaque pedibus humo, tanquam in ſepulcro condidit. infans cum denis in utraque manu digitis natus eſt. In Mutinenſi agro Victoriæ Marianæ ſignum meridiem ſpectans, ſua ſponte converſum in ſeptemtrionem, hora quarta. Currus Minervæ, cum poſt decurſionem equitum in Capitolium reduceretur, confractus eſt. Cum hæc victimis expiarentur, ſoles tres circiter hora tertia diei viſi, mox in unum orbem contracti. Latinis cum & tempore alieno, & a præfecto urbis, cujus ad curam ea res minime pertinebat, in Albano monte ſacrificaretur, ex humero ac pollice Jovis dextro cruor manavit. Fluvii quidam in agro Romano defecerunt: alii fluxerunt in contrarium. Ædiles plebis ludis Cereris, quos equeſtribus celebrari curſibus oportebat, gladiatores exhibuerunt.

IV. Hæc ab hominibus habita ſunt evertendi ſtatus popularis indicia: quæ referri, quam prætermitti tradita, ſatius puto. ne enim ad vanam ſuperſtitionem animos illiciant, non ſilentio, ſed commemoratione potius obtineas, modo, quid eis de rebus teneri rectius ſit, oſtenderis. Nec enim tacendo, ut alii quoque obmuteſcant, effeceris: & præſtat hæc ab his narrari, qui talibus non plus juſto tribuere didicerunt. Nam & ſic narrata cum remedio, innoxia intrant animos, & ſæpius lecta, ſi forte iterum inci-

§ II. Jul. Obſeq. Plut. Flor. 4, 7. Appian. Plin. 2, 31. § III. Jul. Obſeq. Dio.

derint, ipſa conſuetudine levius timentur. Sed in Cæſaris caſtris auſpicia extaque læta erant, *ipſique per quietem Cæſar pater prædixiſſe proſperam pugnam* fertur, *admonito, ut aliquam rem aſſumeret ex iis, quas dictator ipſe geſtaviſſet.* Igitur annulum ejus induit ſtatim, eoque poſtea quoque frequenter eſt uſus. Sed & medicus ejus Artorius imaginatus eſt, a Minerva ſibi præcipi, *ut Cæſarem, licet invalidum adhuc, educeret caſtris, & in acie collocaret;* eaque res non ſpreta ab adoleſcente, ſalubriter ei ceſſit, ut poſtea memorabimus. Interea Caſſius, terrore prodigiorum nonnihil dejectos militum animos cernens, magis magiſque ducendi belli auctor exſiſtebat.

V. Contra qui apud Brutum erant, levibus equitum prœliis, quæ proſpere ceſſerant, elati, *niſi cito de ſumma rerum dimicaretur, alium alio abituros* minitabantur. Pars enim horum multo minima Itali erant: ceteri domos quiſque ſuas, quas in pacatis adhuc provinciis reliquerant, reſpiciebant. Erat & ipſe Brutus ad periclitandam fortunam propenſior, quo maturrime vel reſtitueret rempublicam, vel orbem terrarum moleſtiis atque bellis levaret. Acceſſerunt transfugia nonnullorum ad hoſtes, & hinc etiam de aliis ſuſpiciones & crimina: quibus in conſilio multi amicorum, Caſſii damnata cunctatione, Bruti conſilium prætulerunt. At unus ex cohorte Bruti Attilius *hiemem exſpectandam* cenſebat: cauſamque rogatus, *ſi nihil,* inquit, *aliud, tanto vivam diutius.* Ea vox mirifice diſplicuit Caſſio ceteriſque: decurſumque eo eſt, ut poſterum in diem pugna ediceretur. Eam alacri Brutus animo, multa ſuper cœna pro ſapiente diſſerens, exſpectabat: Caſſius ſolito triſtior, comprehenſa Meſſallæ dextra, *Te,* inquit, *Meſſalla, teſtor, magni Pompeji fato me urgeri, ut de ſalute patriæ uno prœlio decernam. Eſt tamen in fortuna nonnihil ſpei, quæ interdum male conſulta corrigit.* ſimul invitavit

§ IV. Flor. 4, 7. Marcellin. 21, 28. Dio. Plin. 7, 45. Oroſ. 6, 18. Plut. in Brut. c. 60, & Anton. c. 27. Sueton. in Aug. c. 41. Caſaub. in Sueton. Cæſ. c. 4.

Meſſallam *ad cœnam ſequentis diei*, quem celebraturus erat natalem.

VI. Dum his in caſtris hæc geruntur, Antonius omnia volvens animo, ut ad prœlium eliceret hoſtes, inſanum opus moliri cœpit, munita per paludes via, ſubvectionem a Thaſo commeatuum impediendi. Igitur ſtructa, uti ſæpe conſueverat, acie, clam inde ſubductis cohortibus, dies noctesque ſummo ſilentio urgebat inceptum. arundine detracta jaciebatur agger, &, ne dilaberetur in lubrica voragine humus, utrinque includebatur maccrie: ubi profundior erat palus, vallum injiciebatur, & pontes ſternebantur. neque conſpici ab hoſte munientes poterant, quippe relictis ab omni parte circa viam arundinetis protegebantur. decem diebus hoc perfectum opus eſt: inde per noctem expeditas cohortes tranſcurrere, &, occupatis ulterioribus locis, excitari crebra caſtella juſſit.

VII. Secutus eſt dies, in quem pugnare Caſſius atque Brutus conſtituerant. Idcirco prima luce puniceo ſagulo propoſito admoniti ſunt milites, & medio inter utraque caſtra ſpatio congreſſi imperatores ſupremum ſalutarunt invicem, communiterque decreto, *vincendum eſſe*, *aut ſi prœlium his pepercisset*, *ſponte exuendam vitam*, ad ſua munia diverſi perrexerunt. At Caſſius, viſo Antonii conatu, audaciam hoſtium & vafritiem ſtupens, abſcindere cohortes hoſtium a majoribus caſtris inſtituit, tranverſim per paludes aggerem ducendo, ut, interciſa via Antoniana, nec ſe recipere cohortes, nec accipere auxilia a ſuis poſſent. His animadverſis, ſub meridiem Antonius eduxit aciem, & ad interrumpendum Caſſii opus, præter caſtra Bruti, ſubire ſuos obliquo curſu juſſit.

VIII. At Bruti milites, *id vero indignum eſſe*, conclamant, *ſi præter ora ſua tam contemtim tranſcurreret hoſtis*: non exſpectato imperio, tantum ad unius tribuni vocem prorumpitur. cæduntur Antonianorum multi: victores impetus ad

§ V. Plut. in Brut. Dio. § VI. Appian. § VII. Plut. Flor. 4, 7. Appian.

alteram aciem, quam Cæſar oppoſuerat, perfert. Siniſtrum id hoſtium cornu erat: id quoque circumiit cum legione ſua Meſſalla, ſequentibus, quæ juxta erant collocatæ: pauciſque ejus & extremis ordinibus disjectis, in caſtra Cæſaris penetratur. magna ibi cædes facta eorum, qui deprehenſi in caſtris erant. inter ceteros duo millia occiſa Spartanorum, qui recens domo advenerant. Ipſe Cæſar Artorii rogatu paulo ante caſtris elatus, evitavit certam perniciem, licet ſummo diſcrimine ac moleſtia. nam & vacua lectica ejus pilis atque jaculis transfoſſa eſt; & ipſe triduo in palude ægrotus, &, ut Agrippa Mæcenaſque fatentur, aqua ſubter cutem fuſa turgidus latuit, donec ad Antonii cornu fuga perveniret. Interim & Brutus cum ceteris copiis perruperat Cæſaris aciem, ſtratiſque tribus legionibus, & totidem aquilis captis, cum fugientibus in caſtra hoſtium inciderat.

IX. Mira eo die facies rerum fuit, cum fortuna magis omnia, quam aut virtute, aut conſilio regerentur. Itaque nec ſcriptoribus ſatis inter ſe convenit; neque explicari propemodum res tota poteſt, niſi quod hinc Cæſaris exercitus, inde Caſſii cæſus fugatuſque eſt: interfectis Caſſianorum octo millibus, connumeratis & ſervis armatis, quos Brigas vocabat Brutus; & Cæſarianorum millibus ſedecim. caſtra quoque utrinque capta ſunt; cum neque Cæſar, quod certum eſt, neque, ut a multis eſt creditum, Antonius pugnæ affuiſſent. Sed Antoniani, disjecto Caſſii opere, cæſoque, quod aderat, præſidio, ſubmiſſas etiam auxilio copias ſtatim pepulerunt, equitibus contento curſu ad mare fugientibus. nec pedites retineri potuerunt, quamquam omnia faciente Caſſio, qui & ereptum fugienti ſignifero ſignum ante pedes humi defixerat. Interim ad caſtra ipſa contenderunt hoſtes, quotquot objectum a Caſſianis opus perruperant: eaque res animadverſa, ceterorum adhuc extra caſtra pugnantium pavorem fugamque auxit.

§ VIII. Plut. Appian. Vellej. 2, 70. Plin. 7, 45. Sueton. in Aug. c. 13.

Ita Caſſius, vix prætoria cohorte retenta, ſe recepit in collem Philipporum, unde proſpectus in circumjecta patebat.

X. Sed magnitudo pulveris, & nox jam vicina nihil niſi capta ab hoſtibus caſtra ſinebat cerni, & advolantem equitum globum. Igitur cum nihil animo, præter ſui caſus imaginem, concipere poſſet, Bruto quoque victo adeſſe hoſtes putans, Titinnium evocatum miſit cognoſcendæ certius rei cauſa. hunc læto clamore exceperunt equites, (nam a Bruto veniebant) circumvectique & complexi hominem, perniciabilis erroris occaſionem Caſſio præbuerunt. Atque ille, *ergo*, inquit, *producenda hactenus vita fuit, ut amicum etiam captum videremus!* ſeceſſitque in tentorium quoddam vacuum cum liberto Pindaro, quem jam Parthicis temporibus extremæ neceſſitati miniſtrum deſtinaverat, obvolutumque lacerna caput præcidendum præbuit.

XI. Pindarus poſtea comparuit nuſquam: unde multis ſuſpicio ſuborta eſt, vana, ut puto, & futilis, injuſſu Caſſii patratam cædem eſſe. Vix deciderat Caſſio caput, cum Titinnius affuit coronatus & nuntius victoriæ, ſed conſpecto cadavere imperatoris, *ſequar*, inquit, *eum, quem mea occidit tarditas.* atque ita ſtricto gladio incubuit. Caſſio ad hunc modum emortualem adepto diem, quem natalem habuerat, Brutus ſupervenit; multoque cum fletu *Romanorum ultimum* appellans, tradidit amicis, clam militibus Thaſi ſepeliendum, ne luctu molleſcerent animi. Mox reliquias exercitus Caſſiani collegit, pronuntiato in capita octo millium nummorum donativo. ea res laudem ipſi magnam attulit, celebreſque militum acclamationes, *ſolum de quatuor imperatoribus invictum victoremque* prædicantium. At hoſtium erexit animos Demetrii cujuſdam adventus, qui cum gladio paludamentoque Caſſii, recens cæſo detractis, transfugerat. Igitur & hi poſtridie mane eduxerunt aciem; & Brutus contra inſtruxit ſuos. neutris ſerium pugnandi propoſitum aderat, ſed primi hoſtes receſ-

§ IX. Flor. 4, 7. Appian. Plut. Dio. § X. Flor. Appian. Plut. Vellej. Dio.

ferunt. igitur & Brutus abſtinuit pugna, contentus adverſarios obtriviſſe dicto, *ergone, qui nos tanquam feſſos ad pugnam provocant, conſerere manus timent?* Nihil inde prætermiſſum a Bruto curæ, quo detrimentum hoſti daretur. nam & nocturnam oppugnationem caſtrorum auſus eſt, & magnam eorum partem, immiſſo, qui juxta labebatur, fluvio, inundatione delevit.

XII. Sita enim humili loco erant, & continui poſt prœlium imbres, cœno & aqua continuo propter frigus conglaciante, tentoria repleverant. Ad hæc commeatuum & pecuniæ premebantur inopia: neque militi pro rebus amiſſis dare quidquam præter verba poterant; & inſtans hiems majorem inferebat moleſtiæ metum; contra ſpem propemodum omnem auferebant deletæ a Statio copiæ, quas tranſire Brundiſio Triumviri juſſerant. Eodem enim die, quo in campis Philippicis eſt depugnatum, claſſes etiam partium in Adriatico mari concurrerunt. Duas legiones, quarum altera Martia fuit, & prætoriam cohortem, ad duo armatorum millia, cum quatuor equitum alis, & alia inſuper delecta multitudine, Domitius Calvinus onerariis navibus in Græciam tranſportabat, triremibus proſequentibus paucis; cum ſe Statius Murcus, & Domitius Ahenobarbus cum centum triginta longis navibus objecerunt. Magna ibi cædes triumviralium copiarum facta. nam præter onerarias haud ita multas, quas longius ceteris provectas impleta vento vela eripuerant, ceteræ omnes, repente ceſſante fluctu, impune circumveniebantur. neque defendi a triremibus poterant, longe imparibus hoſti propter paucitatem.

XIII. Unum ſuccurrebat periclitantibus remedium, contis atque funibus jugendi naves, ne circumiri ab hoſtibus poſſent: ſed emiſſa ab his ignita jacula, diſſolvere vincula cogebant, & propter metum incendii, ſparſim fugere, eaque ratione rurſus ſe præbere roſtratis feriendas. *In ea deſperatione veteranos*, ajunt, *præ nimio dolore*, *quod vir-*

§ XI. Appian. Plut. Tacit. Dio. § XII. Plut. Dio. Appian.

tute potiores inulti peribant, ſibi partim, antequam excitatum incendium eſſet, conſciviſſe necem; partim inſilientes in hoſtilia navigia, multa feciſſe, qualia neceſſitas extrema cogit, multa paſſos eſſe. Erat immane ſpectaculum, videre inter marinos fluctus emicantem e navibus flammam, & ſemiuſtulatis inhærentes carinis alios incendio corripi, alios, hac peſte vix evitata, jactari ſine armamentis, ſine commeatu, donec fame ſitique conficerentur. Servati tamen ſic etiam ſunt aliqui, tabulis aut antennis adhærentes, & ad ſcopulos & importuoſa litora fluctibus elati. erant, qui & quintum in diem tolerata fame, atque interim velis & funibus adeſis, & lingenda pice ſitim utcunque fallentes, evaderent. Longe tamen plures, cum reſiſtere nequirent tot malis, deditionem fecerunt: in quibus triremes fuere ſeptemdecim, quarum omnium milites ad ſacramentum Statii ſe tranſtulerunt.

XIV. Calvinus, cum olim periſſe crederetur, cum nave ſua die quinta Brundiſium reverſus eſt. Hujus prœlii nuntiis ad Cæſarem & Antonium perlatis, in magno timore verſabantur. Alieno loco habebant caſtra, neque petere alium tuto, neque regredi in Italiam poterant: nihil præterquam in armis ſupererat ſpei; feſtinabantque eo decurrere, priuſquam mari acceptum incommodum ſui pariter hoſteſque cognoſſent. Sed ubi, fruſtra producta acie, prœlium ſæpe quæſiverant, Brutuſque ſuis ſe locis tenens, arctiora eis quotidie omnia efficiebat; collem ita conjunctum Caſſii caſtris, ut tela inde adjici poſſent, noctu quatuor legionibus occuparunt, muniveruntque. inde ad paſſus ſexcentos aliis caſtris collocarunt legiones decem, & ulterius quingentorum paſſuum intervallo iterum duas: ut ita paulatim ad mare penetrarent, & ſive in litore, ſive per paludem, quomodocunque effecta via, commeatus intercluderent Bruti. Brutus adverſus hæc tum alia moliebatur, tum caſtella idoneis locis frequentia opponebat. ſed non erat ultra tolerabilis apud hoſtem fames: cujus impatiens auxiliarium Germanorum manus ad Brutum perfugit.

§ XIII. Appian. Plut. § XIV. Dio. Appian.

XV. Idcirco legio una in Achajam missa est, festinanter ad exercitum delatura, quidquid corripi posset; ceteras continuo paratas ad prœlium habuerunt, quocunque tandem modo Brutum ad conferendum manus attracturi. Sed nihil melius cessit libellis, quos clam in castra Bruti jaculabantur, *transire ad se* jubentes *exercitum*, *amplissimis propositis præmiis; aut si quid haberent virium*, *signis collatis decernere*. Nam his artibus sollicitati Dejotari dux Amyntas, & Thraciæ regulus Rhascupolis, ad hostes transierunt: alii, *Rhascupolin abiisse domum*, tradiderunt. At Brutus, hoc casu æger, pluriumque suspectans perfidiam, ad hæc militum tribunorumque frequentibus querelis ad pugnandum incitatus, prœlium committere statuit, haud dubie ducturus bellum, si de maritimo prœlio citius innotuisset. Erat enim rebus omnibus ad hanc rationem paratissimus: castra tuta, locupletia, salubria habebat: maria habebat in potestate, habebat provincias uberrimas, unde commeatuum, unde pecuniarum inexhausta copia suppeditaret. Sed fato quodam in vigesimum usque diem de navali prœlio audierat nihil, & Clodii cujusdam indicium contemnebat, qui, capto jam pugnandi consilio, pridie quam concurrerent acies, ad eum cum hoc nuntio transfugerat.

XVI. Cetera quoque ita conspirabant ad perniciem viri, ut nec evitare posset, nec saltem innocens mori. maxime ferocia militum angebatur, quorum pars multo maxima sub Cæsare dictatore meruerat, reditura ad partes, nisi multa his, quæ nollet Brutus, concederentur. Nam Antonius & Cæsar totam propemodum Italiam prædæ suis legionibus dabant. Igitur & ipse duas urbes claras promisit *diripiendas daturum*, *Thessalonicam & Lacedæmonem*, ob missa hostibus auxilia infestior. Aliud etiam crudele factum addidit, captivos interficiendo, servos dumtaxat, qui priore prœlio capti erant, ne turbas darent in castris: custodiri enim nequibant propter multitudinem. Liberorum

§ XV. Appian. Plut. Dio.

aliquammultos dimiſit ultro, *civibus apud cives conſtare jus æquum* dictitans, *hoſque potius, cum in caſtris hoſtium eſſent, captivitatis atque ſervitutis turpitudinem ſuſtinuiſſe.* Ne plures palam ablegaret, ducum atque militum efficiebat triſtitia, qui *hac impunitate animos hoſtium, & ſuum periculum augeri* querebantur.

XVII. Occiſi quin etiam ſunt aliqui P. Caſcæ impulſu, qui, *parentari Caſſio ſuppliciis hoſtium* poſtulans, editam forte inter alias cogitationes a Bruto vocem, *quid igitur ſe rogarent, neque facerent ipſi, quod videretur?* pro juſſu imperatoris acceperat; tanto pronius, quod, *in diverſis caſtris ſuorum etiam pleroſque interfici*, audiverat. Ferunt, *ea quoque nocte, quæ prœlium anteceſſit, ſpectrum, quod transjiciens ex Aſia viderat, obverſatum ei eſſe, ſed nulla voce edita.* Sub prœlii tempus imperator ipſe ſubtriſtis, parum ſibi placere, quæ fierent, voce teſtatus, *Nos*, inquit, *ſimiliter atque Pompejus Magnus gerimus bellum, parentes magis, quam imperantes:* quod & Caſſium paulo ante dixiſſe retulimus.

XVIII. Inter hæc militibus, dum ad pugnam educuntur, Æthiops in porta occurrit; eſtque illico, propter triſtitiam ominis, ab iratis occiſus. Ad hæc examen apum in prima aquila ſedit; & e brachio centurionis, quamquam ſæpe extergeretur, pertinaciter ſudavit liquor, unguentum, quale fit e roſis, ſpirans. Jam nona ferme diei hora erat, cum inter adverſas acies aquilæ duæ comparuerunt, pugnantes invicem, ſummoque omnium ſilentio ſpectatæ, donec victa, quæ a Bruti caſtris proceſſerat, fugit. Tum vero hoſtes, ingenti ſublato clamore, irruperunt. Bruto conſilium pugnæ magis magiſque diſplicebat, quod neque videret in exercitu, quam optabat, alacritatem, & vir quidam fortis, Camulatus nomine, præter ipſum Brutum tranſvectus, ad hoſtes ſe applicaſſet. Sed non erat amplius deliberationi locus. idcirco paucis cohortatus ſuos, monitoque, *ne*

§ XVI. Appian. Plut. Dio. § XVII. Dio. Appian. Plut. Jul. Obſeq.

longius a munimentis discederetur, quo & receptus facilior e propinquo loco, & validior in hostes impetus ex superiore foret, prœlium conseruit. Multa utrinque cæde pugnatum constat: obstinatis utrinque animis, cum alteros fames & necessitas accenderet, alteros pudor, ne & sumsisse temere prœlium, & ignaviter sustinuisse viderentur.

XIX. Brutus cum his, quos secum habebat, sinistrum hostium cornu impulit. &, gnaviter adjuvantibus equitibus, fecisset operæ pretium, ni reliquorum fuga desertus foret. Nam qui in lævo ejus latere adstiterant, post acrem pugnam, relinquere ordines, deserere signa, postremo confessa jam fuga spargi cœperunt. Et victoria prior Bruti cladis hujus fere causa atque initium exstitit. Quippe quos tum ille vicerat hostes, plerique occubuerant: at Cassiani victi iidem servatique, tum quoque retinebant pristinum pavorem, eoque reliquam etiam aciem sui timoris consternationisque complebant. Ibi multi insignes viri strenue pugnando mortem mereri, quam superesse deploratæ reipublicæ, maluerunt. inter quos & Uticensis filius Cato, post egregiam pugnam, crebroque repetitos conflictus, demta galea patris nomen ciens, voce simul manuque provocavit fatum.

XX. Neque dissimilis fuit exitus L. Cassii, qui fratre imperatoris erat genitus. eademque fortuna præfectum fabrûm Flavium, apprime gratum Bruto, abstulit. Marcus etiam Lucullus, eminentissimi civis filius, Antonii jussu interemtus, T. Volumnio supplicii causam præbuit. Nam is in magna fugiendi licentia complexus amici cadaver, nimia & pertinaci lamentatione milites excivit, ut ab his ad Antonium protraheretur. ubi se professus *auctorem Lucullo sumendæ militiæ, & juxta amicum occumbere* optans, eo deductus, dextram Luculli osculatus est; & capite, quod abscissum jacebat, ad pectus appresso, cervicem percussori præbuit. Alii rebus perditis sua aut familiarium manu quæsiverunt necem. quorum Labeo, vir egregius, legatus Bru-

§ XVIII. Flor. 4, 5. Appian. Plut. § XIX. Plut. Dio. Appian.

ti, pater ejus Labeonis, qui mox insigni peritia juris supra modum inclaruit, fossa in tentorio ad modum sui corporis effecta, datisque ad uxorem & liberos mandatis, fidissimum servorum circumegit libertatis causa, gladioque dato jugulum præbuit.

XXI. Eodem modo & Quinctilius Varus periit, occisus a liberto, cum se insignibus honorum velasset. etiam Drusus sua sibi manu conscivit necem, Liviam relinquens filiam, & nepotem ex ea Tiberium, privignum futurum Cæsaris & successorem. ita res humanas fatum agit rotatque. At victores, imperatorum monitu, nec occidere fusos, nec capere curantes, hoc tantum egerunt, ut diversa in loca se recipientes clauderent, ne iterum conjungerentur. Castris prohibendi præcipua cura fuit, occupatamque cum periculo portam occluserunt incidentibus. Idcirco fuga inde ad mare versa montesque. Ibi Cæsar ad castra hostium constitit, ut erupturos exciperet, Antonio ad reliqua belli profliganda properante. Sed huic potissima cura fuit, ne duces elaberentur, denuo pugnaturi. Igitur his excipiendis quaquaversum dimisit equites: inter quos Rhasci præcipua fuit opera, qui cum Thracibus suis, regionum gnaris, montium sinus latebrasque omnes perscrutabatur, hac & cetera diligentia fideque sua Rhascupolidis fratris salutem promeritus.

XXII. Sed alia manus ita persequebatur Brutum, ut nulla alia præda objecta diverti pateretur. Id ubi animadversum Lucilio Lucino est, Bruti servandi causa sponte incessit tardius, ut a barbaris exciperetur: tum *adduci ad Antonium* magnopere contendens, eo quoque fefellit, ut Brutus esse putaretur, & implacabilem inimicum vitare Cæsarem velle. Hoc nuntium ancipitem animi Antonium habuit, quemadmodum tantæ dignationis famæque virum in hac fortuna reciperet. sed propius facto Lucilius, *Dii vero prohibessint*, inquit, *ut capi Brutus queat! neque*

§ XX. Appian. Plut. Vellej. 2, 71. Val. Max. 4, 7. Dio. § XXI. Vellej. Sueton. in Tib. c. 5. Dio. Appian.

etiam fortunæ in virtutem licebit quidlibet. ceterum ego, his deceptis, en adſum, paſſurus, quod tibi videbitur. Cum ad hæc obſtupuiſſent equites, converſus ad hos Antonius, *Non eſt*, inquit, *ut ægre feratis hanc fraudem: nihilo minoris hanc prædam æſtimo, pluris immo, quanto præſtat amici, quam hoſtis factum eſſe compotem.* Et Lucilium quidem ſuorum cuidam curandum tradidit: eoque viciſſim fido deinde atque benevolo ad omnia uſus eſt.

XXIII. Interea Brutus cum manu haud ſpernenda in tumulum ſe receperat, beneficio noctis in caſtra vel ad mare evaſurus. Eo tempore ſuſpicientem in cœlum ſudum ac ſtellis fulgens, exclamaſſe tradunt Euripidis verſu, *uti ne Jupiter effugere pateretur inultum horum malorum auctorem.* deſignaſſe Antonium creditur, qui tum in armis pernox, ex cadaveribus & ſpoliis vallo effecto, locum circumdederat: & Cæſar, caſtris ad mediam uſque noctem ſervatis, morbi cauſa diſcedens Norbanum eidem cuſtodiæ præfecerat. Penetravit tamen eo per medias ſtationes, cujus & in Catonis morte fecimus mentionem, Statilius, ſublataque, ut convenerat, face, ſalva hæc eſſe Bruto ſignificavit. ſed ubi nec ille rediit, dum hoc conatur, interfectus; de morte ſumenda Brutus agitans, ejus rei miniſterium a ſervo ſuo, deinde ab armigero, poſt hoc & a P. Volumnio, qui rerum harum edidit hiſtoriam, petiit. Sed his aliiſque ſubmonentibus, *prius tentandos præſentium animos eſſe;* ipſe quidem agere cum his noluit, tribunis legatiſque, jam errorem ſuum cum pudore agnoſcentibus, negotium dedit.

XXIV. At milites, paulo ante tam & in ſumenda pugna, & in pugnanda feroces, tum ad extremam vilitatem relapſi, hæc reſponderunt: *Quanta fide quantaque virtute ſecuti partes imperatorum fuerimus, ut nihil aliud, hæc ſane vulnera noſtra, hæc inopia, atque ipſe hic infelix & feralis locus, in quem coacti concluſique ſumus, oſtendant. Nos tamen,*

§ XXII. Plut. Appian. § XXIII. Vellej. 2, 70. Joſeph. antiq. Jud. 14, 22. Appian. Plut.

ad extremum perſiſtere in propoſito certos, neque maxima ſpes ab hoſte præmiorum, neque incommoda atque diſcrimina duriſſima belli, avertere hactenus atque dimovere incepto potuerunt. Nunc vero, tentatis omnibus, quænam ſupereſſe ratio belli, quod conſilium poteſt? Armiſne & acie cum duobus imperatoribus, totidemque felicibus & firmis exercitibus, pauci, feſſi, victi congrediemur? an vero fuga dilabemur, cincti undique ab hoſtibus atque circumvallati? Nec fallere intentos, nec arcere validiores poſſumus: & ſi quis forte Deus nos ex his locis educeret; quo poſtmodum intenderemus iter?

XXV. *Caſtra, ſi nondum capta ſunt, obſidentur certe. Viam ad mare, locis & anni tempore non facilem, hoſtis occupavit. Inter has anguſtias ſperare ex armis ſalutem, inſania eſt; experiri, furor. nec enim ferreos animos, aut ex ære membra gerimus, ut tanta tamque gravia ſuperare tolerando poſſint. Quod exigi a viris, ſed hominibus, potuit, cumulate præſtitimus & alacriter. Semel non optime accepti, & poſtulavimus iterum pugnam, & eam exhibuimus operam, quam modo laudabatis. legionum quatuor ſigna magis, quam milites, ſumus: vix dimidia pars armatorum ſupereſt; & qui hactenus effugere fatum, vulneribus & labore domiti, & commilitonum interitu, neque corpora eadem ad novum laborem afferre, neque animos potuerunt. Num parum adhuc Romani ſanguinis per hos annos fuſum eſt? cur hæ adhuc reliquiæ poſcuntur? cur nullo operæ pretio publicæ cladis temeraria acceſſio ſimus?*

XXVI. *Etiam magnus ille Pompejus fortunæ ceſſit, neque ſervari vetuit, quos poſt fidelem, ſed infelicem operam majore flagitio ſuo, quam uſu, videbat perituros. Avunculus quidem imperatoris Cato, poſtquam fruſtra dimicari contra fatalem potentiam ſenſit, adeo non objecit periculo ſuos, ut potius ipſe moreretur, quam propter ſe mori quemquam, licet rogantium offerentiumque ſineret. Sæpe noſtri exercitus calamitate ſubacti hoſtibus externis ſe dediderunt. Hic nullo Romani nominis pudore civibus nos tradimus, ſervandi cupidis, & æquam vivendi ſortem ſecum daturis. Hanc conditionem tam & optabilem, & neceſſariam, ſanus aliquis aſpernetur? Certe imperator, pro ſua*

virtute atque sapientia, sibi consilium capiet: nos meminisse patriæ, meminisse liberorum atque conjugum patietur.

XXVII. Cum hæc ad Brutum essent relata, quidam adstantium, *fugiendum igitur esse*, exclamavit; cum ille renidens, *Sane*, inquit, *fugiendum est: non pedibus tamen, sed manu.* porrectaque singulis dextra, *quantum ad me attinet, nihil est, quod fortunam accusare debeam: quæ super alia multa, hoc etiam, quod ingenti mihi voluptati est, præstitit, ut amicorum me fefellerit nemo, fidi omnes bonique perstiterint ad extremum. Patriæ tamen videtur esse iniquior, cui præfracte adversa, neque tenere vetustam libertatem, neque frui recuperata concessit. His equidem non invideo, misereor magis, qui tantum pertulerunt perpetraruntque malorum, ut patriam servitio premerent: nec vero is, qui causa eorum præcipua fuit, latebit ultores Deos. At ego Virtutem, licet a fortuna destituta nomen potius, quam res, esse dicatur, haud ullo præmio colui: beatior omnino his, a quibus victus existimor, non præteritorum modo recordatione, sed etiam præsentium sensu. sic enim ex vita discedo, ut mecum conscientiam feram, famam relinquam boni viri civisque, res neque armis obtineri natas, nec ullo ære parabiles victoribus. qui sane, quacunque in posterum fortuna egerint, suo ipsorum judicio, omniumque hominum sententiis, oppressores libertatis, interfectores meliorum, hostes juris & æqui, legum eversores, & tyranni, & publici parricidæ habebuntur.*

XXVIII. *Et ego quidem hactenus expertus, quæ debui, postremo etiam tentata reliqui militis voluntate, postquam inutilem me patriæ esse video, mihi consulam. Nec enim in horum incidere manus memoria veteris Bruti, & avunculus Cato, & interfectus Cæsar sinunt. ne Cassio quidem data fides fallenda est. Unum deprecor, amici, ne quis vestrûm, scio enim quosdam id agere, vitam sibi mecum ponendam putet. Erit, ubi hoc, si necessum fuerit, minore cum reprehensione faciatis. Vestra adhuc opera fortassis utilis esse patriæ poterit: neque vobis bene moriendi, si bene vixeritis, occasionem invidebit Deus. Cato filium*

§ XXVI. Plut. in Brut. c. 75. § XXVII. Appian. Flor. 4, 1. Dio. Plut.

ſuum & me ſibi coegit ſupereſſe: jam & illi fatum inſigne obvenit, & mihi paratum eſt. Catonum & Bruti exitum appetere nemo debet, niſi quem ſimiles adegerint ad vitam exuendam cauſæ. Mihi non eſt integrum in horum me hominum poteſtatem dedere, qui neque ſervatum velint; neque parcere, ſi cupiant, poſſint. libertatem & leges præferentem omnibus, interfectorem regis, profeſſum dominationis hoſtem, nemo tolerare tyrannus debet. At vos vita, liberi, conjuges, & qualiſcunque tandem erit patria, manent: & ſine metu, ſine verecundia, ſequi poteſtis fata reipublicæ; quæ tolerabiliore tamen conditione interim aget, ſi vobis erit aliquis apud victores amicitiæ gradus; & ſi mitiora forte decreverunt Dii, habebit, per quos reſurgat.

XXIX. His dictis, cum duobus aut tribus longius aliquanto progreſſus, Stratonem Ægeatem, quem ex ſtudiis eloquentiæ familiarem habebat, rogavit, *ut ſibi gladium adigeret;* atque illo cunctante, idem a ſervo petiit. Tum Strato, *ſi quidem decretum eſt*, inquit, *non committam, ut ſervi potius, quam amici, miniſterio utaris.* & cum dicto latus præbentis, atque ultro ictui occurrentis, hauſit. Sic præſtantiſſimæ indolis juvenis, uniuſque tantum facinoris, de quo tamen & tum & poſtea mirifice ſententiis variatum eſt, infamia aſperſus, ætatis annum ſeptimum atque triceſimum agens interiit. Mortuo Bruto, reliquiæ exercitus, quatuordecim ferme millia, ſe dediderunt victoribus; acceptaque venia, inter hos diviſa ſunt.

XXX. Mox & caſtella, quæ paſſim Brutus exſtruxerat, a præſidiariis tradita, ſimul cum majoribus caſtris, diripienda militi ſuo imperatores dederunt. Inter hæc Antonius, Bruti viſo cadavere, hunc quidem increpavit leniter, *quod fratrem Antonii Cajum occidi juſſiſſet;* ceterum Q. Hortenſio factum imputans, *illum ſupra monumentum fratris* interfici præcepit; Bruto paludamentum ſuum purpureum injecit, quod ingentis erat pretii, ut in eo ſepeliretur. au-

§ XXVIII. Appian. Flor. Plut. § XXIX. Plut. Appian. Liv. Epit. Flor. Vellej. Dio.

ditoque mox, ſurreptum eſſe, *requiri furem, ſupplicioque af-ficì* juſſit: crematique corporis reliquias ad Serviliam (mater hæc erat Bruti) remiſit. Sed non eadem Cæſaris moderatio fuit. Is avulſum Bruti caput Romam miſit, ut ſtatuæ avunculi ſubjiceretur. ſed inter tranſmittendum a Dyrrhachio, propter exortam tempeſtatem, in mare abjectum eſt. Ejuſdem adoleſcentis ſævitia multi, nec ſine contumelia verborum, interierunt; cum cuidam, ſuppliciter petenti ſepulturam, *jam illam in volucrum atque ferarum fore poteſtate*, reſponderet; & patrem ac filium *ſortiri vel dimicare* juberet, *utri vita concederetur:* neque ſpectaculo ſubtraxit oculos, cum patre, qui ſe obtulerat, occiſo, filius etiam voluntaria morte periret.

XXXI. Ab hac cauſa ceteri captivorum, cum catenati producerentur, Antonio *Imperatore* ſalutato, Cæſarem conviciis proſciderunt; præcipue M. Favonio libertatem loquendi, quam tota vita exercuerat, in extremis retinente. Attamen Q. Horatio poetæ, Brutianarum partium tribuno, veniam impetravit Mæcenas, fidus ab adoleſcentia Cæſari, & Mutinenſi quoque bello utilis comes, magnarumque dehinc rerum miniſteriis adhiberi ſolitus. Ceteri proſcriptorum cum aliis nobilibus, qui Thaſum evaſerant, partim ad Sex. Pompejum navigarunt, ſolum jam reliquum partibus ducem: nec deerant, qui Meſſallæ, fulgentiſſimo juveni, proximaque Bruto & Caſſio auctoritate, imperium traderent; *copias ſupereſſe non ſpernendas, ad hæc claſſem & pecunias, & amplam in ſociis ſpem*, dictitantes.

XXXII. Sed ille *fortunæ cedendum eſſe* docuit, mittendæ ad victores legationis auctor. nec Bibulo diſſentiente, cui & ipſi tradita par cum Meſſalla poteſtas erat, Antonius accitus (huic enim plus tum credebatur) pecunias, arma, commeatum, atque milites, quarum rerum omnium ibi permagna erat copia, in poteſtatem accepit. Hoc even-

§ XXX. Plut. in Anton. & Brut. Liv. Epit. Sueton. in Aug. c. 13. Dio. § XXXI. Plut. in Brut. c. 51. Sueton. in vit. Horat. Dio. Appian. Vellej. Eutrop. 4, 6.

tu rerum cognito, Porcia Bruti conjux, cujus de fortitudine ſupra expoſuimus, ſibi necem conſcivit, prunis devoratis ardentibus; cum intenta familiarium cuſtodia, ferrum & alia voluntariæ mortis ſolita inſtrumenta ſubduxiſſet.

§ XXXII. Plut. in Brut. c. 51. Ælian. hiſt. var. Val. Max. 4, 8.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER XC.

IN LOCUM LIB. CXXV LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI VICESIMI QUINTI.

C. Cæſar, relicto Antonio, tranſmarinæ provinciæ ex parte imperium ei ceſſit: reverſus in Italiam, veteranis agros diviſit. Seditiones exercitus ſui, quas corrupti a Fulvia, M. Antonii uxore, milites adverſus imperatorem ſuum concitaverant, cum gravi periculo inhibuit. L. Antonius conſul, M. Antonii frater, eadem Fulvia conſiliante, bellum Cæſari intulit: receptis in partes ſuas populis, quorum agri veteranis aſſignati erant, & M. Lepido, qui cuſtodiæ urbis cum exercitu præerat, fuſo, hoſtiliter in urbem irrupit.

I. SUBLATIS Bruti Caſſiique partibus, ſtatim apparuit, quam imbecillum ſit inter homines, quod firmiſſimum eſſe debuerat, vinculum, fides & pactorum religio, quoties adſpirans fortuna ſpe majoris potentiæ cupidos & præferoces animos inflavit. Cæſar enim & Antonius victoria læti, ſacrificio facto, militibuſque collaudatis, continuo

Lepidum excludere societate imperii studuerunt, nova provinciarum instituta divisione, *uti de Lepidi parte, qui Pompejo favisse dicebatur, Hispania & Numidia Cæsari, Antonio Gallia atque Africa adjicerentur, siquidem pati Lepidus posset: sin vero generosius indignaretur, aut innocens esset criminis, Africam ei concessuri* erant. De aliis nihil dum decretum, Sardiniam & Siciliam obtinente Sex. Pompejo, ceteris provinciis nondum pacatis, & Italia utrinque excepta, quam *communem habere patriam, &, quæ facerent, pro illius salute facere*, dictitabant.

II. His ita ordinatis, placuit, *Antonium Orienti componendo transmarinisque provinciis impendere curas, operamque dare, uti promissa militibus pecunia* (vicena millia nummûm viritim) *cogeretur: Cæsarem, propter valetudinem ineptum ad ulteriora, cum his, qui stipendia impleta haberent, quibus data statim erat missio, in Italiam proficisci, Lepidi coercendi causa, Sextique, & dividere veteranis agros sedesque promissas ob victoriam.* Erant veteranorum octo ferme millia, qui militiam missioni præferebant. Igitur & hos inter se diviserunt; &, cum superessent cum dedititiis legiones undecim, & equitum quatuordecim millia; sex legiones, decem equitum millia Antonio data: Cæsari concessum, uti duas reciperet Antonianas legiones, quæ cum Fufio Caleno in Italia substiterant. Hæc relata in tabulas & consignata alter accepit ab altero, ut, qui forte pacto non stetisset, tanquam ex syngrapha convinceretur. Tum Cæsar versus Jonium mare profectus est, Antonius in Asiam.

III. Sed Cæsarem terrestri maritimoque itinere tanta vis morbi adorta est, præcipue circa Brundisium, ut exstinctus Romæ diceretur. multos tamen incerta rerum, & calamitatum metus, quas experti unquam fuerant, timere omnia coegerunt: *simulationem* suspectabant, *consultoque rumorem spargi, ut affectus hominum elicerentur.* adeoque hic invaluit metus, ut extrema nonnulli exspectarent: Cæsar-

§ I. Dio. Appian. Eutrop. § II. Sueton. in Aug. c. 13. Vellej. Liv. Epit. Dio. Appian.

que ex itinere dare literas ad ſenatum cogeretur, ne forte qui motus in urbe, præſertim Lepido præſente, exſiſterent: *ſupplicio de parricidis ſumto, verum eſſe Diis immortalibus honorem haberi, paciſque ſeri & exſpectari bona; ſuam in hæc operam* eniſe pollicitus.

IV. Eodem anno L. Plancus L. F. conſul, imperator iterum, de manubiis Saturno templum ædificavit. Cenſores etiam L. Antonium, P. Sulpicium, feciſſe luſtrum reperio; forte tantum ad bona civium in tabulas referenda creati, quorum decimas Triumviri ſic exigebant, ut vix decimam cuique facultatum partem relinquerent. Tum & P. Vatinius P. F. proconſul de Illyrico triumphavit. in L. Antonio, cum & ille triumphum poſtularet ex Alpibus, dubitatum eſt, quamdiu Fulviam adverſam habuit; quæ ſocrus Cæſaris, uxor Antonii, per horum abſentiam, Lepidi contemta ignavia, plurimum in republica pollebat.

V. Neque ſane aut auſpicia habuerat Lucius, aut quidquam triumpho dignum geſſerat: ceterum Fulvia placata, neque huic repugnare quoquam auſo, Kal. Januariis ſe & P. Servilio Vatia Iſaurico iterum conſulibus, triumphavit, auſus ſe conferre Mario, quin & anteponere, *quod Marius invitus, ipſe ſponte depoſito triumphali habitu, ſenatum convocaſſent: Mario ſi forte una data corona eſſet, ſibi & aliæ multæ, & a populo tributim, quod ante ſe factum eſſet nemini.* Sed hæc apud prudentes ignominiæ potius loco, quam honeſta ducebantur; quod hæc non Lucio dari, ſed Fulviæ, neſciret nemo, aut certe comparata nummis eſſe, quos ille certis hominibus clanculum diviſerat. Sed Lucium adjungebat ſibi Fulvia, Cæſarem oppugnare moliens, *quem jam tum apud Brundiſium, contumeliis & inſidiis petiſſe* dicebatur.

VI. Idcirco ille, remittente pauliſper morbo, Romam regreſſus, ſimulac, quæ decreta victoriæ cauſa fuerant, curata ſunt, ad rempublicam capeſſendam toto animo ſe

§ III. Dio. Appian. § IV. Marmor. ap. Pigh. in annal. Sueton. in Aug. c. 29. Zonar. Fragg. Capitol.

contulit. Et Lepidus quidem, insita tarditate, præsentiaque Cæsaris cohibitus, quiescebat: Antonius & Fulvia dederunt acceperuntque causas discordiæ, quod, Marci literis exhibitis, cum a Caleno dare legiones deberent, promissum differebant; & vicissim a Cæsare potestate, quam in dividendis agris Antoniano militi usurpatum ibant, prohibebantur.

VII. Erupitque eo discordia, ut socrus insolentiam pertæsus Cæsar, nuntium filiæ ejus remitteret, *intactam adhuc esse* jurejurando confirmans: quamquam plerique *falsum hoc, neque subito cogitatum de divortio, sed inter primam sponsaliorum mentionem hæc decresse secum adolescentem* dubitarent. Ceterum hoc repudio irritati utrinque sunt animi, ut nihil postea, nisi lædere invicem & odisse, possent. Sed & alioqui plena tumultu per Italiam & in urbe erant omnia. veterani *deduci tecta in oppida pinguesque agros* postulabant, eratque facta his promissio, pulcherrimis ad hanc divisionem destinatis civitatibus. At illæ *aut per universam Italiam distribui* petebant colonos, *aut saltem sortibus rem committi, ne ipsæ ad injuriam essent eximiæ, sed æquo cum ceteris Italis jure uterentur. pretium etiam ex ærario repræsentari* poscebant *possessoribus.*

VIII. Hæc cum viri juvenesque, sed & matronæ, cum parvis liberis in urbem advectæ, flebili voce passim testarentur, *quid igitur peccassent* rogitantes, *cur homines Itali laribus ac focis, tanquam bello victi, pellerentur?* accensa dolore plebes valde movebatur, præsertim cum appareret, hoc agi, ut his velut compedibus constricta respublica, nunquam deinceps posset ad libertatem recuperandam consurgere. Cæsar ad hæc nullam reddere rationem, præterquam *necessitatis*, poterat: *adeo se parcos in promittendo fuisse, ut ne sic quidem satisfieri veteranis posset.* neque falso hæc commemorabat, in eas coactus angustias, ut neque militum, neque Italorum gratiam teneret.

§ VI. Oros. 6, 18. Appian. Dio. § VII. Sueton. in Aug. c. 72. Dio. Appian. § VIII. Sueton. in Aug. c. 13.

IX. Insolens enim & præferox multitudo, cum se minime pro spe meritorum tractari putaret, non contenta acceptis agris, transcendebat limites, vicinorumque fundos invadebat: noto Virgilii, vatum maximi, periculo, quod tamen majori ejus fortunæ viam fecit, ut in amicitia Cæsaris per Mæcenatem collocaretur. Nec vi contra tendere Cæsari licebat. frustra enim disciplinam ab his requiras, quos licentiæ injuriæque assuefeceris: neque pecunia satis placabantur, quam ex templis Cæsar sumebat mutuam, quin, quanto plura accipiebant, tanto plura desiderarent. In hoc eum statu rerum L. Antonius cum Fulvia, & Manio, qui res absentis Marci procurabat, adoriri statuerat; *in communi munere parem utriusque imperatoris gratiam esse debere* dictitantes. Exspectandum igitur, donec & Antonius advenisset.

X. Sed id quidem fieri propter festinationem militum nullo pacto poterat. tum eo descenderunt, *ut igitur Cæsar suos milites, ipsi Antonianos deducerent.* & pacta cum Antonio obtendente Cæsare, Fulviam cum parvis liberis supplicare veteranis jusserunt, invidiose querendo, *fraudari patrem horum, imperatorem suum, debita gloria, simul occasione referendæ suis militibus gratiæ.* Lucius etiam, ut fidem faceret, omnia se fratris causa moliri, *Pietatis* cognomentum assumsit; quod hodieque in nummis ejus visitur. Erat tum permagna Marci auctoritas, & propter valetudinem Cæsaris, victoria Philippensis uni adscribebatur: quo studiosius docere Cæsar, *convenire sibi cum Marco; Fulviam & Lucium contra sententiam mariti & fratris, propriæ potentiæ cupiditate res novas quærere.* postremo tamen, quamquam contra pacta sibi hanc injuriam fieri sciebat, cessit, Antonianosque ab his deduci in colonias sivit.

XI. At hi, ne beneficiis in suos vincere Cæsar videretur, plus etiam indulserunt militibus. Sed omnium querelæ in Cæsarem incumbebant: Antonium fama clementiæ

§ IX. Dio. Virg. Eclog. 1, & ibi Servius. Appian. § X. Dio. Appian. Vellej. 2, 74. Plut. in Anton.

tuebatur, & quod inter præſentia mala ſemper tolerabilius exiſtimatur, quidquid abeſt. Neque vero parum intelligebat Cæſar, quid fieret; aut diviſiones agrorum, quamquam faceret ipſe, probabat. nec differre præmia milites patiebantur, nullo magis tempore neceſſarii, propter Sextum & Caſſianos duces, qui, mari præcluſo, famem urbi & Italiæ minabantur. His ad animum revocatis, mutare ſententiam Fulvia & L. Antonius cœperunt, &, omiſſis coloniis, adverſæ parti ſe tradere. nam & eorum, qui pellebantur agris, majorem eſſe numerum ſciebant, & ex juſto dolore judicabant, acriorem impetum fore.

XII. Hoc præſidio animati Itali, cum eadem ſentire M. Antonium exiſtimarent, ſpernere Cæſaris imperium cœperunt: & adverſus veteranos ſua bona vi tueri. Callidum erat Fulviæ conſilium; nec effugere Cæſar poterat, quin invidia ex æquo omnium oneraretur. Nam & illius veteranis perſuadebat Antonius, *nihil opus eſſe dividundis agris: ex hoſtium judicatorum facultatibus præmia perſolvi militibus poſſe*: ſimul, quantum æris inde redactum eſſet, quantum adhuc redigi poſſet, augentes omnia, veriſque miſcentes falſa, computabant. *Quod ſi ne hæc quidem ſufficerent*, *ingentem* oſtendebant *cumulum ex Aſiatica præda.* His artibus Cæſar a poſſeſſoribus & veteranis, tanquam utriſque *periculorum & laborum auctor* vituperabatur; Antoniani in oculis ac pretio erant, qui neque ſpoliabant alteros, & alteris cumulatim præmia præſtituri videbantur.

XIII. Dubia fiebant adoleſcenti tempora, tot in unum concurrentibus difficultatibus, ut cujuslibet veterani imperatoris adultam jam & auctoritatem & prudentiam oppreſſuræ viderentur. Mare Siculum Pompejus obtinebat: Cn. Domitius Ahenobarbus, ſemetipſo contentus auctore, cum ad Pompejum ſe Murcus applicaret, ut paulo poſt referemus, claſſem olim commiſſam augebat, Joniam obtinens: Italiam infrequentia cultorum propter continua bella, & recens hæc agrorum diviſio ad ſterilitatem rede-

§ XI. Tacit. Appian. Dio. Flor. 4, 5. § XII. Liv. Epit. Dio.

gerat. Inde fames invasit urbem, & una cum ceteris incommodis afflixit sane graviter. Nam furtis rapinisque expositæ erant tenuiorum domus, & sub invidia militum, a quibusvis perditis hominibus impune maleficia patrabantur. Accedebat, quod perpetua intercedebat veteranis cum possessoribus pugna: neque humiliores tantum offendebantur; ad senatores etiam injuriæ pervenerunt.

XIV. His enim, sua salva retinere cupientibus, durius respondebat Cæsar, *unde igitur satisfiet veteranis?* at hoc periniquum illis videbatur, de suis possessionibus præmia militibus dari, cum neque delectuum, neque promissorum auctores Patres fuissent. Idcirco, ut in re ancipiti, cum in universum statui nihil posset, subinde huc illuc inclinandum Cæsari fuit: eoque facto plus odii utrinque illi, quam gratiæ partum. quoties enim senatori favebat, quod præter æquum huic tribueret nihil, jus potius debitum reddere, quam tribuere beneficium, videbatur: at miles *sua sibi tolli* interpretabatur, si promissa tardius aut angustius exspectatione sua præstarentur. quod si militis adjuvabat aviditatem, neque hic debere putabat gratiam, promissum auferens; & senator *se spoliari* ne tacitus quidem dolebat. Plane videbat Cæsar, hanc esse conditionem imperandi, ut armis opprimi quidem exscindique quidvis posset; benevolentiam non nisi beneficiis comparari.

XV. Ergo licet invitus eo deflexit, ut senatorum agris omnino abstineret, prætereaque dotalibus mulierum, & ad levandam pauperum inopiam relinqueret etiam, quotquot minores erant eo modo, qui promissus viritim militi fuerat. Hoc consilium eos certe induxit, quibus proderat, ut honestius de Cæsare sentirent: sed veteranos exacerbavit immensum, ea cupiditate homines, ut sibi ademtum crederent, quidquid cuiquam relinqueretur. Inde graves sæpe motus, & in ipsum intentatæ periculorum minæ. Certe, cum in theatro militem forte sedentem in quatuordecim

§ XIII. Vellej. 2, 72. Sueton. in Neron. c. 3. Appian.

excitari juffiffet, exeuntem circumftetit turba, commilitonem ab eo repetens, quem *excruciatum periffe* malevoli fparferant. Et ægre leniti, cum ille incolumis comparuiffet, *e carcere productum* contendebant: & irafcebantur neganti, *proditorem* appellitantes, *& in gratiam Cæfaris falfa referentem.* eo jam ira procefferat, ut verum id factum effe, quam fibi deeffe caufam occidendi imperatoris, mallent.

XVI. Neque modeftior in campo, quam in theatro, miles, cum ad divifionem agrorum opperiri juffum tardius Cæfar accederet, tumultuari cœpit: monentemque Nonium quendam centurionem, *valetudini potius imperatoris hanc effe moram adfcribendam, quam contemtui militum*, pro *adulatore, & mancipio Cæfaris* profcindere conviciis, mox, aucta inter jurgium ira, petere faxis cœperunt. neque aut innocentia fua homini, aut fuga præfidio fuit, cum fe in amnem conjeciffet, quin extractus ab aquis necatufque, loco, ubi tranfeundum erat venienti Cæfari, abjiceretur. Igitur illum amici monere, teftari, *ne fe offerat fævientibus.* at eo res erat perducta, ut conftantia retinendum jus effet, aut plura deinceps atque atrociora timenda, ubi licentia militaris imperatoris dubitatione alta plus virium acquififfet. Prudens fuiffe confilium eventus etiam docuit. quippe confpectu ejus ad reverentiam moti, facinoris invidiam tranftulerunt in paucos.

XVII. Ille, leniter increpans *hominum ferociam, qui ne fibi quidem ipfi poffent parcere*, divifit agros, & præmia non meritis modo, fed etiam quibufdam aliis dedit. Indulfit etiam, *ut in bello interfectorum patribus aut liberis, qui debiti illis fuerant, agri tribuerentur.* Ergo vulgus militum, ut eft ad omnes affectus natura fua mobile, juvenis animum liberalitatemque admirans, *conquiri* juffit *ad fupplicium, qui Nonium occidiffent.* At Cæfar, tempore bene ufus, *fe quidem non ignorare*, dixit, *auctores facinoris, fed pœnitentia contentum pœnam remittere.* Tum vero conclamatum eft ab

§ XV. Liv. Epit. Appian. Sueton. in Aug. c. 14. Dio. § XVI. Appian. Dio.

omnibus, laudesque & grates certatim insonuerunt. Sed neque hic malorum finis, turbato simul concordiæ vinculo. nec enim pax & quies consistere cum injustitia potest. Igitur quibus causis favere miles Cæsari, iisdem plebs irasci cœpit: passimque in urbe & per Italiam pugnæ cædesque factæ: militem superiore armorum præsidio & peritia; plebem defendente numero, & ædificiis, unde spargebat missilia. Sed his faces subdente veterano, plura passim incendia exstiterant.

XVIII. His malis compulsus adolescens, & quod missi in Hispaniam milites, Placentiæ pecuniis per vim extortis, transitu Alpium a Caleno & Ventidio prohibebantur, conditiones offerebat Antonio & Fulviæ, & rem per se frustra sæpe tentatam, veteranis commiserat. Sed quanto intentius pax a Cæsare quærebatur, tanto magis bellum placebat Antonianis. L. Manius, Cæsarem perosus, Fulviam in bellum muliebri æmulatione stimulabat, *Antonium*, dictitans, *nisi turbatis rebus in Italiam retrahatur, totum Cleopatræ fore*: jam enim de his amoribus inaudiri cœperat. Ideo Fulvia, cuncta potius ruere cupiens, quam hunc dolorem perferre, L. Antonii vanum alias & malignum ingenium, parque vitiis fratris, virtutum ejus expers, potenter impulit, ut eorum, quibus ademti erant agri, causa palam suscipienda, sic allicerent voluntates, ut magnus mox ex eo numero exercitus cogeretur.

XIX. Sed interim reliquas colonias deducentem Cæsarem, Antonius cum fratris liberis sequi statuit, ne solus apud armatos conspectus ille, vim omnem in se traheret: sed mox cum iisdem, dubium vero, an simulato metu, profugus, Antonianorum obiit colonias, præsidium quærens. *Sibi enim & pueris necem paratam a Cæsare fuisse* criminabatur *per equitatum ejus: quem Cæsar adversus Pompejanorum incursiones in Bruttios missum* excusabat. probavitque causam ducibus Antonianorum, & his conditionibus sublata est

§ XVII. Dio. Appian. § XVIII. Plut. in Anton. c. 40. Flor. 4, 5. Vellej. 1, 74. Liv. Epit. Appian.

contentio Teani: *Ut liceat per Triumviros, more patrio consulibus administrare rempublicam: agri ne cui, præterquam his, qui bello Philippensi navassent operam, dividerentur: pecunia redacta redigendaque ex bonis hostium, ex æquo; veterani quoque Antoniani per Italiam æquis portionibus distribuerentur in colonias: neutris delectuum in Italia agendorum jus esset: duæ legiones Antonianæ Cæsari contra Sex. Pompejum militarent: Cæsaris militibus transitus Alpium pateret; nec iidem ab Asinio Pollione Hispaniis excluderentur: Lucius horum pactorum fiducia dimitteret custodiam, remque publicam sine metu & suspicione capesseret.*

XX. Ex tot legibus duæ tantum postremæ ratæ fuerunt: Salvidienus cum exercitu Cæsaris Alpes, invitis custodibus, perrupit. Cetera cum differrentur, Lucius & Fulvia Præneste secesserunt: ille, *Cæsarem timere* dicens, *triumvirali satellitio armatum, cum inermis ipse esset;* hæc, *Lepidum liberis suis insidiantem:* hujus enim nomen tum prætexere, quam Cæsaris, maluerat. Angebatur his rebus Cæsar haud mediocriter, negotium habens cum hominibus, quos nec opprimere armis, nec placare per amicos posset. Idcirco gratanter accepit, utriusque exercitus primores conjurasse, *daturos operam, uti lis imperatorum ex æquo & bono dirimeretur; coacturosque eum, qui stare judicio detrectasset:* & ex iis ipsis legatos ad Lucium de pace misit, futurum sperans, quod accidit, ut insolentiam eorum odisset, sperneret vilitatem. Per hæc ad veteranos redintegrata gratia, senatum etiam populumque Romanum adversum Lucio reddidit, *per eum stare* putans, *quo minus pax & securitas cunctis redderetur.* Igitur concursus senatorum aliorumque factus ex urbe est, Lucium Fulviamque orantium, *desinerent aliquando irarum & contentionis, patriamque, tot malis afflictam, resoveri concordia paterentur.*

XXI. Et videbatur Lucius tum iis, quæ dicerentur, tum auctoritate dicentium commoveri; Manii asperius re-

§ XIX. Vellej. Appian. § XX. Dio. Vellej. Appian. Plin. 7; 45.

ſponſum fuit: *Longe diſparem duorum imperatorum, ut animum, ita conditionem eſſe. Antonium nihil aliud niſi ab externis gentibus regibuſque pecuniam ad communes uſus cogere: Cæſarem exercitus & opportuna Italiæ ſibi mancipare beneficiis. Sed & Galliam, quæ data prius Antonio fuerit, in fraudem ejus liberari; & pro civitatibus octodecim univerſam fere Italiam in colonias veteranorum concedere. neque tantum duodetriginta legionibus, quæ bello interfuiſſent, ſed aliis præterea ſex, dividi agros: pecuniam auferri e fanis, Pompejani belli prætextu, quod tamen in tanta urbis fame nondum apparetur; revera militibus dari, ut adverſus Antonium emantur. ab eodem animo bona proſcriptorum ita vendi, ut donari potius appareat. Denique talia multa fieri, quæ, ſi ſerio cupiat pacem Cæſar, defendenda ſint ei prius, nihilque deinceps agendum, niſi de M. Antonii ſententia.*

XXII. Cogebatur in ordinem Cæſar, ut nihil deinceps agere pro poteſtate poſſet. Igitur ille, *pacta cum Marco* teſtatus, *quæ utrique ſummum imperium, neque rationibus reddendis obnoxium, in parte ſibi aſſignata dabant, alterumque rata habere alterius acta jubebant*, iterum ad veteranos ſe applicuit: *bellumque adverſum ſe inſtrui* teſtatus, ipſe quoque ſe parare cœpit. Ea res audita, duas legiones Antonianas, quæ apud Anconam ſtativa habebant, ad Siculum bellum ducendæ, commovit, ut pro pari in utrumque imperatorem affectu, legatos mitterent Romam, rogatum utraſque partes, *pacem mutuo colerent.* Reſponſum eſt a Cæſare antiquum illud: *ſibi pacem eſſe cum Marco; ſed a Lucio ſe impugnari.* Igitur hi, re cum ceteris veteranis in Capitolio communicata, (magna enim eorum multitudo Romam, quaſi cum ſenatu ac populo de præſentibus conſilium initura, venerat) *pacta Cæſaris & Antonii afferri recitarique* juſſerunt. probatiſque his, *uter eorum pactis non ſtetiſſe diceretur, ea de re ſuſcepturos arbitrium* profeſſi, decreta ſua retulerunt in tabulas, *aſſervarique* juſſerunt *a Veſtalibus.*

§ XXII. Dio. Appian.

XXIII. Inde ex omnibus delectos ad Lucium miserunt, postulatum, *uti judicio militum controversias disceptandas traderet; aut, si nollet, quid ipsi possent experiretur.* Lucio non recusante, illi Fulviæque dixerunt *diem, ad quem adessent, uti & Cæsarem comparere* jusserant, Gabiis ferme medio inter Romam & Præneste spatio. Prior præsto fuit Cæsar, equitibusque emissis, ne quæ forte collocatæ insidiæ forent, exploravit. Hi cum incidissent in Antonianos, manu conserta quosdam occiderunt. Retrocessit ergo Lucius, *periculum*, ut ajebat, *metuens*: neque postea voluit accedere, cum tribuni præfectique exercituum, *deducturos se illum*, profiterentur. Vehementer ea contumacia Cæsari profuit, & cum *irridere judicium Lucius & Fulvia* dicerentur, *senatum caligatum* appellantes, adeo accensi sunt ira veterani, ut, Cæsaris causam amplexi, ab illis ortam injuriam, ibique consistere arbitrarentur.

XXIV. Pluribus deinde consultationibus cum Cæsare initis, bellum instruere cœperunt serio, pecunia undique etiam ex ornamentis templorum conflata, non per Italiam modo, sed etiam per Galliam, quam *Togatæ* nomine, & Alpibus divisam, Italiæ nuper contribuerant, ne, seorsim habita, daret ansam potentibus, per speciem ejus obtinendæ provinciæ, legiones intra Italiam habendi. Neque segnius ab altera parte arma simul atque convicia insonuerunt, amarulentis utrinque dictis se invicem petentium ducum. L. Antonius, cum adipisceretur consulatum, sex legiones habuerat. hæ tum quoque secutæ sunt eum, cum aliis Marci fratris undecim, quarum curam Calenus agebat. Cæsaris quatuor legiones erant Capuæ, cum prætoriis cohortibus: sex adducebat ex Hispania Salvidienus. Lucio pecuniæ suppetebant ex pacatis Marci provinciis: Cæsar, uti diximus, e fanis sumebat mutuam, e Capitolio præcipue, deinde ex celebrioribus delubris, Antiano, Lanuvino, Nemorensi, Tiburtino.

§ XXIII. Appian. Dio. § XXIV. Appian.

XXV. Inter hos Italiæ motus, ne vicina quidem ſatis quieta erant. Pompejus, aucta quotidie potentia, cum & proſcripti, & veteres agris ejecti coloni frequenter ad eum proficiſcerentur, haud injuria timebatur: præſertim, poſtquam Statius Murcus, cum omni ſua claſſe ad illum ſe conferens, duas legiones cum ſagittariis quingentis, pecuniaſque multas, & naves octoginta adduxerat; aliaſque inſuper revocabat e Cephalenia. Neque deſunt, qui *tum opportunum tempus invadendæ Italiæ prætermiſſum ei* putent, *oppreſſæ fame, & ab ipſo exſpectantis remedium, dum Peruſina contentione diverſarum partium duces diſtrahuntur.* Sed & Ahenobarbus, ſitos ad Jonium mare Triumviris obedientium agros vaſtare ſolitus, Brundiſinis intra muros compulſis, triremes Cæſaris cremarat, aut abduxerat.

XXVI. Igitur adverſus hunc una legio mittenda Cæſari fuit, alieno ſane tempore: cum interim initium belli factum eſſet, pluribuſque locis varia fortuna concurſum. Sic autem comparatæ partes erant, ut, quibus placebant novæ coloniæ, Cæſarem ſequerentur; populi, quorum agri in diſcrimen venerant, ſe conjungerent Antonio. Cum in eo res eſſent, vocato ſenatu Cæſar, atque etiam equitibus Romanis adhibitis, *Quantum*, inquit, *temerariæ fiduciæ Lucio ceteriſque acceſſerit ex lenitate mea, non ſum neſcius; quod amor patriæ ac quietis erat, imbecillitatem & metum interpretantibus. Ego vero & exercitum validum habeo, ſuccinctus tum veteranis, quorum præmia intempeſtive intervertuntur, tum meis legionibus: cetera quoque firma ſunt omnia, neque dudum abfuit quidquam, quod ad bellum gerendum pertineret, præter voluntatem. Nec enim me delectat, ſi qua ſuperſedere liceat, civilia bella gerere, & reliquo Romano ſanguine ad mutuam perniciem abuti: præſertim ejuſmodi bella, quæ non ex Macedonia aut Thracia audiantur, ſed quorum ſedes futura ſit Italia, multis afficienda miſeriis, etiamſi numerus cadentium in rationem non veniat.*

§ XXV. Vellej. 2, 13. Appian. § XXVI. Liv. Epit. Appian.

XXVII. *Hæc, hæc ſunt, quæ me pridem inſolentiam peſſimorum hominum opprimere geſtientem continent ac retardant. Quod enim ad Marcum attinet, nunc etiam vos teſtor, nec de illo me queri, nec commiſiſſe, cur ille de me queratur. Et hæc quidem a vobis Lucium, quique cum eo ſunt, edoceri, publicæ veſtræque rei vehementer intereſt. Quod ſi fruſtra ſuſceptus hic labor erit, & inſanire hic Lucius perget, tum vero oſtendam homini, aliquando mihi propoſitum, nunquam vires ad defendendam dignitatem meam, propulſandaſque injurias defuiſſe. Atque horum omnium vos mihi teſtes, & apud voſmetipſos, & apud Marcum eritis.* At illi rurſus Præneſte proficiſcuntur, pacem quærentes irritam. Quippe Lucius, *ſerum id eſſe*, reſpondit, *poſtquam ventum ad manus ſit: fraudemque hanc eſſe Cæſaris, alia præferentis verbo, cum rebus ipſis Marcum impugnet, legione etiam Brundiſium miſſa, ad arcendum eum aditu Italiæ.*

XXVIII. Manius etiam literas oſtendebat Marci, incertum an fictas, quibus *dignitatem ſuam defendi* jubebat *vel armis.* ſenatuſque legatis, *quis ergo dignitatem ejus læderet*, quærentibus, offerentibuſque judices, alia quædam Manius objecit: donec infecta re reditum. ne renuntiata quidem Cæſari, pudore, ut creditur, irriti incepti, legatio eſt. Idcirco Cæſar, Lepido cum duabus legionibus ad tutelam urbis relicto, contendit Albam, ubi duæ legiones Lucii, tribunis expulſis, tumultuabantur. Sed ubi, *ſe præventum a Lucio, militeſque donis atque promiſſis placatos* accepit; in Sabinos profectus, præſidium, quod apud Nurſiam Antoniani collocaverant, dejecit loco; ne oppido potiretur, Tiſieni Galli virtute depulſus, & fama venientis cum exercitu C. Furnii. Ad hunc excipiendum profectus in Umbriam, poſtremumque aggreſſus agmen, Furnium in tumulum quendam, atque inde noctu Sentiam profugere coegit: nec ſtatim inſecutus, inſidiarum metu, poſtquam illuxit, adductis copiis, & oppidum, & caſtra Furnii oppido conjuncta obſedit. Inter hæc Lucius, re cum nobilibus compoſita, quorum magna multitudo ad

partes ejus ſe tranſtulerat, tribus agminibus milites noctu Romam præmittit: ipſe cum robore copiarum, gladiatoribuſque & equitatu ſubſequitur.

XXIX. Excivit is terror Lepidum, ut cum exercitu obviam iret. Sed ubi fuſus eſt equitatus, qui præcurrerat, Lepidus cum legionibus intra mœnia ſe recepit. Antonio Nonius, ad cuſtodiam portæ relictus, aditum dedit; ſeque, & ſuos, quos ſecum habebat, milites, ei tradidit. Lepidus fuga evaſit ad Cæſarem. neque præterea quiſquam reſiſtebat, etiam P. Servilio, qui conſulis gerebat nomen, ſegniore ad pericula. Idcirco Lucius, ad concionem vocato populo, ſic diſſeruit, ut *Cæſarem atque Lepidum mox pœnas* diceret *daturos ſcelerum; fratrem vero ſuum, triumviratu abjurato, ſe pro conſule gerentem, tyrannicam poteſtatem civili, & extraordinariam translatitia commutaturum.* Ad hæc lætis adſtrepebat ominibus plebes; *Imperatoremque* appellatum *ad reliqua componenda ire* juſſerunt. Erat tum Antonius militari habitu, quomodo ante illum populi concionem habuerat nemo.

XXX. Sed & *ſenatuſconſulto mandari ſibi bellum* juſſerat; egreſſuſque Roma, quacunque incederet, novas colligebat vires ex populis, qui favebant Antonio, & opportuna oppida paſſim communiebat. Sed hæc agenti non modicus obex objectus eſt a M. Barbatio, quem quæſtorem ſuum M. Antonius, propter, neſcio quam, offenſam, dimiſerat. Id cum vulgus ignoraret, plerique hunc percontabantur, *ecquo animo Antonius turbas Italicas acciperet?* Ille reſpondebat, *mirifice hunc iraſci, contra potentiæ ſocium & communes utriuſque rationes arma moventibus.* Inde permulti, deſerto Lucio, cujus acta diſplicere fratri exiſtimabant, ad Cæſarem ſe contulerunt. Lucius in Galliam erat iturus, ut properantem ad Cæſaris caſtra Q. Salvidienum Rufum interciperet. Eundem Aſinius Pollio & P. Venti-

§ XXVIII. Liv. Epit. Appian. Dio. Plin. 3, 12. § XXIX. Liv. Epit. Dio. Appian.

dius, Antoniani duces, cum ſuo quiſque exercitu, ſequebantur.

XXXI. Idcirco M. Agrippa, Salvidieno timens, ipſe quoque promovit copias, ut ab Salvidieno in ſe retraheret Lucium; & viciſſim, ſi ab hoc ipſe urgeretur, a tergo Lucii Salvidienum haberet adjutorem. Res bene ceſſit: omiſſoque priore conſilio, Lucius, cum utrinque ſe peti animadverteret, alio declinavit, cum Aſinio & Ventidio conjuncturus copias: deinde ſic quoque metuens ab hoſtibus, inter anguſtias hærentem invaſuris, Peruſiæ ſubſtitit, in urbe munita Ventidium atque Pollionem exſpectaturus. Hic eum legati Cæſaris Agrippa & Salvidienus obſederunt. At Cæſar, ſimul Antonium Romæ eſſe cognoverat, ad urbem feſtinavit, &, illo dudum egreſſo, citra certamen receptus, protinus ad inſequendum exiit: nec adeptus hominem, qui jam Peruſiæ mœnibus ſe clauſerat, rediit Romam, ut eam accuratiore in poſterum cuſtodia firmaret.

XXXII. Diſceſſus Cæſaris præter opinionem Sentiatibus exitio fuit; cum eo ſublatum eſſe periculum crediſſent. Sed Furnius, abeuntem ab obſidione Cæſarem inſecutus, interim advenienti Salvidieno ſpatium oppidi capiendi diripiendique dedit. ne ædificiis quidem pepercit ira, injectoque igne Sentia concremata eſt. Nurſinos tempeſtiva deditio præſentibus exemit malis: ſed tumulus poſtea publice exſtructus his, qui cum Cæſare pugnantes oppetierant, adjecto titulo, *pro libertate occubuiſſe*, ſic exacerbavit adoleſcentem, ut grandi pecunia mulctatos, quia pendere eam nequibant, urbe agroque omni exigeret. His ita actis, cum Antonium duo jam exercitus obſiderent, cum tertio Cæſar acceſſit: propereque dimiſſis quaquaverſum nuntiis, ne forte fax belli Lucius elaberetur, plures accitæ copiæ, aliæ Ventidio & Pollioni oppoſitæ. hique facile cohibiti, quod neque magnopere bellum id probabant, nec a M. Antonio putabant probari. ſuper hæc

§ XXXI. Vellej. 2, 70. Dio.

orta ex æqualitate ducum æmulatio, quemadmodum solet, communi causæ attulit moram.

XXXIII. Sed nec Antonius sese neque Fulvia deserebant, virilis spiritus mulier, & adeo non timida versari inter armatos, ut & ipsa, gladio cincta, signum dare militibus, habere conciones consueverit. Sed hæc Præneste arcem belli fecerat, multis ad se pertractis ex senatu & equestri ordine; & cum his frequenter consultabat de præsentibus. At Lucius, priusquam circumvallaretur, emisso Manio, qui festinare Ventidium & Pollionem cogeret; & equitatu suo (quatuor erant millia, Tisieno præfecto) qui Cæsaris amicos vexando, ab obsidione eum retraheret; crebris excursionibus opera hostium oppugnabat. & cum Cæsar oppidum propter colles, quibus erat impositum, vallo septem millium amplecteretur, & ad prohibendum, ne quid importari posset, ad Tiberim usque longa brachia deduxisset: ipse vicissim in radice collis vallum fossamque obmoliebatur.

XXXIV. Inter hæc & Fulvia continuis ad Ventidium & Pollionem, sed & Atejum, & Calenum literis urgebat, *ferrent opem obsessis; neque fratri causæque imperatoris sui deessent.* Sed & noviter paratum exercitum, duce Munatio Planco, misit; a quo legio Cæsaris, quæ forte Romam petebat, intercepta atque concisa est. Cæsar, ut hunc & reliquos, qui moveri cœperant, distringeret, relicta ad obsidionem Perusiæ parte copiarum, cum Agrippa his obviam profectus, effecit, ut, priusquam conjungerentur, itinere abrupto, Plancus Spoletium se reciperet, Ventidius & Pollio Ravennam alter peteret, alter Ariminum. Idcirco Cæsar, oppositis, qui hos morarentur, Perusiam reversus, munitiones absolvit, fossis altitudine atque latitudine triginta pedum, turribusque ligneis mille quingentis, non minus diligenter adversus soluturos obsidionem, quam adversus obsessos, institutis.

§ XXXII. Sueton. in Aug. c. 12. Dio. Appian. § XXXIII. Flor. 4, 5. Vellej. 2, 74. Appian. Dio.

XXXV. Dum iſta diverſis locis aguntur, crebræ Antonianorum eruptiones factæ, multo utrinque ſanguine, dum miles Cæſaris miſſilibus potior, gladiatorum audacia cominus trucidatur. Semel etiam propinquum diſcrimen imperator adiit, dum circa muros ſacrificat, repentina gladiatorum eruptione pæne oppreſſus. Sed ea res fiduciam magis, quam metum, peperit, ex haruſpicum reſponſo. *Quod enim infelicia exta rapta ab obſeſſis fuerant, cuncta, quæ ſacrificanti triſtia denuntiata eſſent, in eos recaſura* dicebantur, *qui exta haberent.* Jam etiam fames in oppido eſſe cœperat, adverſus inexſpectatam obſidionem minime proviſis copiis. eo acrius ipſa, quæ Kal. Januarias anteceſſit, nocte tentata eruptio eſt, & ad portas operum vis facta, ut, his perruptis, auxilia, quæ multis locis ſe oſtendebant, intromitterentur. Sed accurrente legione, quam in proximo ſtatuerat Cæſar, ipſoque cum Præneſtinis cohortibus, poſt vehemens certamen Antoniani retroceſſerunt.

XXXVI. Per eoſdem dies etiam Romam affligente fame, cum in uſum belli frumentum comparceretur, plebs jejuna, vi effractis domibus, quod erat inventum diripuit. Eodem anno magnum, uti diximus, incrementum Sex. Pompeji potentia hoc maxime modo cepit. Caſſius Parmenſis tribunus militum, ad colligendas pecunias in Aſia cum exercitu & claſſe relictus, audita morte Caſſii, de Bruto non deſperans, triginta Rhodiorum triremes delegerat, quas erat impleturus; exuſtis reliquis præter ſacram omnibus, ne res renovare Rhodii poſſent. Cum his igitur, & quas antea habuerat, evectus, non tamen occurrere ante finem Bruti potuit. Interea & Clodius, qui miſſus a Bruto Rhodum cum navibus tredecim fuerat, cum rebellantem inſulam inveniſſet, educto inde Romano præſidio, quod erat trium millium armatorum, ad Caſſium ſe contulit.

XXXVII. Eodem & P. Turulius venit cum multis na-

§ XXXV. Sueton. in Aug. Appian. § XXXVI. Appian.

vibus, & magna vi pecuniarum, quas a Rhodiis, dum adhuc erant dicto audientes, exegerat. Hoc exemplum ſecuti, quotquot earundem partium tota Aſia oberrabant, in unum convenerunt: & legionariorum, quanto poterant, numero impoſito in naves, ex mancipiis aut nexis remiges parabant, itemque ex inſulis, quas prætervehebantur. Sed & a Thaſo nobiles aliquot cum M. Cicerone M. F. profecti ſunt ad eos; brevique collecta eſt non contemnenda claſſis, & neque ducum nominibus, neque militum aut genere, aut copia pœnitendus exercitus: præſertim cum etiam ex Creta Lepidus cum alia manu acceſſiſſet. Tum vero conſenſu ad Murcum & Ahenobarbum, Jonium cum validis claſſibus obtinentes, navigari placuit. Ibi conſilio habito, quemadmodum deinceps ſuſtinendæ partes eſſent, diverſæ ſententiæ fuerunt, niſi quod conſtabat, Triumvirorum aſpernandam amicitiam eſſe.

XXXVIII. Statius Murcus, defleto *Caſſii Brutique caſu, ſpem tamen adhuc ſupereſſe* dicebat *in reliquis viribus, modo caput nactæ idoneum forent. Conſilium enim*, inquit, *atque imperium pluris quam arma ſunt, quam pecunia, & militum manus. Horum vis quantalibet, niſi ſapientia & auctoritate ducis contineatur, diſſolvetur facile, aut in ſe ruet. neque plurium æqua poteſtate res geri commode poteſt: in bello rapiendæ ſunt occaſiones. quæ ſæpe non inter diſſentientes modo, ſed etiam inter concordes, dum communicandis conſiliis tempus abit, amittuntur. Sed neque mihi ſummam rerum depoſco, neque cuiquam veſtrûm aut poſcendi aut dandi auctor ero: Sex. Pompejum intueor, quem miro conſilio rebus incertis unicum præſidium in propinquo fortuna collocavit.*

XXXIX. *Nec enim alium ei præferre, etiamſi copia plurium eſſet, debemus, pro legibus dimicantes & libertate, quemadmodum ſemper tulimus præ nobis. Hic autem ſolus jam toto imperio legitimam poteſtatem obtinet, maris præfectura olim accepta ab ſenatu, priuſquam ille ſcelere ac crudelitate triumvirali opprimeretur. Nec igitur dubitandum eſt, quin, amotis Caſſio & Bruto, populi Romani imperatoribus, huic reliquæ res*

ſpeſque noſtræ committantur : præſertim cum non aliud jus ſuadeat, aliud cogat neceſſitas ; ſed & illud & hæc ex æquo Pompejum nobis commendent, & Siciliam. Quis enim hominum, aut quæ provinciarum aptior eſſe præſenti neceſſitati, aut opportunior poteſt? magni Pompeji filius, amans patriæ juvenis, in malis & tolerandis & ſuperandis exercitus, animo, felicitate, auctoritate patri, ſed nondum vertentem fortunam experto, ſimillimus, proximam & quaſi ſuburbanam provinciam tenet ; qua nihil eſſe poteſt, tam ad excipiendos, qui vim hoſtium fugiunt, quam ad infeſtandos, qui alunt, commodius.

XL. *Nec obſcura ſunt aut ambigua, quæ dicimus : plurimorum incolumitate, & ex acerbiſſimis diſcriminibus repente velut divinitus oblata ſalute, ſatis ſuperque confirmantur. Quot ad eum proſcriptione recenti, quot poſtea confugerunt? hodie quoque ad eum confluere non deſinunt, quicunque aut meliorem optant reipublicæ ſtatum, aut tantummodo militiæ lucrique cupidi, tamen juſtiore ſub duce mereri malunt. Sed & prudentia rerumque uſu tantum valet, ut modicis ab initiis progreſſus ad hanc potentiam ſit, qua Triumvirorum apertum hoſtem & profitetur, & defendit : atque hunc Cæſarem ejuſque legatos nihil non conantes fortiter a Sicilia repuliſſe non contentus, in ipſa quoque Italia multis affecit incommodis. Cum hoc ſi conjungamus has vires, ecquæ eſſe dubitatio poterit, quin tanta acceſſione auctus, non modo ſe noſque tueri, ſed etiam ab injuſta Triumvirorum dominatione vindicatam recuperare rempublicam poſſit?*

XLI. *Contra hæc* Domitius Ahenobarbus, nobilis & ſibi fidens juvenis, hunc in modum diſſeruit : *Diis immortalibus habeo agoque gratias, qui nondum ita nos deſeruerunt, ut vel animi, vel conſilii egeremus. Tanta clade percuſſi, tamen non niſi de bello deliberamus. una modo conſultatio eſt, quo duce propoſitum teneamus. Atque utinam fata noſtris imperatoribus peperciſſent! utrivis eorum potui dicto eſſe audiens, & in ejus virtute atque providentia acquieſcere. Sed, his ſublatis, novi atque inexperti ducis ſubire imperium, neque facile eſt generoſis*

§ XXXIX. Flor. 2, 2. § XL. Appian.

mentibus, neque eo properandum est, antequam necessitate cogamur, quæ non relinquit consilio locum. Enimvero in eo adhuc res sunt, ut habere socium amicumque Pompejum, quam imperatorem malis. nec vero ad unius imperium omnino confugi opus est.

XLII. *Duos paulo ante habuimus imperatores, quibus multum confidebamus; & si victos forte regeras, etiam a duobus victi sunt. Quid vetat te quoque, Murce, commissam tibi classem retinere, &, qua paulo ante concordia, mecum & cum ceteris consilia tractare graviorum conatuum? Cur enim Sexto tantum deferimus, ut, cui pares haberi possumus, ejus potestati ultro nos subjiciamus? cum sint inter nos multi, qui neque nobilitate concedant ei, neque annis, aut experientia? Jam vero mores adolescentis ii sunt, quos etiam, qui vituperare nolit, omnes promiscue minime laudet, probetque. Calamitas paterna deprehendit ingenii haud mali hominem, priusquam formari ad cultum magnæ fortunæ ingenuis studiis posset. Unde & ferocior justo esse dicitur, & fidei negligentior. Certe Pompeji Bithynici fatum docere nos debuisset, ut essemus minus in credendo faciles. Interfectum eum Sexti jussu constat: quam justis causis adductus eum interfecerit, discere nondum potui. Verum est, multos ad eum profugisse viros illustres: cujus igitur opera ita utitur, ut non amplius tribuat libertis servisque suis?*

XLIII. *Jam & ob res non amplissimas sumere nimios spiritus, seque incredibiliter efferre dicitur. Igitur prospera vobis dominum imponent, adversa ferenda ex æquo erunt. Tu vero, L. Stati, vosque ceteri, quibus eadem mens est, quam in conditionem vos rempublicam demittatis, videritis: ego, donec mihi consulere potero, nec Pompeji, nec cujusquam alterius potestati dedere me constitui. Cassio Brutoque, propinqua cognatione junctis, quibus imperium decreverat senatus, haud invitus parui: Sexto amico potius, quam imperatore utar. Nec ideo minus rem communem bene curabimus, cum nostra concordia, duobus potentissimis vinculis, amore libertatis, & metu dominorum adstricta, neque lentescere per negligentiam alterius, neque patere suspicionibus possit.* Finis consultationis iste fuit, ut

in ſua ſententia perſtantibus utriſque, Murcus, & qui cum eo ſentiebant, Pompejum peterent; Domitius cum ceteris priſtinam ad Jonium mare ſtationem retineret. Atque hic & auxit poſtea claſſem ſuam, & longinquiores etiam provincias, oblatis forte occaſionibus, adiit.

§ XLIII. Sueton. in Neron. c. 3. Appian.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER XCI.

IN LOCUM LIB. CXXVI LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI VICESIMI SEXTI.

C. Cæsar, cum esset annorum viginti trium, obsessum in oppido Perusia L. Antonium, conatumque aliquoties erumpere, & repulsum, fame coegit in deditionem venire; ipsique & omnibus militibus ejus ignovit. Perusiam diruit. Redactisque in potestatem suam omnibus diversæ partis exercitibus, bellum citra ullum sanguinem confecit.

I. INTEREA M. Antonius, qui post victoriam in Thracia substiterat, ad cogendas undique pecunias, in Græciam cum valido exercitu venit. neque gravis aut odiosus principio civitatibus fuit, ab acerbitate omni temperans, ludisque eorum, & eruditorum colloquiis, & cærimoniis Deorum deditus. Idcirco vulgo *Græcorum studiosus*, sed inprimis *amator Atheniensium* vocari gaudebat, multis in eam civitatem collatis beneficiis. Nam deinde & Æginam, & Ceam, & Sciathum, & Peparethum, aliasque insulas reddidit: & Megarenses Atheniensium derisit æmulos. Roga-

tus enim ab his, *uti curiam ſuam ſpectaret*, ubi ſpectavit, quærentibus, *qualiſnam ea videretur? Anguſta*, inquit, *& ruinoſa.* Ergo & Athenienſes ſolita vanitate retulerunt ei gratiam, initiando myſteriis ſuis, honorando ſtatuis, cum injuria veterum regum, a quibus majores eorum inſigniter adjuti cultique fuerant. nam & Attali Eumeniſque coloſſos Antonii nomine inſcripſerunt.

II. Dimenſus deinde Pythii fanum, de cujus inſtauratione ad ſenatum perſcripſerant, Lucioque Cenſorino Græciæ præpoſito, in Aſiam tranſiit, jam ceſſante periculo remiſſior, & ad prioris vitæ mollitiem revolutus. Igitur Græci Aſiatici, moribus his amicum genus, Epheſum venientem curatiſſima pompa exceperunt. Quippe viri puerique Satyrorum ac Panum habitu, feminæ Bacchas ſimulantes, deduxerunt eum, urbe tota perſonante tibiis & fiſtulis, paſſimque thyrſis atque hedera obtutui ſe ingerentibus. Sic incedens ille *Liber Pater* ſalutabatur, *benigni* atque *blandi* addito cognomento. Prima cura fuit reddendi Dianæ ſacrificii: quo magnifice peracto, ſupplices Deæ, qui ad id aſylum e victis partibus confugerant, dimiſit incolumes, duobus exceptis, quorum alter cædis Cæſarianæ fuerat conſcius, alter Dolabellam Caſſio prodiderat; vetuſque ſpatium aſyli duplicavit, partemque urbis adjecit.

III. Inde vocatis in conſilium legatis, qui ex Aſia Epheſum concurrerant, *decem annorum tributa, quot Caſſio ac Bruto intra biennium dederant, annua die pendenda* imperavit. mox deprecantibus, allegantibuſque *neceſſitatem, qua coacti dediſſent potentioribus omnia*, hactenus remiſit, *ut novem annorum tributa annua bima die penderent.* Regibus etiam & civitatibus liberis, ut quiſque abundare videbatur, imperata eſt pecunia. Huic exigendæ præfecit, quos voluit, ut interdum non tam acerbum videretur pendere omnino tributa, quam his hominibus pendere. Nam & citharœdum quendam Alexanorem Magnetem quatuor ur-

§ I. Vellej. 2, 74. Plut. in Aug. c. 39. Appian. § II. Appian.

bium exigendo tributo præposuit, militibus ad hunc usum datis. Plurimum enim huic generi hominum indulgebat: & quidquid deliciarum ullo machinamento corrumpendis moribus natum videri poterat, affectu maximo complectebatur.

IV. Ergo & Xuthus choraules, & histrio Metrodorus ejus amicitia nobilitati sunt; & coquus ob unam cœnam scite paratam bona civis cujusdam Magnetis accepit. Laudabiliorem multo liberalitatem mox obeundis provinciis exercuit, L. Cassium imperatoris fratrem, & alios earundem partium, exemplo clementiæ, quod Ephesi ediderat, veniam petere ausos absolvens, & civitatum, quæ afflictæ fuerant ab adversariis, calamitatem sublevans. Nam & *Lycios immunes esse*, *Xanthumque instaurare* jussit: & Rhodiis Andrum dedit, Tenumque cum Naxo & Myndo, quas tamen paulo post iterum ademit, quasi *durius imperantibus.*

V. Transiens deinde per Phrygiam Mysiamque, & tributis ubique gravibus impositis, in Bithyniam venit, provinciaque ab Apulejo, quem Brutus præfecerat, accepta, ipsum exemit culpæ, reditumque concessit. Hyrcano Judæorum principi, suo & gentis nomine coronam auream mittenti, orantique, *ut a Cassio capti servitute eximerentur*, clementer respondit, datis etiam ad Tyrios Sidoniosque, & Antiochenos, & Aradios literis, *ut ablata Judæis corpora*, *bona*, *loca restituerentur.* Inde Gallogræcos & Cappadocas adiit, Planco demandata Asiæ cura, pecunias ubique cogens. in Cappadocia & causam cognovit Ariarathis & Archelai Sisennæ, de regno contendentium; & plus apud eum Archelaus valuit, Glaphyræ matris adjutus gratia, quam formosam & parum pudicam Antonius adamabat. Hinc in Ciliciam transgressus, misso ad Cleopatram Dellio, *adesse reginam* tanquam ad causam dicendam jussit: favisse enim Cassio insimulabatur.

VI. At illa, moribus Antonii ex fama & Dellii exposi-

§ III. Strab. l. 14. Appian. Arist. polit. 2, 9 & 5, 11. § IV. Plut. Appian. § V. Joseph. antiq. Jud. 14, 22. Dio. Appian. Plut.

tione cognitis, qui *mulieri forma & ingenio excellenti nihil ab isto timendum* asseverabat, non tam ad purgandum objecta, quam subjiciendum sibi imperatorem se comparabat. Tandem, nec nisi plurimis illius & amicorum literis accita, Tarsum navigavit, ubi tum agens Antonius, *liberam immunemque civitatem* declarabat, edicto quoque proposito, *uti Tarsenses cives, ubicunque servirent, dimitterentur.* Tum quoque pro tribunali sedebat, cum *adverso Cydno subvehi Cleopatram* nuntiatum est, tantusque hominum ad spectandam eam concursus fuit, ut, dilapsa forensi turba, solus cum suis Antonius relinqueretur.

VII. Neque enim vulgaris erat species. Inaurato navigio, velis purpureis expansis, vehebatur: argentei remi ad tibiarum cantum movebantur, fistulis etiam & citharis molle interstrepentibus. Illa sub tentorio, quod intextum auro erat, recubans, ornatu cultuque Venerem repræsentabat, adstantibus utrinque pueris, ventulumque facientibus Cupidinum habitu. Sed & ancillæ præstanti forma, quemadmodum Gratiæ & Nereides pinguntur, amictæ, propter gubernaculum aut rudentes stabant. Quacunque veheretur, ripæ suffituum odorumque fragrantia complebantur. Igitur velut fascinatis præ delectatione animis, *Venerem ad Bacchum pro salute totius Asiæ comissatum venire* jactitabant. Invitata ad cœnam ab Antonio, *ipsum potius ad se jussit accedere:* & paruit ille, ut comem se atque humanum ostenderet. Erant apparata omnia regio fastu: vasa auro gemmisque radiantia, nobilium artificum opera, purpureis aulæis, auro intexto, obducti parietes, triclinia duodecim cum lectis.

VIII. His excepit Antonium & amicos, quotquot ei placuerat adducere. Sed *Antonius nihil tam admiratus esse, quam hominum frequentiam & dispositionem luminum* dicitur, *varias figuras magno artificio repræsentantium.* Laudanti *reginæ magnificentiam*, illa subridens, *Hæc*, inquit, *omnia tibi dono, imperator, ut cras iterum mecum cœnes.* Tum vero sic instru-

§ VI. Appian. Plut. § VII. Athenæ. 4, 11.

xit convivium, ut hesterna præ his parva & vulgaria viderentur. iterumque illi cetera omnia dedit, amicis autem ejus atque ducibus, lectos, in quibus accubuerant, cum poculis aureis, quibus ministratum cuique fuerat. discedentibus deinde pro dignitate cujusque partim lecticas cum lecticariis dedit dono, plerisque equos cum argenteis phaleris, pueros autem Æthiopas ad prælucendum omnibus. Tum vicissim excepit eam Antonius, superare nisus splendorem & elegantiam reginæ; sed utroque inferior, primus in cœnæ suæ sordes & rusticitatem dicteria jecit.

IX. Quarto die, vicissim apud eam cœnante Antonio, solum consternendum rosis ad altitudinem cubiti curavit; qui harum copiam suppeditassent, non jam nummis, sed talentis remunerans. Igitur metu omni deposito, cum *ob destitutas Cæsaris partes* accusaretur, non magis excusavit sese, quam imputavit ultro, *quatuor legiones cum Allieno missas initio belli, classemque paratam, sed tempestatibus, & celeri Dolabellæ casu prohibitam egredi. Neque tamen semel iterumque cum atrocibus minis flagitanti Cassio misisse auxilia: quin cum instructissima classe ipsam ad mare Jonium accessisse, non diligentia Murci deterritam; sed tempestatibus & classem dissipatam, & se in morbum conjectam, & interea Philippensi acie decretum esse.* Nec falso ista jactabantur, sed plus apud lascivum hominis animum forma & veneres Cleopatræ, quam causa valuerunt.

X. Igitur ex rea statim amica, statim domina facta, non modo regnum Ægypti retinuit, sed in Antonio subegit Orientem. Erat enim non modo pulchritudine, sed magis etiam lepore quodam & elegantia singulari prædita: quam, quidquid ageret, aut loqueretur, decerent omnia. Superat mira ingenii vis & alacritas, etiam prioribus amoribus excitata & erudita, qua puellaribus adhuc annis, Cn. Pompejum adolescentem, quando classis educendæ causa profectus in Ægyptum fuit, & mox Cæsarem man-

§ VIII. Plut. Athenæ. § IX. Plut. Athenæ. Appian.

cipaverat. Accedebat & suavitas sermonum & eruditio, multarumque cognitio linguarum: raris enim populis responsa per interpretes dabat: cum Æthiopibus, Troglodytis, Hebræis, Arabibus, Syris, Medis, Persis, aliisque multis gentibus, ipsa loqui poterat; cum ante ipsam reges Ægyptiam quoque linguam discere non sustinuissent, nonnulli ne Macedonicam quidem callerent. His artibus brevi sic in potestate Antonium habuit, ut non his modo illiciis, sed etiam veneficiis captus domitusque crederetur.

XI. Nihil enim tam aut largitu detrimentosum, aut factu turpe erat, quod illa petens non impetraret. Paulo ante fratrem virumque suum, ætatis XV annum agentem veneno sustulerat. Soror Arsinoe religione vitam tutabatur, Dianæ facta supplex, sive Ephesia illa, sive Leucophryne Milesiorum fuit. Hanc igitur jussu Cleopatræ, percussoribus immissis, Antonius sustulit. Nec alia loca, quæ tum sanctissima habebantur, reveritus, Tyrios e templo Herculis extractum Serapionem Cleopatræ coegit tradere, contra cujus voluntatem ille Cassio auxilium adduxerat: Aradios adolescentem quendam, *qui se Ptolemæum esse* ferebat, *majorem Cleopatræ fratrem, qui victus a Cæsare disparuerat.* Sed & Megabyzum Ephesiæ Dianæ ad supplicium deposcebat, *quod Arsinoen, tanquam reginam, hospitio excepisset:* sed Ephesii, Cleopatræ supplicantes, ab ipsa salutem sacerdoti suo impetrarunt.

XII. Inter hæc continuato per Cavam Syriam, Palæstinam, Ituræos, aliosque Syrorum populos itinere, tyrannos passim e civitatibus sustulit: libertatem cum immunitate tribuit Laodicenis: variasque civitatum & regulorum lites composuit. Unde Judæis etiam principibus, Phasaelis & Herodis æmulis, facta spes, subverti fratres illos posse: quamquam nuper frustra eos accusassent, quo tempore veniens ex Europa Antonius, Herodis obsequiis & pecunia sic delinitus est, ut, nec auditis delatoribus, rem

§ X. Plut. Joseph. antiq. Jud. 15, 4. § XI. Dio. Appian. Joseph.

integram in ſuum adventum rejiceret. Venerunt igitur centum ex primoribus Antiochiam ; nec aliud effecerunt, quam ut ambo fratres tetrarchæ conſtituerentur, eiſque ſub Hyrcani nomine, cujus jam factus affinis erat Herodes, ſumma rerum Judaicarum permitteretur. Id cum ægerrime ferrent accuſatores, ex eorum numero quindecim vinxit; ne occideret, Herodis precibus tribuens.

XIII. Nec ideo Judæi quieverunt, quin alii mille Tyrum proficiſcerentur, quo veniſſe Antonium audierant. At ille præfecto præſidii negotium dederat, ut importunos & moleſtos homines ulciſceretur. grandem enim a fratribus ſummam acceperat, & erat in hos olim bene affectus, propter hoſpitium, quod ei cum patre eorum fuerat. Igitur Herodes, gnarus rei, cum ante urbem diverſaretur, prodiit accuſatoribus ſuis obviam, monuitque, *ſibi parcerent: ſi enim progrederentur, malum habituros*. At illi, contemto Herode, cum ad urbem procederent, obvios habuerunt armatos, a quibus interfecti ſunt nonnulli, ſauciati complures: reliqui conjecti in fugam, mœſti abierunt domos. Mox Antonius eos etiam, quos habebat in vinculis, occidit; propterea quod, *a plebe Hieroſolymitana Herodem conviciis exceptum eſſe*, cognoverat. Interea digreſſa in Ægyptum Cleopatra, M. Antonius, reſumta pauliſper imperatoris perſona, propter Parthos, qui nunquam ſatis quieti, tum validius ſe commovere dicebantur, equites Palmyram miſit, oppidi diripiendi gratia, quod *ſentire cum Parthis* inſimulabatur.

XIV. Sed Palmyreni, corporibus, rerumque ſuarum pretioſioribus trans Euphratem trajectis, equitibus vacua ædificia reliquerunt: diſpoſitis pro ripa ſagittariis, quo genere plurimum valent, intercluſo tranſitu. Hic conatus Antonii, & tyrannorum, quos ubique civitatibus Romanus expulerat, ad Parthos fuga, ſimulque graviſſima populis impoſita tributa, magnum attuliſſe momentum putantur, ut

§ XII. Joſeph. antiq. Jud. 14, 22 & 23. § XIII. Appian. Dio. Plut. in Anton. c. 36.

citius, quam timeretur, Parthicum bellum erumperet. Sed Antonius neque Fulviæ labores in Italia, neque provinciarum neceſſitates & pericula moratus, copiis in hiberna diſtributis, & Saxa Syriæ impoſito, in Ægyptum profectus, totum ſe Cleopatræ & voluptatum turpitudini tradidit.

XV. Conſulum deinde nomen (vis enim penes Triumviros erat) Cn. Domitius M. F. Calvinus iterum, C. Aſinius Pollio geſſerunt: hic adverſus Cæſari, belloque Peruſino immixtus; ſed pacta cum M. Antonio nondum audebat Cæſar violare. neque referre putabat, penes quem appellatio conſulis eſſet, cum ipſe tanto jam tempore conſulem in obſidione habuiſſet. Jam aſperior quotidie fames, obſeſſos Peruſiæ experiri omnia remedia coegerat. Idcirco ſociorum auxilia ultimis precibus obteſtationibuſque ſollicitantes, perfecerunt, uti tres duces, qui repererant interea conjungendi copias viam, repulſis, qui prohibebant, Cæſarianis, Peruſiam contenderent. Sed Cæſar *Agrippam & Salvidienum his occurrere cum validiore exercitu* juſſit: quibuſcum manus conferere non auſi, ne ab his & prioribus hoſtibus circumvenirentur, Fulginium occuparunt, paſſuum ſeptem millia quingentos diſtans a Peruſia caſtellum.

XVI. Ibi circumſeſſi ab Agrippa; de rebus ſuis, coacto concilio, deliberarunt. Pollio conſul, aſſentiente Ventidio, *perrumpendum* cenſebat: poſtremo Plancus obtinuit, *cautiora* ſuadens, *ne inter Agrippam & Cæſarem intercepti utrinque cæderentur.* Lucius, quique cum eo Peruſiæ obſidebantur, cum ignium indicio adeſſe ſocios intellexiſſent, ceſſantibus ignibus, a maxima ſpe ad ultimam deſperationem revoluti, (victos enim fuiſſe ſuos, exiſtimabant) prima vigilia eruperunt: tentatiſque locis omnibus, undique repulſi, diluculo ſe receperunt. Inde ſubducta ratione corporum & alimentorum, Lucius dimenſum præberi ſervis vetuit: neque transfugere paſſus eſt, acribus ubique cu-

§ XIV. Plut. Dio. § XV. Flor. 4, 7. Appian.

ſtodiis poſitis. Idcirco miſeri, per urbem & ante muros herbam vellentes, aut frondem, agminatim moriebantur. & altiſſimis ſpecubus injiciebantur cadavera, ne relicta & putrefacta morbos gignerent, cremata rogorum multitudine neceſſitatem obſeſſorum proderent hoſtibus.

XVII. Sed in hoc ſtatu ſiſti non poterat diu. rurſumque rogantibus militibus, ut pugnando potius caderent, annuit Lucius, monens, *aut abſtinendum certamine, aut niſi victoribus non revertendum.* Acclamarunt omnes cupide, &, ne nox ignaviam aliquorum tegeret, *educi clara luce* poſtularunt. Igitur omnibus ut ad ultimum conatum ſumma cura præparatis, cum inſtrumentis & ſcalis variæ formæ inſtructi ante lucem egrediuntur. Aderant & machinæ complendis foſſis aptæ, turres plicatiles, unde pontes extrudi in muros ſolent, & telorum omnis generis magna copia, ſaxa itidem & crates, quæ palis, circum opera erectis, injicerentur. Hæc cum magno militum niſu admoverentur, foſſa completa, ſuperatoque vallo, ad murum tranſgreſſi, ſuffodere hunc, alii ſcalis atque turribus admotis tranſcendere nitebantur: & cum diverſis locis hæc fierent, propugnanteſque clamoribus incertis diſtraherentur, pontes alicubi in murum injecti ſunt, paucisque occiſis, reliqua multitudo ſequebatur.

XVIII. Erat plane res obſidentibus in diſcrimine & metu: ſed quia raros admoliri pontes obſeſſi potuerant, facile occurſum eſt, ſtrenuiſſimo quoque ad defendenda loca oppoſito, quæ plurimum urgebantur. Igitur Antoniani defatigati a recentibus, cum etiam latera haberent ictibus expoſita, rejecti ſunt, ſcalæque & turres eorum confractæ. Ne tum quidem abſtinuerunt pugna, quamquam ex ſuperiore loco impune vulnerarentur, donec Lucius miſertus nimium & inutilem laborem, ſignum receptui dedit. Sed ne ſic quidem eos deſeruit animorum obſtinatio, quin, plauſu hoſtium exſultantium irritati, reſumerent ſcalas, &, quamquam irrito incepto, in mortem potius, quam prœlium ruerent. Et exorandi fuerunt imperatori, ut *ſervare potius vitam, quam prodigere nequidquam vellent.*

XIX. Ultimus hic obſeſſorum conatus fuit: & Cæſar, ne quid tale poſthac auderent, ſic exercuit ſuos, ut, ſigno dato, cum armis profilirent in muros. id quoque ſpectaculum deſperationis implevit Antonianos, &, quia mœrore lenteſcebat diſciplina, remiſſius mœnia cuſtodiebantur; pluresque transfugiebant ad Cæſarem non gregarii modo, ſed & tribuni præfectique. Atque hos poſtquam *clementer acceptos a Cæſare* vulgatum eſt, omneſque reliqui ſpem parem conceperunt; Lucius, timens, ne, ſi pervicacior eſſe vellet, hoſti dederetur, legatos de pace miſit. Cæſar, ex duobus generibus conſtare Lucii copias ſciens, ut diſſociaret animos, *veteranis ſe veniam dare*, dixit, *in gratiam Antonii: reliquos ſuam in poteſtatem dedi velle.* Hæc in commune tribus legatis: mox uni ſeorſim C. Furnio, *ceteris quoque parcere velle* oſtendit, *ſolis exceptis, qui proprias ſecum inimicitias exercerent.*

XX. At hi, ſuſpectum habentes cum Furnio arcanum ſermonem, hunc quidem exceperunt conviciis: a Lucio poſtularunt, *ut aut paribus conditionibus pacis amplecteretur omnes, qui pari ſtudio bellaſſent pro patria; aut arma univerſi ad extremum uſque ſpiritum retinerent.* Lucius, reveritus pari ſecum dignitate viros, laudavit eorum ſententiam, &, *quando neminem haberet aptiorem, ſe* dixit *ad Cæſarem ire.* profectuſque eſt ſtatim ſine feciali; curſu præcedentibus, qui rem Cæſari ſignificarent. Atque ille ad hoc nuntium properabat occurrere venienti. jamque in conſpectu erant cum amicis & imperatoriis ſagulis; cum, dimiſſis omnibus, Lucius duos tantum lictores ſecum habens proceſſit, hoc ipſo demonſtrans animi ſui propoſitum: intellexitque Cæſar, &, Lucium imitatus, oſtendere ſignum mox coalituræ benevolentiæ voluit; &, feſtinante Lucio, ut intra vallum colloquerentur, egreſſus eſt Cæſar, ut ſic quoque liberum eſſet Lucio, quid capere conſilii vellet.

XXI. Tum, ut eſt relatum in commentarios, Lucius prior ita cœpit: *Si quidem cum externo mihi certamen fuiſſet, & vinci turpe putarem, Cæſar, & turpius victum confiteri;*

eamque ignominiam exirem eadem via, quæ multis egregiis viris, virtutem a fortuna oppressam asserentibus, placuit. Nunc quia cum cive æqualis dignitatis contentio fuit, expertus, quæ potui, pro patria, tali viro lubens cedo. Nec tamen hæc dicta sic accipias, quasi victori, in spem humanioris clementiæ, adblandiar. non issem huc sine feciali, si pro me essem sollicitus: aliis pacem postulo, quam utique concessurus es, ubi nec iniquam petitionem meam, neque rationibus tuis alienam cognoveris. Nam ut certius omnia dispicias, separari causas oportet, ut in me effundas iram, quem horum omnium auctorem intelliges; his ignoscas, qui decepti falsique, alia, quam penitus sentiebam, præferentem, in fratris Marci gratiam secuti sunt.

XXII. *Quod si forte quædam liberius dixero, licentiæ ferociæque imputare noli. non conveniunt ea temporibus meis. ea tantum dicam ex animi mei sententia, quæ dissimulari nequibunt. Ego bellum tibi feci, Cæsar, non ut oppresso succederem in principatu, sed ut restituerem rempublicam senatui, cujus sub hac triumvirali potestate jus atque decus omne accisum atque sublatum est injuria. hoc enim ipsi quoque & sensistis olim, & prætulistis, legitimum hunc magistratum non esse fassi, necessarium appellantes, donec Cassii Brutique irreconciliabilis factio tolleretur. Ideo neque perpetuum esse, sed quinquennalem voluistis. Ergo itaque oppressis partium ducibus, reliquiarum, si tamen ullæ sunt reliquiæ, non contra rempublicam, sed pro sua incolumitate manentibus armis, sed cessuris, simul atque timere sibi a vobis desierint; tempus esse judicavi, ut, cessantibus aliquando extraordinariis imperiis, patrius mos civitati, legibusque & magistratibus potestas sua redderetur.*

XXIII. *Neque vero majorem esse ducendam fratris, quam reipublicæ, rationem existimavi; fore persuasus, ut ei quoque, cum venisset, tam justa & gloriosa probarentur. & quia mihi magistratus nomen profuturum ad efficienda cœpta credebam, dimittere hanc opportunitatem nolui. Quod si tibi res ea cordi fuisset, penes te esset tanti operis cœpti perfectique gloria. quia vero tibi persuaderi nequitum est; ego, urbe per vim occupata, hoc affectavi decus, instinctus, ut opinor, gene-*

rosa cogitatione, nihil esse, quod pro republica moliri vel cum discrimine non oporteat & Antonium & consulem, & progeniem ejus Herculis, qui unus omnium laboriosissime contra injustas dominationes dimicavit. Hæc & vera belli hujus causa, si quid mihi credis, & sola est. Nihil hic me frater, nihil aut Manius movit, aut Fulvia: ne divisio quidem agrorum, & pulsi possessionibus suis innocentes. nam & me auctore, coloniæ fraterni militis deductæ sunt.

XXIV. *Tu videri causam eam armorum voluisti, ut veteranos tibi conjungeres, quorum præmia per me vocari in discrimen arguebas. Hoc tibi vaframentum utile ad victoriam fuit; dum e re tua erat, ut milites tui me tanquam hostem infensissimum odissent. At nunc, parta victoria, non est, ut in me hostili sis animo, nisi & patriam oderis: nam pro hujus libertate facta fuisse a me omnia reperies. Atque hæc ille ego dico, qui non nesciam, in tua nunc potestate me esse: unde, quid de te judicaverim, apparet, quidque nunc judicem, solus ad te veniens. Sed de me ipso hactenus. quod autem amicos, atque adeo totum exercitum attinet, nisi consilium a me profectum pro suspecto respuis, magnopere tibi sim auctor, ne hac causa cuiquam nimium irascaris. etiam tuos offenderis, si adeo implacabilia doceas esse debere civium odia, ut ignosci victis non oporteat: periculosum est homini, cum sit instabili fortunæ obnoxius, sola victoria tutum vivere. Sin vero me adhuc hostem esse, & talium consiliis minime credendum putas, non me piget precibus abs te contendere, ne meam sive culpam, sive fortunam, amicis meis fraudi esse sinas; sed a me potius expetas pœnam, qui horum omnium omnibus auctor exstiti. Atque hæc ut serio dici constet, illis absentibus agere tecum volui; ne mihi potius ab illorum deprecationibus quærere præsidium viderer.*

XXV. Ad hæc Cæsar: *Ut ego te sine feciali vidi descendere, L. Antoni, festinavi, ut ante castra mea occurrerem, ne locus tibi necessitatem imposuisse videretur dicendi faciendive, quæ nolles. Postquam autem meam in potestatem te tradidisti,*

§ XXIII. Cic. Phil. 2, 28. Plut. in Anton. Appian.

quod est eorum, qui se peccasse confitentur; nihil necessum est refellere, quæ mihi falso quidem, sed speciose objecisti. Ceterum sicut ab initio me conatus es lædere, ita lædis etiam nocesque in præsentia. quippe si conditiones voluisses, erat tibi cum irato & victore paciscendum: nunc quando, conditionibus omissis, meæ fidei permittis omnia, quem armis non potuisti, pudore constringis, ut nec irarum amplius possim esse memor, nec uti potestate, quam, si pactiones intervenissent, necessario eras concessurus.

XXVI. *Jam vero me cogis oblitum eorum, quæ commeruisti, unum tantummodo respicere, quid me deceat. hanc enim partem præfero, tam Deorum, quam mea causa. sed & propter te, L. Antoni, faciam: operamque dabo, ne sic de me judicasse pœniteat.* His ultro citroque dictis, *Lucii magnanimitatem & prudentiam admiratus Cæsar esse* dicitur; *vicissimque Cæsaris moderationem, & brevitatem sermonis in adolescente trium & viginti annorum admirationi fuisse Lucio.* ceteri vero, facientes ex vultu utriusque conjecturam, rem commode transactam esse, jam tum fiduciam salutis suæ gaudiumque perceperunt.

XXVII. Hoc maxime modo bellum Perusinum post acrem obsidionem, & multas inclusorum eruptiones, finitum est, fame coacto ad deditionem Lucio. Sed statim a colloquio missi ab Lucio tribuni venerunt ad Cæsarem, tesseram petentes, militumque suorum numerum referentes. qui postea quoque mos obtinuit, ut, qui quotidie signum petebant a principe, descriptum simul exhiberent numerum eorum, qui tum sub signis essent. Cæsar, data tessera, jussit eos *excubias adhuc agere solito more*, ne, sub noctem intromissis in oppidum victoribus, aliquid præter animi sui sententiam gereretur. Orta luce, Cæsar quidem sacrificavit. at Lucius eduxit exercitum cum armis, sed obvolutis & intectis iter facientium more. ubi non longe abfuerunt a Cæsare, *Imperatorem* salutarunt eminus: inde, quibus erant jussi, locis per legiones constitere.

§ XXVI. Liv. Epit. Appian. § XXVII. Liv. Epit. Dio. Appian. Plut. in Lucull. c. 58.

XXVIII. Cæſar, finito ſacrificio, laureatus conſcendit tribunal, juſſiſque *arma ponere* Antonianis, poſtquam id factum eſt, veteranos (nam a tironibus ſecreverat) accivit, ut tanquam ingratos caſtigaret atque perterrefaceret. At Cæſariani milites, ſive ſubornati ab imperatore, ut ſæpe, ſive veterum commilitonum tempore permoti, ad complexum illorum feſtinabant, orantes pro his Cæſarem irrequietis vocibus, neque diſcedentes ab complexu eorum: donec Cæſar, ægre ſedato clamore, converſus ad ſuos, *Meruiſtis*, ait, *commilitones, ut vobis negem nihil. At ego tirones quidem coactos militaſſe Lucio cenſebam; hos autem, qui ſæpe nobiſcum militaverant, & nunc a nobis ſervantur, cupiebam interrogare, qua igitur noſtra injuria, qua offenſa, aut qua ſaltem ſpe uberioris apud alios militiæ, contra me & vos & ſua ipſi commoda pugnaverint? quidquid enim ſudatum eſt hactenus, ecquo alio fine factum, niſi ut agri veteranis darentur, cujus fructus fiebant & ipſi participes? Igitur ſi conceditis, nunc quoque eos interrogabo.*

XXIX. Deprecantibus illis, *fiat igitur*, inquit, *quod petitis. abeant veſtro patrocinio ſecuri, & hanc etiam objurgationem lucrentur; ſed hac conditione, ut vobiſcum in poſterum conſentiant.* Tum vero utrinque voces & clamores promiſcui inſonuerunt, laudantium Cæſarem, agentiumque gratias. atque ille quibuſdam petentibus conceſſit, *ut, quos quiſque vellet, exciperet hoſpitio: reliquam multitudinem, quo loco primum conſtiterant, ſub pellibus agere* juſſit, *donec hiberna eis, & qui deducerent, aſſignarentur. Adeſſe mox Lucium ceteroſque* juſſit, pro tribunali ſedens. deſcenderuntque ſenatores & equites multi, præſentem fortunam habitu vultuque præferentes. quibus egreſſis, præſidium Cæſaris Peruſiam introductum eſt. Lucium Cæſar ſecum habuit: ceteros centuriones partiti ſunt, cuſtodes futuri hoſpitum ſpecie, ut erant edocti ab imperatore.

XXX. Peruſinis e muro deprecantibus conceſſum, ut egrederentur, præter decuriones: venientibuſque data venia. decuriones in cuſtodiam dati, paulo poſt, ut militum

odiis satisfieret, supplicium pertulerunt, uno excepto L. Æmilio, quod judex Romæ, cum percussores Cæsaris postularentur, atrum calculum palam tulerat, ceterosque fuerat ad condemnandum reos cohortatus. Oppidum diripiendum dare militi voluerat Cæsar; sed princeps civitatis Cestius, qui mentis haud omnino sanæ *Macedonicum* se appellabat, quod olim ea in provincia militasset, subjecit ignem ædibus suis, seque transfixum gladio in flammam intulit. tum ventorum vi dilatum incendium omnem Perusiam hausit, excepta tantum æde Vulcani. Junonis signum, quam Etrusci præ ceteris numinibus consueverant colere, cum intactum mansisset ignibus, Cæsar Romam transferendum curavit, somnio monitus: concessitque volentibus instaurare oppidum; agri tamen spatium intra passus mille restrictum est.

XXXI. Qui deinde has reliquias incoluerunt, pro Junone Vulcanum adoptarunt tutelare numen. Hic tum exitus Perusiæ fuit, veteris urbis, sive Lydi eam novi tum adhuc Italiæ inquilini, sive, ut est relatum ab aliis, Achæi condiderunt. Proxima deinde die Cæsar, qui jam reconciliatus erat Antonio, ceteris etiam omnibus ignovit. Nec ideo minus trucidati sunt plurimi nobiles & egregii viri, cum excusare se conantibus una voce responderet Cæsar, *moriendum esse*. Sic & Ti. Canucius, qui tribunus plebis causam Cæsaris plurimum adjuverat, & Flavius quidam, & Clodius Bithynicus perierunt; & alii tanto numero, ut *trecentos, aut etiam quadringentos utriusque ordinis, delectos e dedititiis, Idibus Martiis, ad aram D. Julio exstructam more victimarum immolatos* ferant. Cæsar *ad hæc cogi ab exercitu* querebatur. nec ideo persuasit: quin fuerunt, qui traderent, *ab ipso hoc conflatum bellum esse data opera, ut æmuli atque inimici latentes, copia ducis se offerente, nudarent animos, vincique & facultatibus exui possent, unde promissa veteranis præmia conficerentur.*

§ XXX. Vellej. 2, 74. Dio. Appian. § XXXI. Appian. Justin. 20, 1. Liv. Epit. Sueton. in Aug. c. 15. Dio. Senec. de clem.

XXXII. Sic Perusina fames, quæ mox propter summum exempli horrorem velut proverbio jactari cœpit, totam Italiam formidolosissimo bello liberavit. Maximæ enim vires Antonianorum fuerant; C. Asinius, L. Plancus, P. Ventidius, P. Canidius, Crassus, Atejus, aliique duces tredecim exercitus ducebant, & equitum sex millia quingentos. Hi plerique omnes, Lucii casu exterriti, ad mare descenderunt, Brundisium, aut Ravennam, aut Tarentum petentes: atque inde pars ad Pompejum Murcumque & Ahenobarbum se contulit; alii transierunt ad M. Antonium. Insequebantur Cæsariani, pacem offerentes, & contumacibus infesti. Sed nihil efficere memorabile potuerunt, nisi quod Agrippa duas legiones ad se transduxit, quas Plancus Cameriæ reliquerat. Atque idem Plancus, reliquo etiam exercitu ignaviter deserto, Fulviæ cum liberis fugienti se adjunxit comitem; atque illa cum tribus millibus equitum, quos ei duces præsidii causa addiderant, Puteolos, & inde Brundisium contendit, cum navibus longis quinque, ad hoc e Macedonia accitis, ad virum trajectura. Reliquorum nonnulli adjunxerunt se P. Ventidio. Sic Asinius Pollio, qui cum septem legionibus Venetiam diu retinuerat Antonio, magnasque res circa Altinum gesserat, dum Antonium petit, Domitium Ahenobarbum, fide data, transduxit ad partes.

XXXIII. Scripseruntque ambo ad Antonium, eique, tanquam mox affuturo, exscensiones & commeatus providebant. Sextus quoque Pompejus, per Juliam, Antonii matrem, quam in Sicilia comiter exceperat, de amicitia cum eo agere cœpit. Inter hæc Cæsar reliqua Italiæ, quæ præsidiis adversariorum occupata fuerant, armis aut voluntate defensorum recepit. Nec tacenda Liviæ mox Augustæ fortuna, magnum habens & utile mortalibus exemplum mutabilitatis. Ti. Claudius Nero, vir prætorius & pontifex, cum, deditione a ceteris Perusiæ facta, solus in partibus perstitisset; Præneste primum, deinde Neapolin

§ XXXII. Appian. Pigh. annal. 713. Dio, Vellej. 2, 46.

evaserat. Ibi frustra professus patrocinium eorum, qui agros amiserant in Campania, servos etiam vocare conatus ad pileum, adventu Cæsaris in Siciliam fugit.

XXXIV. In ea trepidatione Tiberius, qui post imperavit, tum vix bimulus, pæne vagitu suo parentum fugam prodidit, cum ad vitandum occursum militis, matris Liviæ sinu, & quidem gravidæ, uno tantum per itinerum devia comitante profugos, ad navigium deportatur. Nec diu manere apud Pompejum juvenis superbus potuit, non statim in conspectum ejus admissus, & mox prohibitus fascibus, quos ultra legitimum tempus retinebat. Igitur ad Antonium profecturus, in Achajam transmisit, commendavitque suos Lacedæmoniis publice, quod in tutela Claudiorum ea civitas erat. Sed inde digredientem nocturno itinere, flamma repente exorta e silvis, cum omni comitatu ita circumdedit, ut Liviæ vestis & comæ amburerentur. inter fugam Neronis a Neapoli, C. Vellejus, avus historici, qui ante Bruti, mox Neronis præfectus fabrûm fuerat, senile corpus, quod comitari abeuntes cupientem tardabat, gladio transadegit.

XXXV. Tota jam Italia Cæsaris erat: igitur proxima ei cura fuit occupandarum legionum, quæ sub Alpibus multæ, Caleno duce, castra habebant, ut, siquidem in amicitia maneret Antonius, illi servarentur; sin vero, luculentà pars virium detraheretur inimico. Dispicientem occasiones fortuna adjuvit, moriente sub hoc tempus Caleno. neque distulit Cæsar adire exercitum; potitusque voto, Fufio adolescente per metum tradente protinus omnia, Galliam etiam & Hispaniam adjunxit, quæ attributæ Antonio fuerant: atque ita simul undecim legionibus & amplissimis provinciis in potestatem citra sanguinem acceptis, ubique suæ factionis homines, amotis Antonianis, præfecit. hisque gestis in urbem triumphali habitu invectus est, ubi

§ XXXIII. Appian. Dio. Sueton. in Tib. c. 4. Vellej. 2, 75.
§ XXXIV. Vellej. Sueton. Dio.

tum resumta veste, quam sine senatusconsulto, plebe cogente posuerant Patres, festi dies agebantur. Tum ei *corona laurea decreta:* nec in præsens tantummodo, sed *uti toties uteretur, quoties aliquis alius triumpharet.*

§ XXXV. Appian. Dio. Liv. Epit.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER XCII.

IN LOCUM LIB. CXXVII LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI VICESIMI SEPTIMI.

Parthi, Labieno, qui Pompejanarum partium fuerat, duce, in Syriam irruperunt: victoque Decidio Saxa, M. Antonii legato, totam eam provinciam occupaverunt. M. Antonius cum ad bellum contra Cæsarem gerendum incitaretur, uxore Fulvia dimissa, ne concordiæ ducum obstaret, pace facta cum Cæsare, sororem ejus Octaviam in matrimonium duxit. Q. Salvidienum, consilia nefaria contra Cæsarem molitum, indicio suo protraxit, isque damnatus mortem sibi conscivit. P. Ventidius, Antonii legatus, Parthos, prælio victos, Syria expulit, Labieno eorum duce occiso. Cum vicinus Italiæ hostis Sex. Pompejus Siciliam teneret, & commercium annonæ impediret, cum eo postulatam pacem Cæsar & Antonius fecerunt, ita ut Siciliam provinciam haberet. Præterea motus Africæ & bella ibi gesta continet.

I. INTER hæc Antonius, hieme apud Cleopatram turpiter acta, tum rerum iſtarum, tum Parthicorum motuum nuntiis ægre excitus, Tyrum navigavit, adverſus Parthos inde ducturus. Sed lamentabilibus Fulviæ literis, in quibus apparebant frequentes lacrimarum notæ, revocatus ad domeſticas curas, & jam omnia circum occupata ab hoſte cernens, per Cyprium Rhodiumque mare in Aſiam venit. Ibi cognito Peruſinii belli exitu, *fratris* accuſavit *inſolentiam & Fulviæ, ſed ante omnes Manii: hos enim cauſam armis præbuiſſe*, qui veniebant ex Italia, confirmabant. Igitur uxorem Athenis occurrentem objurgavit graviter, & iturus in Italiam, ne obſtaret concordiæ, dimiſit Sicyone ægram animo & corpore, ne quidem inter diſcedendum inviſere curans. Cum Pompejanis autem legatis, qui matrem Juliam adduxerant, L. Libone ſocero Pompeji, Saturninoque, & aliis amicitiam adverſus Cæſarem conjungere cupientibus, ita tranſegit, ut *gratias pro deducta matre* ageret, *relaturumque* polliceretur: *ceterum aut uſurum ſe auxilio Pompeji, ſi bellandum ſit adverſus Cæſarem; aut eum Cæſari reconciliaturum eſſe.*

II. His nuntiatis, Cæſarem magna & anceps cura diſtringebat, conſenſui duorum imparem, &, utro potius amico, utro hoſte uteretur, ambigentem. Athenis fuiſſe cum Antonio Pompejanos, noverat: quid eſſet conventum, neſciebat. interim abutebatur eo colloquio ad invidiam Antonii, *hoc nimirum agi, ut, pulſis novis colonis, Pompejus vetereſque poſſeſſores reducantur.* & credebant hoc veterani, quia plurimi profugorum ad Pompejum conceſſerant. Sed nec incitari ideo contra Antonium poterant: tantum ei ſtudiorum, tantumque æſtimationis res Philippenſi bello geſtæ pepererant. Summa vero rationum Cæſaris in eo vertebatur, ut, pedeſtri exercitu egregie inſtructus, maritimas vires nullas haberet. Numero legionum (erant

§ I. Plut. in Anton. c. 40. Dio. Appian. Liv. Epit.

enim amplius quadraginta) ſimul Antonium & Pompejum & Ahenobarbum ſuperabat: ſed adverſum naves adverſariorum quingentas neque claſſem habebat, neque ſpatium comparandæ; quod illi inſtructi paratique ex vicino Italiam infeſtare, & ad extremam inopiam adigere poterant. Jonium quidem mare nuper avectus ad Antonium Domitius aperuerat, ut melius bello peti Pompejus poſſet. ceterum hic multas ob cauſas videbatur potior, ut præ Antonio futurus uſui, majoris etiam, quam ille, fidei haberetur.

III. His ita expenſis, cum, dimiſſa Clodia, copia ei conditionum eſſet, ad Mæcenatem ſcripſit, *uti ſororem ſibi Libonis ambiret Scriboniam:* per quam fœderis cum Pompejo feriendi, ſimul rebus ſuis expedire cenſuiſſet, occaſionem captabat: quamquam ea mulier ætate provectior duos antea conſulares maritos, & ex P. Scipione liberos habuiſſet. Nec cunctanter accipiente conditionem Libone, literaſque Romam ad amicos dante, matrimonium contractum eſt. Neque tamen pax inter hos eſt inita, dum Cæſar omnia concedere non poteſt; multa remittere Pompejus non vult, cum incremento potentiæ quotidie factus elatior. Nam & alii multi acceſſerant partibus, & Statius Murcus ei, luculenta adducta claſſe, duplicaverat vires.

IV. Ad hæc quotidianis ex Italia transfugiis, etiam ſervorum, augebatur. tam enim tranſibatur frequenter, ut etiam Veſtales inter ſacra conciperent votum, *ſi finis aufugiendi factus eſſet.* Idcirco M. Vipſanium Agrippam, principem amicorum, *cum Pompejo bellum gerere* Cæſar juſſit. Sed dum Agrippa ludos Apollinares curat, erat enim tum prætor; in Italiam Pompejus tranſiit, magnaque ejus parte vaſtata, ſub adventum Agrippæ ſe recepit, præſidiis per opportuna loca relictis. Neque vero citius occurrere potuerat Agrippa, ludis edendis populum, qui mire his voluptatibus afficiebatur, Cæſari conciliare ſtu-

§ III. Sueton. in Aug. c. 62. Appian. Dio. Vellej. 2, 74.

dens. Igitur & novi generis ſpectacula ſunt edita, & tranſlatitia ſolito magnificentius. Circenſes quidem biduo continuo. Sed & Trojam pueri nobiles luſerunt; & confectores ferarum in Circo ex equeſtri ordine producti ſunt. Inter has turbas Lepidus, auctoritatem ſuam ægre paſſus ſeneſcere, in Africam a Cæſare miſſus eſt; ſex additis legionibus, quæ, nuper ab Antonianis partibus avulſæ, parum certæ fidei eſſe videbantur. Et habebat majoris auctoritatis duce opus Africa, Romanæ diſcordiæ inter diverſos duces pœnas dans, &, variante partium fortuna, ſemper præda victoris. T. Seſtius, nuper ex provincia veteri repulſus, cum non aliam cladis eſſe cauſam opinaretur, quam quod caput Tauri ſecum non habuiſſet, novam expeditionem adornabat; cum a Cornificianis præventus eſt, irrumpentibus in Numidiam, & obſidente Cirtam Lælio, dum quæſtor Cornificii Ventidius Seſtium, equeſtribus prœliis ſuperatum, continet. Sed Arabionis & Sittianorum auxiliis Seſtius adjutus, deduxit in æquum copias, pugnaque commiſſa Ventidium occidit, fugienteſque, duce amiſſo, milites inſecutus, plurimos interfecit cepitve. Hunc ad nuntium Lælius, obſidione Cirtæ relicta, ad Cornificium rediit. Nec diſtulit inſequi Seſtius, & ad ipſam, ubi Cornificius agebat, Uticam profectus, licet minores haberet copias, in propinquo caſtra poſuit.

V. Tum miſſus profpeculatum Lælius, cum Arabione equeſtri prœlio concurrit: & quia Seſtius cum expeditis peditibus a latere ſe oſtenderat, receptui timens ille, propinquum tumulum occupavit. Arabio, cæſis, quos conſequi potuerat, circumfuſo equite collem obſidere inſtituit. Sed Cornificius hoc agi videns, cum majore parte copiarum Lælio ſubventurus, a tergo inſtantem Seſtium habuit, a quo coactus ſigna convertere, dedit Arabioni ſpatium, ut per homines, inacceſſa aliis loca ſuperare ſolitos, aditum in caſtra Cornificii clam reperiret. Igitur, hoſte conſpecto, Roſcius præſidio caſtrorum præfectus, militi cui-

§ IV. Sueton. in Aug. c. 43. Dio. Appian. Liv. Epit.

dam occidendum se præbuit. At ignarus rei Cornificius, dum ad Lælium perrumpere nititur, desertus a suis, quos sæpe objurgans *galeatos lepores* appellaverat, equitum Arabionis incursu oppressus est. quod ubi ex loco superiore conspexit Lælius, ipse quoque sua manu mortem invenit. Ducibus amissis, copiæ diffluxerunt: qui proscriptorum apud Cornificium fuerant, in Siciliam, aut quo quisque potuit, se receperunt. Sestius victor Arabionem & Sittianos donavit magnifice: oppidis in fidem Triumvirorum acceptis omnibus ignovit: utramque provinciam obtinuit; donec Cæsar, ex pacto cum collegis imperium Africæ Numidiæque nactus, C. Fulvium Fangonem accipere ab Sestio provincias & exercitum jussit.

VI. Exinde cum alia pactione Cæsaris & Antonii, Numidiam Cæsar, Antonius Africam accepissent, scripsit ad Sestium Fulvia, *ut provinciam Antonii nomine recuperaret.* nam obtentu hiemis adhuc moratus in Africa Sestius, novarum rerum occasionem exspectaverat. Igitur nolenti cedere Fangoni, bellum intulit, veteranorum contracta manu, & regulorum auxiliis. Mox & ex ipsa provincia multi mortales ad eum concesserunt, Fangonis odio, qui ex manipulari, Cæsaris dictatoris victoria, factus inter alios de genere hoc senator, præsentem potentiam parum prudenter exercebat. Sed & Numidia se, rebus his auditis, concusserat. Idcirco reversus in eam Fango, Cirtenses, a quibus spernebatur, itemque Arabionem, negantem auxilia, plurimis affecit damnis. hunc etiam postremo ejecit finibus suis, &, cum ad Sestium se recepisset, dedi postulavit. Hæc nova his bellandi exstitit causa. Sestio recusante supplicem dedere, irrupit in Africam Fango, levibusque prœliis inferior, in Numidiam recedendo Sestium attraxit, Arabionis præcipue equitibus confisum. Sed ubi Sestius insimulatum proditionis Arabionem dolo sustulit, equites ejus, pars alio, multi ad Fangonem se contulerunt.

§ V. Dio. Appian. Euseb. § VI. Appian. Dio. Cic. ad Attic. 14, 19.

VII. Unde viribus exæquatis, cum invicem metuerent, *cum Arabione ſublatam irarum cauſam*, prætexentes, amicitiam pepigerunt, ſed minime fidam ac durabilem. Quippe Fango, ſecuriorem inde Seſtium factum putans, denuo tranſcendit in Africam: & cum equitatu Numidico Fangonis ſuperiores partes eſſent, Seſtium Romanæ legiones præſtarent invictum; accidit, ut, commiſſo prœlio, alterum cornu utrinque pelleretur, victores, non animadverſo ſuorum caſu, caſtra adverſariorum caperent. Ubi, quid actum foret, conſtitit, paribus demum animis congreſſi prœlium inſtaurarunt. Sed pulſus in montes Fango, cum noctu bubalorum tranſcurrentium ſonitum audiſſet, equitatum hoſtium eſſe, & ſe prodi ratus, gladio ſe ipſe transfixit. Numidæ lubentes ſub poteſtatem Seſtii reverterunt, excepta Zama, quæ perdomanda fame fuit. His actis, Lepidus in Africam adveniens utramque provinciam obtinuit, concedente Seſtio, tanquam honoris Lepidi cauſa, quod contra validiorem tueri ſe poſſe deſperabat. Atque is, cum Romam rediſſet, mox inter ſuffectos conſularem tenuit locum.

VIII. Ablegato per ſpeciem imperii Lepido, ut etiam L. Antonium removeret, accitum his ferme verbis allocutus Cæſar eſt: *Ego te quidem, L. Antoni, pietatis nomine laudo, qui in fraterna culpa tuum eſſe crimen tuumque periculum voluiſti: ceterum gratum erga beneficia mea animum deſidero, quando ne manifeſta quidem fratris cum Sex. Pompejo conſpiratione quidquam ſuſtines confiteri. Ego vero tibi credens, exſtincto Caleno, ne ſine duce exercitus forent, per amicos meos ſervabam Marco: nunc vero, deprehenſis ejus conſiliis, mea volo eſſe omnia; tibi permitto, ut ad fratrem ſine fraude tranſeas.* Ad hæc Lucius, qualia prius prætulerat: *potentia fratris abuti ad tollendum Triumviratum voluiſſe, eundem adhuc animum durare: &, ſi regreſſus frater rempublicam tuendam ſuſcipiat, clam palamve ad eum abiturum, quamquam*

§ VII. Appian. Dio. Porphyr. ad Hor. carm. 1, 4.

habere maximum Cæſaris beneficium non abnuat. ſin vero fratrem etiam ſentiat, non contra dominationem, ſed dominationis ſocios tendere, tum ſe Cæſari affuturum contra fratrem, quamdiu ei meliorem manere mentem putarit. Porro rempublicam ante omnem & cognationem & gratiam poſiturum eſſe.

IX. Cæſar, non indelectatus hoc ſermone, *contra fratrem fratris opera* negavit *uſurum, ne ſi vellet quidem ſequi; ſed univerſam Hiſpaniam, cum exercitibus ei crediturum eſſe, ut pro legatis habeat, qui tum ſint in Hiſpania, Sex. Peducejum, L. Carinatem.* Hoc nimirum nomine cuſtodes L. Antonio addebantur. Dum ita diverſis locis Romanæ vires colliduntur, Parthi cum maximis copiis in Syriam, & e Syria in Aſiam irruperunt. quod bellum hoc maxime modo conflatum atque commiſſum eſt. Craſſiana expeditione primum irritati Parthi, mox elati victoria, ſemper deinceps eo animo fuerunt, ut & auderent bellare cum Romanis, & cuperent. Sed, ut fit, ſubinde intervenientibus moris, in id tempus dilata res eſt, quo poſt Philippenſe bellum Antonius, cogendis ubique pecuniis, maximopere provincias alienaſſe videbatur: eo quidem profecta Aradiorum audacia, ut Curtium Salaſſam cum quatuor cohortibus, exigendæ pecuniæ cauſa miſſum, vivum comburerent.

X. Forte T. Labienus T. F. ad ſollicitanda Parthorum auxilia miſſus a Bruto, poſt ejus interitum *occaſionem* oſtentare non deſinebat, *Antonio apud Cleopatram deſide, Cæſare Pompejoque, & quidquid armis validum apud Romanos uſquam eſſet, mutuo ſe atterentibus, ſe gnarum opum, quantæ cuique civitati eſſent, gnarum animorum, ſi copiarum imperium ſibi credatur, omnino relaturum regi pro beneficiis gratiam.* His permotus Orodes, exercitum Labieno maximum, cum filio Pacoro & purpurato Barzapharne, attribuit. Cum his irruptione in Syriam facta, pervenit Apameam, & ab oppugnatione oppidi repulſus, præſidia, quæ paſſim per

§ VIII. Appian. § IX. Flor. 3, 9. Dio.

agrum erant difpofita, nullo negotio in deditionem accepit. Erant enim e Caffianis militibus, familiariter noti Labieno, quos fuo facramento adactos cuftodiendæ Syriæ, quod affueti his regionibus videbantur, Antonius reliquerat. tamque pronus in has partes omnium animus fuit, ut folus e tanto numero Saxa, legati frater & quæftor, ejus confilii expers maneret. Igitur Decidius Saxa legatus, ad defendendam provinciam, quantis poterat copiis, properans, cum in fe Labienum abftraxiffet, caftra inter Antiochiam & Apameam pofuit. Sed Labienus frequentes intra ejus vallum libellos jaciebat, *coactam & probrofam militiam cum meliore permutare commilitonium exemplo* jubens.

XI. Nec aufus militi confidere Decidius, fervare potius exercitum longius abductum ftatuit, quam hunc fimul & provinciam amittere. Sed equitatu Parthico inhærente tergis abeuntium, prœlium committere coactus, magno fuorum numero amiffo, Antiochiam perfugit. Labienus, auctoritatem addente victoria, jam fine certamine recepit Apameam, cunctis occubuiffe Saxam credentibus. Inde profectus Antiochiam, hanc quoque fuga Romanorum defertam cepit. affecutufque Saxam in Ciliciam properantem, eo defperationis adduxit, ut fibi manum inferret, ne, amiffo exercitu, vivus veniret in hoftium poteftatem. Hinc univerfa Syria Parthorum facta, præter Tyrum, quæ portas Pacoro claufit, quia valido præfidio nuper eam Antonius firmaverat: eodemque magna manus ex Syria confluxerat Parthicum imperium recufantium. Ab his contra pedeftres hoftium copias (claffem enim non habebant) haud ægre defenfa eft. Ex Syria Pacorus in Palæftinam tranfiit, accitus a Lyfania, qui, Ptolemæo Mennæo genitus, paternam ditionem obtinebat.

XII. Hic *Antigonum Judæum mille talenta, cum quingen-*

§ X. Flor. Dio. Vellej. 2, 78. Jofeph. antiq. Jud. 14, 23. Liv. Epit. Appian. § XI. Flor. 3, 9. Acron in Hor. carm. 3, 6. Liv. Epit. Jofeph. de B. Jud. 1, 11, & antiq. l. 14.

tis mulieribus daturum Parthis, ſua fide ſpoponderat, *ſi, dejecto Hyrcano, in regnum ille reſtitueretur.* Igitur *Barzapharne per mediterranea* loca juſſo *incedere*, ſecundum litus Pacorus ducebat, obiter Sidonios recipiens & Ptolemaidem, ſponte ſe dedentibus oppidis. Inde, quoniam ipſe nondum perpacatis Syriæ rebus attinebatur, quendam ex regiis pincernis ſibi cognominem, attributa manu equitum, miſit ſpeculatum res Judaicas, ſimul auxilio futurus Antigono, cum occaſio affuiſſet. His, in monte Carmelo prædas agentibus, acceſſit magna Judæorum multitudo; ita ut juxta Drymum occurrentes ſibi hoſtes vinceret Antigonus, & cum fugientibus Hieroſolymam penetraret. In ipſam quoque urbem introituris, & aggregantibus ſeſe, qui factionis Antigoni olim fuerant, regia petita. Sed Herode & Phaſaelo magnas contra copias educentibus, in ipſo foro pugnatum; repulſiſque in templum adverſariis, victor Herodes viros ſexaginta in proximis ædificiis, ad prohibenda ſubita eruptionum, collocavit. At hi a populo, fratribus infenſo, cum ipſis domibus cremati ſunt: viciſſimque multi de populo, quotidianis in urbe prœliis, in vindictam horum interemti.

XIII. Cum deinde Pentecoſte veniſſet, multi ex tota Judæa convenerunt armati ferme: Phaſaelo & Herode, cum præſidio non ita magno regiam cuſtodientibus. Erumpere tamen auſus Herodes, cum multis hominum, ſed inconditorum, millibus ita conflixit, ut, adjuvante etiam Phaſaelo, multis deſideratis, pars in urbem, alii in templum, nonnulli etiam in vallum, quod extra urbem erat, compellerentur. Inter hæc rogatu Antigoni, Pacorus dux, cum quingentis equitibus Hieroſolymam ingreſſus, ſpecie componendorum motuum, inſidias Hyrcano ſtruebat: effecitque, ut, aſſumto Phaſaelo, ad Barzapharnem proficiſceretur: eoſque deduxit ipſe, relictis apud Herodem ducentis equitibus, & præterea decem ex ingenuorum numero,

§ XII. Hegeſipp. 1, 29. Joſeph. antiq. Jud. & de B. Jud.

minuendæ ſuſpicionis cauſa. Ut in Galilæam ventum, populares in defectione & armis eſſe viderunt. a Barzapharne initio accepti donatique liberaliter, mox ſenſerunt inſidias; & quamquam abiturus ad Pacorum ſatrapa *falſo ſuſpectum ſe* juraverat, ſtatim, digreſſo illo, vincti ſunt. Herodes, cum & ille captaretur, cum regiis mulieribus effugit in caſtellum Maſſada, ubi poſtmodum regiam condidit, oppidumque Herodiam: atque, relictis ibi mulieribus & præſidio, Petram Arabiæ profectus eſt.

XIV. Interim Hieroſolymis Parthi pecunias profugorum deprædabantur, Hyrcani tamen theſauro parcentes: erant autem haud amplius trecenta talenta. Sed minor ſpe præda fuit, quia diffiſus Parthicæ fidei Herodes cæterique, pretioſiſſima rerum dudum in Idumæam præmiſerant. Igitur ne agro quidem abſtinentes Parthi, multa maleficia intulerunt, & Mariſſam, populoſum oppidum, devaſtarunt penitus. Antigono deinde regi declarato Phaſaelum & Hyrcanum vinctos tradiderunt: atque ille, tanta eſt ambitionis rabies! aures Hyrcani mordicus abſtulit, ne iterum ſacerdotio, quod integris tantummodo lex permittebat, fungi poſſet. Phaſaelus, ne arbitrio inimici moreretur, ſaxo illiſit caput. Hyrcanus in Parthos abductus eſt. At Herodes, Arabum & Malchi ſuſpecta fide, in Ægyptum properavit: inde per Pamphyliam & Rhodum in Italiam navigavit, ut rerum ſuarum ſtatum, Parthorumque progreſſus Antonio exponeret. Interea Labienus Ciliciam & Aſiæ continentem, quia Plancus ſe continebat inſulis, ſubjugabat impetu fortunæ, & terrore Parthici nominis.

XV. Romanæ quoque cohortes ad eum frequenter tranſibant, quibus auctus, Mylaſa & Alabanda, Carum urbes, cum præſidium acceptum necaſſent, expugnavit armis: & Alabandenſes affecit ſupplicio. Mylaſa, quorum incolæ Rhodum profugerant, diruit, infenſus admodum propter Hybream, qui clariſſimus facundia, cum cives ſuos con-

§ XIII. Joſeph. de B. Jud. & antiq. Jud. Hegeſipp. § XIV. Hegeſipp. Joſeph. antiq. Jud. & de B. Jud. Dio. Strab. l. 14.

tra Parthos concitaret, *imperatorem* se *Caricum* deridendi Labieni causa appellaverat. Ea contumelia maximopere accendit adolescentem irritabilem & stolidum, qui se *Parthicum imperatorem* ferebat, moribus Romanis multum discrepante titulo; talia enim cognomenta imperatoribus a devictarum gentium appellatione tribui consueverant. At Stratonicam, in propinquo sitam, nec impetu capere Labienus, neque domare longa & laboriosa obsidione potuit. Etiam prædonum audacia Labienum involvit difficultatibus, cum a ducibus Romanis timeretur. Cleo, certo Gordiocomensis Callydio occupato Phrygiæ castello, pecuniam colligentibus imminebat acriter, apparatusque Parthicos disturbabat. Sed hæc parum ad summam proderant, absente, penes quem plurimum erat potentiæ, Antonio: qui, solvens a Corcyra, cum classe ducentarum navium per Jonium mare vela faciebat; ubi obvium Ahenobarbum habuit, majores aliquanto copias ducentem. Inde metus nonnullis, *ne juvenis ferox, & proscriptum se sciens, stare pactis dubitaret.*

XVI. Nec eo minus, subsequi jussis reliquis, cum instructissimis quinque navibus Antonius pergebat; cum, universa Domitii classe conspecta, L. Plancus, qui comes aderat Antonio, *remittendum de cursu* censuit, *tentandamque prius per alios dubiam viri fidem.* Sed Antonius, *malle se mori deceptum pactionibus, quam timore confessò servari*, testatus est. Ubi convenerunt classes, primus lictor Antonii, stans in prora, Domitianos *aplustria detrahere* jussit: quam reverentiæ speciem inferiores exhibere potentioribus solent. Quod ubi promte factum est, junctisque navigiis salutarunt invicem, & ab Domitianis Antonius *imperator* acclamatus est, vix recipiente animum Planco, Domitium Antonius suam in navem accepit: unaque Paloenta (Valetium fuisse suspicabamur) processerunt, ubi castra Domitiana erant. cessitque tabernaculo Domitius imperatoris; & hinc Brundisium itum. Quinque cohortes Cæsaris no-

§ XV. Val. Max. 9, 14. Appian. Strab. l. 12.

mine Brundiſium obtinebant : eæ portas clauſerunt utrique, Domitium, ut veterem hoſtem, Antonium, ut hoſtes ſuos adducentem, averſati.

XVII. Hoc ille ratus Cæſaris voluntate factum, obſedit urbem, in lingua, per quam continenti annectitur, foſſam murumque molitus. & ne mari auxilia immitterentur, crebra circum portum & propinquas inſulas caſtella excitavit. Sed & opportuna in litore loca præſidiis cepit, Sextumque adhortatus eſt, *ut expeditionem faceret in Italiam.* Ille, gaviſus occaſione, Menodorum cum legionibus quatuor & magna claſſe in Sardiniam mitit : duæque legiones Cæſaris, quæ inſulam cuſtodiebant, conſenſionem Antonii cum Pompejo reveritæ, in partes tranſierunt. Interim Sipuntum ad Auſonium mare Antonius cepit. Sextus, & ipſe tranſgreſſus in Italiam, Conſentiam obſedit, & Thurios. Cæſar, his auditis, P. Servilium Rullum ire Brundiſium juſſit, M. Agrippam in Auſoniam, ut obſeſſis auxiliarentur. Sed novi coloni, qui velut adverſus Pompejum ſequebantur Agrippam, ubi duci contra Antonium ſenſerunt, clam reverterunt domos.

XVIII. Igitur Cæſar ipſe profectus, blanditiis & auctoritate pervicit, ut ſequerentur; ibantque illi, re ſic inter ſe clanculum compoſita, *ut in gratiam reducerent imperatores : ſin per Antonium ſtetiſſet, quo minus reconciliatio fieret, tum illi dignitatem Cæſaris ſumma ope tuerentur.* Sed valetudo Cæſaris eum per aliquot dies Canuſii detinuit, ut jam propemodum ſero Brundiſium accederet, ſeptum undique munitionibus Antonianis, & ſibi inacceſſum. Erat tamen numero legionum ſuperior. Idcirco Antonius e Macedonia arceſſebat ſuas : &, ut interea opinione majorum virium Cæſarem eluderet, paganam multitudinem noctu longis rotundiſque navibus amandans, quæ luce palam armata reverteretur, ſpeciem venientium e Macedonia militum adverſariis objiciebat. Jam etiam paratæ machinæ

§ XVI. Cluver. Ital. antiq. 3, 4. Appian. § XVII. Dio. Appian.

erant, & in diem sequentem adornabatur oppugnatio, magno dolore Cæsaris, qui opem ferre obsessis nullo pacto poterat; cum sub noctem, *& Sipuntum ab Agrippa receptam esse*, *& rejectum a Thuriis Pompejum ad Consentiam hærere*, nuntiatum est.

XIX. Commotus his Antonius, postquam etiam cœnanti, *Servilium cum mille ducentis equitibus ad Cæsarem proficisci*, allatum est; imperare non potuit animo, quin hos, statim amicis, qui subito parati esse poterant, assumtis, & equitibus quadringentis, adoriretur. Cum noctu fecisset iter, reperit cubantes adhuc circa oppidum Uriam, & præsentia sua territos, (maximam enim, uti diximus, existimationem ei Philippense prœlium conciliaverat) occisis nonnullis, in deditionem recepit, eodemque die deduxit in castra ad Brundisium. Hinc ex prætoriis cohortibus Antonii milites gloria elati, ad castra Cæsaris accedebant simul pauci, commilitonibus quondam suis exprobrantes *ingrati animi vitium, qui, Cassiano bello servati ab Antonio, hanc ei vicem beneficii rependerent.* Contra regerebatur *in Antonium culpa, fœdere facto cum parricidis & exsulibus, prodentem, pro quibus ipse pugnavisset.* His colloquiis hactenus tamen profectum, ut Cæsariani propositum suum *in reducendis ad concordiam imperatoribus* faterentur.

XX. Inter hæc de morte Fulviæ nuntius ad Antonium venit, cui eadem mœstitia, quæ morbi causa fuerat, postremo vitam ademit Sicyone: quæ res aperuit reducendæ paci viam. Forte L. Coccejus Nerva, cujus postea pronepos imperavit Romæ, cummunis imperatorum amicus, apud Antonium commorabatur, ad eum æstate superiore missus a Cæsare, cum Cæcina Volaterrano Cæsaris familiari. Hic igitur experiri cupiens, quid in eo temporis articulo ad farciendam gratiam fieri posset, *revocatum se* fingens a Cæsare, cum dimitteretur, interrogavit Antonium, *ecquid dare literarum ad Cæsarem vellet?*

§ XIX. Dio. Appian.

nam ipſe literas a Cæſare ad Antonium attulerat. Ille negare, *literas ſcripturum ad hoſtem.* Tum Coccejus, *Hoſtem igitur*, inquit, *appellandum exiſtimas, qui in fratrem ceteroſque tuos amicos tam fuit benignus ac facilis?* At vero nec ſine bile Antonius, *Egone hoſtem appellare verear, qui me non recepit Brundiſii? qui provincias, qui legiones meas abſtulit? nam meos ſervando ſibi profuit; mihi adimendo amicos, ſibi beneficio obligans.*

XXI. Coccejus, ſatis habens didiciſſe querelas Antonii, nec ulterius laceſſere volens iracundum hominis ingenium, ad Cæſarem abiit. Ille, viſo Coccejo, miratus non veniſſe citius, *Tuum igitur fratrem*, inquit, *in hoc ſervavi, ut tu ipſe mihi inimicus ex amico fieres?* Ad hæc Coccejus, *Tu vero*, ait, *quos amicos vocas, eccur provincias his & exercitus auſers, & ad te venientes excludis?* Tum Cæſar: *Itane legiones Caleni, defuncto illo, relinquendæ fuerunt ſub imperiti adoleſcentis imperio, ut a Lucio fortaſſis, aut Pollione, aut Ahenobarbo contra nos occuparentur? quod niſi legiones, quæ ſecutæ Plancum fuerant, retinere maturaſſem, eſſent hodie Pompeji, quemadmodum ſunt equites earum, qui in Siciliam tranſierunt. Falſo autem incuſor ob excluſum Antonium: cujus ego nec præſcire adventum potui, nedum ut recipi vetarem. Sed hoc injuſſu meo Brundiſini & præſidiarii fecerunt, non ſine ratione tamen, fœdus Antonii cum Pompejo formidantes, & infenſum hoſtem Domitium, quem Antonius adducebat, damnatum parricidii proſcriptumque, & ne Philippenſi quidem victoria deterritum, ne Brundiſium oppugnaret, Jonium mare infeſtum faceret, naves meas incenderet, Italiam deprædaretur.*

XXII. Excepit contra Coccejus: *Quod Antonius fœdera cum aliis feciſſe dicitur, in eo reprehendi non debet; per pactiones enim veſtras licet: ſed neque cum parricidis fecit, nihilo remiſſiore ſtudio mortem amici, quam tu parentis, exſequi ſolitus. enimvero in percuſſoribus Domitius non fuit. ne conſilii quidem conſcium irati judices damnaverunt. Si vero ut ami-*

§ XX. Plut. in Anton. c. 40. Appian. Acron in Hor. Sat. 1, 5. Cic. ad Attic. 16, 8.

co Bruti negamus veniam, vide, ne propemodum omnibus ſuccenſere cogamur. Cum Pompejo autem non ita conventum eſt, ut eoſdem amicos atque hoſtes habeat: ſed ut, te movente bellum, auxilio ejus utatur; te quieſcente, tibi conciliet hominem nullius & ipſum ſceleris reum. In te vero & harum rerum crimen expetit: niſi enim bellaſſes in Italia, nunquam hi auſi fuiſſent legationes ad Antonium mittere. Vociferante Cæſare, *non ſe cauſam ei bello, ſed Manium, ſed Fulviam, ſed Lucium præbuiſſe; neque vero unquam antea Pompejum in Italiam cum legionibus deſcendere auſum, nunc Antonii fiducia feciſſe: Non*, ait ille, *fiducia Antonii, Cæſar, ſed omnino juſſu. neque enim celare te volo, ceteram etiam Italiam, nulla claſſe defenſam, cum magno navium numero incurſurum eſſe, niſi pacem feceritis.*

XXIII. Hic parumper reticens adoleſcens, (altius enim in animum ejus poſtrema dicta deſcenderant) deinde dixit, *non impune laturum auſa Pompejum: nec abiturum aliter, quam modo a Thuriis.* At Coccejus, abunde ratus exploraſſe, quibus ſtimulis utrinque animi concitarentur, nec immedicabile malum eſſe, cœpit exponere *de Fulvia, & quibus illa cauſis morbum mortemque acceleraſſet. Poſtquam igitur*, inquit, *hæc diſcordiarum exſtincta fax eſt, quid vetat, quo minus redeatis in gratiam? modo fateri ſuſpiciones veſtras, quam alere diſſimulando malitis.* Poſtridie rogavit Cæſarem, *ut literas ad Antonium ſcriberet, ad majorem ætate junior.* ille negavit *oportere ad inimicum: præſertim qui commercium hoc abrupiſſet prior. ſed ipſius matri Juliæ exprobraturum, quod propinqua ſua & præcipuis culta honoribus, Italiam fugeret: quaſi vero non a ſe exſpectare omnia tanquam a filio poſſet.* Uſus igitur hoc artificio, ad Juliam ſcripſit, quæ ſcire Antonium cupiebat, auctoritate ſalva. Cum hac epiſtola proficiſcenti Coccejo, multi centuriones conſilium exercitus aperuerunt: nec ille negligenter expoſuit Antonio, ut certum haberet, *grave ſibi bellum imminere, ni tranſactum foret.*

XXIV. Una res habebat ancipitem animi, quod Pom-

peji præsentia obſtare paci videbatur: ſin vero poſtea conventum non eſſet, revocare eum Antonius probroſum judicabat. Sed perſuaſus a Coccejo & matre, cum Sexto egit, ut *in Siciliam reverteretur, ſibi promiſſa curæ fore:* ſed & Ahenobarbum *abire in Bithyniam* juſſit, cui eum præficiebat. His rebus cognitis, exercitus Cæſaris legatos ad utrumque imperatorem miſit. Atque illi neutrius audire querelas voluerunt, *pacis ſe pararios* veniſſe, *non diſceptatores litium*, dictitando: evicerunt que, ut Tarracinam mitterent amicos de conditionibus acturos. A Cæſare Mæcenas & Agrippa venerunt, ab Antonio cum Pollione Fontejus Capito. Ab his compoſita pax eſt, tam in ſpeciem firma & fidelis, ut una intra caſtra ambo exercitus conducerentur, oblivione præteritorum ſancita. Commodum mortuus erat C. Marcellus maritus Octaviæ, quam ex Ancharia priore conjuge pater Cæſaris ſuſceperat. *Hanc a fratre collocari Antonio* pacis auctores poſtulabant. nec diſplicuit conditio. & cum eſſet gravida mulier, neque dum eluxiſſet virum; ne Romano more infamis haberetur, ſenatuſconſulto legibus ſoluta eſt. Hæc vulgata tantam omnium militum lætitiam excitaverunt, ut feſtæ acclamationes eo die, atque etiam nocte ſecuta totis caſtris perſonarent.

XXV. Imperatores quoque ſartam bona fide gratiam mutuis conviviis teſtari voluerunt: notatuſque eſt apparatus Antonii, jam ad Aſiaticum Ægyptiumque luxum deſciſcentis, cum Romano & militari more cœnam Cæſar inſtruxiſſet. Sub hoc tempus iterum diviſo imperio, Antonius Orientem accepit, Cæſar Occidentem, conſtituto ditionis utriuſque limite Codropoli, quæ in Adriatici maris intimo ſinu poſita, diſterminandis provinciis opportuna videbatur. Africa Lepido relicta eſt, & hæc diviſio ſenatuſconſulto confirmata. Bellum cum Sex. Pompejo, niſi forte pax conveniſſet, Cæſari mandatum: Antonio Parthicum. Domitius in gratiam receptus a Cæſare, quibus ille condi-

§ XXIV. Plut. in Anton. c. 40. Appian. Dio.

tionibus cum Antonio pepigerat. Adjectum, *utrique imperatori licere delectus habere in Italia, pari numero.* Antonius in gratiam Octaviani, quod hactenus neglexerat, flaminio Cæsaris patris inaugurari passus est. Hoc fuit Brundisinum illud fœdus, quod tum quidem cruentissimi belli metu Italiam absolvit. Inde M. Antonius P. Ventidium in Asiam misit, ut Parthorum & Labieni conatibus obsisteret. alii quoque imperatorum amici, quo vocabant negotia, dimissi. Sed Cæsaris milites, quotquot Philippensi bello interfuerant, Antonium circumsteterunt, pecuniam postulantes, quam ille per Asiam ad solvenda militibus præmia cogere debuerat. Nec procul periculo Antonius erat, nisi Cæsar expromissor sponsorque pro eo extitisset.

XXVI. Tum properatum, ut in colonias veterani dimitterentur, ne sub signis habiti tumultum renovarent. At Pompejus, audita Cæsaris & Antonii conjunctione, cum adversus se initam crederet, Menam archipiratam (quod vocabulum a Menodoro, quemadmodum alii vocant, diminutum est) cum parte classis damnum aliquod inferre adversariis jussit. Ille, litore Etrusco devastatis plerisque, M. Titium, naves propriæ potentiæ stabiliendæ causa comparantem, in Narbonensi Gallia cepit, servavitque, tum propter patrem Titium, unum ex proscriptis, qui apud Sextum degebat, tum quia milites ejus Pompeji nomen scutis inscriptum habebant. Deinde profectus in Sardiniam Menas, (quam insulam paulo ante Cæsaris libertus Helenus patrono recuperaverat) a M. Lurio pulsus, victorem incautius sequentem, subito incursu egit in fugam. Atque illo relinquente mox insulam, cetera deditione, sed Aradin, quo perplurimi ex pugna perfugerant, operibus cepit. Inter captivos & Helenus fuit: quem cum patrono sciret oppido carum, sine pretio dimisit Menas, jam

§ XXV. Appian. Dio. Chron. Alex. Vellej. 2, 76. Cic. Phil. 2, 43. 13, 19. Plut. in Anton. c. 43.

tum ſibi gratiam apud Cæſarem præſtruens, ſi forte ejus benevolentia opus aliquando habuiſſet.

XXVII. Interim in urbem ambo imperatores, magna lætitia deducentium, ovantes ingreſſi ſunt, hoc decreto ipſis ob pacem factam honore. Mox nuptiis Antonii & Octaviæ celebratis, in amicos effuderunt iram, quorum ſemper ſub reconciliationem principum periculoſa conditio eſt. Cæſar Manium Antonio criminabatur: hic contra deferebat Salvidienum. Igitur Manium Antonius ſuſtulit, ut belli Peruſini facem: Cæſar Salvidienum evocavit Romam, quaſi mox remiſſurus. Ubi affuit, proditionis in ſenatu accuſatus, indice Antonio, ad quem legatos Brundiſium miſerat, ubi ſe damnari vidit, voluntaria morte periit. exercitum ejus Cæſar, ut ſuſpectum, & ſupplicio ducis offenſum, Antonio tradidit. Neque temere dimittenda eſt Salvidieni hujus mentio, in quo conſpici magnum utriuſque fortunæ documentum poteſt. Obſcuriſſimum homini genus contigerat; ſed emicans ex pueri capite flamma, dum gregibus paſcendis occupatur, injecit ſpem deſideriumque futuræ claritudinis. Inde militaribus facinoribus notus caruſque Cæſari, eo dignitatis aſcendit, ut, quamquam ſenator nondum fuiſſet, conſul deſignaretur; poſt Pompejum & ipſum Cæſarem tertius, qui ad ſummum honoris gradum ex equeſtri ordine tranſcendiſſet. quin & in honorem ejus, frater, qui paulo ante vita conceſſerat, ſupra Tiberim exſtructo ponte elatus eſt.

XXVIII. At hæc felicitas repente collapſa, improviſum & turpem exitum habuit. Senatus *hoſtem publicum appellandum, ſupplicationeſque propter oppreſſa ejus nefaria conſilia* decrevit: *Triumviriſque cuſtodiam urbis* mandavit, cum ſolemni carmine, *ne quid reſpublica detrimenti pateretur.* Sub idem tempus defunctis Dejotaro Gallogræciæ, & Attalo Paphlagoniæ regulis, utriuſque tetrarchiæ Caſtori ſunt

§ XXVI. Dio. Appian. Plut. Sueton. in Aug. c. 22. § XXVII. Appian. Sueton. in Aug. c. 46. Liv. Epit. Dio. Vellej.

traditæ. Romæ P. Falcidius tribunus plebis legem tulit, cujus vis ne nunc quidem exſpiravit, *uti ne minus, quam quartam partem hereditatis, ex teſtamento heredes capiant: gravatam legatis hereditatem dimittere liceat heredi, quarta retenta.* Legem per ſe non iniquam, tamen in Cæſaris gratiam a Falcidio latam crediderim, inter penuriam pecuniariæ rei reſpicientis ad judicia amicorum mortuorum, ægreque ferentis, ſi nihil ſibi legatum eſſet; at majorem timentis invidiam, ſi quando nihil aut parum remanere apud heredes videretur. Nam populus, multis afflictus miſeriis, in metu & deſperatione agebat. Acri in fame frumentum nec ab Oriente ſubvehebatur, negotiatoribus Pompejum & Siciliam timentibus; nec ab Occidente, quod in ejuſdem Pompeji poteſtate Corſica & Sardinia erant; etiam Africanos commeatus vagantes in medio mari naves ejus intercludebant.

XXIX. Conviciis igitur *pacem cum Pompejo* populus expoſcebat: nec Cæſar flectebatur. Idcirco Antonius, *ſi bellandum utique foret, celeriter hoc agendum* judicabat, *priuſquam inopia magis ingraveſceret.* Edictum igitur eſt propoſitum, quo *in capita mancipiorum dimidium ejus, quod Philippenſi bello fuerat exactum*, imperabatur: tum autem denarios quinos & vicenos ſolverant. etiam *de hereditatibus certa pars* detrahebatur. Idcirco plebs furibunda deripuit edictum: favoremque Pompejanarum partium oſtentans, cum Circenſibus Neptuni ſimulacrum inferretur, ingentem plauſum dedit, Sexto, qui ſe filium ejus Dei ferebat, gratificans; & cum die proximo ſolemni pompæ *detrahi eam* Cæſar juſſiſſet, lapidatio in magiſtratus facta, iique foro expulſi ſunt. Cæſaris quin immo & Antonii dejectæ ſtatuæ. Poſtremo, cum hæc omnia fruſtra eſſent, agmina ſeditioſorum cucurrerunt per urbem, clamore vocantium ceteros, minantiumque *incendium ædibus, quarum domini*

§ XXVIII. Liv. Epit. Appian. Strab. l. 12. Euſeb. Sueton. in Aug. c. 16.

communem causam proderent. Ita plebe propemodum universa concitata, Cæsar cum amicis paucisque stipatoribus in medium prodiit, rationem consiliorum suorum redditurus: nec reverentia ejus cohibiti, quosdam ex ejus comitatu vulnerarunt; in ipsum quoque jaculati, præbentem se ictibus, donec veste lacerata deprecatus est *tam præcipitem iram.*

XXX. His turbis excitatus Antonius, per viam Sacram in forum properabat. & abstinebat quidem ab hoc violentiam plebes, quod ad pacem cum Sexto proclivem reabatur. at ubi, admonitus dissociare se a Cæsaris causa, noluit, ipsum quoque missilibus petierunt. Ille, accitis militibus, qui ante portam excubabant, vi patefecit aditum, Cæsaremque eripuit. Nec sine magna cæde patrari res potuit: cadavera, ne triste spectaculum in urbe relinqueretur, projecta in profluentem, neutiquam minore dolore hominum, cum aut a militibus, aut a malefica alia turba pro suo vindicantium, quod paulo vestitum mundius esset, spoliarentur. Ad extremum, ubi quotidie graviori fame nullus sperari tumultuum finis poterat, imperatoribus animum ad pacem adjicientibus, cum Libonis familiaribus Antonius egit, e Sicilia evocarent hominem, ut affinitate nova frueretur, simul ad spem majoris conficiendæ rei. nec illi distulerunt scribere Liboni: neque Pompejus, quo minus proficisceretur, intercessit. Interea temporis Antonius & Cæsar, quamquam in exitu annus erat, *abdicare consules atque prætores* jusserunt, ut in eadem nomina verius, quam potestatem, alii sufficerentur, magnopere beneficium hoc affectantes, licet pauculos ad dies mansura dignitas concederetur.

XXXI. Consules suffecti sunt C. Asinio P. Canidius Crassus, Cn. Domitio L. Cornelius Balbus, Hispanæ originis, & Gadibus natus, sed amicitia Cæsarum, & laboriosis ministeriis

§ XXIX. Appian. Dio. Arist. polit. 2, 9. Sueton. in Aug. 9. 16. § XXX. Appian. Dio.

eo perductus, ut pontificatum etiam & triumphum adipifceretur, vir, qui non fine magna controverfia, civitatis jus obtinuerat. Idem ad tantas opes provectus traditur, ut moriens populo Romano quinos vicenos denarios legaret viritim. Et hi tamen in aliquot dies gefferunt honorem: ceterum extrema anni die mortuo ædili fuffectus eft quidam paucas in horas. Eodem anno feptemvirorum munia, quod eorum in urbe erat nemo, pontifices obierunt, ficut alias quoque fuerat factum. Iidem pontifices, ne Kalendis Januariis nundinæ effent, quod antiquitus ominofum habebatur, intercalarunt unam diem alieno tempore, quam iterum eximerent, anni fequentis intercalatione diffimulata; fic exiftimantes reditura tempora ad præfcriptam a Cæfare normam. Sed error ifte poft aliquammultos demum annos animadverfus eft. Tum vero confules ludos pro victoria Philippenfi votos exhibuerunt; & pædagogum libertumque fuum Cæfar nomine *Sphærum* honorifice fepelivit.

XXXII. Atque ut adverfus Parthos plus in Oriente præfidiorum populus Romanus haberet, affenfus eft Antonio, *Herodem regem & amicum* appellanti, propter Antipatri memoriam, & ipfius virtutem. Sed Antonio magnam Herodes pecuniam promiferat. Igitur fenatu ei dato, cum Meffalla & Atratinus, eloquentiffimi viri, merita Herodis commemoraffent; Antonius adjecit, *intereffe Parthici belli, ut Herodes rex declaretur.* Ita ille præter omnem exfpectationem, quæ fumma cenfentur inter homines, nactus, intra feptimum, quam venerat, diem ex Italia profectus eft. Nec enim, ut fibi regnum peteret, venerat: quod neque daturos arbitrabatur Romanos, minime concedere his folitos, qui de genere regio non effent. Adjecti funt & alii honores. Exeunti curia duo imperatores texerunt latus, confulibus ceterifque magiftratibus deducentibus: a qui-

§ XXXI. Pigh. annal. Plin. 7, 43. Vellej. 2, 51. Cic. pro Balb.

bus & facrificia facta, & fenatufconfultum in Capitolio fixum eft. Novum regem eodem die Antonius convivio excepit.

XXXIII. Sed ille in Judæam properabat ad fratrem eripiendum Jofephum, ceterofque fuorum, qui in Maffadenfi caftello ab Antigono obfidebantur. Inter hæc L. Marcio L. F. Cenforino, C. Calvifio Sabino dantibus anno nomina, quorum Cenforinus Kal. Januariis fimul confulatum, fimul ex Macedonia triumphans urbem iniit, Dardanis in Macedonia repreffis; fenatus acta Triumvirorum omnia ab initio ejus magiftratus rata effe juffit. vectigalia nova inftituta, non fufficientibus, quæ decreta dictatori Cæfari fuerant. Quippe tres jam alendi pro uno imperatores erant, & ingenii humani vitio nunquam prioribus acquiefcendi, fumtus auxerant, cum per civilia bella reditus minuerentur. Tum & barbam pofuit Cæfar, eoque nomine populo epulum dedit; irritando magis, quam placando, tantas perire per luxuriam impenfas videnti inter publicam famem. Nec minore tædio tot novi & indigni fenatores, tot defignati complures in annos magiftratus adfpiciebantur.

XXXIV. Quod enim belli Parthici caufa abfuturus Antonius erat, magiftratus, quoufque voluerunt, in his confules in annos proximos octo declararunt: neque binos in annum, ut confueverat, fed ftatim ab initio plures. Hactenus enim fuffecti quoque confules erant magiftratu citra ignominiam abeuntibus, fed ex ipforum arbitrio: tum vero nemo creatus eft annuus, fed ab initio fuum cuique temporis fpatium deftinatum. ex his, qui Kalendis Januariis inibant, anno eo toto confules vocabantur. ceteri, dum obibant munia magiftratus, etiam vocabulum obtinebant Romæ ac in Italia, remotioribus plerumque ignorati: unde & minores ab his confules appellabantur. In

§ XXXII. Hegefipp. Jofeph. antiq. Jud. 14, 26, & de B. Jud. 1, 11. Eufeb. § XXXIII. Dio. Marmor. Capitol.

ſenatum porro homines adeo jam promiſcui & ignoti allegebantur, ut quendam Vibium Maximum quæſtorem deſignatum cognoverit dominus, abduxeritque.

XXXV. Sed & inter milites repertus eſt ſervus: iſque manumiſſus primo, ut ſupplicio dignitas accederet, poſtea de rupe Tarpeja præcipitatus eſt. Sub idem tempus Cæſar, filia auctus, uxorem repudiavit, idque eadem, qua pepererat, die. morum ejus perverſitatem arguebat. ſed Antonio plus crediderim, *dimiſſam Scriboniam* objicienti, *feminam gravem, quia liberius doluiſſet nimiam poteſtatem pellicis.* Jam enim adamare Liviam Cæſar cœperat, nuper cum viro Antonium ſecuto reverſam; adeo quidem palam, ut Druſum, qui paulo poſt fuit editus, ex ipſo procreatum per adulterii conſuetudinem ſuſpicio fuerit. Dum hæc Romæ fiunt, Antonii fide excitus Libo e Sicilia Ænariam tranſmiſerat. quo comperto, miſerabili voce populus rogabat Cæſarem, *uti fidem & ipſe mitteret legato pacis cauſa venienti.* Nec hoc tantum extorſit invito, ſed etiam ut Mutiam Pompeji matrem dimitteret; quam *ad filium leniendum ire tanquam alteram Veturiam* populus jubebat, interminatus *incendium, ni proficiſceretur.*

XXXVI. At Libo, remittere contumaciam adverſariorum ſentiens, *ut ipſi duces ad colloquium convenirent*, inſtitit. extudit hoc quoque violentis deprecationibus ab Antonio & Cæſare populus, ut propterea Bajas proficiſcerentur. Sed apud Pompejum, amicis pacem ſuadentibus, Menodorus injiciebat moram, e Sardinia ſcriptitans, *gerendum bellum, aut certe oſtentandum eſſe, donec fame prematur Italia. Nam altero modo victoriam, altero conditiones ſaltem æquiores ſperari poſſe.* ſimul calumniabatur *Statium Murcum*, (alii *Stajum* ſcribunt) *præcipuum pacis auctorem, non Pompeji utilitatem, ſed ſuam reſpicere.* Nam virum acrem,

§ XXXIV. Euſeb. Dio. Sueton. in Aug. c. 61. § XXXV. Sueton. in Aug. c. 69, & Tib. c. 4, & Claud. c. 1. Appian. Vellej. 2, 77.

& libertis parere faſtidientem, oderat. Et credidit barbaræ ſtoliditati adoleſcens, ducemque clariſſimum, & jam tum in Hiſpania optime de ſe meritum, penitus abalienavit, nullis ultra de rebus ad conſilium vocans: ſed & ſecedentem Syracuſas, per tribunum quendam & centurionem ex iis, quos Murcus adduxerat in Siciliam, nefarie ſuſtulit: & ad tegendum facinus corripi juſſit innocentes ſervos, & tanquam interfectores domini crucibus affigi.

XXXVII. Tanto diligentius pax ſuadebatur a reliquis, ut, ea reddita, crudelitatem & perfidiam effugerent Sexti, duorum tam illuſtrium virorum interitu patefactas. Hi ergo Menodorum incuſabant, *ut ſtudio propriæ potentiæ bellum præferentem.* Et perſuaſus tandem Pompejus Ænariam cum multis egregiis navibus venit, hexere ornatiſſima vectus. Et Puteolos quidem ſub veſperam, inſpectantibus hoſtibus, præternavigavit ſplendide: juxta quam poſtridie defixis in mare palis tabulæ ſunt injectæ, binique pontes effecti modico diſtantes intervallo, ut inter ſe colloqui tuto poſſent. Sed fruſtra tum tentata pax eſt, Pompejo ſe in Lepidi locum ſocium poteſtatis duobus futurum rato; his tantummodo reditum concedentibus. Neque tamen intermiſſa per amicos res eſt, quin variæ utrinque conditiones proponerentur. Utrobique minus inclinati ad pacem imperatores erant; ſed illos fames & populus urgebat, Pompejus ab amicis impellebatur.

XXXVIII. Unde aliquando veſte rupta, *prodi ſe ab his, quos conſervaſſet,* teſtatus eſt, ſæpe inclamato *Menodori* nomine, *quem haberet ſolum & gnarum belli & firmum benevolentia.* Sed ad extremum, matre & uxore orantibus, ad Miſenum proceſſit: ubi Cæſar & Antonius e continenti, Pompejus aggeri cuidam veteri, fluctibus undique cincto, inſiſtens, inde legionibus, hinc claſſe ſtipante, fecerunt pacem his conditionibus. *M. Lepidus, M. Antonius, & C. Cæſar divi F. iterum Triumviri reipublicæ conſtituendæ* fiebant *in quinquennium, nihil morati populi ſuffragia: Sicilia provincia Pom-*

pejo relinquebatur, cum Sardinia Corſicaque, & ceteris, quas tum habebat, inſulis, in totidem annos. Achaja etiam conceſſa; & ut conſulatum abſens, per quem vellet amicorum, gereret, augurque crearetur, & ex paternis bonis acciperet ſeſtertiûm ſeptingenties.

XXXIX. *Fugitivis, qui ſub Pompejo militarant, libertas dabatur: liberis, ubi ſtipendia completa habuiſſent, eadem præmia, quæ data eſſent Cæſaris & Antonii militibus. Exſulibus, præterquam publico judicio parricidii damnatis, reditus concedebatur: qui eorum ſponte fugiſſent, his omnia bona ſua, mobilibus exceptis; iis vero, qui proſcripti fuiſſent, quadrans bonorum reſtituebatur. Nonnullis nominatim magiſtratus & ſacerdotia deſtinabantur: Pompejus ex omnibus Italiæ locis deducere debebat præſidia; neque fugitivos recipere amplius, neque naves ad Italiæ litus applicare.* Adjectum erat, *uti nullas præterea pararet naves, ſecuritatemque præſtaret Italiæ a piratis, & frumentum ex inſulis, quantum populo Romano ex unaquaque per annos præteritos deberetur, & in poſterum annuum vectigal in urbem mitteret.* Hæc conſcripta conſignataque deferenda Romam curaverunt, ut loco ſanctiſſimo a Veſtalibus aſſervarentur. congreſſique & oſculati invicem, ſorti commiſerunt, apud quem eorum prius epulæ pararentur.

XL. Inter hæc ab innumera multitudine militum pariter ac paganorum tantus præ gaudio ſublatus clamor eſt, ut, montibus repercuſſu augentibus vocem, *quidam exanimati ſono* dicantur; multis etiam inter concurſationem obtritis atque ſuffocatis. Nam ut ejuſdem civitatis homines, pleroſque amicitiis aut propinquitate junctos, tantus ſe invicem complectendi ardor inceſſerat, ut multi Pompejanorum, non exſpectato, donec ad litus naves appellerentur, in mare proſilirent, & contra pari ſtudio a terra occurrentium, inter medios fluctus cohærerent. Neque tan-

§ XXXVIII. Liv. Epit. Dio. Plut. in Anton. c. 42. Fragg. Capitol. Sueton. in Aug. c. 16. Vellej. 2, 77. § XXXIX. Dio. Appian. Plut.

tum, qui ſuos incolumes receperant, perſonabant lætitia; ſed augebatur ſtrepitus, ſuas etiam partes agente luctu. nam quorum oculi propinquos fruſtra requiſiverant, cum fletu gemituque ſcrutabantur omnia: ut etiam, quibus propria doloris aut odii cauſa non eſſet, aliorum affectibus abriperentur. ſic & dies ab his, & noctis major exacta pars eſt.

XLI. Interim & aliorum celebrata ſunt frequentia convivia, & Pompejus, admota ad molem hexere, Cæſarem & Antonium excepit; haud infacete dictitans, *in carinis ſuis ſe cœnam dare.* nam Carinæ loco nomen erat, in quo paternas ejus ædes Romæ ſitas Antonius poſſidebat. Inter hujus convivii lætitiam, inſuſurraſſe Pompejo Menodorus fertur, *nullo negotio jam tolli adverſarios, patremque & fratrem vindicari poſſe;* atque ille, pauliſper ſecum conſiderato, reſpondiſſe: *Non erat hoc facinus indignum Menodoro, ſi perfici abſque me potuiſſet. Nunc autem contenti ſimus præſentibus. nec enim pejerare meum eſt.* Sequentibus diebus Antonius & Cæſar Pompejum invitarunt, poſitis in mole tabernaculis, ut etiam in litore præberi epulum militibus poſſet: niſi forte ideo factum eſt, ut contra ſuſpicionem ad manus haberent præſidia. nec enim hactenus erat inſtaurata amicitia, ut invicem ſimpliciter confiderent. ſed & naves erant præſto, & ſatellites, ipſique convivæ ſub veſte accincti diſcubuerant. Inter iſtas epulas Pompeji filia, Libonis neptis, M. Marcello deſponſa eſt, qui ſorore genitus Cæſaris, & privignus Antonii erat.

XLII. Poſtero deinde die conſules ita ſunt deſignati: Antonius & Libo, ita ut Antonius quoque pro ſe ſubſtitueret, quem voluiſſet; deinceps Cæſar & Pompejus, mox Ahenobarbus & Soſius, poſtremo Antonius & Cæſar, qui tum tertium futuri conſules, rempublicam reddituri populo Romano ſperabantur. Sed apparet tamen, proximum in

§ XL. Plut. Dio. § XLI. Appian. Dio. Vellej. 2, 77. Auctor de vir. ill. c. 83. Plut.

quadriennium manſiſſe collegia conſulum, qualia paulo ante deſignata Romæ fuerant. Pompejo quoque conſulatum, & Antonio tertium periſſe, hoſtibus his interim judicatis. His ita compoſitis, Pompejus in Siciliam rediit; Cæſar & Antonius Romam: magna totius Italiæ lætitia, cui pax hæc plurimorum malorum attuliſſe pauſam videbatur. Igitur imperatoribus, quacunque tranſirent, tanquam ſervatoribus honores nimii habebantur: erantque Romæ præparata omnia, ut quam magnificentiſſime exciperentur.

XLIII. At illi, dubium impenſam, an invidiam vitantes, noctu introiverunt. Nec erat quiſquam expers lætitiæ, præter eos, qui bona poſſidebant redeuntium: quos utique vicinos iniquos habituri, &, ſi caſus daret, acerbos inimicos videbantur. Cetero populo jucundiſſimum ſpectaculum fuit tot illuſtres viri patriæ redditi. nam plerique omnes, qui cum Sexto fuerant, exceptis paucis, eo Puteolis ſalutato, Romam navigarunt, magniſque & lætis hominum clamoribus accepti ſunt. In his L. Aruntius fuit, & M. Junius Silanus, & C. Sextius Saturninus, & M. Titius, omnes poſtea ſummis ſub Cæſare honoribus uſi. Conjunctiſſime ſub id tempus Antonius & Cæſar agebant, multaque conſtituebant & decernebant concorditer in rebus maximis. ſed familiaris conſuetudo, dum inter relaxationem animorum ludicris certaminibus tranſigunt tempus, ſemper priores ferente Cæſare, fieri cœpit Antonio injucundior. ſive enim aleam luderent, ſive committerent gallos aut coturnices, inferior ille diſcedebat.

XLIV. Igitur præbere aures cuidam Ægyptio vati cœpit, qui ſive in Cleopatræ gratiam, ſive perſuaſus ita eſſet, monuit, *genium ejus per ſe grandem ac magnificum, a genio Cæſaris, quoties una agerent, quodammodo in ordinem cogi.* Et profectus eſt in Græciam, abducta ſecum Octavia, quæ nuper filiolam ex Marcello pepererat: iterumque dimi-

§ XLII. Appian. Plut. § XLIII. Vellej. Plut. Appian.

fit quaquaverfum duces, Furnium quidem in Africam, ut Seftii quatuor legiones abduceret: (nondum enim occupatas a Lepido cognoverat) ceteraque fuo arbitratu ordinavit omnia. quippe fenatufconfulto cautum erat, *ut non acta tantum ejus, fed etiam agenda, rata effent.* Igitur fimul cupiditati fuæ fatisfaciens, fimul odio, ut debiliorem Pompejo provinciam relinqueret, urbes Achajæ affligebat, inter alia *Bacchum* fe appellans, atque *ita fe appellari a ceteris* jubens. Nam ædificato cœnaculo, quod coopertum virenti fronde Bacchi referret antrum, tympanis & nebridibus & reliquis adhibitis orgiorum inftrumentis, cum amicis perpotavit; miniftrantibus Italicis acroamatibus, & univerfa ad fpectandum concurrente Græcia.

XLV. Idem aliquando in arcem afcendit Athenis, inter lumina tota urbe relucentia de tectis: & ex eo tempore præcepit, *uti per omnes civitates voce præconum novus Bacchus acclamaretur. Sed & ftatuis hoc fubfcribi nomen* juffit, habituque & comitatu Bacchum fimulans, ab Athenienfibus, qui ei cum conjugibus & liberis occurrerant, ita falutatus eft. adjecerunt, *defpondere fe ei Minervam fuam.* & accepit ille conditionem, fed *mille talenta nomine dotis* imperans. tum aliquis Græculorum: *at matrem tuam Semelen*, inquit, *Juppiter duxit indotatam.* Nec ideo minus exacta pecunia eft; irrifique & elufi, qui ftultitiam Antonii non minore dementia deriferant. Inde verfo favore civitatis, multi propofiti funt libelli contumeliofi; quidam & ipfi traditi: fed & ftatuæ ejus fubfcripta nomine Minervæ & Octaviæ divortii formula, *res eum fuas fibi habere* jubentium.

XLVI. Unde ne tempus quidem ad pecunias cogendas Athenienfibus dare volenti Q. Dellius feftive dixit, *Et tamen fcito, illos tibi annua bima trima die debere:* tanquam fecundum leges Romanas dos peteretur. Inter hæc exer-

§ XLIV. Appian. Plut. Dio. Athenæ. 14, 12. Sueton. in Aug. c. 74. § XLV. Vellej. 2, 82. Senec. fuafor. 1. Gronov. in Senec. Plut.

citum ita distribuit, ut partem in Epiro collocaret, quosdam in Parthinos, Illyricam gentem, alios in Dardaniam mitteret, locupletandi simul militis, exercendique causa. Hæc, alia repente persona sumta, palliatus & phæcasiatus agebat, remoto imperatorio fastu, cum binis forte amicis totidemque famulis, rhetorum aut philosophorum scholas obiens: cœnitabatque cum Græculis eorum more, & cærimoniis festisque suaviter intererat; Octavia quoque frequenter adhibita, cujus amore homo mulierosus vehementer exarserat. Interim & nuntium accepit de victoria P. Ventidii, quem contra Parthos provinciis Orientis præposuerat. Nam is strenue profectus, Labienum securius agentem occupavit: diffisumque viribus (quippe, dimissis Parthis, tantummodo collectas ex Asia copias retinebat) inde refugere in Syriam coegit. assecutusque cum expeditis circa Taurum montem, longius procedere vetuit.

XLVII. Eo loci complures per dies castris positis, ambo quieverunt; Labienus, ut Parthos acciret interea, Ventidius, ut gravem armaturam. Forte sub idem tempus utrique exspectata auxilia venerunt. Sed Ventidius, Parthicum equitatum timens, de superioribus locis non degrediebatur; Parthi, numero freti, & successu victoriarum alacres, luce prima, priusquam cum Labieno conjungerentur, accedere ad tumulum, &, nemine contra exeunte, subire cœperunt: quippe Ventidius per simulationem metus suum militem continebat. Sed ubi mox iniquis locis hæserunt hostes, eruptione Ventidianorum subita turbati, seque impedientes, dum, refugientibus primis, postremum agmen urget ascensum, magna parte copiarum amissa, consciverunt fugam. Nec ad Labieni castra consistere ausi, Ciliciam petierunt. Ventidius ad vallum Labieni suos constituit.

XLVIII. Et Labienus ordines, tanquam dimicaturus,

§ XLVI. Sueton. ap. Agell. 15, 4. § XLVII. Front. Strat. 2. 5. Dio. Plut.

instruxerat; sed suorum animos clade barbarorum territos videns, hoc agebat, ut, re in noctem extracta, per tenebras se subduceret. Emanavit consilium per transfugas, &, dispositis insidiis, Ventidius magnam fugientium multitudinem occidit: ceteros omnes in Antonii nomen sacramento adegit, nullo jam usquam Labieno. Is enim mutata veste profugerat, & interim quidem in Cilicia latuit, postea requisitus & deprehensus est a Demetrio, quem superioris Cæsaris libertum Antonius Cypro præfecerat. Interea Ventidius, recipienda ordinandaque Cilicia occupatus, Upedium Silonem cum equitatu ad portas Amani præmisit, quæ Syriam a Cilicia angusto transitu dirimunt. Sed Barzaphernes Parthus, prœlio commisso, Romanos in summum discrimen adduxerat; nisi Ventidius mira quadam felicitate pugnantibus supervenisset. Parthus enim, & improvisa re consternatus, & viribus jam impar, cum multis aliis interfectus est.

XLIX. Sunt, qui *Ventidium, copias exiguas habentem, insidias posuisse Barzapherni* tradant, *cohortibus octodecim in occulta valle, & equitatu post militum terga collocato. huc illectum barbarum simulata Romanorum fuga, circumventum.* Utro modo gesta res fuerit, id satis constat, altero hoc prœlio cæsos a Ventidio Parthos præcipui nominis ducem amisisse. Hoc certe interfecto, excesserunt Syria, provinciamque Romanus, præter Aradum, nemine jam repugnante, recepit, atque inde in Palæstinam transgressus, prope Hierosolymitarum urbem castra posuit. Sed Antigono pecuniam affatim dante, cum maxima copiarum parte digressus, ad tegendam dissimulationem cohortes aliquot reliquit, Silone præfecto, quem & ipsum mox pecuniis aggressus Antigonus, otium redemit, donec iterum succurrere Parthi possent.

L. Igitur neque propinquis Herodis, qui Massadæ ob-

§ XLIX. Front. Strat. 2, 5. Appian. Plut. Dio. Joseph. antiq. Jud. 14, 26.

ſidebantur, ſubventum: & Joſephus, urgente ſiti, cum viris ducentis fugam tentaturus in Arabiam fuerat, niſi proximæ noctis imbre refectus, completæque aqua ciſternæ forent. Sed Herodis adventu bellum acrius cœptum, cum miſſus ab Antonio Dellius, *a Romanis ducibus adjuvari regem*, juberet. Ceterum Ventidius civitates, quæ defecerant ad Parthos, recipiebat, magnam pecuniam mulctæ nomine ſingulis imperans. ſed Malchus, Arabiæ rex, præ ceteris ingentem ſummam pependit. Tandem Silo, junctis cum Herode copiis, Joppen expugnanti affuit: dein, ſoluta Maſſadæ obſidione, Hieroſolymam petentem ſecutus eſt. Sed corruptus Antigoni pecunia, neque valde utilem operam præſtitit, & concitavit milites, ut ante tempus *in hiberna deduci* poſtularent. Sed Antonius, cognitis Ventidii rebus, epulum Athenienſibus publice præbuit, ludoſque gymnicos fecit, quibus ipſe gymnaſiarchæ munus obiit: cumque de his Romam ſcripſiſſet, ſupplicationes ejus nomine decretæ ſunt, cujus auſpiciis iſta Ventidius geſſiſſet.

LI. Sed & alius legatorum Antonii Pollio, qui miſſus in Parthinos fuerat, Illyrios circa Epidaurum aliquot prœliis fudit. Sub idem tempus Cerretanos tumultuantes (obtinebant autem convalles Pyrenææ ſilvæ) Cn. Domitius, ex conſulatu miſſus in Hiſpaniam, coercuit. Ii legatum ejus, exceptum inſidiis, & a militibus derelictum, vicerant. Ideo Domitius, priuſquam in hoſtem duceret, ſontes, ad concionem diſſimulanter vocatos, reliquis copiis circumfudit; cognitaque cauſa, manipulum unum, penes quem maxima flagitii pars hærebat, decimavit. in centuriones etiam aliquammultos, & primi pili Vibullium animadvertit. Hæc ſeveritas ad victoriam profuit, &, cum miles imperatorem magis, quam hoſtem metueret, Cerretani haud difficulter debellati. ob eas res geſtas & huic, & Pollioni decretus triumphus eſt.

§ L. Dio. Joſeph. Hegeſipp. 1, 30. § LI. Strab. l. 11. Vellej. 2, 78. Dio.

LII. Sed Domitius poſtea triumphavit; Pollio ſtatim a. d. VIII Kal. Novembres ex Parthinis. Nec ſemel triumphaſſe contentus, filium ſibi natum ſub eadem tempora Saloninum vocavit, a maritimo Dalmatiæ oppido, quod eodem bello ceperat. Idem Pollio, ſummus eorum temporum orator, inſignis hiſtoricus, ſtudiorum patronus eximius, bibliothecam Romæ primus publicavit in atrio Libertatis, quod ex manubiis refecerat: imaginibus doctiſſimorum virorum ibi poſitis; in his Varronis, unius eorum, qui tum adhuc viverent.

§ LII. Dio. Flor. 4, 12. Plin. 35, 2.

